

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN MOLDOVA
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

Cu titlu de manuscris
CZU: 338.43(478)

LUCA ENCO EUGENIA

STRATEGII DE MODERNIZARE A SECTORULUI AGRICOL AL
REPUBLICII MOLDOVA

Specialitatea 521.03 – Economie și management în domeniul de activitate

Teză de doctor în științe economice

Conducător științific:

STRATAN Alexandru,
mem. cor. al A. M., dr. hab., prof.

Autor:

LUCA ENCO Eugenia

Chișinău, 2024

© LUCA ENCO Eugenia, 2024

CUPRINS

ADNOTARE.....	4
.....	5
ANNOTATION	6
LISTA FIGURILOR.....	7
LISTA TABELELOR	9
LISTA ABREVIERILOR	11
INTRODUCERE.....	12
1. ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND STRATEGIILE DE MODERNIZARE A SECTORULUI AGRICOL	21
1.1. Abordări conceptuale ale noțiunii de strategie în contextul modernizării sectorului agricol.....	21
1.2. Teorii și practici avansate privind modernizarea agriculturii contemporane	30
1.3. Evoluția agriculturii și sinteza documentelor de politici existente aferente sectorului agricol în Republica Moldova.....	43
1.4. Specificul metodologic și caracteristica generală a cercetării.....	56
1.5. Concluzii la capitolul I.....	62
2. IDENTIFICAREA ȘI ANALIZA COMPONENTELOR STRATEGICE DE BAZĂ ALE SECTORULUI AGRAR DIN REPUBLICA MOLDOVA	65
2.1. Evoluții recente ale agriculturii autohtone	65
2.2. Analiza competitivității produselor agricole moldovenești pe plan internațional.....	85
2.3. Analiza politicii de subvenționare a agriculturii Republicii Moldova	98
2.4. Concluzii la capitolul II.....	118
3. DIRECȚII STRATEGICE DE MODERNIZARE A SECTORULUI AGRICOL AL REPUBLICII MOLDOVA	122
3.1. Perfecționarea politicii de modernizare a agriculturii autohtone la etapa actuală de aderare la UE 122	
3.2. Direcțiile strategice prioritare de dezvoltare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE 133	
3.3. Recomandări privind direcțiile strategice de modernizare a sectorului agricol	150
3.4. Concluzii la capitolul III	161
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	165
BIBLIOGRAFIE	170
ANEXE	183
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	191
CURRICULUM VITAE	192

ADNOTARE

La teza pentru obținerea gradului științific de doctor în științe economice
„Strategii de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova”,
Luca enco Eugenia, specialitatea: 521.03 – Economie și Management în domeniul de activitate,
Chișinău, 2024

Structura tezei de doctor: introducere, 3 capitole de bază, concluzii generale și recomandări, bibliografie, compus din 180 de surse, 48 de figuri, 37 tabele și 5 anexe. Cercetările efectuate au fost reflectate în 28 de publicații științifice.

Cuvinte-cheie: modernizare, competitivitate, direcții strategice de modernizare, politica agricolă.

Scopul lucrării: dezvoltarea elementelor conceptuale ale strategiilor de modernizare și identificarea direcțiilor strategice de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova prin perfecționarea politicii agricole actuale, inclusiv în contextul prevederilor PAC a UE.

Obiectivele cercetării: Sinteză abordărilor conceptuale a strategiei în contextul modernizării sectorului agricol și sistematizarea teoriilor existente privind modernizarea agriculturii contemporane; analiza procesului evoluțional al agriculturii și prezentarea documentelor de politici aferente sectorului agricol din Republica Moldova; analiza evoluțiilor recente ale agriculturii autohtone și evaluarea competitivității produselor agricole moldovenești pe plan internațional; analiza politicii de subvenționare a agriculturii Republicii Moldova; elaborarea modelului strategic de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova și evaluarea politicii agricole autohtone la etapa actuală de aderare la UE; identificarea direcțiilor strategice prioritare de modernizare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE și argumentarea recomandărilor privind aceste direcții strategice.

Noutatea și originalitatea științifică: Dezvoltarea noțiunilor de strategie și modernizare în contextul teoriilor de modernizare a sectorului agricol; argumentarea necesității de modernizare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE; estimarea indicatorului de evaluare a competitivității pe plan extern (RCA) în raport cu toate țările lumii și în raport cu țările UE; argumentarea necesității majorării cotelor și a potențialului de export pentru o serie de produse alimentare supuse contingentelor tarifare în cadrul ZLSAC; evaluarea eficienței subvențiilor pe termen scurt și instituirea unui mecanism de monitorizare a acestora; elaborarea modelului strategic complex de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova; dezvoltarea sistemului de indicatori de evaluare a sprijinului public în baza metodologiei OECD (Coeficientul Protecției Nominale – CPN, Sprijinirea Prețului de Piață – SPP, Transferuri Bugetare – TB, Estimarea Sprijinului pentru Producători – ESP, Estimarea Totală a Asistenței – ETA, Estimarea Sprijinului pentru Servicii Generale – ESSG); înaintarea unui set de recomandări privind direcțiile strategice de modernizare a sectorului agricol.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: concretizarea conceptului de strategie de modernizare și identificarea direcțiilor strategice de modernizare a sectorului agricol prin elaborarea modelului strategic de modernizare; identificarea sub-sectoarelor agriculturii naționale, inclusiv cele cu valoare adăugată ce necesită a fi revitalizate și analiza indicatorilor de competitivitate a produselor agroalimentare de origine autohtonă pe plan extern; evaluarea politicii de subvenționare și a efectelor acesteia asupra dezvoltării sectorului, dar și a producătorilor agricoli și analiza politicilor agricole în baza metodologiei OECD; analiza detaliată în scopul identificării direcțiilor prioritare de modernizare, ținând cont, în mod obligatoriu de prevederile PAC ale UE și elaborarea recomandărilor strategice.

Semnificația teoretică a cercetării constă în: sistematizarea abordărilor conceptuale a noțiunii de strategie în contextul modernizării sectorului agricol; sistematizarea teoriilor și practicilor privind modernizarea agriculturii contemporane în vederea fundamentării teoretice a modelului de modernizare elaborat și dezvoltarea conceptului de modernizare a sectorului agricol; analiza evoluției dezvoltării și modernizării agriculturii și cartografierea documentelor de politici aferente sectorului agricol din Republica Moldova; identificarea și sistematizarea indicatorilor cantitativi de evaluare a sprijinului public pentru sectorul agricol.

Valoarea aplicativă a lucrării rezultă în elaborarea modelului strategic de modernizare a agriculturii Moldovei bazat pe revitalizarea a o serie de subsectoare identificate, creșterea competitivității produselor agroalimentare, susținerea producătorilor agricoli, precum și alinierea politicilor agricole autohtone la prevederile PAC a UE. Utilizarea metodologiei OECD de evaluare a politicilor agricole reprezintă un instrument cantitativ și calitativ util pentru factorii de decizie din domeniu, în special prin prisma universalității acestuia și posibilitatea de a efectua comparații cu alte state. În același timp, chestionarul de evaluare a eficienței subvențiilor pe termen scurt este conceput și în calitate de instrument de monitorizare a politicilor agricole și poate fi utilizat în analiza datelor privind subvențiile acordate și impactul lor asupra dezvoltării exploatațiilor și a sectorului. Recomandările privind direcțiile strategice de modernizare pot servi drept o bază de recomandări atât pentru organele publice centrale de resort în elaborarea politicilor publice din sector, dar și pentru producătorii agricoli, asociații de producători, mediul academic etc.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute în cadrul cercetării au fost aprobate și implementate de către Federația Agricultorilor din Moldova (FARM), fapt confirmat prin certificate de implementare.

ANNOTATION

**for the thesis for obtaining the scientific degree of doctor in economic sciences
"Strategies for the modernization of the agricultural sector of the Republic of Moldova",
Lucasenco Eugenia, specialty: 521.03 – Economics and Management in the field of activity,
Chisinau, 2024**

The structure of the doctoral thesis: introduction, 3 basic chapters, general conclusions and recommendations, bibliography, composed of more than 180 sources, 48 figures, 37 tables and 5 annexes. The carried out research was reflected in 28 scientific publications.

Key words: modernization of the agricultural sector, competitiveness, strategic modernization directions, agricultural policy.

The aim of the research: development of the conceptual elements of the modernization strategies and the identification of strategic directions for the modernization of the agricultural sector of the Republic of Moldova by improving the agricultural policy in the context of the provisions of the EU CAP.

The objectives of the research: Synthesis of conceptual approaches of strategy in the context of modernization of the agricultural sector and systematization of existing theories regarding the modernization of contemporary agriculture; analysis of the evolutionary process of agriculture and presentation of policy documents related to the agricultural sector in Moldova; analysis of recent developments in domestic agriculture and evaluation of the competitiveness of Moldovan agricultural products on international level; analysis of the agricultural subsidy policy of the Republic of Moldova; development of the strategic model for the modernization of the agricultural sector of the Republic of Moldova and evaluation of the domestic agricultural policy at the current stage of accession to the EU; identifying the priority strategic directions for the modernization of the agricultural sector in the context of the provisions of the EU CAP and arguing the recommendations regarding these strategic directions.

Scientific novelty and originality: Developing the notions of strategy and modernization in the context of modernization theories of the agricultural sector; arguing the need to modernize the agricultural sector in the context of EU CAP provisions; estimation of the external competitiveness assessment indicator (RCA) in relation to all countries of the world and in relation to EU countries; arguing the need to increase the quotas and the export potential for a series of food products subject to tariff quotas within the DCFTA; evaluating the effectiveness of short-term subsidies and establishing a mechanism for their monitoring; development of the complex strategic model for the modernization of the agricultural sector of the Republic of Moldova; development of the systems of public support evaluation indicators based on the OECD methodology (Nominal Protection Coefficient - NPC, Market Price Support - MPS, Budget Transfers - BT, Producer Support Estimate - PSE, Total Estimated Assistance - TEA, General Services Support Estimated - GSSE); elaboration of a set of recommendations on the strategic directions for the modernization of agricultural sector.

The results obtained that contribute to the solution of an important scientific problem: development of the modernization strategy concept and the identification of strategic directions for the modernization of the agricultural sector through the elaboration of the strategic modernization model; the identification of the sub-sectors of national agriculture, including those with added value that need to be revitalized and the analysis of the indicators of competitiveness of agri-food products of domestic origin on the external level; evaluation of the subsidy policy and its effects on the development of the sector, but also on agricultural producers and the analysis of agricultural policies based on the OECD methodology; detailed analysis in order to identify the priority directions for modernization, taking into account, obligatorily, the provisions of the EU PAC and the elaboration of strategic recommendations.

The theoretical significance of the research consists in: systematization of conceptual approaches to the notion of strategy in the context of the modernization of the agricultural sector; systematization of theories and practices regarding the modernization of contemporary agriculture in order to theoretically substantiate the elaborated modernization model and develop the concept of modernization of the agricultural sector; analysis of the evolution of the development and modernization of agriculture and the mapping of policy documents related to the agricultural sector in the Republic of Moldova; identification and systematization of quantitative indicators for evaluating public support for the agricultural sector.

The applied value of the work results in the development of the strategic model for the modernization of the Republic of Moldova's agriculture based on the revitalization of a series of identified subsectors, increase in the competitiveness of agri-food products, support of agricultural producers, as well as the alignment of domestic agricultural policies with the provisions of the EU PAC. The use of the OECD methodology for evaluating agricultural policies can represent a useful quantitative and qualitative tool for decision-makers in the field, especially through the lens of its universality and the possibility of making comparisons with other countries. At the same time, the questionnaire for evaluating the effectiveness of short-term subsidies is also designed as a tool for monitoring agricultural policies and can be used in the analysis of data on subsidies granted and their impact on the development of agricultural holdings and the sector. The recommendations regarding the strategic directions of modernization can serve as a basis for recommendations both for the central public bodies responsible for the development of public policies in the sector, but also for agricultural producers, producer associations, the academic environment, etc.

Implementation of scientific results. The results obtained during the research were approved and implemented by Federation of Farmers of Moldova (FARM), a fact confirmed by the implementation certificate.

LISTA FIGURILOR

Figura 1.1 Abordarea termenului de strategie în cadrul dicționarului internațional.....	23
Figura 1.2. Exemplificarea conceptului de strategie în viziunea lui Henry Mintzberg (5Ps)	25
Figura 1.3. Modele strategice de dezvoltare și modernizare a sectorului agricol	27
Figura 1.4. Modelul strategic complex de dezvoltare și modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova	29
Figura 1.5. Modelul lui Lewis de dezvoltare economic	42
Figura 1.6. Principalele tipuri ale sistemelor agricole în lume, în viziunea cercetătorilor din domeniul economiei agrare	45
Figura 1.7. Reprezentarea cronologică a evoluției agriculturii	48
Figura 2.1. Produsul intern brut și valoarea adăugată brută a sectorului agricol, 2014 – 2021	66
Figura 2.2. Cota agriculturii în PIB comparativ cu țările din vecinătate (2021)	66
Figura 2.3 Dezvoltarea productivității terenurilor și a muncii (2007 – 2018/19).....	67
Figura 2.4. Structura producției agricole în Republica Moldova, 2014 – 2022, %	68
Figura 2.5. Efectivul de animale, 1990 – 2023, mii capete	70
Figura 2.6. Producția de carne și lapte, 2000 - 2022, mii tone	71
Figura 2.7 Producția de pomicultură în Republica Moldova, 2016 – 2022, mii tone	77
Figura 2.8 Valoarea producției industriale fabricate în Republica Moldova, 2014 – 2021	84
Figura 2.9. Comerțul exterior cu mărfuri ale Republicii Moldova pe grupe de țări, 2000 – 2022, mil. USD.....	86
Figura 2.10 Comerțul exterior cu produse agroalimentare ale Republicii Moldova pe grupe de țări, 2014 – 2021, mil. USD	87
Figura 2.11 Comerțul agroalimentar cu UE pe principalele grupuri de mărfuri agroalimentare, 2014 – 2021, %	91
Figura 2.12. Ponderile produselor agroalimentare exportate din grupa de mărfuri Produse de origine vegetală, 2014 – 2021, %	91
Figura 2.13. Ponderile produselor agroalimentare exportate din grupul de mărfuri Produse din industria alimentară și a băuturilor, 2014 – 2021, %	92
Figura 2.14. Valoarea Fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural, mil. lei 100	
Figura 2.15. Sprijinul public în cadrul submăsurii Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor, a fructelor, a plantelor aromatice, condimentare și medicinale pe teren protejat (sere, solarii, tuneluri)	102
Figura 2.16. Sprijinul public în cadrul submăsurii Stimularea investițiilor pentru înființarea de livezi și plantații pomicole.....	103
Figura 2.17 Sprijinul public în cadrul submăsurii Stimularea investițiilor pentru înființarea plantațiilor de viță de vie	104
Figura 2.18. Sprijinul public în cadrul submăsurii Defrișarea plantațiilor multianuale neproductive	104
Figura 2.19. Sprijinul public în cadrul submăsurii Subvenționarea echipamentelor antigrindin	105
Figura 2.20. Sprijinul public în cadrul submăsurii 1.6.1 Casele de ambalare și frigiderele pentru depozitarea fructelor, strugurilor și legumelor	106
Figura 2.21. Sprijinul public în cadrul submăsurii 1.6.2 Procesarea, uscarea și congelarea fructelor, strugurilor, legumelor și cartofilor.....	107
Figura 2.22. Sprijinul public în cadrul submăsurii 1.6.3 Prelucrarea, uscarea și condiționarea cerealelor, oleaginoaselor, florii-soarelui și a soiei	107
Figura 2.23. Sprijinul public în cadrul submăsurii Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional	108

Figura 2.24. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investi iilor pentru procurarea echipamentului No-Till și Mini-Till.....	109
Figura 2.25. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investi iilor pentru utilizarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice.....	109
Figura 2.26. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea procurării animalelor de pr sil și menținerii fondului genetic al acestora.....	110
Figura 2.27. Sprijinul public în cadrul subm surii Prelucrarea primară, ambalarea, refrigerarea, congelarea și pasteurizarea c mii, procesarea, ambalarea și pasteurizarea laptelui, precum și analiza mierii de albine.....	111
Figura 2.28. Numărul tractoarelor înregistrate în Republica Moldova.....	116
Figura 2.29. Creșterea productivității medii, tone/hectare, culturile de bază, 2017 și 2019.....	116
Figura 3.1 Modelul strategic extins de dezvoltare și modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova.....	123
Figura 3.2. Evoluția Coeficientului Protecției Nominale la produse selectate.....	126
Figura 3.3. Procentul Transferurilor pentru un Produs Unic al Producătorului.....	128
Figura 3.4. Evoluția suportului bugetar pentru agricultori.....	130
Figura 3.5 Structura ESSG în Republica Moldova.....	131
Figura 3.6. Structura ESSG în Rusia, Ucraina, Kazahstan și UE-28.....	132
Figura 3.7 Obiectivele Politicii Agricole Comune a UE pentru perioada 2023 – 2027.....	134
Figura 3.8. Sprijin bugetar pentru acțiuni de mediu, 2010 – 2022, mil. MDL.....	141
Figura 3.9. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 1.1, 2010 – 2022.....	142
Figura 3.10. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.2, 2015 – 2022.....	143
Figura 3.11. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.3, 2013 – 2022.....	144
Figura 3.12. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.4, 2015 – 2022.....	145

LISTA TABELELOR

Tabelul 1.1 Caracteristicile procesului de modernizare conform teoriilor evoluționiste, funcționale și neo-moderniz rii	32
Tabelul 1.2. Prezentarea sintetic a abord rilor moderniz rii i transform rii sectorului agricol	38
Tabelul 1.3. Sinteza abord rilor moderniz rii sectorului agricol al Republicii Moldova în baza cercet rilor naționale și internaționale.....	38
Tabelul 1.4. M surile, num rul planificat i realizat de beneficiari inclu i în sondaj, % realiz rilor față de planific ri	58
Tabelul 1.5. Exemplificarea grafic a analizei SWOT.....	60
Tabelul 1.6. Principalele produse agricole acoperite de analiz (2007-2018).....	61
Tabelul 2.1 Analiza SWOT a sectorului zootehnic al Republicii Moldova	74
Tabelul 2.2 Nivelul de autoaprovizionare cu legume, 2012 – 2022, %	75
Tabelul 2.3. Analiza SWOT a sectorului legumicol al Republicii Moldova.....	76
Tabelul 2.4. Analiza SWOT a sectorului pomu oarelor al Republicii Moldova.....	77
Tabelul 2.5. Analiza SWOT a sectorului fructe i struguri al Republicii Moldova	79
Tabelul 2.6. Analiza SWOT a sectorului de plante aromatice i medicinale al Republicii Moldova.....	80
Tabelul 2.7. Analiza SWOT a agriculturii ecologice în Republica Moldova.....	81
Tabelul 2.8 Analiza SWOT a sectorului de acvacultur în Republica Moldova.....	82
Tabelul 2.9 Analiza SWOT a sectorului de cre tere a materialului semincer i pepinier în Republica Moldova	83
Tabelul 2.10 Analiza SWOT a sectorului de procesare a producției agricole în Republica Moldova.....	84
Tabelul 2.11. Competitivitatea grupelor de m rfuri agroalimentare pe baza indicatorului RCA în raport cu ț rile lumii, valori medii pentru perioada 2010 - 2021	89
Tabelul 2.12. Gradul de competitivitate al grupelor de m rfuri agroalimentare în raport cu ț rile UE (pe baza indicatorului RCA), indici medii pentru 2014 - 2021.....	93
Tabelul 2.13. Principalii indicatori aferenți sectorului de struguri, 2015 - 2021	94
Tabelul 2.14. Exporturile de struguri proaspeți moldoveni, 2017 - 2021	94
Tabelul 2.15. Principalii indicatori ai prunelor moldovene ti, 2015 - 2021.....	95
Tabelul 2.16. Exportul de prune moldovene ti, 2017 - 2021	95
Tabelul 2.17. Principalii indicatori ai merelor moldovene ti, 2015 - 2021.....	96
Tabelul 2.18. Exporturile de mere moldovene ti, 2017 - 2021	96
Tabelul 2.19. Principalii indicatori ai cire elor moldovene ti, 2015 - 2021	97
Tabelul 2.20. Exportul de cireșe în Federația Rus	97
Tabelul 2.21. Principalii indicatori ai usturoiului moldovenesc, 2015 - 2021	98
Tabelul 2.22. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii Sus inerea promov rii i dezvolt rii agriculturii ecologice, 2015 – 2022	106
Tabelul 2.23. Eficiența investițiilor la nivel de sub-m sur i drept cot din investițiile totale, 2017	113
Tabelul 2.24. Eficiența investițiilor la nivel de sub-m sur i drept cot din investițiile totale, 2018	114
Tabelul 2.25. Productivitatea muncii în anii 2017 i 2019.....	115
Tabelul 2.26. Creșterea terenurilor operaționale ale beneficiarilor din sondaj	115
Tabelul 2.27. Echipament agricol, unit ț i.....	115
Tabelul 3.1 Analiza obiectivelor PAC prin prisma acțiunilor ce necesit a fi întreprinse de Republica Moldova	134

Tabelul 3.2. Impactul schimb rilor climatice asupra sectorului agricol din Republica Moldova	138
Tabelul 3.3. Obstacole în domeniul adapt rii la schimb rile climatice. Bariere i lacune în sectorul agrar	139
Tabelul 3.4. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.5, 2015 – 2022.....	146

LISTA ABREVIERILOR

AIPA – Agenția pentru Intervenție și Plăți în Agricultură
ANSA – Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor
APCM - valoarea generată per angajat cu program complet de muncă
CIF (prețuri) – cost, insurance, freight (cost, asigurare, navlu)
CPN - Coeficientul Protecției Nominale
CSI - Comunitatea Statelor Independente
DOP – Denumire de Origine Protejată
ESP - Estimarea Sprijinului pentru Producător
ESSG - Estimarea Sprijinului pentru Servicii Generale
ETA - Estimarea Totală a Asistenței
EUR - Euro
FADN - Rețeaua de informații contabile agricole
FAO - Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite
FNDAMR - Fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural
FOB (prețuri) – Free on Board (liber la bord)
GLOBAL G.A.P. - certificarea agriculturii durabile
HORECA - Hoteluri, Restaurante, Cafenele
IG – Indicație Geografică
MDL – leu moldovenesc
ME – monitorizare și evaluare
Mil. - milioane
OECD - Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONVV – Oficiul Național al Viei și Vinului
PAC – Politica Agricolă Comună
PIB – Produsul Intern Brut
RCA - Avantajul Comparativ Revelat
SI – standarde internaționale
SNDAR - Strategii Naționale de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural
SPP – Susținerea Prețului de Piață
STG – Specialitate Tradițională Garantată
TB - Transferuri Bugetare
TPUP- Transferul pentru un Produs Unic al producătorului
UE – Uniunea Europeană
URSS - Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
USAID - Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională
USD – dolar american
VAB – valoarea adăugată brută
ZLSAC - Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei de cercetare. Sectorul agricol al Republicii Moldova reprezintă unul dintre cele mai importante și vitale sectoare ale economiei naționale, dat fiind faptul că dezvoltarea și evoluțiile acestuia depind o bună parte a populației din zonele rurale antrenate în agricultură, alte ramuri ale economiei naționale (transporturi, industria de procesare, exporturile, comerțul interior, prestarea serviciilor în agricultură, HORECA), dezvoltarea spațiului rural și asigurarea securității alimentare a țării. Cu o pondere de circa 8-9% în PIB, 20% ale populației ocupate antrenate în agricultură și 45% din totalul valorii exporturilor de bunuri, dezvoltarea și modernizarea sectorului constituie un imperativ necesar pentru asigurarea bună funcționare a acestuia, creșterea indicatorilor de performanță și eficiență, precum și asigurarea bunăstării populației.

Transformarea globală și modernizarea sectorului agricol au întâmpinat multe provocări de-a lungul timpului. Republica Moldova, ca și alte țări cu economii în tranziție, s-a confruntat cu procese complexe de transformare a sistemelor politice și economice, care nu au avut cum să nu influențeze inclusiv și dezvoltarea sectorului agricol. Liberalizarea cursurilor de schimb și a prețurilor, precum și procesul de privatizare au provocat prăbușirea sistemului de coordonare pe verticală și au dus la o serie de perturbări semnificative în ramura agricolă. Dereglarea relațiilor dintre fermieri, furnizorii de inputuri și companiile de procesare a dus, de asemenea, la constrângeri severe cu care se confruntă multe companii din sector în accesul la inputuri esențiale, cum ar fi furaje, îngrășăminte, semințe, capital etc. În cazul Republicii Moldova, rezultatele reformelor întreprinse încă nu au atins așteptările inițiale. Sectorul agricol din Republica Moldova încă nu s-a recuperat din scăderea producției și a productivității, care a avut loc în anii '90. Prin urmare, procesul de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova trebuie tratat cu o atenție deosebită, prin prisma evoluțiilor actuale ale acestuia, cu preluarea unor practici externe, dar ținând neapărat cont de situația pe plan intern, riscurile și oportunitățile existente. Întrucât agricultura prosperă este considerată cea mai importantă bază pentru dezvoltarea economică, în special în țări ca Republica Moldova, singura opțiune viabilă este de a elabora politici agricole și strategii noi ce vor permite modernizarea sectorului pe de o parte, dar și îmbunătățirea bazei de resurse fizice și biologice, pe de altă parte, astfel contribuind la dezvoltarea unei agriculturi prietenoase mediului. Modernizarea sectorului va duce, nemijlocit, și la sporirea competitivității produselor agricole, creșterea volumelor de producție și a potențialului de producție, implementarea inovațiilor și tehnologiilor moderne, reducerea costurilor de producție etc.

Importanța și actualitatea temei de cercetare se regăsesc în prevederile noii Strategii naționale de dezvoltare agricol și rural pentru anii 2023-2030, ce plasează accentul modernizării pe un sector agroalimentar competitiv, centrat pe lanțurile valorice cu un potențial sporit, dezvoltat în armonie cu mediul și rezilient la schimbările climatice, care consolidează securitatea și siguranța alimentară și oferă bună stare și condiții de trai mai bune în mediul rural.

În același timp, ținând cont de obținerea statutului de țară candidat la Uniunea Europeană (UE) în anul 2022, Republica Moldova se asumă să armonizeze cadrul legal și politicile realizate cu prevederile *acquis communautaire*, iar politicile agricole naționale trebuie să fie aliniate obiectivelor Politicii Agricole Comune (PAC) a UE, urmărindu-se, în același timp, modernizarea sectorului. Astfel, pe lângă sprijinul fermierilor prin plăți directe și adoptarea măsurilor de integrare facilă pe piețele agricole, noua PAC aduce inclusiv contribuția agriculturii la obiectivele UE de mediu și climă, precum și un suport mai direcționat pentru fermele mai mici.

Ținând cont de realitățile actuale, procesul de modernizare a sectorului agricol nu mai este privit doar prin prisma tehnologizării acestuia, prelucrarea intensivă a terenurilor pentru a obține recolte sporite, transformări structurale sau amplificarea excesivă a veniturilor, ci se bazează inclusiv pe diverse aspecte sociale, de mediu și economice, ce imprimă o sustenabilitate sectorială și o durabilitate sistemului agricol. Selectarea unei direcții strategice de modernizare defectuoasă va duce la apariția unor probleme de ordin ecologic (eroziuni ale solului, creșterea emisiilor în atmosferă, exploatarea excesivă a resurselor naturale și epuizarea acestora etc.) și social (sporirea fenomenului migrației, lipsa coeziunii sociale în mediul rural, amplificarea sărăciei, sporirea inegalității sociale etc.).

Astfel, în determinarea direcțiilor strategice de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova este necesar de luat în calcul situația existentă și nivelul actual de dezvoltare a agriculturii, gradul de competitivitate a produselor agricole și potențialul de export, sprijinul curent pentru dezvoltare și modernizare, precum și politicile agricole elaborate și asumate de organele competente. Toate acestea necesită o analiză detaliată în scopul identificării direcțiilor prioritare de modernizare, ținând cont, în mod obligatoriu și de prevederile PAC ale UE.

Gradul de studiere a temei de cercetare. Modernizarea sectorului agricol reprezintă un obiect al cercetării mai multor savanți de talie mondială, aceștia abordând modernizarea sectorului prin optica mai multor aspecte. Printre principalii autori sunt menționați: Wu, van der Ploeg (aspectul transformațional), Kusz, Self, S., Grabowski, R. (aspectul politicilor publice), Schulz, T.W., Alvarez-Cuadrado F., Poschke M., Ngai R, Pissarides C. (aspectul sporirii productivității), Hardeman, E., Jochemsen, H. (aspectul sporirii eficienței), Otchia, C. (aspectul strategiilor de

mecanizare și dezvoltarea tehnologiilor), Zhang, Z. (aspectul dezvoltării științei economice), Birner, R., Resnick, D., Febles-González J.M. (aspectul securității alimentare), Reardon, T., Wolford, W., Bebbington, A. (aspectul de mediu și rezilienței), Yifu Lin, J. (aspectul social) și alții.

La nivel național, problema modernizării sectorului agricol este una actuală prin prisma politicilor și actelor normative existente, dar totuși, mai puțin abordată în mediul științific prin prisma diverselor aspecte ce o însoțesc, fiind în vizorul următorilor cercetători: Moroz V., Ignat A. (observat prin prisma proceselor transformatoriale și schimbărilor structurale în agricultură), Dumbraveanu L. (stimularea investițiilor), Boincean B. (modernizarea ecologică a agriculturii), Stratan A. (factorul tehnologic și factorul uman), Cimpoie D., Muravschi A. și Racul A. (schimbări structurale în agricultură) Doga V., Ignat A., Gangan S. (investiții subvenționate), Bajura T. (mecanisme moderne de piață), Zbanc A., Panuța S., Morei V. și Baltag G. (prin prisma politicilor agricole) etc.

Teoriile de modernizare agricolă existente, cum ar fi Teoria transformării agriculturii a lui Schulz, Modelul lui Lewis de dezvoltare economică, Teoria sistemică și Teoria neoclasică a creșterii continue să fie actuale, dar au și un ir de limitări, în special dacă sunt raportate la sectorul agricol al Republicii Moldova.

Astfel, nu există o viziune clară a modernizării sectorului agricol autohton, în special datorită complexității temei de cercetare, direcțiilor vaste ale modernizării și numărului limitat de cercetători și abordări autohtone în acest domeniu.

Scopul cercetării. Reieșind din importanța și actualitatea temei abordate, scopul demersului științific constă în dezvoltarea elementelor conceptuale ale strategiilor de modernizare și identificarea direcțiilor strategice de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova prin perfecționarea politicii agricole actuale, inclusiv în contextul prevederilor PAC a UE.

În vederea atingerii scopului stabilit, următoarele **obiective ale cercetării** au fost setate de către autor:

- Sinteza abordărilor conceptuale a strategiei în contextul modernizării sectorului agricol și sistematizarea teoriilor existente privind modernizarea agriculturii contemporane;
- Analiza procesului evoluțional al agriculturii și prezentarea documentelor de politici aferente sectorului agricol din Republica Moldova;
- Analiza evoluțiilor recente ale agriculturii autohtone și evaluarea competitivității produselor agricole moldovenești pe plan internațional;
- Analiza politicii de subvenționare a agriculturii Republicii Moldova;

- Elaborarea modelului strategic de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova și evaluarea politicii agricole autohtone la etapa actuală de aderare la UE;
- Identificarea direcțiilor strategice prioritare de modernizare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE și argumentarea recomandărilor privind aceste direcții strategice.

Ipotezele de cercetare enunțate sunt:

- Modelul de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova va contribui la revitalizarea (recuperarea) sectoarelor cu potențial sporit de dezvoltare, creșterea (sporirea) competitivității produselor agroalimentare pe plan internațional și protejarea (susținerea) producătorilor agricoli;
- Modernizarea sectorului agricol poate fi realizată prin perfecționarea politicii agrare din Republica Moldova în conformitate cu prevederile PAC a UE.

Obiectul cercetării îl constituie sectorul agricol al Republicii Moldova, iar **subiectul** cercetării este reprezentat prin strategiile și metodele de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova.

Problema științifică importantă soluționată constă în identificarea direcțiilor strategice de modernizare a sectorului agricol prin fundamentarea teoretico-aplicativă a modelului strategic de modernizare, orientat spre dezvoltarea și revitalizarea a o serie de subramuri agricole, creșterea competitivității sectorului și susținerea producătorilor, racordat la cele mai recente evoluții legate de aderarea țării la UE și alinierea la prevederile PAC, rezultând în elaborarea recomandărilor pe direcții specifice.

Sinteza metodologiei de cercetare. În scopul atingerii obiectivelor setate, autorul a utilizat o abordare metodologică complexă, specifică temei cercetate, cu următoarele metode științifice: generalizarea și sinteza materialului empiric și aplicativ ce a permis realizarea legăturilor logice între elementele tezei; metode de inducție și deducție în scopul realizării concluziilor lucrării și elaborarea recomandărilor de rigoare; metoda istorică – în vederea prezentării cadrului istoric și evolutiv al dezvoltării sectorului agricol; metoda comparativă – utilizată, în special, în scopul realizării unor comparații cu alte țări ale anumitor indicatori; și analiza documentelor și datelor, care s-a bazat pe o cercetare exhaustivă a literaturii de specialitate, documente de politici, baze de date naționale și internaționale în scopul realizării părții analitice a tezei.

Metodele cantitative utilizate sunt reprezentate de sondaj (prin utilizarea chestionarului), ce reprezintă în acest caz un instrument operațional de colectare a datelor din partea fermierilor beneficiari de subvenții în vederea evaluării efectelor pe termen scurt a procesului de

subvenționare. Chestionarul elaborat este conceput nu doar în calitate de instrument de colectare a datelor, ci și ca instrument de monitorizare a implementării operaționale a schemelor naționale de sprijin materializate prin subvenții.

În același timp, o serie de metodologii specifice, cum ar fi Indicele Avantajului Comparativ Revelat (RCA), metodologia OECD de monitorizare a politicii agricole – metodologie acceptată și comparabilă pe plan internațional, analiza SWOT, de asemenea, au fost utilizate în cercetarea temei respective. Metodologia OECD este potrivită pentru a cuantifica mărimea suportului de politici pentru agricultură și este utilizat eficient în abordarea comparativă a indicatorilor de politici între diverse state. Analiza se bazează pe abordarea elaborată de OECD și cuprinde 11 produse agricole (grâu, floarea soarelui, porumb, carne de porc, carne de pasare, lapte, struguri, carne de vit, ouă, cartofi și sfecla de zahăr). Indicele RCA a fost calculat și utilizat cu scopul de a evalua gradul de competitivitate a produselor agroalimentare ale Republicii Moldova vizavi de țările lumii și țările membre UE. Analiza SWOT a fost realizată pentru a identifica punctele forte, slabe, oportunitățile și amenințările la o serie de subsectoare ale sectorului agricol, astfel, prezentând, practic, o analiză completă a acestora.

În același timp, pentru o mai bună vizualizarea și prezentare a calculelor realizate, a fost utilizată prezentarea grafică și tabelară a datelor, cu rezultatele de rigoare.

Suportul informațional și statistic. În procesul elaborării acestui document, au fost consultate, analizate și sintetizate circa 200 de surse bibliografice ale savanților de peste hotare și celor naționali. Analizele prezente se bazează pe o cartografiere a actelor legislative naționale în domeniu: Strategii (Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2023-2030; Strategia Națională de Dezvoltare a Moldovei până în 2030), Legi (Legea Nr. 276 din 16.12.2016 cu privire la principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural, Legea Nr. 71 din 31.03.2023 cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural, etc.), Hotărâri de Guvern (Hotărârea Nr. 455 din 21.06.2017 cu privire la modul de repartizare a mijloacelor Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural) și alte acte normative. Analiza publicațiilor științifice recenzate străine și naționale, diverse studii și rapoarte ale organizațiilor internaționale, precum și pe o serie de date statistice au reprezentat o altă categorie de suport informațional. Datele statistice naționale utilizate în prezenta cercetare au fost preluate și sintetizate de la Biroul Național de Statistică (baza de date, Anuarul statistic, statistici pe domenii), Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (date privind sectoarele vegetale și zootehnice), Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (date privind valorificarea contingentelor tarifare la exportul de produse agroalimentare), Ministerul Finanțelor (cheltuielile bugetare), Agenția de Intervenție și Plăți

pentru Agricultură (Rapoartele privind valorificarea Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural) și alte organizații de resort. Sursele de date statistice internaționale utilizate țin de baze de date ale UNComtrade (valori cantitative privind comerțul de bunuri), WITS (valori monetare privind comerțul de bunuri), FAO (date privind sectoarele vegetale și zootehnice), EUROSTAT (date privind sectoarele vegetale și zootehnice), OECD (date comparative pentru evaluarea sprijinului public) și alte lucrări și rapoarte din domeniu.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute țin de:

- Dezvoltarea noțiunilor de strategie și modernizare în contextul teoriilor de modernizare a sectorului agricol;
- Argumentarea necesității de modernizare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE;
- Estimarea indicatorului de evaluare a competitivității pe plan extern (RCA) în raport cu toate țările lumii și în raport cu țările UE;
- Argumentarea necesității majorării cotelor și a potențialului de export pentru o serie de produse alimentare supuse contingentelor tarifare în cadrul ZLSAC;
- Evaluarea eficienței subvențiilor pe termen scurt și instituirea unui mecanism de monitorizare a acestora;
- Elaborarea modelului strategic complex de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova;
- Dezvoltarea sistemului de indicatori de evaluare a sprijinului public în baza metodologiei OECD (Coeficientul Protecției Nominale – CPN, Sprijinirea Prețului de Piață – SPP, Transferuri Bugetare – TB, Estimarea Sprijinului pentru Producători – ESP, Estimarea Totală a Asistenței – ETA, Estimarea Sprijinului pentru Servicii Generale – ESSG);
- Întărirea unui set de recomandări privind direcțiile strategice de modernizare a sectorului agricol.

Semnificația teoretică a lucrării constă în: sistematizarea abordărilor conceptuale a noțiunii de strategie în contextul modernizării sectorului agricol; sistematizarea teoriilor și practicilor privind modernizarea agriculturii contemporane în vederea fundamentării teoretice a modelului de modernizare elaborat și dezvoltarea conceptului de modernizare a sectorului agricol; analiza evoluției dezvoltării și modernizării agriculturii și cartografierea documentelor de politici aferente sectorului agricol din Republica Moldova, cu cele mai recente modificări și ajustări; identificarea și sistematizarea indicatorilor cantitativi de evaluare a sprijinului public pentru sectorul agricol, ca parte integrantă a modelului de modernizare.

Valoarea aplicativă a cercetării rezidă în elaborarea modelului strategic complex de modernizare a agriculturii Republicii Moldova bazat pe revitalizarea a o serie de subsectoare identificate, creșterea competitivității produselor agroalimentare pe plan internațional, susținerea producătorilor agricoli prin intermediul subvențiilor și altor tipuri de intervenții, precum și alinierea politicilor agricole autohtone la prevederile PAC a UE. Modelul este bazat pe o serie de analize aplicative și va contribui la crearea unui mediu favorabil transformării și modernizării sectorului agricol al Republicii Moldova, luând în calcul realitățile actuale și provocările cu care acesta se confruntă. Utilizarea metodologiei OECD de evaluare a politicilor agricole poate reprezenta un instrument cantitativ și calitativ util pentru factorii de decizie din domeniu, în special prin prisma universalității acestuia și posibilitatea de a efectua comparații cu alte state. În același timp, chestionarul de evaluare a eficienței subvențiilor pe termen scurt este conceput și în calitate de instrument de monitorizare a politicilor agricole și poate fi utilizat în analiza progresivă a datelor privind subvențiile acordate și impactul lor asupra dezvoltării exploatațiilor agricole, în particular, dar și a sectorului, în general. Recomandările privind direcțiile strategice de modernizare pot servi drept o bază de recomandări atât pentru organele publice centrale de resort în elaborarea politicilor publice din sector, dar și pentru producători agricoli, asociații de producători, mediul academic etc.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetărilor au fost diseminate în cadrul a 28 de lucrări științifice, inclusiv:

- 1 capitol în monografie internațională ;
- 6 publicații în reviste din bazele de date Web of Science;
- 6 articole în alte reviste internaționale;
- 3 articole în reviste naționale de profil;
- 10 articole în lucrări ale conferințelor științifice internaționale;
- 2 articole în lucrări ale conferințelor științifice internaționale desfășurate în Republica Moldova.

În același timp, rezultatele științifice ale autorului se regăsesc, inclusiv, și în cercetările realizate în cadrul a o serie de proiecte naționale și internaționale:

- 20.80009.0807.16: „Elaborarea instrumentelor economice noi de evaluare și stimulare a competitivității agriculturii Republicii Moldova pentru anii 2020-2023”, proiect național;
- H2020 ‘Leaving something behind’ - Migration governance and agricultural & rural change in ‘home’ communities: comparative experience from Europe, Asia and Africa, AGRUMIG, proiect internațional;

- “The role of small family farms in sustainable development of agri-food sector in the countries of Central and Eastern Europe” proiect internațional, finanțat de Agenția Polonez pentru Schimb Academic;
- Proiect internațional FAO “Capacity Building for Agriculture Export Development” – 2015 – 2017.

Implementarea rezultatelor. Rezultatele prezentei cercetări se regăsesc în cadrul documentelor elaborate de Federația Agricultorilor din Republica Moldova (FARM), fapt confirmat prin certificatul de implementare anexat la lucrare.

Sumarul capitolelor tezei. Teza este structurată în trei capitole de bază, acestea fiind complementate de urmate de capitolul introductiv și compartimentul dedicat concluziilor generale și recomandărilor.

Capitolul 1 ”Aspecte teoretico-metodologice privind strategiile de modernizare a sectorului agricol” este dedicat sintezei abordărilor conceptuale ale noțiunii de strategie și modernizare, analizei teoriilor și practicilor avansate privind modernizarea agriculturii contemporane și analiza procesului evoluțional al agriculturii, cu prezentarea documentelor de politici aferente sectorului agricol din Republica Moldova.

Capitolul 2 ”Identificarea și analiza componentelor strategice de bază ale sectorului agrar din Republica Moldova” conține o analiză a evoluțiilor recente ale agriculturii autohtone (sectoarele vegetal și zootehnic), cu elucidarea principalelor subsectoare ce necesită a fi revitalizate pe de o parte, și a subsectoarelor ce aduc o valoare adăugată în sectorul agricol și în economia națională, implicit. De asemenea, prin prisma indicatorului RCA raportat la toate țările lumii și la țările membre UE a fost realizată analiza competitivității produselor agricole autohtone pe plan internațional. În același timp, reieșind din cele mai recente evoluții în cadrul ZLSAC, este realizată argumentarea necesității majorării cotelor și a potențialului de export pentru o serie de produse alimentare supuse contingentelor tarifare. Capitolul mai conține o analiză comprehensivă a politicii de subvenționare a țării, cu evidențierea aportului pentru sectoarele vegetal, zootehnic, tehnologizarea întreprinderilor agricole și gospodăriilor țărănești, și alte tipuri de subvenții.

Capitolul 3 ”Direcții strategice de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova” notează o prezentare a modelului strategic complex de modernizare a sectorului agricol, conține o evaluare cantitativă și calitativă a politicilor publice autohtone de sprijin a agriculturii la etapa prin prisma metodologiei OECD și setează direcțiile strategice prioritare de dezvoltare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE. De asemenea, capitolul respectiv cuprinde

inclusiv o serie de recomandări strategice de modernizare a sectorului agricol din Republica Moldova.

În compartimentul ”**Concluzii generale și recomandări**” sunt evidențiate principalele concluzii obținute ca urmare a cercetărilor efectuate și propuse o serie de recomandări care vor contribui la modernizarea sectorului agricol al Republicii Moldova.

Cuvinte cheie: modernizarea sectorului agricol, direcții de modernizare, politici agricole, sector agricol.

1. ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND STRATEGIILE DE MODERNIZARE A SECTORULUI AGRICOL

1.1. Abordări conceptuale ale noțiunii de strategie în contextul modernizării sectorului agricol

Dezvoltarea conceptului de strategie a reprezentat una din cele mai importante preocupări științifice de-a lungul anilor, drept dovadă fiind existența a peste 90 de definiții ale strategiei în viziunea a o serie de savanți și cercetători din domeniu.

Strategia, ca idee, a apărut din necesitatea oamenilor de a-și învinge dușmanii. Primele tratate care au discutat aspecte aferente strategiei sunt cele din China, din perioada anilor 400 – 200 î.Hr. *Arta războiului* a lui Sun Tzu, scris în anul 400 î.Hr. a fost considerat ca fiind cea mai bună lucrare de strategie militară.

Termenul „strategie” este derivat indirect din grecescul clasic și bizantin „strategos” (330 d.Hr.), care înseamnă „general”. În timp ce termenul este atribuit grecilor, niciun filosof grec nu a utilizat vreodată acest cuvânt. Echivalentul grecesc pentru cuvântul modern „strategie” ar fi fost „strategike episteme” (cunoașterea generalului) sau „strategon sophia” (înțelepciunea generalului). Una dintre cele mai cunoscute lucrări latine din zona strategiei militare este scrisă de Frontinus și poartă titlul grecesc de *Strategemata*. *Strategemata* descrie o compilație de strategeme, sau „strategii”, care sunt propriu-zis „mechereii de război”. De asemenea, istoricii romani au introdus termenul „strategia” pentru a se referi la teritoriile aflate sub controlul unui strategus, un comandant militar în Atena antică și membru al Consiliului de Război. Cuvântul a primit acest sens îngust, geografic, până când contele Guibert, un gânditor militar francez, a introdus termenul „La Strategique” în 1799, în sensul înțeles astăzi (Horwath, R., 2006).

Cuvântul „strategie”, care este la moment unul destul de obișnuit, a fost utilizat pentru a înțelege afacerile militare abia la începutul secolului al XIX-lea în Europa. De atunci, semnificația sa s-a schimbat semnificativ. Cuvântul „strategie” a fost folosit pentru prima dată în discuțiile despre afacerile militare din Europa în anii 1703, dar abia în secolul al XX-lea a dobândit semnificațiile ample care îi se atribuie acum și care tind să fie aplicate retrospectiv practicienilor din trecut. Înainte de Primul Război Mondial, termenul avea un caracter specific militar. Abia mai târziu acesta a început a fi utilizat în contextul relației dintre mijloacele militare și scopurile politice. În cele din urmă, termenul a devenit detașat de originile sale militare și aplicat în toate domeniile, de la sport la afaceri (Friedman, L., 2017).

Întrebarea cum ar trebui definit și înțeles strategia a reprezentat o provocare pentru teoreticienii militari. Teoreticienii aveau experiență militară proprie, iar în cazul celor două mari figuri Jomini și Clausewitz, ideile acestora s-au dezvoltat prin participarea la campaniile Războiului lui Napoleon (Strachan, H., 2007). Opinia convenită a marii majorități a cercetătorilor este că cuvântul „strategie” a ajuns în lexicul european modern în anul 1771, când ofițerul francez Paul Gédéon Joly de Maizeroy a publicat traducerea lucrării *Taktiká* a împăratului bizantin Leon al VI-lea. Aceasta a inclus referințe la strategie, precum și la tactică. Astfel, strategia, discutată anterior ca știința generalului, a fost acum transliterată pur și simplu ca strategie, în calitate de un cuvânt nou (Friedman, L., 2017).

Astfel, primele abordări ale strategiei se regăsesc în antichitate, fiind prezentate de notorii teoreticieni ai științelor politice și ai artei militare, ca: Sun-Tzu, Machiavelli, Napoleon, Von Clausewitz, Foch, Montgonery etc., care au sintetizat experiența proprie și pe cea a predecesorilor în lucrările de referință (Popa, V., 2022).

În Dicționarul Explicativ al Limbii Române, conceptul strategiei este definit în calitate de „artă componentă a artei militare, care se ocupă cu problemele pregătirii, planificării și ducerii războiului și operațiilor militare”. Conform Noului Dicționar Explicativ al Limbii Române, strategia semnifică „Știință care se ocupă cu planificarea, organizarea și conducerea operațiilor militare într-un război; în Marele Dicționar de Neologisme, strategia este „ramură a științei (artei) militare care studiază problemele conducerii războiului în ansamblu și a acțiunilor militare de mare amploare” (Popa, V., 2022).

În dicționarele internaționale de specialitate, termenul de strategie este privit, în cele mai dese cazuri, în calitate de plan, știință, artă, metodă și chiar politică. O exemplificare a celor mai importante definiții ale strategiei în cadrul dicționarelor internaționale este prezentat în Figura 1.1.

Dicționarul Cambridge

- Un plan detaliat pentru obținerea succesului în situații precum război, politic, afaceri, industrie sau sport sau abilitatea de a planifica astfel de situații.

Dicționarul Collins

- O strategie este un plan general sau un set de planuri menite să realizeze ceva, mai ales pe o perioadă lungă.

Dicționarul Merriam-Webster

- știința și arta de a folosi forțele politice, economice, psihologice și militare ale unei națiuni sau ale unui grup de națiuni pentru a oferi sprijin maxim politicilor adoptate în pace sau război; un plan sau o metodă atentă; o adaptare sau un complex de adaptări (ca de comportament, metabolism sau structură) care servește sau pare să servească o funcție importantă în obținerea succesului evolutiv.

Dicționarul Macmillan

- un plan sau o metodă pentru a realiza ceva, mai ales pe o perioadă lungă de timp (Macmillan dictionary, 2023)

Dicționarul Britannica

- un plan sau o metodă atentă pentru atingerea unui anumit scop, de obicei, pe o perioadă lungă de timp; abilitatea de a face sau de a realiza planuri pentru atingerea unui scop.

Dicționarul Oxford

- un plan de acțiune sau o politică concepută pentru a atinge un scop major sau general.

Dicționarul de psihologie

- un plan conceput pentru a atinge un anumit scop sau țintă. Setul de reguli care sunt planificate astfel, încât o persoană să-și atingă scopul fără probleme și cu mai multă facilitare.

Figura 1.1 Abordarea termenului de strategie în cadrul dicționarilor internaționale

Sursa: elaborat de autor în baza (Cambridge Dictionary, 2023), (Collins Dictionary, 2023), (Merriam-Webster Dictionary, 2023), (Macmillan dictionary, 2023), (Britannica Dictionary, 2023), (Oxford Dictionary, 2023), (Sam, N., 2013)

Începând cu anii 1950 - 1960, o serie de cercetători de talie mondială și-au focusat atenția asupra studierii conceptului de strategie. Drept urmare, mai jos sunt prezentate (în mod cronologic) unele dintre cele mai importante definiții conceptualizate în perioada anilor 1962 – 2008.

Alfred Chandler menționează că strategia reprezintă ”obiectivul de bază pe termen lung al unei întreprinderi și ajustările de traseu efectuate pentru atingerea scopului și alocarea necesară a resurselor” (Chandler, A.D., 1962).

Igor Ansoff definește strategia în calitate de „axul comun al acțiunilor organizațiilor și produselor/piețelor ce definesc natura esențială a activităților economice pe care organizația le realizează sau prevede să le realizeze în viitor” (Ansoff, I., 1965). Drept urmare, aceasta cuprinde patru componente:

-) vectorul de creștere geografică, bazat pe cuplul produs/piață, care precizează orientarea și mărimea activităților viitoare ale organizației;
-) avantajul competitiv, care se referă la câștigarea unei poziții competitive mai puternice prin identificarea proprietăților fiecărui produs/piață;
-) sinergia utilizării resurselor organizației;
-) flexibilitatea strategică, bazată pe resurse și competențe transmisibile de la un domeniu de activitate la altul (Popa, V., 2022).

Thomas J. Cannon definește strategiile ca ”decizii direcționale de acțiune care sunt necesare în mod competitiv pentru a atinge scopul companiei” (Cannon, T., 1968).

În opinia lui **Kenneth Andrews**, strategia reprezintă „modelul de decizie dintr-o companie care determină dezvoltarea obiectivelor și scopurile acestora, produce principalele politici și planuri pentru atingerea acestor obiective” (Andrews, K. R., 1971).

Dan Schendel și **Kenneth Hatten** au notat că strategia reprezintă ”scopurile și obiectivele de bază ale organizației, programele majore de acțiune alese pentru a atinge aceste scopuri și obiective și modelul major de alocare a resurselor folosit pentru a lega organizația de mediul său” (Schendel, D., Hatten, K., 1972).

Peter Drucker a definit strategia în calitate de „un model de activități care urmăresc să atingă obiectivele organizației și să se adapteze domeniul de aplicare, resursele și operațiunile la schimbările de mediu pe termen lung” (Drucker, P.F., 1974). În opinia lui Drucker, o strategie conține mai multe elemente:

-) O strategie construită în activități organizate;
-) Scopul acestor activități este atingerea unui obiectiv;
-) Strategia este pe termen lung;
-) Alegerile strategice sunt puternic influențate de mediul înconjurător;
-) Mediul este în continuă schimbare, ceea ce înseamnă că strategiile nu pot fi rigide și neschimbabile.

George Steiner menționează că strategia se referă la ”decizii de bază direcționale, adică la scopuri și misiuni. Strategia constă în acțiunile importante necesare realizării acestor direcții” (Steiner, G., 1979).

Benjamin B. Tregoe și John W. Zimmerman au definit strategia ca „cadru care ghidează acele alegeri care determină natura și direcția unei organizații” (Tregoe, B., Zimmerman, J., 1980).

Michael Porter a definit strategia competitivă ca „o formulă largă pentru modul în care o afacere va concura, care ar trebui să fie obiectivele sale și ce politici vor fi necesare pentru a îndeplini aceste obiective. Strategia înseamnă a fi diferit. Înseamnă să alegi în mod deliberat un set diferit de activități pentru a oferi o combinație unică de valoare” (Porter, M., 1986).

Henry Mintzberg definește strategia ca ”un plan - un tip de curs de acțiune intenționat în mod conștient, un ghid (sau un set de linii directoare) pentru a face față unei situații”. Prin această definiție strategiile în viziunea lui Mintzberg au două caracteristici esențiale: sunt realizate înainte de acțiunile la care se aplică și sunt dezvoltate în mod conștient și intenționat. Pentru o exemplificare mai evidentă a conceptului de strategie, Mintzberg a elaborat cinci viziuni diferite ale Strategiei (5Ps), care sunt exemplificate în Figura 1.2.

Strategia în calitate de plan (Plan)

- Un curs de acțiune care este menit să facă față unei situații specifice. Urmând această definiție, strategia are în esență două caracteristici: este dezvoltată înainte de acțiunea care îi se aplică și este dezvoltată intenționat și conștient.

Strategia în calitate de tactic (Ploy)

- O manevră specifică menită să depășească un adversar sau un concurent.

Strategia în calitate de model (Pattern)

- Strategia emerge din comportamentul organizațional din trecut. În loc să fie o alegere intenționată, un mod consistent și de succes de a face afaceri se poate transforma într-o strategie.

Strategia în calitate de poziție (Position)

- Poziția este o altă modalitate de a defini strategia, adică de poziționare pe piață. În acest fel, strategia ajută la explorarea potrivirii dintre organizație și mediul și ajută la dezvoltarea unui avantaj competitiv durabil.

Strategia în calitate de perspectivă (Perspective)

- Alegerile pe care le face o organizație cu privire la strategia sa se bazează în mare măsură pe cultura sa, așa cum modelele de comportament pot apărea ca strategii, modelele de gândire vor modela perspectiva unei organizații și lucrurile pe care aceasta este capabilă să le facă bine.

Figura 1.2. Exemplificarea conceptului de strategie în viziunea lui Henry Mintzberg (5Ps)

Sursa: adaptat de autor conform (Mintzberg, H., 1987)

John Bryson definește strategia ca „un model de scopuri, politici, programe, acțiuni, decizii sau alocări de resurse care definesc ce este o organizație, ce face și de ce o face” (Bryson, J., 1995).

Alex R. Miller și **Gregory G. Dess** susțin că strategia este un ”set de planuri sau decizii luate într-un efort de a ajuta organizațiile să își atingă obiectivele” (Miller, A., Dess, G., 1996).

În abordarea lui **Gerry Johnson et al** ”strategia determină direcția și scopul unei organizații pe termen lung. Aceasta ar trebui să determine modul în care resursele ar trebui să fie configurate pentru a satisface nevoile piețelor și ale părților interesate” (Johnson, G., Scholes, K., Whittington, R., 2008).

Pentru o elucidare și mai amplă a conceptului de strategie, au fost analizate și unele surse bibliografice din România. Drept urmare, **Nicolescu O.** și **Verbonco I.** menționează că strategia poate fi definită ca „ansamblul obiectivelor majore ale organizației pe termen lung, principalele modalități de realizare împreună cu resursele alocate în scopul obținerii avantajului competitiv potrivit misiunii organizației”, iar **Zorlentan T., Burdus E.** și **Caprarescu G.** menționează strategia ca „tiința și arta de a stabili obiectivele generale ale organizației pe termen mediu și lung și de a formula opțiunile de acționare pentru atingerea acestora, ținând seama de toate resursele existente, în vederea adaptării eficiente a organizației la cerințele mediului ambiant în care acționează ” (Popa, V., 2022).

Drept urmare, autorul concluzionează că *nu există o noțiune sau concept unanim acceptat al strategiei în literatura de specialitate*, aceasta fiind definită fie în calitate de plan, direcție, scop, model, formulă sau cadru, care urmărește atingerea unor scopuri, obiective sau desfășurarea unor activități. Multitudinea de noțiuni existente confirmă interesul sporit pentru noțiunea de strategie și componentele acesteia din partea mai multor savanți iluștri din domeniu. Importanța termenului rezidă în faptul că acesta poate fi aplicat, practic, în orice domeniu, prin anumite ajustări și racordări la specificitatea sectorului. Noțiunile existente sunt relativ orientate spre un anumit sector sau o anumită direcție (sector militar, economic, etc.), iar ceea ce le leagă, este reprezentat de scopul strategiei și anume de realizarea anumitor idei setate anterior.

În vederea prezentării conexiunii dintre strategie și modernizare, autorul se va axa pe conceptul de model strategic al sectorului agricol, care are drept scop analiza unei structuri, împreună cu componentele acesteia, prin prisma unor instrumente, pentru a crea o valoare, un plan de acțiuni sau strategie.

Fiind raportate la modernizarea, dezvoltarea și transformarea sectorului agricol, în continuare sunt prezentate o serie de *modele strategice* aferente sectorului, identificate de către autor, ca urmare a cercetării surselor bibliografice și a analizei acestora.

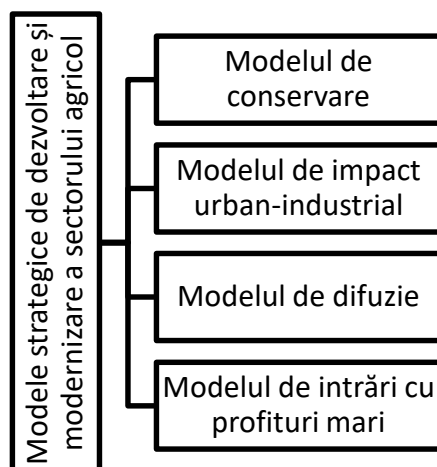

Figura 1.3. Modele strategice de dezvoltare și modernizare a sectorului agricol

Sursa: adaptat de autor conform (Ruttan, V., Hayami, Y., 1974)

Modelul de conservare. Acesta a evoluat în baza progreselor înregistrate în creșterea culturilor și a animalelor asociate cu revoluția agricolă engleză și conceptele de epuizare a solului sugerate de primii cercetători germani în domeniul studierii calității solului. Acest model strategic a fost reiterat de conceptul clasic englez de economie ce ține de rentabilitatea descrescătoare a muncii și capitalului aplicat pe pământ și muncii. Modelul de conservare a subliniat evoluția unui sistem intens de creștere a culturilor agricole, utilizarea forței de muncă și formarea intensivă de capital a forței de muncă sub formă de facilități fizice pentru a utiliza mai eficient resursele de pământ și apă.

Modelul de impact urban-industrial. Modelul de conservare prezentat anterior vine în contrast puternic cu modelele în care diferențele geografice în nivelul și rata dezvoltării economice sunt asociate cu dezvoltarea urban-industrială. Inițial, modelul de impact urban-industrial a fost formulat de von Thunen pentru a explica variațiile geografice ale intensității sistemelor agricole și ale productivității muncii într-o societate în curs de industrializare. Ulterior, acesta a fost extins de T. W. Schultz pentru a explica performanța mai eficientă a factorilor și produselor care leagă sectoarele agricole și non-agricole în regiuni caracterizate printr-o dezvoltare urban-industrială rapidă. Acest model strategic a fost testat pe larg în Statele Unite, însă a primit o atenție limitată în țările mai puțin dezvoltate.

Modelul de difuzie. Difuzarea unor practici mai bune de creștere a reprezentat o sursă majoră de creștere a productivității chiar și în societățile premoderne. Modelul strategic de difuzie

a dezvoltării și modernizării agricole se bazează pe observarea empirică a diferențelor substanțiale în productivitatea terenurilor și a muncii între fermieri și regiuni. Calea către dezvoltarea agriculturii, din această perspectivă, este printr-o diseminare mai eficientă a cunoștințelor tehnice și o îngustare a dispersiei productivității între fermieri și între regiuni. Modelul de difuzie al dezvoltării agricole a oferit fundamentul intelectual major pentru o mare parte a efortului de cercetare și extindere în managementul fermelor și economia producției de la apariția, în ultima jumătate a secolului al XIX-lea, a economiei agricole ca o sub-disciplină separată, care leagă științele agricole de economie. Perspectivile asupra dinamicii procesului de difuzie, cuplate cu observarea unor decalaje mari de productivitate agricolă între țările dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate și o prezumție de alocare ineficientă a resurselor în rândul țăranilor „legate de tradiția irațională”, au produs o tendință de extindere în alegerea strategiei de dezvoltare a agriculturii în anii 1950. Limitările modelului de difuzie ca fundație pentru proiectarea politicilor de dezvoltare agricolă au devenit din ce în ce mai evidente pe măsură ce asistența tehnică și programele de dezvoltare comunitară, bazate explicit sau implicit pe modelul de difuzie, nu au reușit să genereze nici modernizarea rapidă a fermelor tradiționale, nici creșterea rapidă a producției agricole.

Modelul de intrări cu profituri mari. Inadecvarea politicilor bazate pe modele de conservare, impact urban-industrial și difuzie a condus, în anii 1960, la o nouă perspectivă conform căreia cheia transformării unui sector agricol tradițional într-o sursă productivă de creștere economică este investiția menită să pună la dispoziția fermierilor din țările sărace inputuri moderne cu profit ridicat. Agricultorii, în sistemele agricole tradiționale, erau priviți ca alocatori raționali și eficienți de resurse. Ei au rămas săraci deoarece, în majoritatea țărilor sărace, existau doar oportunități tehnice și economice limitate. Noile intrări cu profit ridicat, așa cum au fost identificate de Schultz, pot fi clasificate în trei categorii: (a) capacitatea instituțiilor de cercetare din sectorul public și privat de a produce noi cunoștințe tehnice; (b) capacitatea sectorului industrial de a dezvolta, produce și comercializa noi inputuri tehnice; și (c) capacitatea fermierilor de a dobândi noi cunoștințe și de a utiliza noi inputuri în mod eficient. După cum este interpretat în mod general, modelul strategic respectiv este suficient de incluziv pentru a îmbrățișa conceptele centrale ale modelelor de conservare, impact urban-industrial și difuzie ale dezvoltării agricole. Implicațiile unice ale modelului pentru politica de dezvoltare agricolă sunt reprezentate de accentul plasat pe accelerarea procesului de dezvoltare și propagare a noilor inputuri sau tehnici prin investiții publice în cercetare științifică și educație. Cu toate acestea, modelul de intrări cu profituri mari, așa cum a fost dezvoltat de Schultz, rămâne incomplet ca teorie a dezvoltării agricole. De obicei, educația și cercetarea sunt bunuri publice care nu sunt comercializate pe piață. Mecanismul

prin care resursele sunt alocate între educație, cercetare și alte activități economice alternative din sectorul public și privat nu este pe deplin încorporat în modelul lui Schultz. Acesta tratează investițiile în cercetare ca sursă de noi tehnici cu profit ridicat (Ruttan, V., Hayami, Y., 1974).

Modelele prezentate se raportează pe deplin la modernizarea sectorului agricol, însă, fiecare din acestea, în parte, posedă o serie de lacune. Fiind modele globale de dezvoltare, acestea nu se pot aplica pe deplin la situația actuală din mai multe țări, astfel, fiecare model separat poate fi atribuit unui stat sau unui grup de state, sau chiar anumitor perioade de dezvoltare, în dependență de etapa actuală de transformare a sectorului agricol. Totuși, elemente distincte ale acestor modele se regăsesc în strategiile de dezvoltare a sectorului agricol sau în politicile agricole ale statelor lumii.

Republica Moldova nu posedă un model de modernizare a sectorului elaborat în baza studiilor științifice existente. Elaborarea unui astfel de model implică existența atât a unei baze teoretice fundamentale, cât și a aspectelor practice și moderne. Drept urmare, în baza modelelor de dezvoltare și modernizare a agriculturii prezentate anterior, autorul elaborează, **cu titlu de ipoteză științifică**, un model de modernizare ajustat specificului stării actuale a sectorului agricol al Republicii Moldova, luând în considerație principalele provocări existente și potențialul de dezvoltare a sectorului. Dezvoltarea acestui model de modernizare urmează să fie prezentată în următoarele capitole ale lucrării.

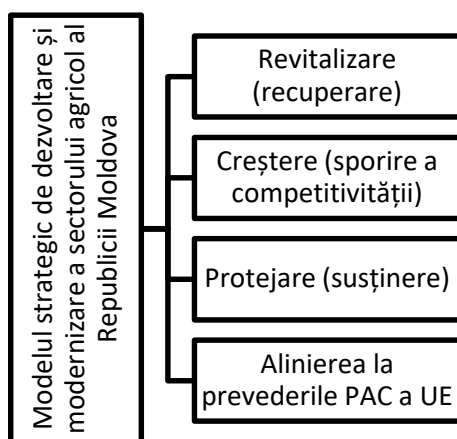

Figura 1.4. Modelul strategic complex de dezvoltare și modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova

Sursa: elaborat de autor

Revitalizarea (recuperare) presupune identificarea subsectoarelor agriculturii naționale care anterior au fost dezvoltate și posedă un potențial substanțial de a fi revitalizate în scopul dezvoltării acestora și modernizării întregului sector. Acestea trebuie să cuprindă produse agricole

cu valoare adăugată, care vor contribui la creșterea producției și sporirea exporturilor. Alte sectoare cuprinse sunt cele cu un potențial substanțial de dezvoltare, care pot fi competitive, inclusiv, pe plan extern. În acest scop, este necesar de a analiza principalii indicatori aferenți sectorului agricol și a elabora o serie de criterii de selecție a sectoarelor ce urmează să fi revitalizate sau injectate cu mai multe fonduri, investiții în vederea modernizării mai accentuate a acestora (*conține elemente ale modelelor de conservare și intrări cu profituri mari*).

Creșterea (sporirea competitivității) se axează pe analiza competitivității produselor agricole de origine autohtonă, pe plan internațional (comerțul exterior) și accentuarea necesității sporirii competitivității acestora pe fundalul multiplelor provocări de ordin extern cu care se confruntă Republica Moldova la etapa actuală (*elemente ale modelelor de difuzie și intrări cu profituri mari*).

Protejarea (susținerea) se referă la analiza politicilor agricole de susținere a sectorului în scopul impulsivității dezvoltării afacerilor agricole și sprijinirea fermierilor în vederea modernizării afacerilor acestora. Sprijinul urmărit nu este destinat în exclusivitate fermierilor, ci și asociațiilor de producători, mediului științific, organelor publice centrale abilitate în elaborarea și promovarea politicii agricole (*elemente ale modelului de intrări cu profituri mari*).

Alinierea la prevederile PAC a UE presupune ajustarea politicilor agricole în conformitate cu prevederile Politicii Agricole Comune a UE, în special, odată cu obținerea statutului de țară candidat la Uniunea Europeană și acordul privind demararea negocierilor privind asocierea la UE.

Acest model științific argumentat poate contribui la impulsivitatea activității agricole în Republica Moldova prin modernizarea acestora și va crea premise pentru transformarea pozitivă a sectorului, atât în folosul antreprenorilor, cât și în favoarea întregii populații a țării.

1.2. Teorii și practici avansate privind modernizarea agriculturii contemporane

Modernizarea în sine, în calitate de concept distinct, a fost abordată în studiile a o serie de savanți cu renume mondial în decursul ultimului secol. Conceptul a devenit unul popular după finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial, ca urmare a necesității dezvoltării țărilor din Lumea a Treia. Noțiunea de modernizare este deseori abordată în contextul dezvoltării și transformării, nefiind specificate diferențe substanțiale între aceste concepte în cadrul literaturii de specialitate internaționale.

Procesul de modernizare se regăsește în toate ramurile economiilor naționale, fiind propriu pentru sectorul industrial, agricol, socio-economic, etc. Pentru sectorul agricol, modernizarea

reprezintă un proces de o semnificație majoră, reieșind din importanța sectorului la nivel de ramură economică, precum și la nivel social.

În țările cu venituri medii și mici, unde se găsesc majoritatea fermierilor din lume, agricultura reprezintă o pondere mult mai mare din venitul național și în ocuparea forței de muncă. Un număr semnificativ de oameni depind încă de agricultură pentru existența lor, iar aproape jumătate din populația lumii trăiește încă în zonele rurale, mai ales în gospodăriile agricole (Alston, J.M., Pardey, P.G., 2014). Dintre acestea, o bună parte sunt fermieri de subsistență, care operează ferme foarte mici folosind foarte puține inputuri, altele decât pământul pe care îl cultivă și munca familială.

Spre deosebire de orice alt proces de producție industrială, agricultura se bazează în mare măsură pe utilizarea intensivă a pământului și a altor resurse naturale, ale căror proprietăți relevante variază semnificativ în spațiu și timp. Agricultura este enorm de diversă în întreaga lume, cu diferențe majore în sistemele agricole, tehnologiile, dimensiunile fermelor, tipurile de inputuri utilizate, valoarea și calitatea producției etc. Această diversitate este parțial atribuită diferențelor de sol și climă sau infrastructurii care influențează posibilitățile agricole. Alți factori-cheie includ prețurile relative ale inputurilor și outputurilor, precum și alte variabile care determină avantajul comparativ, precum și politicile guvernamentale care diminuează relevanța acestuia (Beddow, J., T. et al, 2014). În același timp, o agricultură sustenabilă nu ține doar de sectorul agricol, nemijlocit, dar are și efecte importante pentru dezvoltarea spațiului rural și participă la rezolvarea a o serie de probleme socio-economice aferente zonelor rurale, cum ar fi dezvoltarea infrastructurii, ocuparea forței de muncă, contracararea fenomenului migraționist, îmbogățirea și păstrarea patrimoniului cultural etc.

Modernizarea reprezintă un proces complex, prin care o țară trece de la o societate tradițională la o societate urbanizată și industrializată, fiind observate o serie de schimbări la diverse niveluri (Olaganathan, R., Quigley, K., 2017).

În științele moderne sunt definite două tipuri principale de modernizare: primară și secundară. Fiecare dintre tipurile de modernizare desemnate, are trăsături distinctive și anumite caracteristici. Evidențierea acestor tipuri de modernizare a fost bazată pe experiența practică de tranziție a societăților tradiționale la cele moderne, exemple servind țările Europei de Vest, SUA, CSI, state din Asia, Africa și America Latină. Este evident că fiecare dintre tipurile specifice de modernizare îi corespunde o anumită logică proprie și un comportament structural (Lucasenco, E., 2013).

Modernizarea primară s-a realizat în Europa de Vest, SUA, Canada, cuprinzând perioada de la revoluția industrială până la proclamarea valorilor societății occidentale moderne. Originile acestui tip de modernizare reies din modernizarea spiritual-ideologică a epocii Renașterii. Dezvoltarea conceptuală a valorilor socio-culturale de bază a societății occidentale a devenit piatra de temelie a tipului de modernizare primară. Dacă vorbim despre un alt tip de modernizare, și anume "secundară" sau cum mai este numit "reflectant", putem nota că acest tip de modernizare este caracterizat drept modernizarea de "după". Aceasta s-a realizat în statele din Asia, Africa, America Latină, etc. Principalul factor al modernizării secundare îl reprezintă interacțiunea socio-culturală a țărilor înapoiate cu centrele socio-culturale deja existente. Logica modernizării "secundare" sugerează că unele elemente ale societății sunt la nivelul țărilor dezvoltate, în timp ce altele sunt fie complet absente, fie se află la nivelul incipient de formare și funcționare (Lucasenco, E., 2013).

Teoriile fundamentale ale modernizării abordează procesele evolutive sociale și economice ce se petrec în țările din întreaga lume. Existența unor *teorii clasice privind procesul de modernizare* reprezintă un fundament științific bine definit, menit să ofere unele incursiuni în procesul general al modernizării.

Teoria clasică a modernizării apare în perioada anilor 1950 – 1970 în calitate de fundament necesar modernizării țărilor din Lumea a treia (So, A., 1990). Primele ipoteze abordate în contextul procesului de modernizare reprezintă anumite concepte ce derivă din teoria evoluționistă Europeană și se referă în special la aspectul social. Conform acestei teorii, schimbările sociale sunt progresive, graduale și ireversibile, tinzând, astfel spre evoluție. Ca rezultat al analizei teoriilor evoluționiste, dar și a teoriei funcționale și neo-modernizării, sunt distinse o serie de caracteristici ale procesului de modernizare.

Tabelul 1.1 Caracteristicile procesului de modernizare conform teoriilor evoluționiste, funcționale și neo-modernizării

Nr.	Teoriile evoluționiste	Teoria funcțională	Teoria neo-modernizării
1	Modernizarea este un proces etapizat, ce presupune existența unor faze prin care fiecare societate ce se află în proces de modernizare este nevoită să le parcurgă.	Modernizarea este un proces sistematic, care apare mai curând în formă clusterială decât izolat.	Modernizarea reprezintă un rezultat al acțiunilor indivizilor și grupurilor și nu reprezintă un produs al unui sistem automatizat.
2	Modernizarea este un proces omogen, ce produce tendințe comune pentru diverse sectoare.	Modernizarea este un proces transformativ care presupune schimbarea structurilor tradiționale cu un set de valori moderne.	Modernizarea nu este un proces de consens, ci o concurență între moderniști, conservatori și observatori.

3	Modernizarea este un proces Europeanizat sau Americanizat, caci SUA și țările Europene reprezintă modele pentru celelalte state.	Modernizarea este un proces permanent. Odată ce schimbările au demarat într-o sferă sau sector, acestea vor produce neapărat modificări comparative și în alte sectoare.	Religiunea este principala forță motrice a modernizării, însă religia și tradiția nu trebuie să fie subestimate
4	Modernizarea este un proces ireversibil, care odată pornit, nu poate fi oprit. Odată ce țările Lumii a Treia vin în contact cu țările din Vest, acestea nu vor putea rezista sau opune procesului de modernizare.		Criteriul general al modernizării trebuie să se bazeze pe dezvoltarea bunăstării pentru toți oamenii
5	Modernizarea este un proces progresiv. Chiar dacă există critici ale procesului de modernizare, în termen lung modernizarea nu este doar inevitabilă, ci chiar dezirabilă.		Centrele de modernizare se pot schimba și deplasa
6	Modernizarea este un proces de durată, ce reprezintă o schimbare mai curând evoluționistă, decât revoluționară, cu un impact resimțit în timp.		Modernizarea este un proces non-liniar, aceasta include cicluri și crize.

Sursa: adaptat de autor conform (So, A., 1990), (p, 2010)

În continuare, autorul realizează o sinteză succintă a principalilor promotori ai teoriei modernizării, pe plan internațional.

Unii dintre savanții asociați cu teoria modernizării sunt **Marion J. Levy Jr.** (Levy, M.J., 1996) care susține că națiunile subdezvoltate ar înființa, în mod inevitabil, instituții care vor fi paralele cu cele ale națiunilor mai avansate din punct de vedere economic, ceea ce în cele din urmă ar duce la o convergență globală a societăților.

Un alt pioner al modernizării este **Seymour Martin Lipset**, care menționează că toate societățile, pe măsură ce cresc și se dezvoltă, se îndreaptă către o existență mai modernă, mai dezvoltată și civilizată, și în special către democrație, iar democrația este rezultatul direct al creșterii economice și ”cu cât o națiune este mai bună, cu atât sunt mai mari ansele ca aceasta să susțină democrația” (Lipset, S.M., 1959).

Walt Rostow menționează că modernizarea a fost caracteristică, inițial, lumii occidentale, țările din cadrul creșterii au putut avansa din fazele inițiale de subdezvoltare. În consecință, alte țări ar trebui să se modeleze după Occident, aspirând la o stare „modernă” a capitalismului și la o democrație liberală. Rostow este și autorul celor cinci pași prin care toate țările trebuie să treacă pentru a deveni dezvoltate:

- J) Societatea tradițională - această etapă se caracterizează printr-o economie de subsistență, bazată pe agricultură, cu forță de muncă intensivă și niveluri scăzute de comerț, și o populație care nu are o perspectivă științifică asupra lumii și tehnologiei.
- J) Precondiții pentru decolare – în cadrul acestei etape, o societate începe să dezvolte producția și dezvoltă o perspectivă națională/internațională. Educația elementară devine obligatorie, iar tehnologiile sunt încă simple.
- J) Decolarea - o perioadă scurtă de creștere intensivă, în care începe să aibă loc industrializarea, iar muncitorii și instituțiile devin concentrate în jurul unei noi industrii. Investițiile sunt direcționate științific și planificate.
- J) Atingerea maturității – durata acestei etape este una lungă, iar pe măsură ce standardele de trai cresc, utilizarea tehnologiei sporește, iar economia națională crește și se diversifică.
- J) Epoca consumului ridicat și a producției în masă - economia unei țări înfloritoare într-un sistem capitalist, caracterizat prin producție de masă și consumism. Noi servicii terțiare sunt disponibile pentru nevoile oamenilor, dar care garantează o valoare adăugată activităților existente, oferind, astfel, un nivel ridicat de bunăstare (Rostow, W., 1959).

Daniel Lerner susține că modernizarea reprezintă un proces de schimbare care este legat în principal de schimbările în modul de gândire și atitudini, creșterea urbanizării, creșterea alfabetizării, creșterea venitului pe cap de locuitor și sporirea participării politice. Acesta argumentează faptul că procesul de modernizare occidentală este modelul de bază pe care orice societate l-ar putea urma pentru a realiza modernizarea, afirmând că societatea occidentală încorporează cel mai dezvoltat model de atribute societale (putere, bogăție, îndemânare, raționalitate) (Lerner, D., 1958).

Talcott Parsons observa modernizarea prin faptul că oamenii din țările nedezvoltate trebuie să dezvolte un „spirit antreprenorial” pentru a realiza creșterea economică, iar acest lucru s-ar putea întâmpla doar dacă țările mai puțin dezvoltate devin mai receptivă la valorile occidentale, care promovează creșterea economică. Valorile tradiționale ale țărilor subdezvoltate sunt numite de Parsons „inamicul progresului”, susținând că acestea au acționat ca bariere în calea dezvoltării, inclusiv prin intermediul particularismului, colectivismului, patriarhiei, inclusiv și a statutului atribuit și fatalismului. În contrast, Parsons consideră că valorile culturale occidentale care promovează competiția și creșterea economică țin de individualism, universalism, statut atins și meritocrație (Parsons, T., 1964).

În viziunea lui **Shmuel N. Eisenstadt**, modernizarea este procesul de schimbare între cele trei tipuri de sisteme sociale, economice și politice care s-au dezvoltat în Europa de Vest și America

de Nord din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea și apoi s-au răspândit în alte țări europene și în secolele al XIX-lea și al XX-lea pe continentele sud-americane, asiatice și africane (Eisenstadt, S. N., 1966).

Billet Bret Lee în lucrarea sa se bazează pe o analiză teoretică și empirică a interdependenței formelor externe de capital de dezvoltare și a implicațiilor acestor modele nu doar pentru teoreticienii modernizării, ci și pentru țările cel mai puțin dezvoltate ale lumii. Scopul analizei este evaluarea gradului în care teoria modernizării este aplicabilă experiențelor țărilor în curs de dezvoltare (Billet, B.L., 1993).

Alex Inkeles și David Horton Smith observă modernizarea prin prisma oamenilor ce trec de la tradiționalismul care limitează progresul la individualismul care va ajuta statul acestora să intre în secolul XX-lea (Inkeles, A., Smith, D.H., 1974).

Reieșind din teoriile și conceptele modernizării exemplificate anterior, **modernizarea sectorului agricol** prezintă unele caracteristici expuse de promotorii modernizării. Astfel, modernizarea agriculturii are diverse conotații în viziunea cercetătorilor și savanților de renume mondial, dar și la nivel național.

Prin urmare, în viziunea unor cercetători, modernizarea agriculturii poate fi observată sub forma unui proces de **transformare a agriculturii** de la agricultura tradițională bazată pe forță de muncă la agricultura bazată pe tehnologie (Wu, 2011). Van der Ploeg numește transformarea practicii agricole „la un nou optim, definit științific” proiect de modernizare (van der Ploeg, 1999).

Modernizarea sectorului agricol reprezintă una dintre problemele fundamentale ale **politicilor agricole**, în special în țările în care agricultura este mai puțin dezvoltată (Kusz, 2014). Creșterea economică a unei țări depinde în mare măsură de procesul de modernizare al tuturor sectoarelor, inclusiv cel agricol. Ca urmare, un proces de modernizare sectorial implementat în mod corespunzător poate genera efecte pozitive asupra întregii economii. Astfel, există cu siguranță o relație pozitivă între modernizarea agriculturii și creșterea economică generală pe termen lung (Self, S., Grabowski, R., 2017). Politicile publice potrivite promovate la nivel național vor contribui la modernizarea sectorială, precum și la modernizarea totală a țării. Încă în anul 1965, Klijnhout a remarcat că scopul agriculturii comunitare este „agricultura modernă concentrată, specializată, rapidă și eficientă”, ceea ce poate fi atins doar considerând agricultura ca o „activitate industrială totală” (Klijnhout, 1965).

Modernizarea agriculturii prin prisma **sporirii productivității** a fost abordată de o serie de cercetători (Lewis, W., 1954), (Schultz, T.W., 1964), (Alvarez-Cuadrado F, Poschke M., 2011), (Ngai, R, Pissarides, C., 2007). Astfel, este evidențiat faptul că sporirea productivității sectorului

agroalimentar ar trebui să reprezinte o politică fundamentală a statului în scopul inițierii transformării agricole și sporirii veniturilor populației. Schulz, la rândul său, ridică întrebarea ”Care factori de producție pot fi utilizați în scopul sporirii productivității sectorului agricol”? Unul dintre aceștia ar fi capitalul sporit, însă doar acest factor nu ar fi suficient. Acesta trebuie suplinit cu inovații, sisteme mai largi de producție și consum, diversificarea producției etc.

Sporirea eficienței reprezintă o altă direcție a modernizării sectorului. Acesta este legat în mod indisolubil de efecte secundare problematice: supraproducție, pierderea biodiversității și a fertilității solului, lipsa bunăstării animalelor, riscul de boli animaliere din cauza concentrației mari de animale pe suprafețe mici, controverse sociale privind sacrificarea animalelor etc. (Hardeman, E. Jochemsen, H., 2012).

Modernizarea agriculturii este privită și prin prisma strategiilor de **mecanizare și dezvoltarea tehnologiilor**. În calitate de strategie în acest sens este privită schimbarea tehnologică care economisește forța de muncă, aceasta constând în utilizarea tractoarelor și a utilajelor. În același timp, schimbarea tehnologică care economisește terenul se concentrează pe inovațiile biologice și chimice (Otchia, C., 2014). Deși schimbările tehnologice reprezintă un factor important al creșterii productivității, totuși introducerea inovațiilor, selectarea și adoptarea noilor tehnologii depind de capacitatea agriculturii, precum și de imperfecțiunile pieței (Otchia, C., 2014).

Modernizarea agriculturii este strâns legată de utilizarea **științei economice și educației**. T.W. Schultz în lucrarea ”Transformarea agriculturii tradiționale” acordă un rol crucial investițiilor în inputurile „netradiționale”, cum ar fi cunoștințele și educația, pentru a ajuta la schimbarea agriculturii și a valorifica agricultura ca motor al creșterii economice (Schultz, T.W., 1964). Același autor menționează că cunoștințele care fac posibilă transformarea reprezintă o formă de capital, care necesită investiții - investiții nu doar în inputuri materiale în care aceste cunoștințe sunt încorporate, ci și în oameni. În aceeași ordine de idei, în viziunea lui Zhang et al., modernizarea agriculturii se referă la transformarea de la agricultura tradițională la agricultura modernă; stabilirea producției agricole pe baza științei moderne; utilizarea științei și tehnologiei moderne și a industriei moderne pentru echiparea agriculturii; și utilizarea științei economice moderne pentru a gestiona agricultura și a crea un sistem de producție agricol cu randament ridicat, de înaltă calitate, cu un consum redus și un ecosistem agricol care utilizează rațional resursele, protejează mediul și are o eficiență ridicată de conversie (Zhang, Z., Li, Y., Elahi, E., Wang, Y., 2022).

În același timp, modernizarea agriculturii este legată de *securitatea alimentară națională* (Birner, R., Resnick, D., 2010) (Febles-González J.M., Tolon-Becerra, A., Lastra-Bravo, X., Acosta-Valdes, X., 2011), de furnizarea de produse agricole de înaltă calitate, de creșterea veniturilor fermierilor, etc. Astfel, modernizarea agriculturii ar trebui să fie prioritatea principală a construcției actuale a modernizării.

Mai mult, modernizarea agriculturii este privită și prin prisma *sporirii exporturilor*. Astfel, aceasta pregătește condițiile necesare pentru industrializare prin creșterea productivității muncii, creșterea surplusului agricol pentru a acumula capital și creșterea schimburilor externe de bunuri prin intermediul exporturilor (Yifu Lin, J., 2018).

Mai recent, reieșind din provocările actuale cu care se confruntă statele, politicile publice ale țărilor dezvoltate acordă o prioritate în procesul de modernizare al sectorului agricol problemelor de *mediu și rezilienței* (Reardon, T., Berdegues, J., Escobar, G., 2001) (Wolford, W., 2004) (Bebbington, A., Abromovay, R., Chiriboga, M., 2008). În lumea post-industrială de astăzi, pretențiile descurajante ale modernizării sunt erodate în mod constant, iar analiștii subliniază necesitatea unei abordări mai „reflexive” a modernizării, reieșind din faptul că realizările tehnologice, prosperitatea materială și consumul tind să fie supra-accentuate, ignorând alte valori ale calității vieții, problemele de echitate și sustenabilitatea pe termen lung. Reziliența este un termen nou care este central în această discuție (Beck, U., Giddens, A., Lash, S., 1994), (Borne, G., 2010), (Rasborg, K., 2012). Aplicat la sistemele agricole și entitățile agricole, în condițiile contemporane, acestea trebuie să dețină posibilități și capacități de a se adapta efectelor schimbărilor climatice și a contracara consecințele negative ale acestora.

Aspectul social al modernizării sectorului agricol este la fel de important. Aici vorbim despre îmbunătățirea calității hranei, sporirea capacității de procurare a produselor alimentare de către populație, posibilitatea de a investi efort și timp personal în modernizarea agriculturii. Drept urmare, modernizarea sectorului agricol se bazează atât pe tehnologiile agricole, cât și pe capitalul uman. Noutatea acestuia este că, în combinația de politici destinate agriculturii cu cele financiare, economice și tehnologice, este necesar de a introduce și o componentă nouă – politicile sociale, care sunt destinate îmbunătățirii capitalului uman din agricultură (Lucasenco, E., 2013). Capitalul uman în agricultură poate juca un rol important atât pentru dezvoltarea sectorului propriu-zis, în particular, cât și pentru economia unei țări, în general.

Tabelul 1.2. Prezentarea sintetică a abordărilor modernizării și transformării sectorului agricol

No.	Abordări ale modernizării și transformării sectorului agricol	Autori
1	Aspectul transformățional	Wu, 2011; van der Ploeg, 1999
2	Aspectul politicilor publice, inclusiv cele agricole	Kusz, 2014; Self, S., Grabowski, R., 2017
3	Aspectul sporirii productivității	Lewis, W., 1954; Schulz, T.W., 1964; Alvarez-Cuadrado F, Poschke M., 2011; Ngai R, Pissarides C, 2007
4	Aspectul sporirii eficienței	Hardeman, E. Jochemsen, H., 2012
5	Aspectul strategiilor de mecanizare și dezvoltarea tehnologiilor	Otchia, C., 2014
6	Aspectul dezvoltării științei economice	Schulz, T.W., 1964; Zhang, Z., et al, 2022
7	Aspectul securității alimentare	Birner, R., Resnick, D., 2010; Febles-González J.M. et al, 2011
8	Aspectul de mediu și rezilienței	Reardon, T. et al, 2001; Wolford, W., 2004; Bebbington, A. et al, 2008
9	Aspectul social	Yifu Lin, J., 2018

Sursa: elaborat de autor

În literatura de specialitate internațională și cea din Republica Moldova, o contribuție valoroasă la elucidarea abordărilor de modernizare a sectorului agricol autohton au adus următorii cercetători în domeniul economic: Moroz V. și Ignat A., Dumbraveanu L., Boincean B., Mollers J. et al, Stratan A., Cimpoie D., Muravschi A., Racul A., Doga V., Ignat A., Gangan S., Bajura T., Zbanc A., Panuța S., Morei V., Baltag G. și alții.

Prezentarea sintetică a abordărilor modernizării și transformării sectorului agricol este transpusă în tabelul de mai jos.

Tabelul 1.3. Sinteza abordărilor modernizării sectorului agricol al Republicii Moldova în baza cercetărilor naționale și internaționale

Autori	Abordarea modernizării sectorului agricol al Republicii Moldova
Moroz Victor, Ignat Anatol (2013)	”Modernizarea sectorului agricol în Republica Moldova, ca și în multe alte țări cu economii în tranziție, susține procese complexe de transformare în cadrul cărora schimbările structurale în agricultură sunt foarte dinamice, cum ar fi, de exemplu, suprafața terenurilor deținute, formele de proprietate, utilizarea forței de muncă, dependența crescută de finanțarea externă și de piață”.
Dumbraveanu Ludmila (2012)	”Concentrarea mijloacelor financiare ale statului, precum și stimularea investițiilor străine în modernizarea și sporirea productivității sectorului agrar trebuie să reprezinte o prioritate a politicii statului în acest sens”.
Boincean Boris (2014)	„Baza dezvoltării durabile a sectorului agrar pe viitor, în condițiile resurselor naturale limitate, inclusiv energetice neregenerabile, constă nu atât în modernizarea tehnologică a agriculturii, cât în modernizarea ei ecologică prin asigurarea unui circuit deplin și profund de energie și elemente nutritive în fiecare gospodărie cu folosirea preponderentă a surselor energetice regenerabile de proveniență locală”.

Möllers Judith, Herzfeld Thomas, Piras Simone, Wolz Axel (2016)	” Politicile publice trebuie să abordeze în mod specific fermele mici și eșecurile pieței care funcționează ca o barieră în calea dezvoltării lor. Ar trebui efectuată o distincție clară între măsurile orientate mai social și cele care vizează modernizarea sectorului agricol”.
Stratan Alexandru, Moroz Victor, Lucasenco Eugenia (2013)	” Modernizarea constă în mare parte în utilizarea semințelor îmbunătățite, a mașinilor agricole moderne precum tractoare, seceretoare, treieratoare etc., a îngrășmintelor chimice și a pesticidelor într-o combinație optimă cu apa”. ”În același timp, mediul academic și societatea civilă sunt conștiente că noua paradigmă a modernizării trebuie să înceapă atât cu tehnologiile agricole, cât și cu oamenii ”. ”Importanța problemei modernizării agriculturii în Republica Moldova a condus la necesitatea identificării instrumentelor de management al riscului pentru fermieri propuse spre implementare în Moldova pentru a asigura dezvoltarea durabilă a sectorului”.
Cimpoie Drago, Muravschi Alexandru, Racul Anatol (2009)	”Unul dintre principalele obiective ale dezvoltării pieței funciare în astfel de țări în curs de dezvoltare, cum ar fi Moldova, unde reforma agrară bazată pe principiile echității a transformat toți rezidenții rurali în mici proprietari de terenuri, este crearea de ferme familiale viabile prin transferul terenului de la proprietarii mai puțin eficienți la ferme familiale eficiente. sau managerii fermelor”.
Doga Valeriu, Ignat Anatolie, Gangan Svetlana (2018)	”Pentru modernizarea sectorului agricol sunt subvenționate activități de investiții legate de înființarea de unități de prelucrare și manipulare a produselor agricole, dotarea cu utilaje și utilaje, crearea infrastructurii de colectare a produselor agricole, furnizarea de materii prime agricole, înființarea de plantații perene, unități pentru producerea de semințe, material sâditor și de reproducere, dezvoltarea serviciilor în agricultură”.
Bajura Tudor (2023)	”Evident, două decenii nu sunt suficiente pentru ca în baza proprietății private, fie și cu ajutorul nemijlocit al mecanismelor moderne de piață, să fie creată o agricultură perfectă, înalt competitivă atât pe piața internă a produselor agroalimentare, cât și pe cele externe”.
Zbanca Andrei, Panuța Sergiu, Morei Virgiliu, Baltag Grigore (2017)	”Transformarea sectorului agroalimentar moldovenesc într-unul modern, eficient și competitiv necesită investiții importante și sprijin adecvat din partea autorităților în special prin politici agrare ”.

Sursa: adaptat de autor conform (Moroz, V., Ignat, A., 2013), (Dumbraveanu, L., 2012), (Boincean, B., 2014), (World Bank Group, 2016), (Moroz, V., Stratan, A., Lucasenco, E., 2013), (Cimpoies, D., Muravschi, A., Racul, A., 2009), (Doga, V., Ignat, A., Gangan, S., 2018), (Bajura, T., 2023), (Zbanca, A., Panuta, S., Morei, V., Baltag, G., 2017)

Agricultura din țările dezvoltate și în cele în curs de dezvoltare posedă o serie de caracteristici și factori distinctivi ce creează oportunități, dar și probleme specifice fiecărei regiuni sau țări. Drept urmare, măsurile asumate pentru a facilita și ghida procesele de modernizare trebuie să fie o agricultură competitivă și durabilă trebuie să fie distincte pentru fiecare țară separat, în funcție de nivelul de dezvoltare și de dinamica indicatorilor agricoli ai fiecărei țări. Argumentele multifuncționalității insistă, pe lângă funcția sa productivă, agricultura îndeplinește funcții de mediu și sociale, contribuind la viabilitatea zonelor rurale și la echilibrul teritorial (Marín-Usuga, M.R., Casamitjana Causa, M., Loaiza-Usuga, J.C., 2016).

În ultimii 50 de ani, în timp ce populația lumii s-a dublat, cantitatea și valoarea reală a producției agricole practice, a crescut de 3 ori, chiar dacă suprafața terenurilor agricole a crescut cu doar aproximativ 10% (Alston, J.M., Pardey, P.G., 2014). Astfel, această realizare semnificativă a dezmințit predicțiile de la începutul anilor 1960 privind problemele ce țin de securitatea alimentară mondială și foamea pentru generațiile viitoare. Aceste profeții reflectau o perspectivă bazată pe agricultura tradițională și inputurile convenționale, iar experții și savanții din acele timpuri nu au anticipat iminenta transformare a agriculturii (Alston J. M., Pardey, P.G. , 2017). Transformarea agriculturii la nivel mondial în ultima jumătate de secol a implicat schimbări în structura agriculturii, în special ce țin de inputuri și outputuri, precum și natura fermelor și rolul agriculturii în economiile naționale. Această transformare a agriculturii a contribuit la o creștere economică mai largă și la reducerea sărăciei. Pe măsură ce venitul pe cap de locuitor crește într-o țară, ponderea agriculturii în PIB, de obicei, scade. În Statele Unite, de exemplu, ponderea agriculturii în PIB era de aproximativ 60% în 1865, dar în doar 50 de ani a scăzut la aproximativ 15% din PIB (Carter, S.B. et al, 2006).

La baza teoriei modernizării se află justificarea dezvoltării globale a civilizației, tranziția de la societățile tradiționale la cele moderne, ca o tendință inevitabilă a dezvoltării politice moderne. Teoria modernizării presupune analiza în profunzime și relevarea elementelor de transformare a societăților tradiționale în procesul de modernizare a acestora (Lucasenco, E. , 2013). În anii 70-90 ai secolului XX a existat transpunerea și revizuirea principiilor modernizării existente anterior, fiind percepute ca occidentalizare. Modernizarea în sine poate fi privită ca o parte integrantă a dezvoltării, ca o funcție a acesteia, și nu ca o condiție. Există o recunoaștere a faptului că procesul de modernizare se realizează și în afara modelelor tradiționale. Un rol deosebit în procesul de modernizare îl au particularitățile istorice și naționale, precum și identitatea culturală a societății tradiționale (McMichael, 1994).

În continuare, în scopul fundamentării bazei teoretice a lucrării, autorul va sintetiza o serie de teorii aferente modernizării sectorului agroalimentar.

Teoria transformării agriculturii a lui Schulz. Teoria lui Schulz (1964) reprezintă o teorie privind transformarea și modernizarea agriculturii tradiționale. Prin termenul ”tradițional”, se are în vedere anume acei factori de producție care au fost folosiți de fermieri timp de mai multe generații la rând. Problema abordată de Schulz în lucrarea ”Transformarea agriculturii tradiționale” este cum agricultura tradițională poate fi transformată în una înalt productivă și cu beneficii pentru fermieri, deci, respectiv, modernizată. În viziunea lui Schulz, agricultura modernă este cu atât mai profitabilă, cu cât aceasta utilizează diverși factori de producție, iar acești factori

sunt introduse pe larg în agricultura tradițională. Teoria lui Schultz privind transformarea agriculturii tradiționale are o mare importanță pentru aprofundarea cercetării teoretice privind procesul de modernizare a agriculturii. Acesta menționează asupra poziției importante a agriculturii în dezvoltarea economică și propune o nouă înțelegere a naturii agriculturii tradiționale. Schultz consideră că dacă o țară în curs de dezvoltare dorește să intensifice procesul de creștere economică, aceasta trebuie să promoveze creșterea agriculturii în mod cât mai rapid și stabil. Cu toate acestea, agricultura tradițională nu are pur și simplu capacitatea de a crește rapid și stabil, iar prin urmare, pentru a spori puterea economică națională, soluția este de a transforma pe deplin agricultura tradițională în agricultură modernă, și anume realizarea modernizării agriculturii.

Educația, în viziunea lui Schultz este unul din principalii determinanți care vor ajuta fermierii să facă față noilor provocări, să identifice și să asimileze noi factori de producție și să modernizeze sectorul agricol. Astfel, educația este divizată în două direcții importante:

- cunoștințe noi utile;
- capacități (skills) noi utile.

Aceste direcții sunt deseori complementare și pot fi obținute prin diverse modalități: metoda încercare – eroare, care este cea mai lentă și cea mai scumpă, fiind proprie, în special agriculturii tradiționale; învățarea la locul de muncă prin intermediul discuțiilor și demonstrațiilor, ce pot fi organizate fie de companii private, în special de distribuitorii de inputuri, fie de instituții și agenții publice; educația (școlarizarea), aceasta reprezentând o investiție în capitalul uman de lungă durată (Lundahl, M., 1987).

Modelul lui Lewis de dezvoltare economică (Lewis, W., 1954) este bazat pe o serie de teorii, cum ar fi teoria creșterii, transformării structurale, inegalității și distribuției, și populației. Conform acestui model, un sector capitalist se dezvoltă atunci când atrage forța de muncă dintr-un sector de subsistență non-capitalist. Respectiv, capitalul este plasat în calitate de punct central în cadrul acestui model. În acest model începe locul și modernizarea sectorului agricol, care trebuie să fie mai dinamic, îi este necesar de a trece prin etape de creștere a productivității. Deși Lewis a fost destul de atent ca să nu asocieze sectorul economic de subsistență cu agricultura, datele par să indice în mod clar sectorul agricol ca o sursă majoră de dispariții în interiorul țării în ceea ce privește veniturile și productivitatea. Frațiuni mari din forța de muncă din țările sărace lucrează în agricultură și, în mod sistematic, productivitatea medie a forței de muncă din agricultură pare să fie scăzută, la fel ca și standardele de viață în zonele rurale (Gollin, D. et al, 2014). Criticii modelului lui Lewis, dimpotrivă, menționează că sectorului agricol ar trebui să-i fie

acordat o prioritate deosebită, în special micilor fermieri, ceea ce va contribui la sporirea egalității între sectoare și o eradicare mai rapidă a sărăciei (Leeson, P.F., 1979).

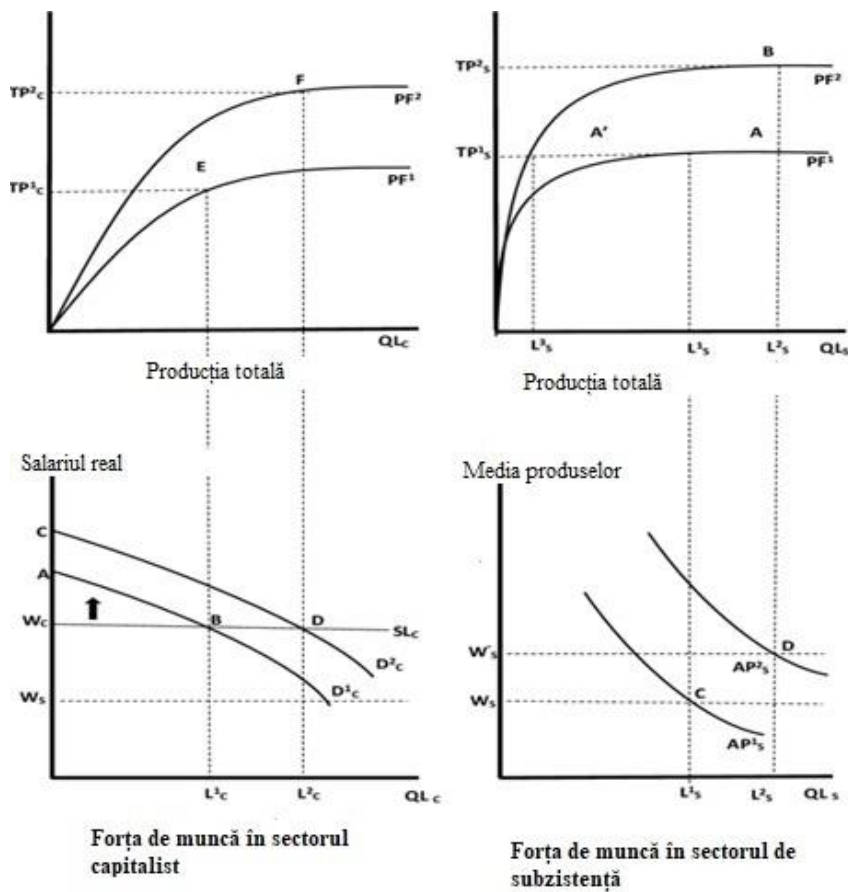

Figura 1.5. Modelul lui Lewis de dezvoltare economică

Sursa: (Braithwaite, S., 2019)

Teoria sistemică. Expresia modernizării agricole actuale, prin prisma teoriei sistemice, poate fi exprimată în mod concis în calitate de o îmbunătățire a productivității agricole prin tehnologia modernă, transformarea agriculturii cu ulterioara creștere a veniturilor fermierilor, îmbunătățirea calității vieții agricultorilor, reducerea diferențelor dintre muncitori și țărani și diferențele dintre zonele urbane și rurale, transformarea agriculturii într-o agricultură modernă cu un nivel avansat. Viziunea teoriei sistemice instituționale consideră că modernizarea agriculturii este un rezultat al reformei și inovării sistemului de organizare și a metodei de management cauzate de extinderea aplicării științei și tehnologiei în agricultură. Prin urmare, modernizarea agriculturii ține de transformarea sistemului de restricționare a dezvoltării agricole, cooperarea pe deplin cu știința și tehnologia avansată pentru a îmbunătăți eficiența producției agricole (Wenwu, Z et al, 2014).

Teoria neoclasic a creșterii. Pentru a exemplifica procesul de modernizare, teoria neoclasică a creșterii se abate de la teoriile standard ale schimbării structurale și presupune că sectorul rural cuprinde două sub-sectoare, agricultura modernă și agricultura tradițională, ambele utilizând tehnologii diferite. Agricultura modernă folosește, în special, capitalul care, în schimb, nu este un input al sectorului tradițional. În baza unor ipoteze empirice plauzibile despre parametri, agricultura se micșorează ca pondere din PIB-ul total și devine mai productiv – nu doar în sens absolut, ci și în raport cu restul economiei. Pe termen lung, echilibrul converge către o cale de creștere asimptotic echilibrată, în care sectorul agricol este mic, modernizat și foarte productiv (Storesletten, K. et al, 2019). Aspectul central al acestei teorii aparține modernizării agriculturii care are loc în timpul schimbării structurale: agricultura devine din ce în ce mai intensivă în capital și mai puțin intensivă în muncă, deoarece un sector tradițional mare este exclus. Astfel, extinderea producției atrage muncitori din agricultura tradițională, declanșând modernizarea agriculturii și susținând productivitatea agregată. Acest proces este condus de acumularea de capital și de creșterea diferențială a productivității între agricultură și ramurile non-agricole.

În baza celor menționate anterior, **autorul** propune propria definiție a **modernizării sectorului agricol**, aceasta fiind observată prin prisma *unui proces complex, de durată, care urmărește transformarea sectorului agricol prin prisma implementării unor politici publice capabile să susțină producătorii agricoli, să contribuie la sporirea competitivității acestora, să faciliteze promovarea producției agricole pe piețele interne și externe și să fie prietenoase mediului.*

1.3. Evoluția agriculturii și sinteza documentelor de politici existente aferente sectorului agricol în Republica Moldova

Sistemele agricole sau agroalimentare țin de un set complex de actori, activități și instituții care fac legătura dintre producția produselor agroalimentare și consumul acestora (National Research Council, 2010).

În viziunea lui *Jones et al*, un sistem agricol, sau agro-ecosistem, este o colecție de componente care are ca scop general producerea de culturi și creșterea animalelor pentru a produce hrană, fibre și energie din resursele naturale ale Pământului. Astfel de sisteme pot provoca, de asemenea, efecte nedorite asupra mediului (Jones, J.W. et al, 2017).

În același timp, *Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite* (FAO) definește un sistem agricol drept un ansamblu de componente care sunt unite printr-o formă de

interacțiune și interdependentă și care funcționează într-o limită prescrisă pentru a atinge un obiectiv agricol specificat în numele beneficiarilor sistemului (FAO, 2023).

Sistemul agricol reprezintă un ansamblu de sectoare, tehnologii, mașini și agregate tehnologice, în care solul este folosit ca principală resursă de producție pentru culturile agricole, pomicole, viticole, legumicole, floricole ca și pentru creșterea animalelor. Structura sectoarelor poate fi diferită de la o fermă la alta. În Europa, în domeniul agricol, în funcție de tehnologiile utilizate, de nivelul lor de intensificare, specializare, de cantitatea și calitatea biomasei, de raporturile cu mediul înconjurător, etc., sunt practicate diferite sisteme de agricultură: durabilă, convențională, biologică, organică, de precizie și extensivă (Lucasenco, E., 2013).

Există multe viziuni cu privire la modul de realizare a unei agriculturi durabile care să ofere suficiente hrană și servicii ecosistemice pentru generațiile prezente și viitoare, într-o eră a schimbărilor climatice, a costurilor în creștere ale energiei, a tulburărilor sociale, a instabilității financiare și a degradării crescute a mediului. Noile sisteme agricole care sunt capabile să facă față provocărilor unei lumi în schimbare rapidă necesită o serie de atribute care constituie elementele definitorii ale unei agriculturi verzi. O provocare majoră este identificarea unui set de praguri pe care trebuie să le îndeplinească orice strategie de dezvoltare a sectorului agricol, dincolo de tendințele nesustenabile cauzate de tehnologiile agricole. Având în vedere diversitatea contextelor ecologice, socio-economice, istorice și politice în care sistemele agricole s-au dezvoltat și în care evoluează, este doar înțelept să definim un set de principii și limite flexibile și adaptabile la nivel local de durabilitate și reziliență pentru agroecosistemele din viitorul apropiat (Koochafkan, P., Altieri, M., Gimenez, E., 2012).

De-a lungul timpului în cadrul literaturii de specialitate, sistemele agricole au fost în general definite prin filozofie sau practici de management. De exemplu, un sistem agricol este definit ca „modul în care un anumit set de resurse agricole este asamblat în mediul său... pentru producerea de produse agricole primare... un aranjament unic și rezonabil de stabil al întreprinderilor agricole, pe care o gospodărie le gestionează în conformitate cu practici bine definite ca răspuns la mediul și resursele fizice, biologice și socioeconomice” (IRRI, 2012). Drept urmare, există o multitudine de tipuri ale sistemelor agricole, cele mai principale fiind ilustrate în Figura de mai jos.

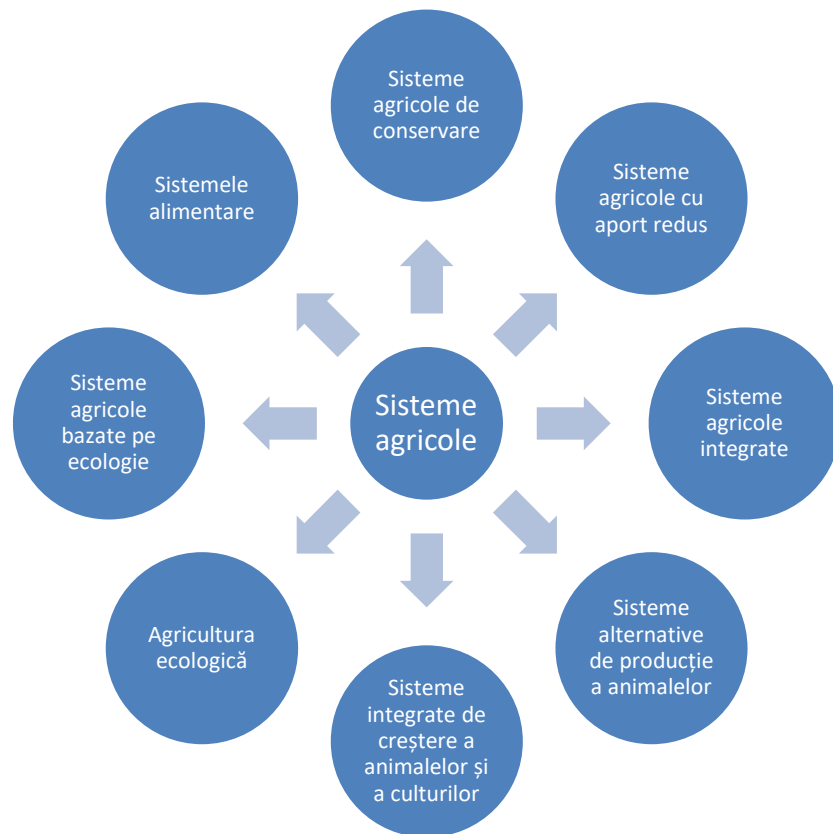

Figura 1.6. Principalele tipuri ale sistemelor agricole în lume, în viziunea cercetătorilor din domeniul economiei agrare

Sursa: elaborat de autor în baza (Drinkwater, L. et al, 2016)

Sistemele agricole de conservare folosesc metode de conservare a resurselor, dar sunt considerate și sisteme agricole cu randament ridicat. Agricultura de conservare implică, în mod obișnuit, utilizarea integrată și minimă a prelucrării solului, a culturilor de acoperire și a asolamentului.

Sistemele agricole cu aport redus minimizează utilizarea resurselor din afara fermei, cum ar fi substanțele chimice și combustibilii achiziționați din comerț. Aceste sisteme îngustează, de asemenea, ciclurile de nutrienți și energie și folosesc resurse interne, cum ar fi combaterea biologică a dăunătorilor, energia solară sau eoliană, azotul fixat biologic și alți nutrienți proveniți din gunoierul de grajd, materie organică sau rezerve de sol.

Sistemele agricole integrate combină metodele sistemelor de producție convenționale și ecologice în încercarea de a echilibra calitatea mediului și profitul economic. De exemplu, fermierii integrați își construiesc solurile cu compost, dar folosesc și unele îngrășăminte sintetice pe lângă practicile biologice, culturale și mecanice de combatere a dăunătorilor.

Sistemele alternative de producție a animalelor folosesc adăposturi mai mici și se bazează mai mult pe păsuni decât fermele convenționale și industriale. Un exemplu obișnuit în producția

de lapte este utilizarea practicilor intensive de pășunat rotațional în care episoadele de pășunat intensiv de scurtă durată sunt urmate de perioade lungi de odihnă care permit refacerea pășunilor sau câmpurilor.

Sistemele integrate de creștere a animalelor și culturilor generează o parte semnificativă a hranei pentru animale pe terenurile de cultură și pășunile deținute sau administrate de crescătorii de animale. Aceste sisteme folosesc întreprinderile de producție vegetală și creșterea animalelor pentru a recicla eficient nutrienții, pentru a promova rotația culturilor și pentru a izola crescătorii de animale de fluctuațiile prețurilor de pe piețele de furaje și inputuri.

Agricultura ecologică este atât un sistem ecologic de management al producției, cât și un termen de etichetare care indică faptul că alimentul sau alt produs agricol a fost produs folosind metode aprobate care integrează practici culturale, biologice și mecanice ce favorizează ciclul resurselor, promovează echilibrul ecologic și conservă biodiversitatea. Îngrășămintele sintetice, nămolurile de epurare, iradierea și ingineria genetică nu pot fi utilizate în practicarea agriculturii ecologice.

Sistemele agricole bazate pe ecologie accentuează utilizarea managementului ecologic al terenurilor, ciclul nutrienților și resursele naturale și regenerabile pentru a îmbunătăți sănătatea solului și a proteja calitatea apei. Sistemele de agricultură organică și alte „naturale” se încadrează în această categorie, bazându-se pe multe practici comune, cum ar fi rotația culturilor, combaterea biologică a dăunătorilor, gunoii de grajd și evitarea tuturor sau a majorității îngrășămintelor sintetice și combaterea dăunătorilor.

Sistemele alimentare se referă la un set complex de activități și instituții care leagă producția alimentară de consumul alimentară. Studiile privind sistemul alimentar folosesc adesea o abordare a „lanțului de materii” pentru a analiza producția, procesarea, vânzarea și consumul (Drinkwater, L. et al, 2016).

Până la apariția și evoluția sistemelor agricole contemporane, agricultura reprezenta o activitate socială și economică de bază în cadrul unei comunități. Aceasta, însă, nu are o origine unică sau simplă. O mare varietate de plante și animale au fost domesticite în mod independent în diferite momente și în numeroase locuri. Prima agricultură pare să se fi dezvoltat la încheierea ultimei perioade glaciare din Pleistocen, sau Epoca glaciară (acum aproximativ 11.700 de ani). În acel moment temperaturile s-au încălzit, ghețarii s-au topit, nivelul mării a crescut și ecosistemele din întreaga lume s-au reorganizat. Schimbările au fost mai dramatice în regiunile temperate decât în tropice (Ordish, G. et al, 2023).

Drept urmare, agricultura reprezintă o schimbare evolutivă încă de la începuturile sale cu mii de ani în urmă. Sistemele agricole oferă unul dintre cele mai convingătoare exemple de situații în care efectele antropice sunt determinanți majori ai interacțiunilor biotice în interiorul și între specii și comunități, sugerând un rol central pentru aplicarea principiilor evolutive și de modernizare. Acesta este în special cazul, când sunt luate în vedere preocupările globale cu privire la producția alimentară și securitatea alimentară, din ce în ce mai mult, a teptarea câștigurile de productivitate agricolă trebuie obținute cu o eficiență mai mare și un impact redus asupra mediului (Thrall, P.H., Bever, J., Burdon, J., 2010).

Evoluția agriculturii cuprinde câteva etape importante, prima fiind reprezentată de apariția sau invenția acesteia, când primele culturi crescute în mod conștient, în scop agricol, au fost grâul, mazărea, linte, orzul decorticat, năutul și inul. Următoarea etapă a avut loc în perioada anilor 3000 – 4000 î.Hr. reprezentată prin prima apariție a canalelor de irigare. În perioada anilor 3000 – 1000 î.Hr. au fost introduse primele instrumente agricole necesare prelucrării terenurilor, precum și rotația culturilor. Deja în secolele XVIII-XIX erau noastră, ca urmare a revoluției agricole britanice, au fost introduse o serie de noi produse în rotația culturilor, precum și au început a fi cultivate noi varietăți de produse agricole. Revoluția tehnologică din perioada 1800 – 1900 nu a ignorat agricultura, contribuind la introducerea în sector a tractoarelor și a altor utilaje mecanice care au dus la sporirea eficienței producției și creșterea productivității. Etapele mai recente ale evoluției agriculturii se axează pe introducerea unor noi concepte ca agricultura durabilă, care promovează practici ecologice și responsabile din punct de vedere social. Aceasta include, inclusiv, rotația culturilor, utilizarea culturilor de acoperire și managementul integrat al câmpurilor, precum și eforturi semnificative de reducere a utilizării pesticidelor. Tot în această perioadă capătă contur politicile agricole, care au menirea de a sprijini dezvoltarea agriculturii prin intermediul subvenționării și de a proteja forța de muncă, mediul și bunăstarea animalelor. Viitorul agriculturii va implica, cel mai probabil, dezvoltarea și utilizarea continuă a tehnologiilor și inovațiilor emergente, cum ar fi robotica și inteligența artificială. Agricultura de precizie, care utilizează date și analize pentru a optimiza randamentul culturilor și minimizează inputurile, va deveni, de asemenea, mult mai important și solicitat. Agricultura verticală, care implică creșterea culturilor în straturi, și agrosilvicultura, care integrează copacii și arbuștii în peisajele agricole, pot deveni, de asemenea, mai răspândite.

Invenția agriculturii (10.000 î.Hr.)

- Agricultura a fost inventat în timpul erei neolitice, cunoscut și sub numele de Noua Epocă de Piatră. Se consideră că locul de naștere al agriculturii este Semiluna Fertilă, o regiune care se întinde de la coasta de est a Mediteranei până la Golful Persic. Primele culturi crescute au fost grâul, mazărea, linte, orzul decorticat, năutul și inul.

Rețele de irigații și canale (4000-3000 î.Hr.)

- Sistemele de irigare au fost dezvoltate în Egipt și Mesopotamia pentru a ajuta la reglarea debitului râurilor și pentru a asigura disponibilitatea apei pentru culturi. Unul dintre cele mai impresionante sisteme de irigare dezvoltate în această perioadă a fost qanat-ul, un canal subteran folosit pentru a ajunge la apele subterane.

Îmbunătățiri ale instrumentelor agricole (3000-1000 î.Hr.)

- În timpul epocii bronzului, tehnicile avansate de prelucrare a metalelor au condus la dezvoltarea unor instrumente agricole mai puternice. Acest lucru a permis prelucrarea mai eficientă a solului și creșterea productivității agricole. În acest timp a fost introdus plugul și rotația culturilor.

Revoluția agricolă britanică (1700-1800)

- Revoluția agricolă britanică a reprezentat o perioadă de productivitate agricolă semnificativă în Marea Britanie. Au fost introduse noi metode de rotație a culturilor și de cultivare a terenurilor nefolosite anterior și au fost cultivate noi culturi precum napul.

Evoluția echipamentelor și tehnologiei (1800-1900)

- Introducerea utilajelor și instrumentelor agricole, cum ar fi tractoarele și utilajele mecanice, a contribuit la creșterea eficienței și a productivității în fermă. Mai recent, tractoarele, dronele și senzorii ghidați de GPS au fost dezvoltate pentru a monitoriza sănătatea solului și a culturilor. De asemenea, semințele hibride au fost create prin intermediul ingineriei genetice.

Agricultura durabilă (1900-prezent)

- Agricultura durabilă este o metodă de agricultură care promovează practici ecologice și responsabile din punct de vedere social. Tehnicile includ rotația culturilor, utilizarea culturilor de acoperire și managementul integrat al dăunătorilor, precum și eforturile de reducere a utilizării pesticidelor.

Biotehnologie agricolă (1900-prezent)

- Biotehnologia agricolă implică utilizarea ingineriei genetice pentru a îmbunătăți randamentul culturilor și a îmbunătăți caracteristicile plantelor. Au fost dezvoltate organisme modificate genetic (OMG), dar există o dezbatere continuă cu privire la potențialele lor riscuri pentru sănătatea mediului.

Politica agricolă (1900-prezent)

- Subvențiile și reglementările guvernamentale au fost folosite pentru a sprijini dezvoltarea agriculturii și pentru a proteja forța de muncă, mediul și bunăstarea animalelor. Companiile de transport frigorific sunt esențiale și pentru transportul marfurilor perisabile.

Viitorul agriculturii (prezent-viitor)

- Viitorul agriculturii va implica probabil dezvoltarea și utilizarea continuă a tehnologiilor și inovațiilor emergente, cum ar fi robotica și inteligența artificială. Agricultura de precizie, care utilizează date și analize pentru a optimiza randamentul culturilor și a minimiza inputurile, va deveni, de asemenea, mai importantă. Agricultura verticală, care implică creșterea culturilor în straturi, și agrosilvicultura, care integrează copacii și arbuștii în peisajele agricole, pot deveni, de asemenea, mai răspândite.

Figura 1.7. Reprezentarea cronologică a evoluției agriculturii

Sursa: adaptat de autor conform (Crest Capital, 2023)

Pe teritoriul actual al Republicii Moldova, și anume în spațiul dintre râurile Nistru și Prut, sectorul agricol, încă din cele mai vechi timpuri este considerat ca unul extrem de important pentru dezvoltarea teritoriului, în special datorită solurilor fertile și a climei favorabile. În această regiune, agricultura a constituit, timp de mai mulți ani, una din principalele surse de existență pentru populația din zonele rurale. Astfel, activitatea agricolă poate fi definită ca una cu o tradiție bogată, bazată pe condiții climatice bune și soluri de calitate înaltă.

La mijlocul secolului 19, teritoriul dintre Nistru și Prut, numit Basarabia, este divizat în două zone agricole importante: zona de Centru-Nord, unde se practica sistemul de trei câmpuri și zona de Sud, unde era aplicat sistemul de două asolamente. La sud, datorită teritoriilor libere și fertilității scăzute a acestora, pământul era folosit preponderent în calitate de pășuni. Odată cu colonizarea intensă a Basarabiei, în special a regiunii de sud, creșterea suprafeței pământului destinat culturii și se practică mai intens sistemul de trei asolamente (Timohina, N., 2007).

La mijlocul secolului XIX, când Basarabia se afla în componența Rusiei, principalele culturi agricole erau cerealele, iar rolul decisiv pe care îl ocupau cerealele în exportul Rusiei a determinat administrația imperială să acorde o atenție sporită anumitei culturi. Fermierii erau îndemnați să cultive plante care contribuiau la afânarea pământului, și anume: porumbul, fasolea, bobul, mazarea, bostanul, spanacul etc., după care urmau să cultive soiuri de grâu ce aduc o recoltă bogată datorită adaptabilității la condițiile geoclimaterice locale. Principala forță de tracțiune au rămas boii. În medie, unei gospodării țărănești în ajunul războiului Crimeei îi reveneau două-trei vite. Prin urmare, agricultura Basarabiei se baza în special pe cultivarea plantelor cerealiere, în care scop se foloseau metode extensive de dezvoltare a acestora. Cea mai mare parte a grâului era destinat pentru export. Porumbul constituia produsul alimentar de bază al țăranului, întrucât acesta era mai ușor de cultivat (Timohina, N., 2007).

Până la primul război mondial, agricultura practică era una obișnuită, fără a beneficia de tehnologiile ale revoluției industriale. Cu toate acestea, industria alimentară era una destul de dezvoltată, ocupând primul loc în cadrul producției industriale. Totalul valorii anuale a producției industriale din Basarabia era de 4.2 mil. ruble, dintre care 3.2 mil. revenea industriei alimentare. Din punct de vedere geografic, majoritatea întreprinderilor se aflau în orașele Chișinău, Bălți și Hotin (fabrici de conserve și pește, mezeluri, ulei, unt, fabrici de bere, turnătorii, tăbăcării, mori, etc.) (Țicu, O., 2018).

La sfârșitul primului război mondial, Basarabia intra deja în componența României și era o provincie agrară, unde circa 90 % din populație activa în agricultură. Sectorul agricol era considerat drept pilon principal al economiei și asigura circa 2/3 din exportul total al teritoriului.

Agricultura Basarabiei în perioada respectivă, era destul de fragmentată și era reprezentată în proporție de 70% de proprietari mici ai terenurilor și 30% de moșieri. Raportat la întreaga suprafață a provinciei, suprafața arabilă era de 71,58% (cel mai mare indicator din toate provinciile românești), care era cultivată astfel: 26% orz, 24% porumb, 15% grâu de toamnă, 6% grâu de prim var, 5.5% ovăși, 4.3% secară, etc. Prin portul Odessa, Basarabia exporta înainte de război circa 60-80 mil. de puduri de diferite cereale anual. Zootehnia era considerată drept ramură secundară, totalul animalelor din Basarabia ajungând la patru mil. capete, jumătate fiind ovine, 25% bovine, restul cabaline și porcine. Urmau ramuri precum viticultura, practicat pe circa 100 mii ha și horticultura (40 mii ha), ambele cu ponderi importante de producție și export, dar și industria pescuitului, mai ales în sudul Basarabiei (Țicu, O., 2018).

Perioada secolului XX reprezintă și perioada primelor politici agricole menite să aranjeze activitatea sectorului. Drept urmare, la 27 iunie 1923 a fost publicată Legea societăților civile de Credit funciar rural, care aveau ca scop „efectuarea de împrumuturi ipotecare, finanțarea întreprinderilor pentru exploatarea de orice fel a solului și industrializarea produselor lui, efectuarea împrumuturilor pe gaj, efectuarea operațiunilor de asigurare pentru agricultori etc.”. La 20 august 1929, a fost adoptată Legea circulației pământurilor, care a ridicat restricțiile de vânzare a terenurilor agricole impuse prin legile reformei agrare, menținând următoarele condiții:

- În Cumpărătorii trebuie să fie cetățeni români, agricultori sau absolvenți ai școlilor de agricultură ;
- În Terenurile să fie libere de orice sarcini ;
- În Cumpărătorii nu pot avea teren agricol în suprafață mai mare de 25 de ha cultivabil pe familie.

La data de 22 martie 1937 a fost adoptată Legea pentru organizarea Camerelor de agricultură (Certan, I., Certan, S., Dinu, T.A., 2019). Camerele agricole s-au dovedit a fi destul de eficiente în perioada dată, ideea reintroducerii acestora este oportună și pentru perioada actuală de dezvoltare și modernizare a sectorului.

Al doilea război mondial a condus la ”revenirea” Basarabiei în componența Rusiei (URSS) și conform principiilor sovietelor, a fost demarat procesul colectivizării, adică a deproprietații terenurilor de pământurile acestora și crearea colhozurilor și sovhozurilor. Astfel, deja la 1 ianuarie 1950 erau 1747 colhozuri care întruneau 368790 gospodării țărănești sau 80.7 la sută. Alături de

colhozuri în 1950 au fost instituite 59 gospodării agricole de stat, a a zisele „sovhozuri” (Certan, I., Certan, S., Dinu, T.A., 2019).

Odată cu obținerea independenței în 1991, Republica Moldova a fost nevoită să realizeze o serie de schimbări structurale în sectorul agricol, una din acestea fiind reforma funciar din 1998 – 1999. Proprietatea privată a terenurilor a crescut de la practic zero în 1989 la aproximativ 67% din totalul terenurilor agricole la începutul secolului al XXI-lea (87% în 2018), iar terenurile au fost distribuite fizic la peste un milion de oameni din mediul rural – 30% a populației Moldovei (Lerman, Z., Sutton, W.R., 2016). Reforma funciar, în felul în care a fost implementată, a contribuit atât la împrăștierea populației cu terenuri agricole, cu parcele relativ mici cu suprafețe între 1,5 și 2 ha, cât și din punct de vedere structural, la fragmentarea substanțială a terenurilor. Ca urmare, la momentul respectiv, au apărut patru categorii de ferme: fermieri mici individuali; fermieri comerciali individuali; fermierii asociați cu rude apropiate și grupuri de fermieri (FAO, 2001). Rezultatul reformei pământ sunt duale. Pe de o parte, a avut loc împrăștierea persoanelor fizice, ceea ce urmărea asigurarea, practic, a fiecărei familii cu un lot de pământ necesar pentru a-și asigura minimul de existență, iar pe de altă parte, a dus la o fragmentare excesivă a sectorului, cu o dominație covârșitoare a micilor proprietari de exploatații agricole. Totuși, la momentul de față, statul susține consolidarea terenurilor agricole, pentru această acțiune existând o măsură de subvenționare separată, însă, care, nu a câștigat popularitate în rândul fermierilor.

După procesul de privatizare, au apărut o serie de probleme care trebuiau rezolvate de către fermieri. În primul rând, dimensiunea redusă a fermei permitea producerea culturilor, în special, prin folosirea forței de muncă manuale. Utilizarea echipamentelor sau mașinilor moderne nu era accesibilă pentru majoritatea micilor fermieri, fiindându-i vulnerabili la schimbările climatice, acces mai bun la inputuri, eficiența producției etc. (Stratan, A., Ignat, A., Lucasenco, E., Tirigan, S., Pocza-Wajda, A., 2020)

La momentul de față, sectorul agricol autohton este compus din două sub-sectoare majore: sectorul corporativ, ce cuprinde companii mari și sectorul individual, care include gospodăriile țărănești și terenurile în proprietate privată. Fermele mici, în special cele de subzistență și de semi-subzistență generează un excedent limitat de culturi cu valoare adăugată mare (fructe, nuci, struguri, legume, cartofi) care sunt vândute în mare parte pe piețele agricole în aer liber. În același timp, companiile agricole mari sunt specializate în producția de culturi cu valoare adăugată mică (precum cereale, semințe oleaginoase, sfeclă de zahăr) și angajează forță de muncă limitată din cauza nivelului ridicat de operațiuni agricole mecanizate. Această specializare a fost determinat

de o serie de factori precum costul de producție relativ scăzut al acestor culturi, disponibilitatea terenurilor agricole care permit cultivarea rapidă pe suprafețe mari, facilități și post-recoltare relativ simple și ieftine, precum și piețe asigurate pentru aceste marfuri (Moroz, V., Ignat, A., Lucasenco, E., 2014).

Într-o epocă a schimbărilor rapide și creșterea riscurilor și a incertitudinii, practicile și politicile agricole în țările aflate în curs de dezvoltare întâmpină o serie de limitări care dezvoltarea neajunsurile acestora în materie de sustenabilitate și capacitatea acestora de a atinge obiectivele setate (Stratan, A., Moroz, V., Lucasenco, E., 2012).

Actualmente, în Republica Moldova există trei sisteme agricole cum ar fi: convențional, de subsistență și ecologic.

Trăsăturile specifice ale sistemului convențional în Republica Moldova sunt:

-) Concentrarea terenurilor agricole în gospodăriile mari;
-) Aprofundarea specializării întreprinderii agricole;
-) Nivelul înalt de dependență de resursele importate;
-) Mecanizarea și utilizarea intensivă a chimicalelor în procesul de producție;
-) Creșterea productivității muncii și reducerea populației rurale.

Sistemul agricol de subsistență se caracterizează prin:

-) Utilizarea producției preponderent pentru consumul familiei;
-) Utilizarea tehnologiilor simplificate, bazate pe munca manuală;
-) Mărimea mică a loturilor agricole.

Sistemul agricol ecologic, este caracterizat prin:

-) Organizarea producției la gospodăriile agricole certificate;
-) Certificatul ecologic se perfectează în concordanță cu Regulamentul European de Producție Ecologică;
-) În cadrul sistemului agricol ecologic, fertilitatea solului se menține și se restabilește.

Ponderea sistemului agricol ecologic este nesemnificativă și nu depășește 1% din terenurile cultivate în țară (Moroz, V., Lucasenco, E., 2013).

La momentul de față, politicile agricole în Republica Moldova urmăresc crearea unui impact semnificativ în dezvoltarea sectorului, prin prioritizarea anumitor sub-sectoare și susținerea fermierilor prin intermediul sprijinului de stat, adică a subvențiilor alocate.

Noua Strategie Națională pentru Dezvoltare Agricolă și Rurală 2023 – 2030 (Guvernul Republicii Moldova, 2023) a fost elaborată pe baza rezultatelor Strategiei anterioare pentru

perioada anilor 2014 – 2020, luând în considerație toate lacunele din cadrul acesteia, dar și a provocărilor actuale ale sectorului. Viziunea Strategiei este axată pe un sector agroalimentar competitiv, orientat pe lanțuri valorice cu potențial sporit, dezvoltat în armonie cu mediul și rezistent la schimbările climatice, care întărește securitatea și siguranța alimentară și oferă bună stare și condiții de viață mai bune în mediul rural. Viziunea expusă este una cuprinzătoare, luând în calcul necesitățile curente ale sectorului pe plan intern și extern, dar și provocările actuale cu care se confruntă sistemele agricole din întreaga lume.

Strategia este structurată în 7 capitole principale și anume:

-) Analiza situației (rolul agriculturii în economia națională; tendințe de dezvoltare a agriculturii în ceea ce privește volumul producției, stocul de terenuri, gestionarea durabilă a terenurilor, suprafața însemnată și plantațiile perene; impactul schimbărilor climatice asupra întregului sector; infrastructura de irigații; agricultura ecologică; evoluția sectorului agroalimentar; cercetare, educație, consultanță în agricultură și extensie rurală; dezvoltare rurală).
-) Viziune, obiective și domenii de intervenție.
-) Impactul așteptat.
-) Indicatori de monitorizare și evaluare.
-) Riscuri de implementare.
-) Autorități responsabile
-) Proceduri de raportare.

În general, conținutul documentului strategic este în concordanță cu noile prevederi PAC privind transformările ecologice ale agriculturii, cu accent pe reformele și schimbările structurale necesare pentru agenda de integrare a UE. Obiectivele generale ale Strategiei includ, pentru fiecare dintre componente, măsuri asociate obiectivului transversal al PAC care vizează modernizarea sectorului agricol prin stimularea și schimbul de cunoștințe, prin promovarea inovației și digitalizării, adaptării la schimbările climatice și dezvoltării durabile a zone rurale.

Obiectivele strategice următoare de strategie sunt:

o Obiectivul general nr. 1. Fortificarea potențialului sectorului agricol primar și promovarea practicilor agricole inteligente, durabile și rezistente la schimbările climatice.

o Obiectivul general nr. 2. Dezvoltarea industriei alimentare și diversificarea piețelor vizează creșterea nivelului de procesare a producției agricole, inclusiv microprocesare, dezvoltarea lanțurilor valorice prin stimularea asocierii și cooperării în agricultură și sprijinirea micilor producători prin asigurarea lanțului agroalimentar scurt.

o Obiectivul general nr. 3. Sprijinirea dezvoltării socio-economice rurale durabile se concentrează pe bunăstarea socio-economică a locuitorilor din mediul rural, prin îmbunătățirea infrastructurii economice rurale și diversificarea activităților economice și a serviciilor de calitate în mediul rural (turism, educație, medicină veterinară, patrimoniu cultural).

o Obiectivul general nr. 4. Asigurarea transpunerii acquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentare.

Impactul social și economic se referă la atingerea indicatorilor stabiliți în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, și anume „Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților economice”, în timp ce impactul asupra mediului este vizat prin dezvoltarea agriculturii verzi care va garanta securitatea alimentară în contextul schimbărilor climatice și al declinului biodiversității; va reduce amprenta sistemului alimentar asupra mediului și a climei; va consolida reziliența sistemului alimentar; și va asigura tranziția către durabilitatea competitivă, de la fermă la consumator.

Deși instrumentele de implementare nu sunt prevăzute în detaliu în conținutul Strategiei, instituțiile implicate în implementarea Strategiei precum MAIA, AIPA, ANSA, ONVV, instituții de învățământ și cercetare etc. sunt menționate printre entitățile care implementează sistemul agricol și politica rurală. Cu toate acestea, ar trebui elaborat un Program Unic de intervenții pentru dezvoltarea agriculturii, industriei alimentare și zonelor rurale, care va reprezenta principalul instrument de implementare a Strategiei. Scopul Programului va fi de a facilita implementarea direcțiilor sectoriale de intervenție ale obiectivelor generale ale prezentei Strategii. Sarcina de bază a documentului de politici va fi evitarea dublării finanțării intervențiilor necesare dezvoltării ramurilor agricole și aferente, asigurând eficiența activităților în contextul raționalizării cheltuielilor.

Un alt document de politici specific sectorului îl reprezintă Legea Nr. 183 din 11-09-2020 privind asigurarea subvenționată în agricultură (Parlamentul Republicii Moldova, 2020). Unul din factorii principali ce determină risca, calitatea și stabilitatea producției agricole în Republica Moldova îl constituie condițiile agro-climaterice, în special, lipsa de umiditate condiționată în mare măsură de secete, prezența ciorra devine tot mai dezastruoasă și cu consecințe severe (exemplul anilor 2007, 2012, 2020, 2022).

Pierderile suportate de agricultori ca urmare a condițiilor meteo nefavorabile de orice natură nu au impact doar asupra situației financiare a acestora, ci și asupra asigurării securității alimentare a populației atât din mediul urban, cât și rural, asupra altor industrii conexe (industria alimentară, transporturile, etc.), precum și asupra exporturilor de produse agroalimentare. Interesul

reduc din partea agricultorilor în instrumentul de asigurare se datorează diverselor motive: lipsa de încredere în companiile de asigurări, pachetele de asigurări neatractive, lipsa mijloacelor financiare pentru asigurare, birocratizarea excesivă a procesului de rambursare a despăgubirilor, experiența negativă cu unele companii de asigurare etc. Comparativ cu vechea lege privind asigurarea subvenționată, documentul actual prevede majorarea cotei de subvenționare de la 50% la 70%. De asemenea, este luat în calcul și abordarea asigurării atât calitative, cât și cantitative a recoltei. Asigurarea cantitativă reprezintă ”Suma asigurată în cazul asigurării recoltei culturii agricole reprezintă produsul recoltei medii prognozate la hectar și al prețului anticipat de comercializare a recoltei, dacă prețurile nu convin asupra unui nivel mai mic al sumei asigurate. Recolta medie prognozată la hectar se calculează ca producția medie a culturii agricole ce urmează să fie asigurată, obținută de către producătorul agricol pentru 3 ani din ultimii 5 ani, cu excluderea anului în care s-a obținut cea mai mare recoltă și a anului în care s-a obținut cea mai mică recoltă”, iar asigurarea calitativă - ”Obiectul asigurării calitativei recoltei culturii agricole este interesul patrimonial legat de pierderea financiară ca rezultat al diminuării calitativei recoltei culturii agricole, din cauza producerii riscului asigurat” (riscul nu este neapărat legat de aspectul cantitativ, ci și de aspecte de calitate – spre exemplu, aspectul exterior al producției) (Parlamentul Republicii Moldova, 2020).

Alte avantaje ale legii țin de includerea în sfera subiecților raporturilor de asigurare și beneficiarul asigurării, care pot fi atât băncile comerciale care creditează fermierii, cât și prestatorii de mărfuri și servicii – furnizori de produse de uz fitosanitar, furnizori de semințe, servicii agrotehnice și transport – care au garanția restituirii investițiilor în caz de producere a riscurilor asigurate, precum și posibilitatea achitării primei de asigurare în mai multe tranșe, ceea ce va reduce povara financiară asupra producătorului agricol asigurat.

În același timp, documentul conține și unele lacune, ce se referă la faptul că adoptarea și implementarea acestuia, probabil, va duce la creșterea volumului de intervenții financiare din partea statului în domeniul asigurării subvenționate în agricultură, înșiși există temerea că doar producătorii de talie mare vor beneficia pe deplin de aceasta, pe când fermierii de talie mică mai rar apelează și mai rar vor apela la mecanisme de asigurare în agricultură, din varii motive. În asemenea caz, ar fi binevenită totuși o diferențiere a cotei de subvenție în funcție de mărimea exploatației agricole, de exemplu, sau crearea unor mecanisme de stimulare a micilor fermieri pentru a-și asigura culturile agricole. În același timp, companiile de asigurări în agricultură existente pe piața Republicii Moldova nu sunt dezvoltate suficient pentru a propune produse de asigurare noi ce să satisfacă ambele părți.

O altă direcție a politicilor agricole o reprezintă politicile sectoriale. Astfel, pentru sectorul vegetal, au fost aprobate programe aferente sectorului horticola, sectorului de plante aromatice și medicinale, iar pentru sectorul zootehnic – apicultură, creșterea ovinelor și caprinelor. În același timp, există o serie de sub-sectoare, care pentru o impulsivare a dezvoltării și modernizării acestora, necesită Programe speciale de dezvoltare, cum ar fi acvacultura.

O altă direcție a politicilor agricole este reprezentată de cadrul legal aferent subvenționării producătorilor agricoli. Astfel, în anul 2023 au fost efectuate modificări majore în cadrul legal, fiind aprobate o serie de legi noi, precum Legea nr. 71 din 31.03.2023 cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural (Parlamentul Republicii Moldova, 2023), HG Nr. 491 din 12-07-2023 cu privire la subvenționarea investițiilor din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural (Guvernul Republicii Moldova, 2023), HG Nr. 465 din 05-07-2023 cu privire la aprobarea Regulamentului privind măsurile de subvenționare în avans și condițiile specifice de eligibilitate pentru subvenționarea în avans din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural și la abrogarea unor acte normative (Guvernul Republicii Moldova, 2023), HG Nr. 464 din 05-07-2023 cu privire la aprobarea Regulamentului privind măsurile de subvenționare complementar și condițiile specifice de eligibilitate pentru subvenționarea complementar din Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural și abrogarea Hotărârii Guvernului nr. 455/2017 cu privire la modul de repartizare a mijloacelor Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural (Guvernul Republicii Moldova, 2023).

Aceste documente vin în sprijinul fermierilor și urmăresc sporirea eficienței, competitivității și productivității. Introducerea măsurilor suplimentare cum ar fi subvențiile în avans sau plăți directe pe cap de animal sunt în concordanță cu prevederile UE și vor contribui la modernizarea sectorului agricol. În același timp, devine necesară racordarea documentelor la prevederile PAC și la cadrul normativ comunitar.

1.4. Specificul metodologic și caracteristica generală a cercetării

Problemele înaintate spre cercetare. Lucrarea respectivă, realizată din tematica abordată, determină în calitate de **obiect** al cercetării sectorul agricol al Republicii Moldova, iar **subiect** al cercetării - strategiile și metodele de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova.

În acest context, autorul a identificat următoarele **probleme principale înaintate spre cercetare cu titlul de ipoteze de lucru:**

- Modelul de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova va contribui la revitalizarea (recuperarea) sectoarelor cu potențial sporit de dezvoltare, creșterea (sporirea)

competitivității produselor agroalimentare pe plan internațional și protejarea (susținerea) producătorilor agricoli;

- Modernizarea sectorului agricol poate fi realizată prin perfecționarea politicii agricole din Republica Moldova în conformitate cu prevederile PAC a UE.

Baza informațional-statistică a cercetării au constituit datele Biroului Național de Statistică, și anume baza de date, Anuarul statistic, statistici pe domenii, balanța resurselor alimentare; datele Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare - date privind sectoarele vegetale și zootehnice; datele Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării - date privind valorificarea contingentelor tarifare la exportul de produse agroalimentare; ale Ministerului Finanțelor - cheltuielile bugetare pentru sectorul agricol; ale Agenției de Intervenție și Plăți pentru Agricultură - Rapoartele privind valorificarea Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural; date din UNComtrade - valori cantitative privind comerțul de bunuri; date WITS - valori monetare privind comerțul de bunuri; date FAO - date privind sectoarele vegetale și zootehnice; ale EUROSTAT - date privind sectoarele vegetale și zootehnice; date ale OECD - date comparative pentru evaluarea sprijinului public și alte lucrări și rapoarte din domeniu.

În scopul atingerii obiectivelor setate, autorul a utilizat o **abordare metodologică complexă**, specifică temei cercetate, cu următoarele metode științifice: generalizarea și sinteza materialului empiric și aplicativ, metode de inducție și deducție în scopul realizării concluziilor lucrării, metoda istorică, metoda comparativă și analiza documentelor și datelor. Metodele cantitative utilizate sunt *chestionarul*, ce reprezintă în acest caz un instrument operațional de colectare a datelor din partea fermierilor beneficiari de subvenții, precum și o serie de metodologii specifice, cum ar fi *analiza SWOT*, *Indicele Avantajului Comparativ Revelat (RCA)* și *metodologia OECD de monitorizare a politicii agricole* – metodologie acceptată și comparabilă pe plan internațional. Pentru o mai bună vizualizare și prezentare a calculelor realizate, a fost utilizată prezentarea grafică și tabelară a datelor, cu rezultatele de rigoare.

În scopul analizei eficienței subvenționării pe termen scurt, a fost utilizată *metoda chestionarului*, în calitate de un instrument de monitorizare a implementării operaționale a schemelor naționale de sprijin materializate prin subvenții. Acest instrument ar putea reprezenta și un instrument operațional pentru colectarea continuă a datelor din partea beneficiarilor pentru AIPA și a fost elaborat în cadrul Studiului ”Evaluarea impactului pe termen scurt al sprijinului bugetar pentru agricultură în Republica Moldova prin utilizarea unui chestionar online” (Kvistgaard, M., Lucasenco, E., 2021), sub egida FAO, cu contribuția nemijlocită a autorului

prezentei teze. Perioada de realizare a chestionarii: 2020-2021. Perioada cuprins în chestionar: 2017 – 2019.

Chestionarul este focusat pe beneficiarii de subvenții ce au realizat investiții în agricultură în anii 2016 – 2017 și au beneficiat de subvenții pentru investiția efectuată în anii 2017 și 2018. Numărul total de beneficiari planificați a fi incluși în sondaj a fost de 400, distribuit conform sumelor de sprijin existente. Reieșind din existența unui număr semnificativ de m suri de sprijin, unele m suri de importanță strategică înaltă au fost prioritizate față de celelalte m suri. Tabelul de mai jos prezintă m surile și numărul planificat și realizat de beneficiari recrutați pentru sondaj.

Tabelul 1.4. M surile, numărul planificat și realizat de beneficiari incluși în sondaj, % realizările față de planificări

Număr	Nume	Numărul planificat de beneficiari incluși în sondaj	Numărul real de beneficiari incluși în sondaj	% între numărul planificat și realizat de beneficiari
1	<i>Investiții în exploatarea agricolă pentru restructurare și adaptare la standardele Uniunii Europene</i>			
1.1	Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor și fructelor pe terenuri protejate (sere de iarnă, solarii, tuneluri)	6	8	133
1.2	Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrișarea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicole	84	72	86
1.3	Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional	91	75	82
1.4	Stimularea investițiilor pentru utilizarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice	21	13	62
1.5	Stimularea procurării animalelor de prăsilă și menținerii fondului genetic al acestora	5	0	n.a.
1.7	Stimularea creditării producătorilor agricoli de către băncile comerciale și instituțiile financiare nebancare	41	12	29
2	<i>Investiții în prelucrarea și comercializarea produselor agricole</i>			
1.6	Stimularea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii post-recoltare și procesare	98	33	34
3	<i>Pregătirea pentru implementarea acțiunilor referitoare la mediul și spațiul rural</i>			
2.2	Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului de irigație	17	3	18

2.3	Stimularea producătorilor agricoli pentru compensarea cheltuielilor la irigare	2	0	n.a.
2.4	Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului No-Till și Mini-Till	30	1	3
2.5	Susținerea promovării și dezvoltării agriculturii ecologice	0	6	n.a.
4	Îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurii rurale	5	0	n.a.
5	Servicii de consultanță și formare	0	0	n.a.
<i>Total</i>		<i>400</i>	<i>223 investiții</i>	<i>56</i>
Validitatea statistică cu un număr total de beneficiari de 5652		Planificat	Realizat în baza a 118 beneficiari	
		+/- 4,7%	+/- 9,0%	

Sursa: (Kvistgaard, M., Lucasenco, E., 2021)

Numărul realizat de beneficiari cu date validate este de 118 (reprezentând 223 investiții, deoarece unii beneficiari au investiții atât în 2017 cât și în 2018, ceea ce duce la o validitate statistică de +/- 9,0% la nivelul general al sondajului). Acest nivel este considerat a fi acceptabil. În total, 182 de chestionare au fost completate, iar ca urmare a validării datelor, în special cele privind investițiile și datele financiare, pentru analiză au fost utilizate 118 de răspunsuri. În același timp, există și unele limitări ale chestionării realizate, ce țin, în special de faptul că, chiar dacă validitatea statistică a constatrilor din sondaj este acceptabilă la nivel general, la divizarea în nivele mai inferioare, de exemplu gen, vârstă, etc., numărul beneficiarilor este mic, și drept urmare, veridicitatea datelor va fi mai redusă (Kvistgaard, M., Lucasenco, E., 2021).

Analiza SWOT utilizată în lucrare reprezintă o metodă de analiză în scopul evaluării punctelor forte, punctelor slabe, oportunităților și amenințărilor la adresa unei organizații, unui plan, proiect, persoană, sector sau o activitate de afaceri. Scopul utilizării metodei respective este de a prezenta situația actuală în câteva sectoare / subsectoare ale sectorului agricol, de a evidenția problemele cu care acestea se confruntă și determina eventualele oportunități de modernizare a sectoarelor. În același timp, rezultatele utilizării analizei SWOT au permis, inclusiv, identificarea direcțiilor strategice de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova la nivel general, dar și la nivel sectorial.

Limitele metodei respective constau în faptul că utilizarea doar a analizei SWOT în calitate de metodă de cercetare este una insuficientă, și este necesar de a conecta metoda respectivă cu alte instrumente de cercetare pentru o viziune mai completă și o cercetare mai integrată.

Tabelul 1.5. Exemplificarea grafică a analizei SWOT

Puncte forte	Puncte slabe
Oportunități	Amenințări

Sursa: (*Business Research Methodology*, 2023)

În vederea analizei competitivității produselor agroalimentare pe plan extern, autorul a recurs la **Indicele Avantajului Comparativ Relevat (RCA)**, care este cel mai frecvent indicator utilizat pentru evaluarea nivelului de specializare în comerț (Drozd, J., 2018). Formula RCA cel mai des utilizat pentru a evalua competitivitatea anumitor produse sau categorii de produse este următoarea:

$$R = \frac{\frac{X_i}{X_{it}}}{\frac{X_n}{X_{nt}}} = \frac{X_i}{X_n} \cdot \frac{X_{nt}}{X_{it}}$$

unde, X reprezintă exporturile, i – o țară, j – un produs sau o industrie, t – un set de produse sau industrii, i, n – un set de țări (Balassa, B., 1965). Astfel, dacă în rezultatul calculelor realizate $RCA > 1$, atunci este demonstrat un avantaj competitiv pentru produs sau un grup de produse în raport cu același produs sau grup de alte produse din alte țări, ceea ce poate semnifica și specializarea unei țări în domeniul exporturilor.

În scopul evaluării politicii agricole a Republicii Moldova, a fost utilizat **metodologia OECD de evaluare**. Structura instrumentelor de politici care afectează direct și indirect sectorul agricol din Moldova este mai apropiată altor țări europene în tranziție, decât țărilor cu o dezvoltare clasică din anii 1980. Deși nivelul transferurilor bugetare directe către producătorii agricoli este cu mult mai mic în comparație cu cel din Uniunea Europeană (media țărilor membre, dar și a statelor în particular), metodologia OECD este una potrivită pentru a cuantifica mărimea suportului de politici pentru agricultură. Analiza se bazează pe abordarea elaborată de OECD și cuprinde 11 produse agricole (grâu, floarea soarelui, porumb, carne de porc, carne de pasare, lapte, struguri, carne de vit, ouă, cartofi și sfecla de zahăr) determinate pentru Republica Moldova. Nomenclatorul acestor produse poate varia în funcție de țări și specificul agricol al acestora. Cota produselor selectate în valoarea totală a producției variază de la 65% în 2015 până la 92% în 2012, cu o valoare medie de 80% pe parcursul perioadei analizate, ceea ce reprezintă un indicator acceptabil pentru analiză. Toate prețurile de referință au fost preluate din statistica comerțului extern al Moldovei, condiționat de statutul comercial net al Moldovei. Din cauza lipsei de date, au fost aplicate corecții pentru diferențele de calitate sau transportul intern (Herzfeld, T., Lucasenco, E., Zvyagintsev, D., 2022).

Tabelul 1.6. Principalele produse agricole acoperite de analiză (2007-2018)

Produs	Ponderea în VAB 2018	Exportator net în ... ani	Importator net în ... ani	Prețul mediu la poarta fermei (MDL/t)	Prețul mediu de referință (MDL/t)
Grâu	8.9	12	0	1,9871 (461)	2,621 (678)
Porumb	14.5	10	2	2,238 (458)	2,493 (553)
Floarea soarelui	12.2	12	0	4,675 (1,368)	6,159 (1,439)
Zahăr	1.4	10	2	4,049 (989)	4,382 (875)
Cartofi	2.9	1	11	2,240 (336)	2,808 (917)
Struguri	1.3	12	0	3,420 (914)	6,154 (1,732)
Lapte	1.5			4,685 (941)	2,616 (2,188)
Unt		6	6		54,640 (3,596)
Lapte praf degresat		5	7		35,107 (2,310)
Carne de vit	6.9	2	10	37,991 (10,645)	46,728 (8,295)
Carne de porc	11.0	0	12	32,144 (4,594)	30,839 (11,991)
Carne de găină	7.0	0	12	29,694 (3,145)	14,217 (3,681)
Ou	2.0	2	10	15,322 (2,464)	5,815 (8,981)

Sursa: (Herzfeld, T., Lucasenco, E., Zvyagintsev, D., 2022)

Prețurile de referință au fost obținute din statisticile comerțului exterior moldovenesc condiționat de statutul comercial net al Republicii Moldova. Astfel, în perioada analizată, Moldova a fost un exportator net de grâu, porumb, semințe de floarea soarelui, zahăr alb și struguri aproape toți anii. În ceea ce privește cartofii, carnea de vit, porc și pasare, țara a fost predominant un importator net. Poziția net comercială se modifică mai frecvent pentru produsele lactate, cum ar fi untul și laptele praf degresat. Valorile unitare reprezintă un preț mediu la frontieră. Pentru exporturile nete au fost calculate valorile unitare de export (o aproximare a prețurilor FOB), iar pentru importurile nete importate, valorile unitare de import (o aproximare a prețurilor de cost, asigurare, transport (CIF)).

Estimările de sprijin ale utilizării metodologiei OECD urmesc să stabilească o m sur

¹ Cursul valutar mediu: 1 EUR = 17,9 MDL (2007 - 2018)

obiectiv și consecvent a stimulentele și transferurilor induse de politici. Condițiile de piață observate sunt comparate cu o situație de referință. În special, denaturările legate direct de instrumentele de politici, cum ar fi tarifele sau barierele comerciale netarifare, ar putea fi approximate prin compararea prețurilor de producție ale producătorilor cu un nivel de preț ipotetic nedistorsionat. Raportul dintre ambele valori este cunoscut sub numele de Rată nominală de protecție (NPR). În mod similar, o comparație a prețurilor inputurilor ar putea cuantifica distorsiunile pe piețele inputurilor. Să presupunem că diferența dintre prețurile de piață și cele de referință este pozitivă. În acest caz, politica aduce beneficii producătorilor pe piețele de producție. Dacă este negativă – politica duce la impozitarea implicită a fermierilor (Shik, O., Stratan, A., Ignat, A., Lucasenco, E., 2016).

Pe lângă distorsiunile legate de preț, metodologia urmărește clasificarea tuturor transferurilor bugetare care se încadrează în sectorul agricol. Plățile sunt clasificate după cum sunt legate de nivelurile de producție actuale sau istorice, de suprafața cultivată sau de animalele deținute. Toate acele plăți care favorizează producătorii individuali se adaugă la susținerea prețurilor și formează a-numitul Estimarea Sprijinului pentru Producător (ESP). Toate plățile care deservește sprijinul de tip bun public, cum ar fi infrastructura rurală, educația și formarea sau siguranța alimentară publică sunt clasificate ca estimare de sprijin pentru servicii generale (GSSE).

1.5. Concluzii la capitolul I

Modernizarea sectorului agricol al Republicii Moldova reprezintă un imperativ necesar, actual și oportun momentului de față, reieșind din starea acestuia și cele mai recente evoluții pe plan regional și internațional. Pentru fundamentarea acestui proces, este necesară o bază teoretico-metodologică bine argumentată, capabilă să stabilească direcțiile strategice ale modernizării. Drept urmare, sintetizarea noțiunilor de strategie și modernizare, analiza teoriilor modernizării economice dar și cele agricole a permis elaborarea unui cadru teoretic complex pentru identificarea direcțiilor de modernizare a sectorului agricol aplicabile Republicii Moldova.

Generalizând teoriile modernizării studiate, dar și noțiunile aferente principalilor termeni din titlul tezei, putem menționa următoarele aspecte relevante:

1. Identificarea conceptului de strategie a reprezentat una din cele mai importante activități științifice de-a lungul anilor, drept dovadă fiind existența a peste 90 de definiții ale strategiei în viziunea a o serie de savanți și cercetători din domeniu. Astfel, nu există o noțiune sau concept unanim acceptat al strategiei în literatura de specialitate, aceasta fiind definită fie în calitate de plan, direcție, scop, model, formulă sau cadru, care urmărește atingerea unor

scopuri, obiective sau desfășurarea unor activități. În același timp, primele abordări ale strategiei îsi au rădăcinile din antichitate, fiind reflectate de marii teoreticieni ai științelor politice și ai artei militare, ca: Sun-Tzu, Machiavelli, Napoleon, Von Clausewitz, Foch, Montgonery etc. Începând cu anii 1950 - 1960, o serie de cercetători de talie mondială ca Alfred Chandler, Igor Ansoff, Thomas J. Cannon, Kenneth Andrews, Dan Schendel și Kenneth Hatten, Peter Drucker, George Steiner, Benjamin B. Tregoe și John W. Zimmerman, Michael Porter, Henry Mintzberg etc. și-au focusat atenția asupra studierii conceptului de strategie.

2. Procesul de modernizare se regăsește în toate ramurile economiilor naționale, fiind propriu pentru sectorul industrial, agricol, socio-economic, etc. Pentru sectorul agricol, modernizarea reprezintă un proces de o semnificație majoră, reieșind din importanța sectorului la nivel de ramură economică, precum și la nivel social. Teoriile fundamentale ale modernizării abordează procesele evolutive sociale și economice ce se petrec în țările din întreaga lume. Principalii savanți asociați cu teoria modernizării sunt Marion J. Levy Jr., Seymour Martin Lipset, Walt Rostow, Daniel Lerner, Talcott Parsons, Shmuel N. Eisenstadt, Billet Bret Lee, Alex Inkeles și David Horton Smith etc.
3. Modernizarea sectorului agricol poate fi observată prin prisma a o serie de abordări distincte, cum ar fi: transformarea agriculturii, aspectul politicilor agricole, sporirea productivității, sporirea eficienței, mecanizarea și dezvoltarea tehnologiilor, utilizarea științei economice și educației, securitatea alimentară națională, sporirea exporturilor, problemele de mediu și reziliență, aspectul social etc.
4. În literatura de specialitate internațională și cea din Republica Moldova, o contribuție valoroasă la elucidarea abordărilor de modernizare a sectorului agricol autohton au adus următorii cercetători în domeniul economic: Moroz, V. și Ignat, A., Dumbraveanu, L., Boincean, B., Mollers, J. et al, Stratan A., Cimpoie D., Muravschi A., Racul A., Doga V., Ignat A., Gangan S., Bajura T., Zbanc A., Panuța S., Morei V., Baltag G. și alții.
5. În baza sintezei noțiunilor și abordărilor de modernizare, autorul definește modernizarea sectorului agricol drept un proces complex, de durată, ce urmărește transformarea sectorului agricol prin prisma implementării unor politici publice capabile să susțină producătorii agricoli, să contribuie la sporirea competitivității acestora, să faciliteze promovarea producției agricole pe piețele interne și externe și să fie prietenoase mediului.
6. Autorul elaborează propriul model de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova, cu titlu de ipoteză, în baza analizei teoriilor modernizării, dar și necesităților

sectorului. Acesta se bazează pe: revitalizarea (recuperare) a o serie de subsectoare ale agriculturii, creșterea (sporirea competitivității), protejarea (susținerea) și alinierea la prevederile PAC a UE.

7. O nouă paradigmă a dezvoltării sectorului agroalimentar începe a fi formulată, în încercarea de a explica schimbările socio-economice curente în spațiul rural al Republicii Moldova. Ea aduce împreună diverse concepte științifice și operează cu idei noi și mai vechi, precum reformele, instituțiile, controlul, dezvoltarea rurală, utilizarea resurselor naturale, atenuarea riscurilor, etc. Noua paradigmă este bazată în special pe exemple practice și este încă în proces de formulare.
8. În scopul atingerii obiectivelor, a fost utilizată o abordare metodologică complexă, cu următoarele metode științifice: generalizarea și sinteza materialului empiric și aplicativ, metode de inducție și deducție, metoda istorică, metoda comparativă, analiza SWOT și analiza documentelor și datelor. Metodele cantitative utilizate sunt chestionarul, precum și o serie de metodologii specifice, cum ar fi Indicele Avantajului Comparativ Revelat (RCA) și metodologia OECD de monitorizare a politicii agricole.

2. IDENTIFICAREA ȘI ANALIZA COMPONENTELOR STRATEGICE DE BAZĂ ALE SECTORULUI AGRAR DIN REPUBLICA MOLDOVA

2.1. Evoluții recente ale agriculturii autohtone

Agricultura este sectorul economiei naționale cu cea mai mare expunere și vulnerabilitate la riscurile naturale și schimbările climatice. Principalul factor care determină cantitatea, calitatea și stabilitatea producției agricole din Republica Moldova sunt condițiile agricole și climatice ale teritoriului, în special lipsa sau surplusul de umiditate, în mare parte condiționat de schimbările climatice actuale. Secetele pe termen scurt s-au transformat într-un fenomen periculos și au devenit aproape cronice în unele locuri (Moroz, V., Stratan, A., Ignat, A., Lucasenco, E., 2015). De asemenea, sectorul este caracterizat de legături relativ slabe dintre producția agricolă primară, industria de procesare și sectorul comercial, utilizarea insuficientă a capacităților de producție, lipsa de investiții sustenabile, etc (Stratan, A., Moroz, V., Ignat, A., Lucasenco, E., 2015).

Produsul Intern Brut al Republicii Moldova în perioada 2014 – 2022 a marcat o creștere de la 131964,3 mil. MDL în 2014 la 274488.1 mil. MDL în 2022. În același timp, valoarea adăugată brută a sectorului agricol s-a majorat de la 18568,6 mil. MDL în 2014 la 22272,7 mil. MDL în 2022.

La moment, sectorul agricol al Republicii Moldova trece printr-o perioadă importantă de transformare, dezvoltare și modernizare, direcționându-se spre o agricultură competitivă, de succes, ceea ce implică existența unor avantaje pentru producătorii agricoli atât pe piața internă, cât și pe cea externă (Stratan, A., Lucasenco, E., Ceban, A., 2020).

Acesta are o importanță deosebită pentru dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova. Cu o pondere de 8.1% în PIB și 20,8% din populație ocupată în agricultură (în anul 2022), sectorul agricol are o influență semnificativă asupra asigurării securității alimentare, a dezvoltării rurale și a bunăstării populației. În același timp, circa 1,4 milioane de oameni locuiesc în zonele rurale (57% din totalul populației) ale Republicii Moldova.

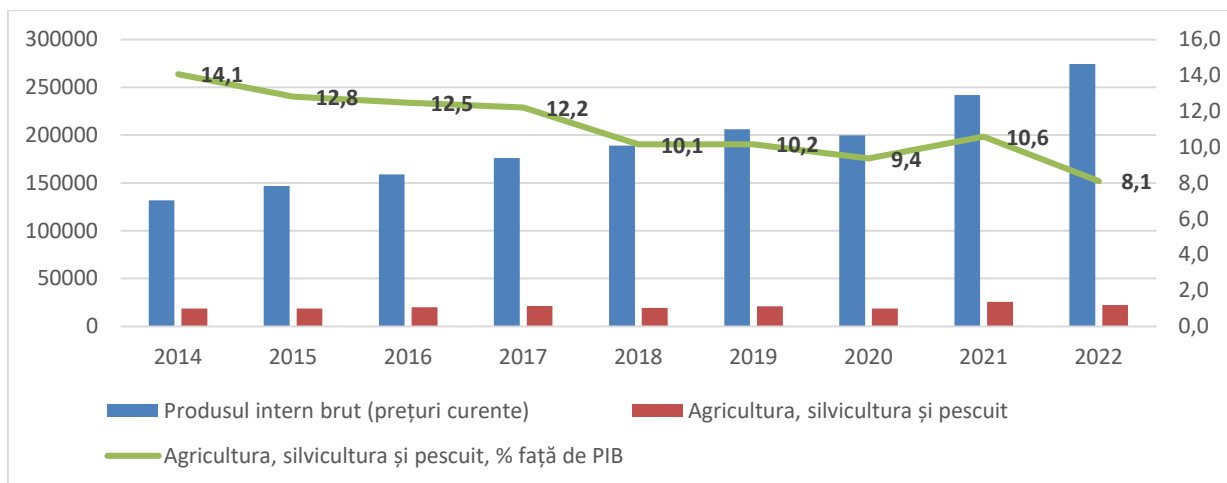

Figura 2.1. Produsul intern brut și valoarea adăugată brută a sectorului agricol, 2014 – 2021

Sursa: Elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic, 2022)

În perioada 2014 – 2022, ponderea sectorului agricol în PIB a scăzut de la 14,1% la 8,1%. Variațiile date pot fi explicate ca rezultat al a două fenomene și condiții majore. Pe de o parte, anii cu condiții climatice severe (secetele din 2020 și 2022) au determinat ponderi reduse ale sectorului agricol în PIB, iar pe de altă parte, chiar dacă anul 2018, spre exemplu, a reprezentat un an bun în ceea ce privește producția agricolă, ponderea relativ mică de 10,1% se poate explica prin creșterea puternică a ponderii altor ramuri, precum construcțiile, comerțul cu ridicata și cu amănuntul.

În comparație cu țările vecine din regiune, cota agriculturii în PIB-ul Moldovei înregistrat în anul 2021 este apropiat de cea din Armenia și Ucraina, dar aproape dublu față de cota din România.

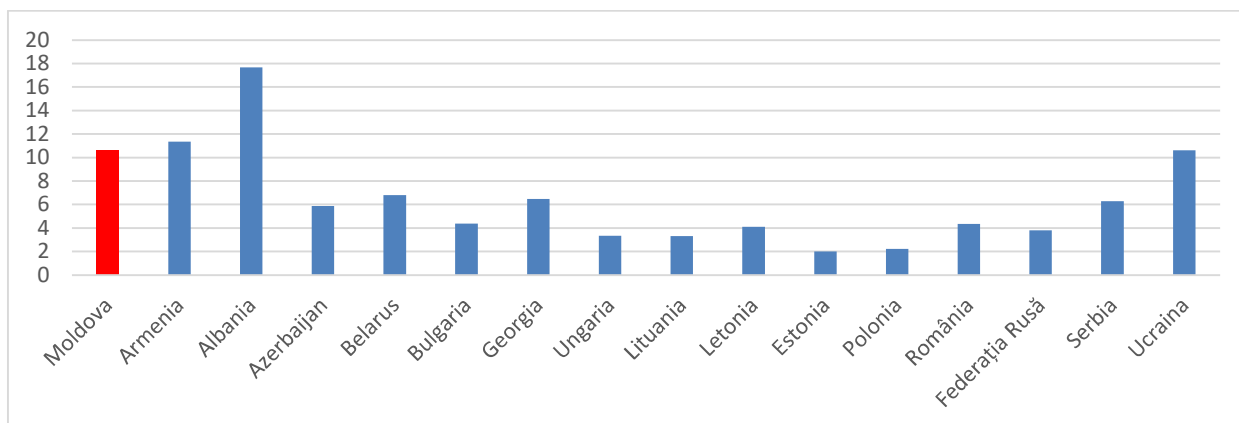

Figura 2.2. Cota agriculturii în PIB comparativ cu țările din vecinătate (2021)

Sursa: (World Bank, 2023)

În perioada 2014 – 2022, numărul populației ocupate în total pe țară s-a diminuat de la 869.7 mii persoane la 862,3 mii persoane. În același timp, un trend descrescător este observat și

pentru sectorul agricol – de la 206,5 mii persoane în 2014 la 179,3 mii persoane în 2022. Ponderea populației ocupate în agricultură în totalul populației ocupate variază între 23,7% în 2014 și 20,8% în 2022.

Compararea indicatorilor vizând productivitatea în sectorul agricol se bazează pe productivitatea muncii și terenurilor. Drept urmare, cifra de mai jos indică în mod clar că nivelele productivității în Moldova sunt comparabile cu cele din Ucraina și România, dacă ne axăm pe productivitatea muncii. De îndă dovadă de un nivel relativ mai mic de productivitate a terenurilor, Rusia demonstrează o productivitate substanțial mai mare per ha. Republica Cehă înregistrează valori mult mai înalte pentru ambii indicatori. Coraportul teren-muncă este sub 10 pentru Moldova (înainte de 2019) și România, între 10 și 15 pentru Ucraina, peste 20 în Republica Cehă și în creșterea de la 40 la 50 pentru Rusia, sugerând un coraport mai redus capital-muncă în Moldova în comparație cu Republica Cehă și Rusia (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021).

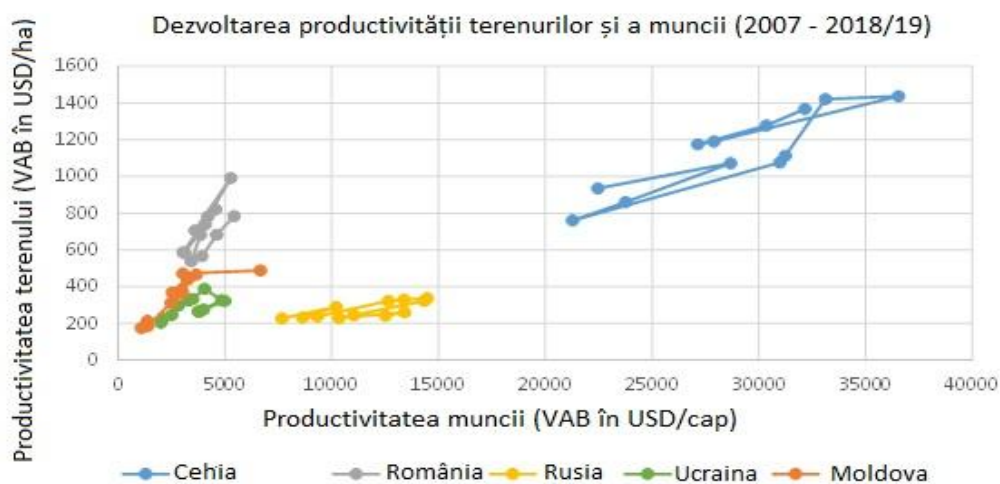

Figura 2.3 Dezvoltarea productivității terenurilor și a muncii (2007 – 2018/19)

Sursa: în baza datelor (FAOSTAT, 2023), (Biroul Național de Statistică, 2022)

La nivel de structură a producției sectorului agricol, ponderea cea mai mare îi revine producției vegetale, care în perioada 2014 – 2022 a variat de la 63,6% la 67%. Aceasta este urmată de producția animalieră (24,6% în 2014 și 31,3% în 2022) și sectorul de servicii care variază în jurul valorii de 1,8%. Această structură este condiționată de specializarea producătorilor, interesul și capacitățile financiare ale acestora, precum și situația actuală în mod cumulativ a sectoarelor. Producția zootehnică din Republica Moldova a reprezentat întotdeauna o parte importantă a producției agricole totale, care în ultimii ani, cu regret, și-a redus prezența în agricultură. Totuși, această scădere nu se datorează în totalitate reducerii producției animale, ci mai degrabă creșterii

producției de plante care este vulnerabil și la condițiile climatice, dat fiind amplasarea geografică a Republicii Moldova. O simplă comparație a anului 2020 - un an cu secetă severă și 2021 un an destul de favorabil din punct de vedere climatic ne arată cum se modifică raportul în structura activității agricole. Totodată, efectele secetei din 2020 care a afectat sectorul culturilor s-au extrapolat la sectorul zootehnic în 2021, contribuind astfel la scăderea acestuia.

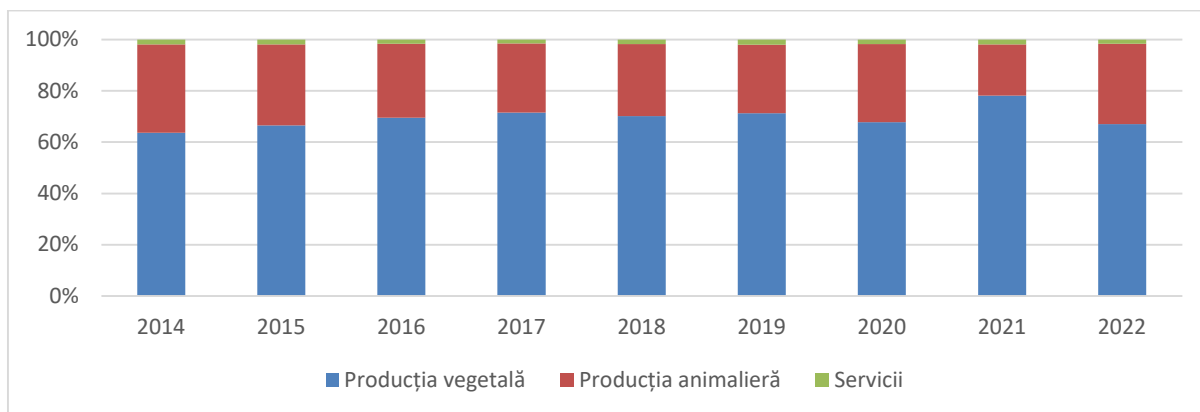

Figura 2.4. Structura producției agricole în Republica Moldova, 2014 – 2022, %

Sursa: (Biroul Național de Statistică, 2022)

În scopul dezvoltării și modernizării sectorului agricol al Republicii Moldova, devine necesar de a identifica o serie de sub-sectoare ale agriculturii, modernizarea cărora va contribui nemijlocit la sporirea treptată a competitivității întregului sector și transformarea implicită a acestuia. Drept urmare, **ca rezultat al modelului de modernizare elaborat, autorul s-a condus după o serie de criterii în identificarea sub-sectoarelor ce necesită a fi revitalizate prin modernizare**, acestea fiind:

- Criteriul istorico-geografic, care presupune existența unor premise istorice și geografice de creștere a anumitor tipuri de culturi pe teritoriul cuprins între Prut și Nistru. Spre exemplu, datorită cultivării intensive a fructelor și legumelor în perioada 1945 – 1990, Moldova era numită Grădina înfloritoare a URSS.
- Criteriul valorii adugate, care implică revitalizarea unor sub-sectoare cu valoare adugată, ce sporesc competitivitatea sectorului, sunt solicitate pe piața externă, dar și cea internă, și pot aduce o plus valoare în bugetul național.
- Criteriul diversificării producției agricole, ce va duce la o diversitate mai mare a produselor cultivate, sporirea implementării inovațiilor și know-how-urilor tehnologice în agricultură și, implicit, la crearea unei plase de siguranță pentru unii producători agricoli.

- Criteriul privind influența pozitivă asupra dezvoltării spațiului rural, ce presupune crearea noilor locuri de muncă, a infrastructurii adiacente, încetinirea fenomenului migrației, creșterea bunăstării sociale a populației din zonele rurale etc (Lucasenco, E., 2024).

Astfel, ca rezultat al aplicării criteriilor menționate anterior, în scopul modernizării sectorului agricol, au fost identificate următoarele sub-sectoare ce pot fi revitalizate, inclusiv prin modernizare: *sectorul zootehnic, legumicultura, creșterea pomilor și a animalelor, creșterea fructelor și strugurilor, cultivarea plantelor aromatice, agricultura ecologică, acvacultura, cultivarea materialului semincer și pepinier și procesarea producției agricole.*

Sectorul zootehnic

Condițiile climatice ale țării și solurile fertile sunt favorabile producției zootehnice care este una dintre cele mai vechi ocupații ale populației rurale. Produsele zootehnice reprezintă o parte importantă a alimentației populației moldovenești. Creșterea vitelor este principala ramură a producției animale din Moldova, oferind cele mai mari cantități de producție animală ca lapte și carne (Ignat, A., Stratan, A., Lucasenco, E., 2017). În același timp, sectorul zootehnic poate deveni un generator important de locuri de muncă în mediul rural, asigurând, totodată și dezvoltarea zonelor rurale ale Republicii Moldova.

În perioada 1990-2023, numărul efectivelor de animale a scăzut în cea mai mare parte pentru fiecare categorie de animale, cu excepția caprinelor și iepurilor. Acest lucru vine să demonstreze situația precară din sectorul zootehnic, chiar degradarea acestuia, ca urmare a nivelului scăzut de investiții, a infrastructurii slabe, a costurilor ridicate de producție etc. Drept urmare, numărul de bovine s-a redus de la 1112 mii capete la 102,4 mii, dintre care numărul de vaci de la 402 mii la 67,1 mii. Numărul de porcine a scăzut de la 2045 mii la 340 mii, numărul de ovine – de la 1306 mii la 419,3 mii, cabaline – de la 46 mii la 17,7 mii, iar numărul familiilor de albine – de la 388 mii la 203,3 mii. Totuși, pentru sectorul apicol, comparativ cu anul 2000, se observă o tendință de creștere a numărului familiilor de albine (76 mii în 2000). Din întregul sector zootehnic, doar numărul caprinelor, în perioada analizată, s-a majorat de la 32 mii în 1990 la 139,4 mii în 2023 și a iepurilor - de la 249 mii în 1990 la 303,1 mii în 2023.

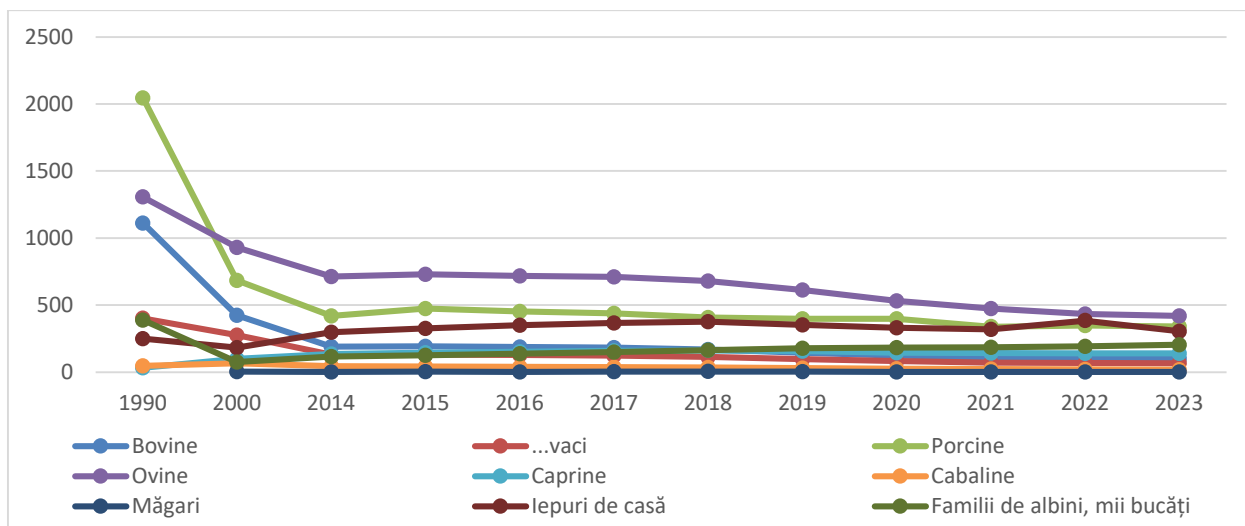

Figura 2.5. Efectivul de animale, 1990 – 2023, mii capete

Sursa: Elaborat de autori în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

Situația sectorului zootehnic continu să fie dominat de o prezență înaltă a gospodăriilor populației, care cuprind cea mai mare parte a numărului de animale înregistrate. Sectoarele ovinelor, caprinelor, cabalinelor, măgarilor, iepurilor de casă și albinelor se află, practic, peste 95% în cadrul gospodăriilor populației în anul 2023. Comparativ cu anul 1990, în 2023, întreprinderilor agricole și gospodăriilor țărănești le revine doar 25,5% din totalul bovinelor (83,7% în 1990), 16,8% din totalul vacilor (76,9% în 1990), 63,6% din totalul porcilor (84,0% în 1990). Modificări majore au fost înregistrate și pentru sectorul de cabaline, albine și ovine.

În baza celor expuse mai sus, se constată necesitatea revitalizării ramurii zootehnice în Republica Moldova, în scopul sporirii capacităților de producție și asigurarea necesităților de bază ale populației și industriei prelucrătoare alimentare.

Sectorul zootehnic a suferit cele mai mari pierderi în timpul procesului de transformări din sectorul agricol. Majoritatea covârșitoare a animalelor a fost mutat de la ferme mari la ferme individuale, unde sunt practicate mai ales tehnologiile extensive de producție a bovinelor și păsărilor (Stratan, A., Lucasenco, E., Ceban, A., 2021), ceea ce a dus la o scădere bruscă a volumelor de producție (Moroz, V., Ignat, A., Lucasenco, E., 2014).

Cu toate acestea, valorile monetare și creșterea prețului nu reflectă pe deplin situația sectorului zootehnic, pentru a face o analiză mai cuprinzătoare, merită să se acorde o atenție deosebită valorilor naturale ale sectorului dat și surselor acestora de origine (Stratan, A., Ceban, A., Lucasenco, E., 2022).

Sectorul bovinelor

Sectorul bovinelor din Republica Moldova a înregistrat în ultimii 22 de ani o scădere considerabilă de circa 3,9 ori a numărului de capete. Această scădere este strâns legată de scăderea numărului de capuri în gospodăriile țărânești la fel au experimentat o reducere, cu încercări de redresare în ultimii 8 ani. În plus, numărul efectiv de bovine a dus inevitabil la o reducere atât a producției de carne, cât și a laptelui.

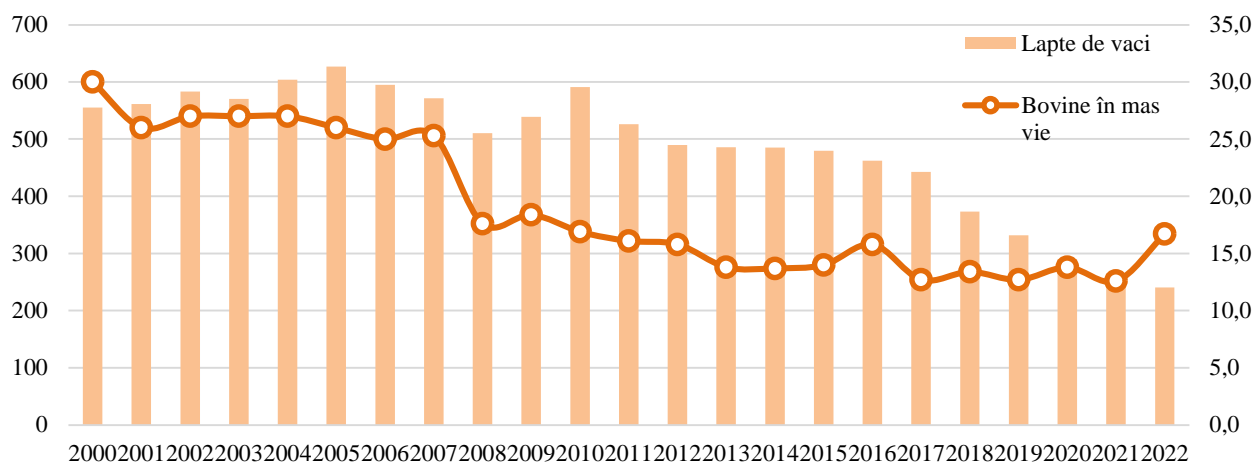

Figura 2.6. Producția de carne și lapte, 2000 - 2022, mii tone

Sursa: (Biroul Național de Statistică, 2022)

Deși producția de carne de vit este în scădere, o pondere importantă din aceasta merge la export sub formă de carne proaspătă, refrigerată sau congelată. Balanța comercială cu carnea de vit este în general pozitivă, cu valori în scădere ale exportului. În anul 2020, pentru prima dată în ultimii 9 ani, valorile de import le-au depășit pe cele de export.

Olanda și Germania sunt principalii parteneri de furnizori de bovine vii în perioada 2010-2022. Cu toate acestea, principalii parteneri de import de carne de vit proaspătă refrigerată sau congelată sunt din țările vecine, respectiv Ucraina și România. În cazul exporturilor de bovine vii, principalii parteneri ai Republicii Moldova sunt țările Liban, Republica Arabă Siriană și Iordania, care în ultimii trei ani au o pondere de circa 98-99% din totalul exporturilor de bovine vii. În ceea ce privește exporturile de carne de vit proaspătă refrigerată sau congelată, Federația Rusă este principalul partener, unde se remarcă o scădere constantă a exporturilor pe parcursul anilor 2010-2020 (Stratan, A., Ceban, A., Lucasenco, E., 2022).

Ca și în cazul produselor din carne, laptele și smântâna au fost, de asemenea, afectate negativ de reducerea numărului de bovine. Acest fenomen a dus la o diminuare a nivelului de autosuficiență în lapte și smântână, cifre care la începutul anilor 2010 era sub valoarea necesară.

Această situație a creat noi oportunități pentru importatorii acestor produse care și-au intensificat prezența pe piața internă în ultimii ani.

Principalii exportatori în Republica Moldova de lapte neconcentrat și smântână sunt Ucraina, România și, mai nou, Polonia, care au cumulată pentru anul 2021 circa 83% din totalul produselor lactate importate de Republica Moldova.

Comparativ cu importurile, valoarea exporturilor de lapte neconcentrat și smântână în perioada analizată este semnificativ mai mică. Deși Comisia Europeană a aprobat Republica Moldova pentru introducerea pe piața Uniunii Europene a laptelui crud și a produselor lactate, țara noastră nu are capacitatea de producție și volumele necesare pentru a permite o creștere a exporturilor atât către UE, cât și către alte țări, ca urmare a scăderii efectivului de vaci și a producției de lapte. În același timp, trebuie acordată o atenție sporită respectării standardelor de calitate, astfel încât acestea să îndeplinească cerințele pieței internaționale (Stratan, A., Ceban, A., Lucasenco, E., 2022).

Sectorul porcinelor

Deși în Republica Moldova creșterea porcilor în perioada 2010 - 2022 are un caracter relativ oscilant, se remarcă o reducere a numărului de capete în ultimii 4 ani. Deși în perioada analizată întreprinderile agricole și fermele țărănești și-au mărit numărul de porci de peste 2 ori și au atins o pondere de aproximativ 57,9% din totalul porcilor în anul 2021, oricum este observată o dependență crescută a totalului de porci de numărul de porci ținuți în gospodării.

În perioada analizată se observă că producția de carne de porc se menține în limitele de 60 - 65 mii tone (cu excepția anilor 2015, 2016), pe când importul are un caracter oscilant și doar în ultimii patru ani s-a stabilizat, înregistrând o ușoară scădere.

Pe fondul stabilizării producției de carne de porc, anume reducerea importurilor în ultimii cinci ani ai perioadei analizate, a condus la creșterea nivelului de autoaprovizionare a produsului dat care a fost sub limita necesară pentru Republica Moldova. În măsura în care producția de carne de porc răspunde nevoilor pieței interne, exporturile de produs în perioada dată sunt în cantități foarte mici și nu merită să fie luate în considerare.

Sectorul ovine și caprine

Creșterea ovinelor în Republica Moldova în perioada anilor 2010 – 2023 s-a diminuat cu aproape 50%, pe când creșterea caprinelor, înregistrează progrese importante în perioada dată, de la 111,2 mii capete în 2010 la 139,4 mii capete în 2023. Valoarea importurilor de ovine și caprine a fost mai redusă față de cea a exporturilor, cu excepția anului 2014 când importurile de ovine și

caprine au atins o valoare de circa 93% față de valoarea exporturilor. Totodată, în perioada analizată s-a observat o scădere treptată a valorilor exporturilor de ovine și caprine vii.

Sectorul apicol

Spre deosebire de situația generală din sectorul zootehnic, apicultura în perioada analizată a avut un caracter crescător. Numărul familiilor de albine în perioada 2010 – 2023 a fost în continuă creștere cu o cifră de 203,3 mii familii de albine, comparativ cu 101,5 mii în 2010.

Per total, rezultatele obținute se datorează gospodăriilor casnice, care încă la începutul perioadei analizate aveau o pondere de circa 95,1% din totalul familiilor de albine din Republica Moldova atunci, pe parcursul anilor, și-au păstrit pozițiile și în 2023 aveau o pondere de aproximativ 98%.

Numărul de albine este strâns corelat cu producția de miere, dar există și alți factori care pot influența pozitiv sau negativ producția de miere, printre care: puterea familiei de albine, vârsta albinelor, locația stupilor, sosirea mai lentă a sezonului cald, temperaturile scăzute, condițiile meteorologice nefavorabile etc. În perioada analizată se constată o creștere treptată a exporturilor de miere de albine care au acoperit perioada 2010-2017, când exporturile de miere de albine au crescut de circa 11,7 ori. Din punct de vedere al exporturilor nu a fost strâns legat de avantajul economic al apicultorilor, deși pe toată perioada analizată, cu mici fluctuații, se remarcă o scădere a prețului care la sfârșitul perioadei s-a ieftinit cu 28% față de 2010.

Sectorul avicol

În perioada 2010 – 2022, producția de carne de pasăre s-a majorat de la 54,7 mii tone la 59,6 mii tone. În același timp, există un deficit semnificativ în nivelul de autoaprovizionare, în anul 2022 atingând nivelul de 65,6% în 2022.

La fel ca producția de păsări de curte, producția de ouă între 2012 și 2022 este oscilantă. Cel mai mare interes în perioada analizată îl manifestă exporturile de ouă, care în 2012 au reprezentat doar 0,5% din totalul resurselor de ouă de pasăre, apoi vârful cantității exportate s-a înregistrat în 2017 și a reprezentat 9,7% din totalul resurselor de ouă pentru anul respectiv, ulterior scăzând treptat până la o pondere de 2,4% din resursele totale de ouă de pasăre pentru 2020. Totodată, în această perioadă importurile au cunoscut o creștere, fiind importate preponderent ouă pentru incubatie.

Astfel, per total, comerțul exterior cu produse agricole de origine animalieră se confruntă cu un raport dezechilibrat între exporturi și importuri, după cum au afirmat alți autori în studiile lor (Certan, I., Certan, S., 2018), (Cimpoies, L., Coser, C., 2017).

Ca urmare a analizei sectorului zootehnic realizat se poate constata că starea actuală a sectorului zootehnic a Republicii Moldova este una precară, sectorul fiind subdezvoltat și necesită o revitalizare profundă, în scopul asigurării unui nivel strategic de autosuficiență, cel puțin, și sporirii competitivității acestuia.

Tabloul 2.1 Analiza SWOT a sectorului zootehnic al Republicii Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Existența condițiilor favorabile pentru creșterea culturilor furajere (necesare pentru creșterea vitelor); • Existența potențialului uman cu experiență în domeniul zootehnic; • Introducerea subvenționării pe cap de animal și existența a 3 submăsurii de subvenționare dedicate sectorului zootehnic; • Existența premiselor științifice de dezvoltare a sectorului (Facultate de Medicină veterinară (UTM), Institutul de Biotehnologie în Zootehnie și Medicină Veterinară). 	<ul style="list-style-type: none"> • Sector slab dezvoltat din punct de vedere tehnologic; • Carențe în fondul genetic al animalelor (rase); • Nivel redus de autoaprovizionare pentru principalele tipuri de produse de origine animalieră; • Prezența unui număr semnificativ de capete de animale în gospodăriile populației; • Costuri înalte de producție; • Competitivitate redusă a produselor din carne și lapte; • Lipsa strategiilor de marketing adecvate la nivel de sector; • Lipsa serviciilor de extensie în sectorul producției și procesării. 	<ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea unui nivel strategic de autosuficiență cu lapte și carne ca urmare a sporirii producției; • Valorificarea forței de muncă și sporirea veniturilor pentru populația din zone rurale; • Crearea lanțurilor valorice integrate; • Dezvoltarea produselor tradiționale și regionale (diversificarea produselor); • Dezvoltarea clusterelor, a grupurilor de producție și marketing și a altor forme de asociere • Asigurarea sectorului vegetal cu fertilizanți organici și asigurarea fertilității solurilor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fenomene climatice adverse; • Posibilitatea unor fenomene epizootice regionale; • Concurența neloială din partea țărilor vecine; • Procesele demografice care pot duce la diminuarea consumurilor.

Sursa: elaborat de autor în baza (Ignat, A., Lucasenco, E., 2019), (Lucasenco, E., 2024)

Sectorul vegetal deține o pondere de peste 65% din valoarea producției agricole a Republicii Moldova, respectiv, devine un imperativ necesitatea de revitalizare a anumitor subsectoare și modernizarea acestora, pentru a aduce o plus valoare și mai mare pentru dezvoltarea ulterioară a sectorului.

Suprafața însămânțată a principalelor culturi produse pe teritoriul țării este relativ diversificată în perioada anilor 2016 - 2022, cu creșteri observate pentru următoarele produse: floarea soarelui (+77,8 mii ha), porumb (+58 mii ha), rapița (+16,3 mii ha). Pe de altă parte, au fost observate diminuări ale suprafeței pentru grâu (-39,3 mii ha), orz (-28,4 mii ha), plante de nutreț (-25,3 mii ha), etc. Cele mai mari ponderi în suprafața totală însămânțată sunt deținute de porumb, floarea-soarelui și grâu, demonstrând astfel specializarea sectorului vegetal pe culturi cu valoare adăugată redusă.

Legumicultura

Creșterea legumelor deține un rol important în agricultura Republicii Moldova, în special datorită impactului acestei ramuri asupra asigurării securității alimentare a țării și importanța deosebită a acestora în alimentația populației. Producția de origine vegetală în Republica Moldova este una sezonieră și depinde în mare măsură de condițiile naturale, dar și disponibilitatea piețelor de desfacere (Ignat., A., Tirigan, S., Lucasenco, E., 2018). Reieșind din dezvoltarea insuficientă a sectorului, confirmată prin un nivel de autoaprovizionare redus, devine necesară revitalizarea legumiculturii Republicii Moldova, atât în câmp deschis, cât și în sere.

Nivelul de autoaprovizionare cu toate tipurile de legume este unul insuficient, cu o tendință de scădere în ultimii ani. Îndeosebi, acest fapt este observat pentru tomate, unde rata de autoaprovizionare s-a redus considerabil, atingând un nivel de 67,5% în 2022. În același timp, sunt observate și reduceri în nivelul de autoaprovizionare cu varză, precum și castraveți.

Tabelul 2.2 Nivelul de autoaprovizionare cu legume, 2012 – 2022, %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Legume, total	92,4	102,7	94,7	83,7	99,8	96,9	86,3	85,5	78,2	79,0	81
Tomate	85,0	79,5	76,5	79,3	74,6	83,1	72,7	57,1	41,3	47,8	67,5
Varză	-	-	-	-	-	-	-	80	79,9	70,6	48,7
Castraveți	-	-	-	-	-	-	-	96,8	84,0	99,5	59,6
Alte legume	94,8	110,1	100,3	85,0	108,1	101,6	90,7	93,1	91,6	88,3	97,7

Sursa: (Biroul Național de Statistică, 2023)

În perioada 2015 – 2022, cantitatea de produse legumicole crescute este la fel, în scădere. Astfel, diminuări ale producției agricole sunt observate la: cartof (de la 214,0 mii tone la 171,8 mii tone), varză (de la 23,7 mii tone la 15,7 mii tone), tomate (de la 54,6 mii tone la 47,1 mii tone), castraveți (de la 17,3 mii tone la 16,1 mii tone), ceap uscat (de la 57,9 mii tone la 53,4 mii tone), usturoi (de la 10,2 mii tone la 8,3 mii tone), bostani (de la 38,6 mii tone la 9,5 mii tone). Totuși, pentru o serie de legume au fost înregistrate majorări ale producției agricole: morcov (de la 16,1 mii tone la 23,5 mii tone), dovlecei (de la 16,4 mii tone la 17,9 mii tone), ardei gras (de la 9,8 mii tone la 13,8 mii tone), vinete (de la 4,2 mii tone la 6,2 mii tone) și gogoari (de la 2,4 mii tone la 5,3 mii tone).

Pentru a reprezenta potențialul sectorului ca urmare a revitalizării și modernizării acestuia, a fost utilizată analiza SWOT, prezentată în tabelul de mai jos.

Tabelul 2.3. Analiza SWOT a sectorului legumicol al Republicii Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Calitățile nutritive a legumelor și importanța deosebită a acestora în alimentație; • Legumicultura deține un rol important în asigurarea securității alimentare a țării; • Creșterea legumelor atât în câmp deschis, cât și în condiții de seră. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sector slab dezvoltat; • Nivel insuficient de autoaprovizionare; • Piață internă instabilă, cu prețuri fluctuante; • Competitivitate sporită din partea importurilor de legume; • Caracterul preponderent sezonier și perisabilitatea produselor; • Inputuri inadecvate și gama limitată de soiuri; • Infrastructură de irigare și comercializare slab dezvoltată. 	<ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea unui nivel strategic de autosuficiență cu legume; • Dezvoltarea sectorului de produse legumicole congelate; • Dezvoltarea sectorului de produse legumicole pentru procesare; • Dezvoltarea sectorului de produse legumicole organice; • Deschiderea noilor oportunități prin culturi noi: frunze de salată, pătrunjel, etc. • Asocierea legumicultorilor în asociație pe produs; • Crearea microzonelor legumicole și a centrelor specializate. 	<ul style="list-style-type: none"> • Condiții climaterice incerte și în schimbare; • Concurența nelocală din partea țărilor din vecinătate apropiată (Turcia, Polonia, Ucraina); • Necesitatea de a introduce standarde HACCP și Global GAP.

Sursa: elaborat de autor în baza (Lucasenco, E., 2024)

Creșterea pomii oarelor reprezintă un alt sector care odată modernizat, va aduce valoare adăugată dezvoltării agriculturii Republicii Moldova. Nivelul de autoaprovizionare cu pomii oare este unul suficient, valorile variind în jurul cifrei de 100% în perioada 2015 – 2021. Per total, sectorul are un trend ascendent de dezvoltare, în ultimii ani fiindu-i acordată o atenție sporită, în special din partea organizațiilor donatoare (FAO, USAID etc.).

Producția pomiișoarelor este în continuă creștere, cu valori semnificative înregistrate pentru cires și zmeură. Suprafețele cultivate sunt de asemenea, în majorare, suprafața pentru zmeură crescând de la 0,9 mii ha în 2016 la 1,2 mii ha în 2022, pentru cires de la 1,5 mii ha la 2 mii ha, etc.

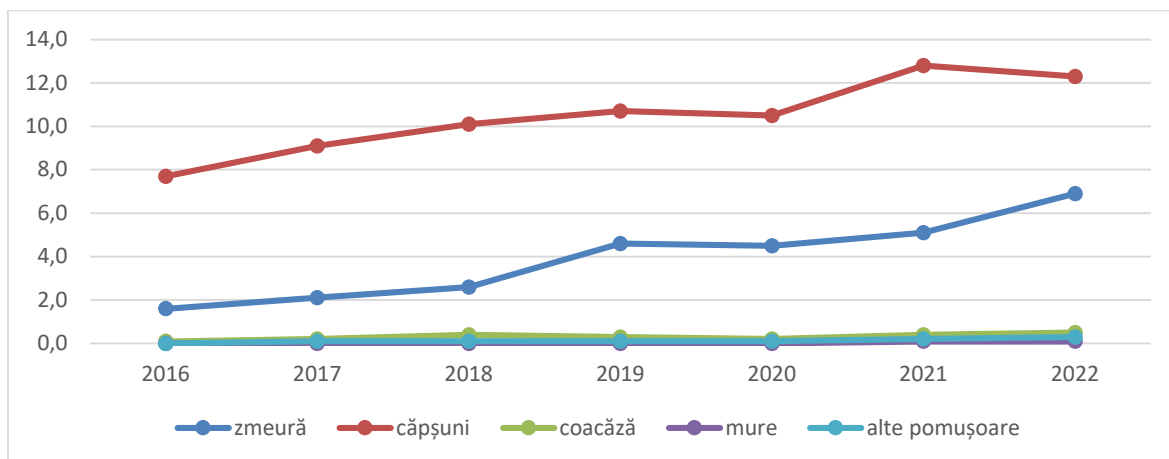

Figura 2.7 Producția de pomușoare în Republica Moldova, 2016 – 2022, mii tone
Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

Astfel, sectorul pomușoarelor este unul în dezvoltare, cu o productivitate înaltă și o cerere pe piață pentru produsele respective. În același timp, sectorul se confruntă cu o serie de probleme, ce țin în special de costuri ridicate ale inputurilor, competiție înaltă pe plan internațional, fluctuație importantă de prețuri sau lipsa unui mecanism eficient de stabilizare a acestora. Totuși, odată cu modernizarea acestuia, sunt deschise o serie de oportunități pentru sector, și anume: producția pomușoarelor ecologice, capacități mai mari de procesare, organizarea în asociații de producători etc.

Tabelul 2.4. Analiza SWOT a sectorului pomușoarelor al Republicii Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Condiții naturale benefice pentru creșterea pomușoarelor; • Sector dezvoltat cu o productivitate înaltă; • Sector deschis pentru implementarea tehnologiilor noi și a inovațiilor; • Apropierea de piețe externe importante; • Creșterea cererii pentru pomușoare. 	<ul style="list-style-type: none"> • Costuri ridicate ale inputurilor și disponibilitatea acestora; • Costuri înalte de transport; • Pierderi ridicate în procesul de post-recoltare; • Competiție înaltă pe plan internațional, în special ca rezultat al inaccesibilității pieței ruse; • Competiție înaltă cu Ucraina, unde prețul de vânzare este mai mic; • Lipsa măsurilor de acces pe piețe stabile; • Fluctuație de prețuri; • Lipsa unui mecanism eficient de stabilizare a prețurilor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Producția pomușoarelor ecologice; • Dezvoltarea sectorului de producere a pomușoarelor congelate; • Dezvoltarea sectorului de procesare a pomușoarelor; • Organizarea în asociații a producătorilor și o activitate eficientă a acestora; • Nivel mai ridicat de finalizare a produsului în capacități proprii de procesare; • Contribuție importantă la dezvoltarea zonelor rurale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Condiții climatice nefavorabile; • Creșterea prețurilor la inputuri agricole; • Migrația tinerilor în zonele urbane; • Creșterea pieței competitive.

Sursa: elaborat de autor

Creșterea fructelor și strugurilor reprezintă o activitate importantă pentru agricultura țării. Încă din perioada sovietică, fructele moldovenești erau apreciate pentru calitățile gustative și

calitatea acestora, Moldova fiind unul dintre cei mai importanți producători și procesatori de fructe (Ceban, A., 2022).

Rata de autoaprovizionare pentru fructe este una în creștere, majorându-se în perioada 2006 – 2022 de la 195,8% la 205,3%.

Sectorul respectiv joacă un rol important și în exportul de produse agroalimentare. Astfel, exportul de "Fructe comestibile și nuci" deține o pondere în jur de 18-20% în valoarea totală a exporturilor de produse agroalimentare. Valoarea exporturilor a acestui grup de produse depășește de circa 2,7 ori valorile de import, principalele subgrupe exportate fiind: "Alte fructe cu coajă, proaspete sau uscate, chiar decojite sau fără pieluță", "Caise, cireșe, vișine, piersici (inclusiv nectarine), prune și porumbe, proaspete", "Mere, pere și gutui, proaspete", "Fructe uscate, altele decât cele de la pozițiile 0801–0806; amestecuri de fructe uscate sau de fructe cu coajă de la acest capitol" și "Struguri, proaspeți sau uscați" (Ceban, A., 2022).

Merele de origine locală sunt cunoscute atât pe plan intern, cât și la nivel internațional. În perioada 2015 – 2021, rata de autoaprovizionare cu mere este în creștere de la 209,8% la 266%, fiind determinat de o explozie a producției de mere, începând cu anul 2014, ca urmare a schimbării practicilor de plantare, alegerea unor soiuri mai noi și mai productive, cerute pe piață. Plantarea livezilor super intensive determină o productivitate înaltă în ultimii 4 ani (Stratan, A., Lucasenco, E., Ceban, A., 2021).

Livezile de prune nu au suferit modificări semnificative în suprafața plantată în perioada 2007 – 2022, aceasta fiind în jurul cifrei de 21 mii ha. În același timp, este observată o tendință similară sectorului merelor, unde producția, începând cu anul 2014 crește semnificativ, la fel ca și roada medie la hectar.

Suprafața plantată de nuci a crescut considerabil de la 5 mii ha în 2007 la 37,2 mii ha în 2022, aceeași tendință fiind observată la livezile pe rod. Producția de nuci este la fel în creștere, atingând valoarea de 19,1 mii tone în 2022. Pe de altă parte, un fenomen interesant este observat la capitolul roada medie pe hectar, care în ultimii ani este destul de redus. Acest lucru se datorează, în special, faptului că încă nu toate livezile plantate sunt pe rod, nucii fiind culturi fragile susceptibile unei serii de riscuri climaterice cum ar fi lipsa de umiditate și înghețurile târzii.

Suprafața plantată cu struguri de masă este în scădere (17,6 mii ha în 2022), fiind observată, în același timp, o descrescere a suprafețelor soiurilor tehnice (98,9 mii ha). Producția în anul 2022 a constituit 99,3 mii tone pentru struguri de masă și 431,9 mii tone de struguri tehnici. Condițiile climaterice reprezintă unul din factorii principali ai scăderii recoltei de struguri în ultimii ani, însoțite de plantații cu soiuri cu productivitate scăzută.

Tabelul 2.5. Analiza SWOT a sectorului fructe și struguri al Republicii Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Calități organoleptice deosebite și potențial de păstrare înalt, adaptat condițiilor sol-climă; • Orientarea producătorilor agricoli la plantarea livezilor intensive și super-intensive; • Acorduri de liber schimb cu principalele piețe (CSI, UE); • Statut istoric recunoscut - "Livada URSS" cu posibilități semnificative de dezvoltare; • Sector subvenționat semnificativ în ultimii ani; • Istorie bogată în vinificație și microclimat unic pentru cultivarea strugurilor. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prețuri înalte la inputuri; • Lipsa cunoștințelor și experienței în tehnologiile intensive și superintensive de producere; • Costuri înalte de recoltare, păstrare și ambalare; • Lipsa capacităților suficiente de păstrare în contextul creșterii volumelor de producere. • Competiție înaltă pe plan internațional, în special ca rezultat al inaccesibilității reduse pe piața rusă; • Lipsa unei structuri de monitorizare a prețurilor și a piețelor în scopul informării producătorilor privind tendințele cele mai actuale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Revizuirea portofoliului existent de fructe și struguri și a soiurilor acestora; • Sporirea calității producției și raportarea acesteia la standardele UE; • Dezvoltarea sectorului de fructe pentru procesare, uscare, etc.; • Crearea centre de integrare a lanțurilor valorice; • Piețe în plină expansiune în Asia de Sud-Est și India. 	<ul style="list-style-type: none"> • Condiții climaterice incerte și în schimbare; • Creșterea standardelor de calitate ale piețelor externe și creșterea concurenței din partea altor țări; • Concurență acerbă în UE; • Lipsa unei strategii de management a riscurilor; • Dificultăți logistice în accesarea pieței ruse și CSI.

Sursa: elaborat de autor și în baza (Agenția de Dezvoltare Regional Nord, 2020)

Cultivarea plantelor aromatice și medicinale. Sectorul horticol autohton are rezerve considerabile în ceea ce privește creșterea volumelor producțiilor de plante aromatice și medicinale pentru asigurarea necesităților interne și a volumelor pentru export, dat fiind faptul că există o cerere și premise de creștere continuă, atât pe piața internă, cât și pe cele internaționale. Aceasta este parte componentă a horticulturii autohtone și este unul de perspectivă, deoarece este profitabil, produsele se bucură de interes pe piețele regionale și internaționale, factorii de producere sunt prielnic și există susținere din partea autorităților și donatorilor (IFAD, 2022). În perioada 2016 – 2022, suprafețele însușite cu culturi etero-oleaginoase au crescut de la 2,3 mii ha la 4,8 mii ha, dintre care 2,6 mii ha revin pentru salvie, 1 mie ha revine pentru alte culturi, 0,9 mii ha – levănțic, 0,2 mii ha – măr și 0,1 mii ha – trandafir. Recolta globală este în creștere în perioada analizată de la 9 mii tone la 10,6 mii tone, însușind o tendință descrescătoare în cadrul perioadei, de la 21,1 mii tone în 2017.

Cultivarea plantelor aromatice și medicinale prezintă o serie de oportunități pentru producătorii agricoli din Republica Moldova, care sunt prezentate în analiza SWOT din tabelul de mai jos.

Tabelul 2.6. Analiza SWOT a sectorului de plante aromatice și medicinale al Republicii Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> •Zonă geografică favorabilă cultivării plantelor aromatice și medicinale; •Existența cererii externe și a piețelor potențiale; •Existența deschiderii din partea autorităților publice pentru dezvoltarea și modernizarea sectorului prin acordarea de subvenții, inclusiv; •Istoric de succes în cultivarea plantelor aromatice; •Rezistența la secetă a plantelor. 	<ul style="list-style-type: none"> •Sector fragmentat; •Gamă redusă de produse; •Cantități limitate a producției și calitate neomogenă; •Necesită investiții semnificative în procesare; •Suprafețe reduse de plante aromatice și medicinale (5000 ha); •Lipsa forței de muncă. 	<ul style="list-style-type: none"> •Sporirea potențialului de export; •Dezvoltarea sectorului de procesare (farmaceutic, de frumusețe, alimentar, etc.); •Deschiderea unor noi oportunități pentru producătorii de cereale, de exemplu – producătorii pot selecta culturi aromatice, cu valoare adăugată, în detrimentul tradiționalelor culturi cerealiere; •Asocierea producătorilor din domeniu. 	<ul style="list-style-type: none"> •Condiții climaterice incerte și în schimbare; •Instabilitatea industriei cosmetice ca urmare a epidemiilor, pandemiilor (ex. cazul Covid-19).

Sursa: elaborat de autor

Agricultura ecologică. În Republica Moldova există condiții naturale de climă și sol destul de favorabile pentru agricultura ecologică. Pe parcursul ultimilor ani este în creștere ponderea agriculturii ecologice în sistemul agricol intensiv. Dacă în anul 2010 în circuitul ecologic erau incluse 19,7 mii ha de teren agricol, atunci în anul 2020 ponderea acestora constituie 1,5% din totalul terenului agricol al Republicii Moldova, ceea ce constituie 29,4 mii ha. Dezvoltarea agriculturii ecologice este susținută prin adoptarea cadrului normativ ce reglementează principiile generale, reguli de producere și etichetare a producției agroalimentare ecologice. Astfel, agricultura ecologică are o mare contribuție la dezvoltarea economică de durată și joacă un rol important în îmbunătățirea condiției mediului, prezervarea solului, îmbunătățirea calității apelor, biodiversificarea și protejarea naturii (Cimpoies, L., Cosalic, D., 2022).

Ținând cont de la nivel de țările UE, susținerea pentru agricultura ecologică este în creștere, fapt confirmat de prevederile PAC, dezvoltarea și modernizarea agriculturii ecologice în Republica Moldova prezintă o serie de oportunități pentru producătorii agricoli din Republica Moldova, care sunt prezentate în analiza SWOT din tabelul de mai jos.

Tabelul 2.7. Analiza SWOT a agriculturii ecologice în Republica Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Existența deschiderii din partea autorităților publice pentru dezvoltarea agriculturii ecologice, inclusiv prin acordarea de subvenții; • Existența solurilor fertile; • Prețuri mai ridicate pentru produse ecologice comparativ cu cele convenționale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prețuri mari la fertilizanți organici; • Costuri de producție înalte; • Piața internă slab dezvoltată; • Consumul intern redus; • Promovarea redusă a produselor ecologice; • Certificări dificile ale producției; • Opțiuni limitate de protecție a plantelor; 	<ul style="list-style-type: none"> • Sporirea potențialului de export; • Creșterea cererii pe plan internațional pentru produse ecologice; • Agricultură ecologică poate deveni o sursă de angajare importantă a populației din zonele rurale; • Contribuția la dezvoltarea durabilă a agriculturii: biodiversitate, protecția mediului, îmbunătățirea fertilizării solului; • Promovarea unui mod de viață sănătos; • Dezvoltarea furnizorilor locali de gunoi de grajd organic. 	<ul style="list-style-type: none"> • Condiții climaterice incerte și în schimbare; • Potențial de investiții limitat, în special din partea micilor fermieri; • Prezența produselor pseudo-ecologice pe piață; • Vecinătatea terenurilor agricole destinate agriculturii ecologice cu terenuri convenționale.

Sursa: elaborat de autor

Acvacultura. În Republica Moldova, acvacultura este un sector relativ dezavantajat, până la momentul de față, dar care are un rol deosebit atât asupra dezvoltării zonelor rurale, cât și asupra mediului. Astfel, sectorul reprezintă o activitate generatoare de oportunități pentru dezvoltarea economiei locale (locuri de muncă în spațiul rural, valorificarea terenurilor slab productive, irigare), precum și de beneficii sau servicii de mediu (biodiversitate, microclimat, menținere a nivelului apelor de suprafață și de sol etc.) (Guvernul Republicii Moldova, 2023).

În 2022, cantitatea de pește autohton s-a mărit de 7,1 ori – în comparație cu anul 2000; de 1,5 ori – în ultimii 10 ani atingând un volum de producere de circa 13 mii de tone. Din punct de vedere tehnologic, piscicultura Republicii Moldova se caracterizează prin două direcții principale: creșterea extensivă și semi-intensivă a ciprinidelor în policultură, în heleșteie și iazuri. Productivitatea medie piscicolă în heleșteie a peștelui de consum constituie 700 kg/ha; în condițiile de introducere a tehnologiilor corespunzătoare și de utilizare a materialului de populat, obținut de la reproducătorii de pește – 2 000 kg/ha; după material de populat (puiet de o vară) – până la 3 000 kg/ha (Guvernul Republicii Moldova, 2023).

Creșterea dinamică a producției piscicole autohtone și cererea consumatorilor în ultimul deceniu indică asupra atractivității lui. Dezvoltarea durabilă a pescuitului și acvaculturii reprezintă o necesitate socioeconomică pe termen mediu și lung. Rolul macroeconomic relativ redus al acvaculturii este compensat prin importanța sectorului în asigurarea securității alimentare, dezvoltării locale, a impactului hidrologic al bazinelor de acumulare asupra menținerii în mod

artificial a nivelurilor sporite ale apelor subterane și amortizării fluctuațiilor de temperatură (Guvernul Republicii Moldova, 2023).

Volumul de pește capturat în bazinele acvatice din țară nu depășește 30% din totalul producției piscicole. Bazinele acvatice naturale reprezintă sursa și rezerva de diversitate genetică de pești, care pot fi utilizate atât în reproducerea artificială și în restabilirea speciilor comerciale, cât și pentru extinderea gamei de produse de pe piață și reducerea încărcăturii de pescuit pe populațiile naturale. Începând cu anii 2000, capturile au scăzut din cauza reducerii sistematice a populației bazinelor acvatice cu crap și specii de pești fitofagi din complexul Amur, a încălcării condițiilor de reproducere naturale a peștilor, a schimbării condițiilor de mediu, a pescuitului ilegal și a modificării principiului de pescuit fără considerarea stării potențialului de resurse (Guvernul Republicii Moldova, 2023).

Tabelul 2.8 Analiza SWOT a sectorului de acvacultur în Republica Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Istoric de succes în domeniul piscicol; • Existența deschiderii din partea autorităților publice pentru dezvoltarea acvaculturii (stipulat în SNDAR 2023 - 2030); • Creșterea volumului de pește în heleșteie; • Sector important pentru asigurarea securității alimentare. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rol macroeconomic redus al sectorului; • Sector slab dezvoltat, incapabil să acopere necesitățile de consum ale populației; • Costuri ridicate de producție și a produselor, respectiv; • Fond genetic relativ învechit; • Gamă redusă de produse piscicole; • Lipsa unei Legi separate destinate acvaculturii. 	<ul style="list-style-type: none"> • Crearea locurilor de muncă în zonele rurale; • Surse noi de irigare; • Valorificarea terenurilor slab productive; • Asigurarea unui nivel strategic de autosuficiență cu pește; • Efecte benefice de mediu: dezvoltarea biodiversității, menținerea nivelului apelor de suprafață și de sol, amortizarea fluctuațiilor de temperatură, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Schimbarea condițiilor de mediu.

Sursa: elaborat de autor și în baza (Guvernul Republicii Moldova, 2023)

Cultivarea materialului semincer și pepinier. Republica Moldova s-a afirmat și este cunoscută, în primul rând, ca bun producător de diverse produse agricole, inclusiv de soiuri și material semincer de soi pentru diferite plante de cultură. În anii 1980-1990 hibridii de porumb cu marca „Moldavschi” erau omologate și cultivate în toate republicile fostei URSS. Toți hibridii erau asigurați cu semințe calitative – produse în Moldova, și cu recomandări de utilizare eficiente a semințelor. În aceeași perioadă au fost create și promovate – sub diferite denumiri, soiuri competitive pentru alte plante cultivate în republică – grâu, orz, floarea soarelui, sorg, diferite specii de legume și pomi fructiferi. Un simbol de mândrie națională a devenit soiul de vișină de vie „Moldova” (Mirza, V., 2023).

La momentul de față, există o competiție sporită pentru soiurile dezvoltate local și cele internaționale, preferințele producătorilor, în unele cazuri, optând pentru cele de origine externă, chiar și pentru cereale, unde asigurarea pieței interne este aproape de 100%. În domeniul comerțului extern, Republica Moldova exportă cantități limitate de material semincer, valorile de export fiind în descreștere.

Tabelul 2.9 Analiza SWOT a sectorului de creștere a materialului semincer și pepinier în Republica Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> Existența potențialului științific materializat prin instituții de cercetare specializate în domeniu; Existența laboratorului acreditat pentru testarea semințelor; Materialele semincere produse sunt pe deplin adaptate la condițiile Republicii Moldova; Calitatea înaltă a semințelor; Recolte sporite și rezistență la dăunători. 	<ul style="list-style-type: none"> Sector insuficient dezvoltat; Costuri înalte de producere; Gamă redusă de produse semincere (asigurare suficientă pentru culturile de câmp și mai puțin pentru leguminoase, bostănoase și cartofi); Exporturi sporadice și în descreștere. 	<ul style="list-style-type: none"> Producerea materialului semincer ecologic certificat conform SI; Crearea noilor parteneriate cu instituții științifice relevante din alte state; Instruirea fermierilor de talie mică pentru a deveni însăși producători la scară mică de semințe; Producerea și comercializarea materialului semincer de soi; Cerere crescută; Poate fi redusă utilizarea de produse chimice, cum ar fi fungicidele. 	<ul style="list-style-type: none"> Schimbarea condițiilor de mediu; Finanțarea incertă a instituțiilor de cercetare din domeniu.

Sursa: elaborat de autor

Procesarea producției agricole

Industria alimentară este o parte componentă importantă a industriei Republicii Moldova, contribuind atât la dezvoltarea economică a țării, cât și la asigurarea securității alimentare. Valoarea producției industriale fabricate în Republica Moldova s-a majorat de la 43548.0 mil. MDL în 2014 la 70561.8 mil. MDL în 2021. În același timp, valoarea producției alimentare (C10 Industria alimentară) s-a majorat de la 13107,7 mil. MDL în 2014 la 20208,3 mil. MDL în 2021. Ponderea valorii producției alimentare în valoarea totală a industriei variază între 30.1% în 2014 și 28.6 în 2021.

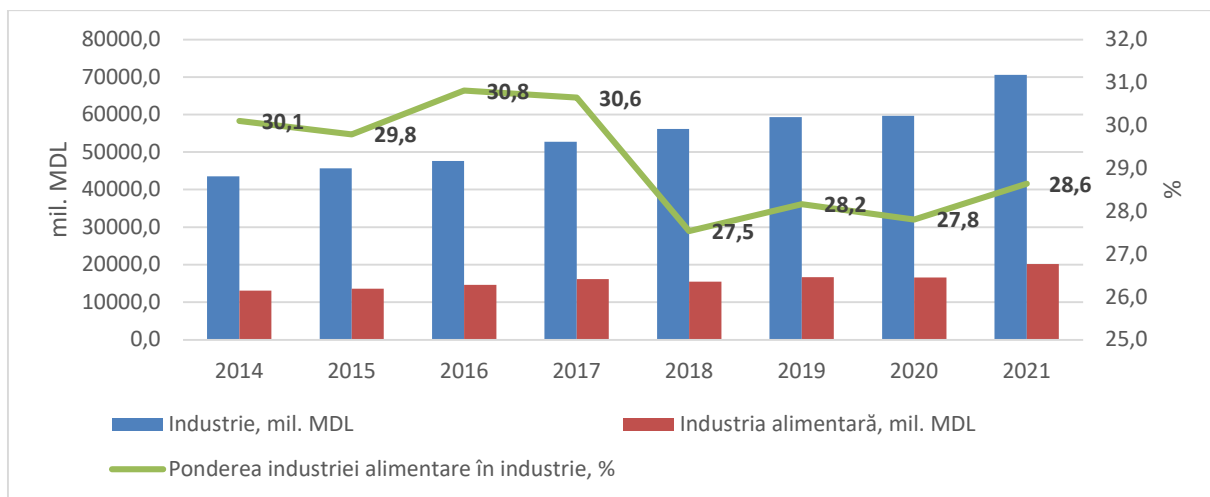

Figura 2.8 Valoarea producției industriale fabricate în Republica Moldova, 2014 – 2021

Sursa: (Biroul Național de Statistic , 2022)

Punctele tari și slabe, precum și oportunitățile și amenințările la adresa sectorului de procesare sunt reprezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 2.10 Analiza SWOT a sectorului de procesare a producției agricole în Republica Moldova

Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> • Rol important al industriei alimentare în economia națională; • Potențial științific bine pregătit în domeniul industriei prelucrătoare; • Existența materiei prime produsă în țară, ce nu necesită costuri suplimentare de transport, logistică, etc. • Existența companiilor de talie mică specializate pe procesarea îngustă doar a anumitor tipuri de materie primă; • Sector subvenționat de stat, cu o pondere semnificativă în valoarea totală a subvențiilor acordate. 	<ul style="list-style-type: none"> • Costuri de producție ridicate; • Productivitate redusă; • Uzura morală și fizică a utilajelor; • Lipsa unei cooperări și integrări eficiente între componentele lanțului valoric; • Gamă redusă de produse alimentare procesate, ce nu corespunde, în fiecare caz cerințelor pe piețele internă și externă; • Necesitatea respectării stricte a normelor sanitare, de producție alimentară, certificare, etc. ce implică costuri suplimentare pentru companiile de talie mică; • Management defectuos al reziduurilor alimentare ca rezultat al procesării; • Piețe externe fragmentate. 	<ul style="list-style-type: none"> • Oportunități de export și de acoperire a cerinței pieței interne; • Diversificarea producției și sporirea securității alimentare a țării; • Modernizarea tehnologiilor de producție, care ar trebui să conducă la îmbunătățirea indicatorilor tehnici, creșterea productivității muncii, ce poate fi reflectată prin scăderea costurilor de producție; • Sporirea ofertei de turism prin oferirea produselor gastronomice cu IG, DOP sau STG; • Dezvoltarea E-comerțului; • Sporirea profiturilor prin comercializarea producției finite, cu valoare adăugată înaltă. 	<ul style="list-style-type: none"> • Competiția ridicată pe piața externă; • Creșterea prețurilor la materia primă; • Schimbarea în preferințele gastronomice ale consumatorilor; • Continuarea procesului de migrație a tinerilor și a cadrelor de muncitori calificați; • Insuficiență de resurse pentru realizarea unei politici agresive de transfer de tehnologii și inovații; • Situații de forță majoră: pandemii, epidemii, conflicte armate, etc.

Sursa: elaborat de autor și în baza (Bugaian, L., 2006)

Situația provocată de Covid-19, seceta și alte calamități cu care se confruntă fermierii din țară au un impact negativ asupra sectorului agricol, iar aceste schimbări au efecte secundare negative macroeconomice, cum ar fi scăderea productivității culturilor și a animalelor, fluctuațiile prețurilor de piață și altele.

Drept urmare, revitalizarea a o serie de sub-sectoare a sectorului agricol va contribui la sporirea valorii adugate a producției, creșterea competitivității produselor autohtone pe plan extern, în nemișlocit, va duce la modernizarea sectorului.

2.2. Analiza competitivității produselor agricole moldovenești pe plan internațional

Republica Moldova are o serie de vulnerabilități ce țin de producția agricolă și profitabilitatea acesteia cauzată de prețurile crescute la inputurile agricole din ultimii ani, secete, precum și ostilitățile din regiune, care au impact negativ asupra asigurării securității alimentare, dar și asupra comerțului extern cu bunuri agroalimentare (Stratan, A., Lopotenco, V., Lucasenco, E., 2023)

Comerțul internațional poate juca un rol important în promovarea creșterii economice prin specializarea fiecărei țări în producerea produselor în care are un avantaj comparativ și prin transferul resurselor între diferite țări (Belloumi, M., Atef, A., 2020). Comerțul extern cu produse agroalimentare al Republicii Moldova este în continuă creștere, atât în termen de exporturi, cât și importuri (Lucasenco, E., 2021). Comerțul agroalimentar moldovenesc a schimbat vectorul de direcție datorită ZLSAC, fiind acum concentrat pe piața UE și alte țări și mai puțin pe piața țărilor CSI, de unde mai există încă o serie de produse agricole dependente puternic de această piață (Lucasenco, E., Ceban, A., 2020).

În perioada anilor 2000 – 2022, exporturile totale de mărfuri moldovenești au cunoscut o creștere importantă de la 471,5 mil. USD până la 4332,1 mil. USD. Cu toate acestea, în această perioadă, s-au observat și unele scăderi ale valorilor exporturilor. Disrupțiile în tendința de creștere a exporturilor totale din 2015 și 2020 s-au datorat diversilor factori, cum ar fi seceta, care a afectat capacitățile sectorului agricol, devalorizarea monedei naționale și pandemia Covid-19 (Stratan, A., Lucasenco, E., 2022). În ceea ce privește importurile, cifrele au ajuns la 9219,0 mil. USD în 2022, în creștere de la 776,4 mil. USD în anul 2000. Balanța comercială generală a comerțului total cu mărfuri al Republicii Moldova a fost negativă în perioada sus-menționată, cu o scădere importantă în anul 2022 (-4886,8 mil. USD).

Țările UE dețin cele mai mari ponderi din totalul mărfurilor exportate ale Moldovei – 58,6% în 2022, fiind urmate de țările CSI – 24,1% și alte țări cu 17,3%. În perioada 2000 – 2022, ponderile deținute de UE au crescut de la 35,1% la 58,6%, alte țări – de la 6,4% la 17,3%, în timp ce grupul de țări CSI a scăzut de la 58,6% la 24,1%. În ceea ce privește importurile, UE este, de asemenea, lider cu 47,3% din totalul importurilor în 2022 (53,2% în 2000), urmat de alte țări cu 28,9% în 2022 (13,3% în 2000) și CSI cu 23,7% în 2022 (33,5% în 2000).

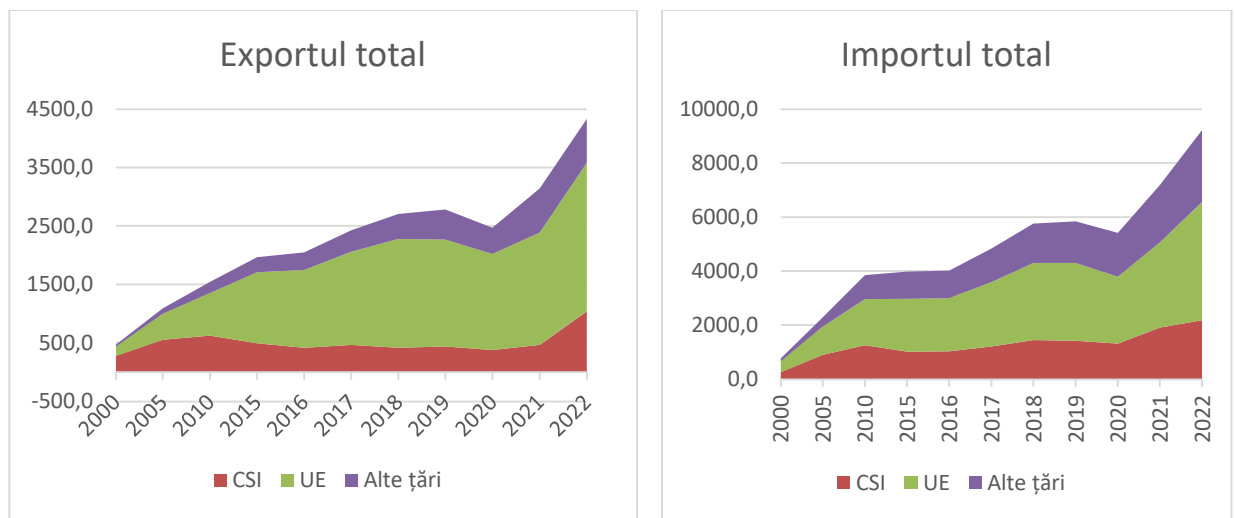

Figura 2.9. Comerțul exterior cu marfuri ale Republicii Moldova pe grupe de țări, 2000 – 2022, mil. USD

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

Comerțul agroalimentar joacă un rol important în comerțul total al Republicii Moldova. Produsele agroalimentare dețin o pondere impresionantă în totalul produselor exportate (Ceban, A., 2022). Ponderea exporturilor agroalimentare în totalul exporturilor de marfuri moldovenești a ajuns la 44,7% în 2022. În ceea ce privește importurile, având un nivel ridicat de autosuficiență pentru astfel de bunuri precum cereale (grâu, porumb), culturi tehnice (semințe de floarea soarelui), culturi leguminoase, fructe (mere, prune, nuci), fructe uscate etc. și mai puțin pentru legume și produse din carne, ponderea importurilor agroalimentare în totalul importurilor moldovenești a constituit circa 14,0% în 2022.

Comerțul cu produse agroalimentare pe grupuri regionale de țări a evoluat începând cu anul 2010, remarcându-se anumite schimbări de direcție a exportului de la un grup de țări la altul (Lucasenco, E., Ceban, A., 2022). În anul 2022, exportul agroalimentar către UE a crescut de circa 5 ori față de 2010, către alte țări – de aproximativ 4 ori, iar cu țările CSI – a înregistrat o scădere. Ponderea exporturilor agroalimentare către UE în 2022 în totalul de produse agroalimentare exportate a reprezentat 59,8% (29,8% în 2010), către alte țări – 26,8% (16,4% în 2010) și către CSI – 13,3% (53,9% în 2010). Totodată, în 2022, importurile agroalimentare din UE au crescut de la 205,1 mil. USD în 2010 la 558,2 mil. USD, din alte țări – de la 136,1 mil. USD până la 233,2 mil. USD, iar din țările CSI – de la 250,3 mil. USD până la 497,8 mil. USD. Ponderea importurilor

agroalimentare din UE în 2022 în totalul produselor agroalimentare importate a constituit 43,3% (34,7% în 2010), din alte țări – 18,1% (23,0% în 2010) și din CSI – 38,6% (42,3% în 2010).

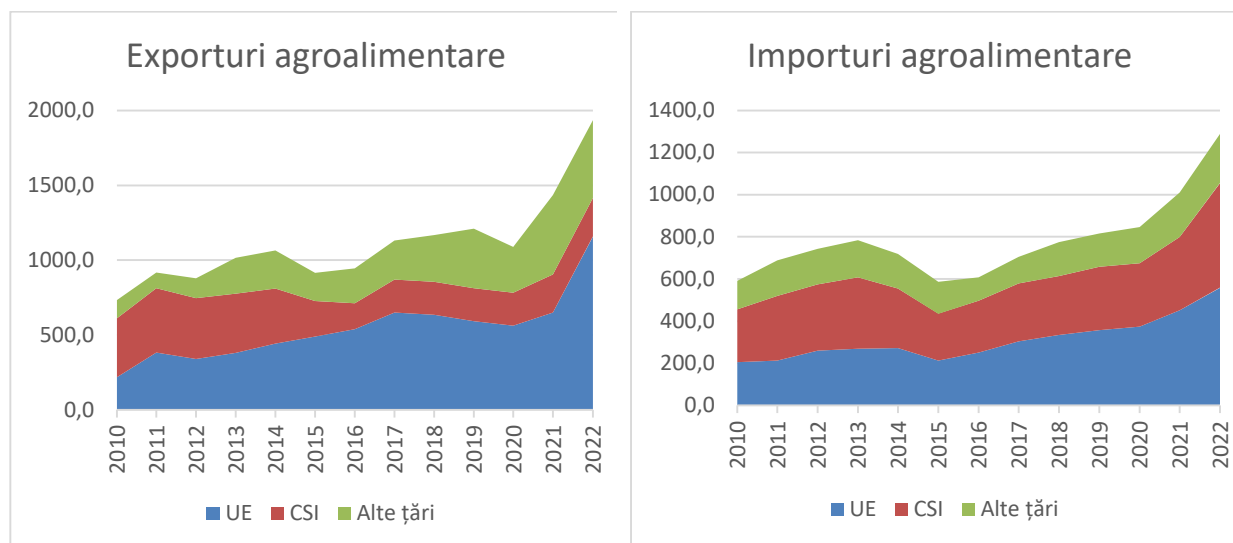

Figura 2.10 Comerțul exterior cu produse agroalimentare ale Republicii Moldova pe grupe de țări, 2014 – 2021, mil. USD

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

Schimbările în principalul partener de export, din punct de vedere al grupurilor de țări, de la CSI la UE, au avut loc ca urmare a liberalizării comerțului cu UE prin ZLSAC din 2014. Ca urmare, acest fapt a permis accesul produselor agroalimentare moldovenești pe piața UE, îmbunătățirea calității producției, respectarea cerințelor UE de siguranță și diversificarea producției.

Analiza exporturilor de produse agroalimentare

În perioada 2010 – 2021, cele mai exportate produse moldovenești sunt reprezentate de următoarele grupe de mărfuri: mașini și echipamente electrice (cu o valoare totală de 3942,7 mil. USD și o medie de 14% din totalul mărfurilor exportate); băuturi, lichide alcoolice și oțet (2451,5 mil. USD și 8,7%); fructe comestibile și nuci (2404,7 mil. USD și 8,5%); semințe și fructe oleaginoase (2301,8 mil. USD și 8,2%); articole de îmbrăcăminte și accesorii de îmbrăcăminte tricotate sau croșetate (1887,7 mil. USD și 6,7%); cereale (1871,9 mil. USD și 6,6%); mobilier (1454,4 mil. USD și 5,2%); articole de îmbrăcăminte și accesorii de îmbrăcăminte, netricotate sau croșetate (1224,5 mil. USD și 4,3%); produse farmaceutice (970,1 mil. USD și 3,4%) și grăsimi și uleiuri animale sau vegetale (877,8 mil. USD și 3,1%). În perioada 2010 – 2021, primele 10 produse exportate au reprezentat 68,7% din valoarea tuturor mărfurilor exportate. Este de remarcat faptul că din primele 10 grupe de mărfuri exportate, 5 dintre acestea sunt reprezentate de grupuri afiliate sectorului agroalimentar.

În perioada 2010 – 2021, din grupele de mrfuri 1 – 24 afiliate produselor agroalimentare, primele 10 mrfuri exportate sunt: B uturi, lichide alcoolice și oțet (cu o valoare totală de 2451,5 mil. USD și o medie de 19,6% în ponderea exporturilor agroalimentare); fructe comestibile și nuci (2404,7 mil. USD și 19,2%); semințe și fructe oleaginoase (2301,8 mil. USD și 18,4%); cereale (1871,9 mil. USD și 15%); gr simi și uleiuri de origine animală sau vegetală (877,8 mil. USD și 7%); preparate din legume, fructe (751,3 mil. USD și 6%); zaharuri și produse zaharoase (333,2 mil. USD și 2,7%); tutun și înlocuitori de tutun prelucrați (243,7 mil. USD și 1,9%); reziduuri și de euri ale industriei alimentare (242,6 mil. USD și 1,9%) lapte și produse lactate; ouă de p s ri; miere (198,3 mil. USD și 1,6%). Primele 6 grupe de produse agroalimentare exportate dețin o pondere medie de 85% din totalul produselor agroalimentare exportate.

În ceea ce privește modelele comerciale, în perioada 2010 – 2021 s-au produs unele modificări în volumele exportate către anumite țări. Astfel, dacă în anul 2010 Federația Rusă a reprezentat principala destinație a produselor agroalimentare moldovenești cu o pondere de 33,1% din exporturile agroalimentare, atunci în 2021 întâietatea a fost luată de România, care a cunoscut o creștere în volume și valori, având cea mai mare pondere de 16% din totalul exporturilor agroalimentare. Astfel, datorită proximității geografice și istoricului comun, România reprezintă, la momentul actual, cel mai important partener economic al Republicii Moldova (Stratan, A., Ignat, A., Lucasenco, E., 2019). Între timp, exporturile moldovenești au cunoscut o diversificare a partenerilor. Embargourile impuse de Federația Rusă asupra unei serii de produse moldovenești (vin în 2006 și 2013; fructe precum mere, piersici, cireșe etc. și conserve din fructe și legume în 2014), acordul ZLSAC cu UE, precum și diversificarea piețelor externe au reprezentat principalele cauze ale schimbărilor tiparelor comerciale (Stratan, A., Lucasenco, E., Tirigan, S., 2019). Alți parteneri importanți de export ai Republicii Moldova sunt Italia, Belarus, Turcia, Regatul Unit, Polonia, Ucraina, Franța și Elveția. În anul 2021, aproximativ 64% din produsele agroalimentare exportate au fost direcționate către aceste țări.

Pentru a analiza nivelul de competitivitate al produselor agroalimentare de origine moldovenească în raport cu țările lumii, a fost selectat indicatorul RCA. Astfel, în perioada 2010 – 2021, valorile medii RCA au fost împărțite în patru grupe specifice și anume: **Grad înalt de competitivitate** (Semințe și fructe oleaginoase; Fructe comestibile și nuci; B uturi, lichide alcoolice și oțet), **Grad de competitivitate înalt până la moderat** (Cereale; Preparate din legume și fructe; Gr simi și uleiuri de origine animală sau vegetală; Zaharuri și produse zaharoase; Materiale pentru împletit și alte produse de origine vegetală; Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați; Animale vii și produse ale regnului animal; Reziduuri și de euri ale industriei

alimentare), *Grad competitiv moderat până la sczut* (Preparate pe bază de cereale, de făină; Lapte și produse lactate, ouă, miere; Legume plante, rădăcini; Cacao și preparate din cacao; Produse ale industriei moriturului) și *Grad sczut de competitivitate* (Preparate alimentare diverse; Carne și organe comestibile; Copaci vii și alte plante; Pește și crustacee; cauciuc; gume, rășini; Preparate din carne, din pește; Produse de origine animală, nedenumite; Cafea, ceai, mate și mirodenii) (Stratan, A., Lucasenco, E., 2022).

Tabelul 2.11. Competitivitatea grupelor de mărfuri agroalimentare pe baza indicatorului RCA în raport cu țările lumii, valori medii pentru perioada 2010 - 2021

Grad înalt de competitivitate	Grad de competitivitate înalt până la moderat
(12) Semințe și fructe oleaginoase – 14.9 (08) Fructe comestibile și nuci – 14.7 (22) Băuturi, lichide alcoolice și oțet – 13.8	(10) Cereale – 9.8 (20) Preparate din legume și fructe – 8.0 (15) Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală – 5.6 (17) Zahăruri și produse zaharoase – 4.8 (14) Materiale pentru împletit și alte produse de origine vegetală – 4.2 (24) Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați – 3.9 (01) Animale vii și produse ale regnului animal – 3.2 (23) Reziduuri și deșeurile ale industriei alimentare – 2
Grad competitiv moderat până la sczut	Grad sczut de competitivitate
(19) Preparate pe bază de cereale, de făină – 1.7 (04) Lapte și produse lactate, ouă, miere – 1.4 (07) Legume plante, rădăcini – 1.3 (18) Cacao și preparate din cacao – 1.0 (11) Produse ale industriei moriturului – 0.7	(21) Preparate alimentare diverse – 0.9 (02) Carne și organe comestibile – 0.9 (06) Copaci vii și alte plante – 0.7 (03) Pește și crustacee – 0.0 (13) cauciuc; gume, rășini – 0.0 (16) Preparate din carne, din pește – 0.0 (05) Produse de origine animală, nedenumite – 0.2 (09) Cafea, ceai, mate și mirodenii – 0.2

Sursa: elaborat de autor în baza (World Integrated Trade Solutions, 2022)

Analiza importurilor produselor agroalimentare

În perioada 2010 – 2021, cele mai importate produse în Republica Moldova sunt reprezentate de următoarele grupe de mărfuri: combustibili minerali, uleiuri minerale (cu o valoare totală de 7775,4 mil. USD și o pondere medie de 12,5% din totalul importurilor); mașini și echipamente electrice (5421,0 mil. USD și 8,7%); cazane, mașini (4936,6 mil. USD și 8%); vehicule terestre altele decât materialul rulant de cale ferată sau tramvai (3674,6 mil. USD și 5,9%); mărfuri nespecificate (3478,4 mil. USD și 5,6%); materiale plastice și articole din acestea (2932,2 mil. USD și 4,7%); produse farmaceutice (2835,4 mil. USD și 4,6%); articole din fier sau oțel (1426,4 mil. USD și 2,3%); lemn și articole din lemn (1239,1 mil. USD și 2%) și hârtie și carton (1225 mil. USD și 2%). În perioada 2010 – 2021, primele 10 produse importate au

reprezentat 56,3% din valoarea tuturor mărfurilor importate. Astfel, se poate observa că printre primele 10 grupe de mărfuri importate, produsele agroalimentare sunt absente.

În perioada 2010 – 2021, din grupele de mărfuri 1 – 24 afiliate produselor agroalimentare, primele 10 mărfuri importate sunt legate de: Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați (cu o valoare totală de 825,2 mil. USD și o cotă medie de 9,3% a importurilor agroalimentare); fructe comestibile și nuci (817,6 mil. USD și 9,2%); Preparate alimentare diverse (806,4 mil. USD și 9,1%); Băuturi, lichide alcoolice și oțet (702,4 mil. USD și 7,9%); Lapte și produse lactate, ouă, miere (589,4 mil. USD și 6,6%); Preparate pe bază de cereale, de făină (531,7 mil. USD și 6%); Pește și crustacee (496,2 mil. USD și 5,6%); Legume plante, rădăcini (484,6 mil. USD și 5,5%); Carne și organe comestibile (456,5 mil. USD și 5,1%) și Semințe și fructe oleaginoase (414,3 mil. USD și 4,7%). Primele 10 produse agroalimentare importate reprezintă o pondere medie de 69% din totalul produselor agroalimentare importate.

În ceea ce privește partenerii de import agroalimentari, cei mai importanți continu să fie Ucraina, România, Federația Rusă, Turcia, Germania, Italia, etc. În 2021, primii 10 parteneri de import au deținut 90% din totalul produselor agroalimentare importate.

În 2021, aproximativ 33% din exporturile moldovene către UE erau de origine agroalimentară. 55% din produsele agroalimentare exportate către UE sunt de origine vegetală, 26,8% - industria alimentară și a băuturilor, 16,4% - grăsimi și uleiuri și doar 1,6% - animale vii și produse de origine animală. Dacă în structura exporturilor, de-a lungul anilor, există o contrabalans evident între produsele de origine vegetală și industria alimentară și a băuturilor, atunci în structura importurilor a trei din patru mari grupe de mărfuri agroalimentare sunt mai apropiate unele de altele: alimente și industria băuturilor – 44,8% în 2021, produse de origine vegetală – 27,5%, animale vii și produse de origine animală – 25,9% și grăsimi și uleiuri – 1,7%.

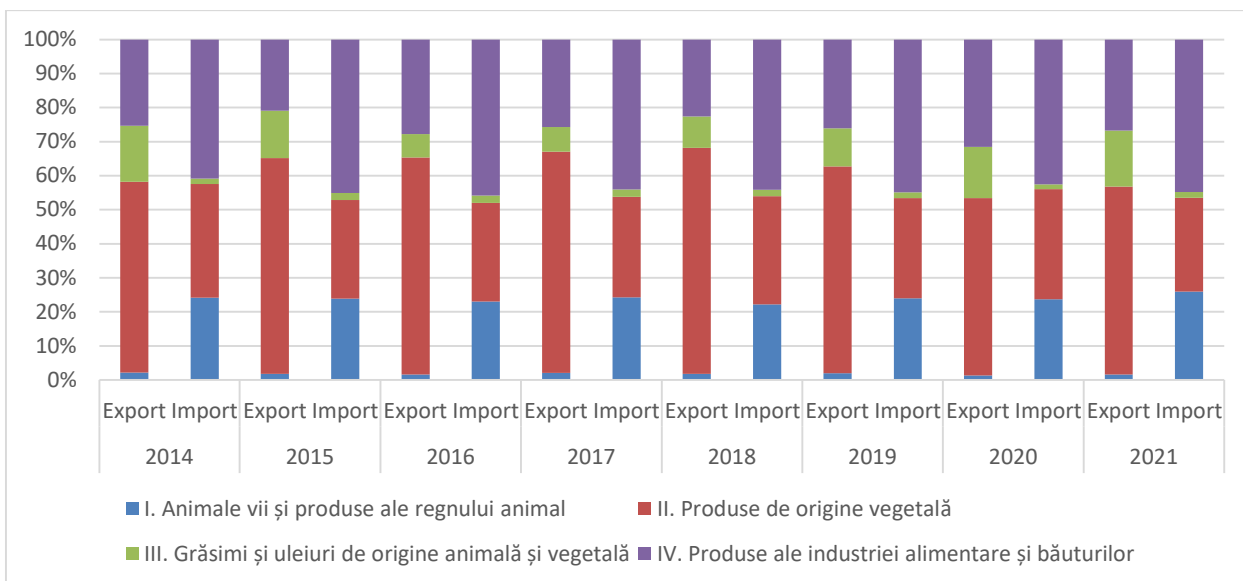

Figura 2.11 Comerțul agroalimentar cu UE pe principalele grupuri de mrfuri agroalimentare, 2014 – 2021, %

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

Exportul de produse agroalimentare în țările UE

Din primul grup de produse agroalimentare Animale vii și produse ale regnului animal, exportul către UE se bazează pe subgrupa 04. Produse lactate; ouă de păsări; miere, cu o pondere de 97,9% în acest grup specific de mrfuri.

În al doilea grup de mrfuri agroalimentare Produse de origine vegetală, cele mai mari ponderi sunt deținute de subgrupele 12. Semințe și fructe oleaginoase – 43,2% în 2021, 10. Cereale – 32,2% și 08. Fructe și nuci comestibile – 23 %.

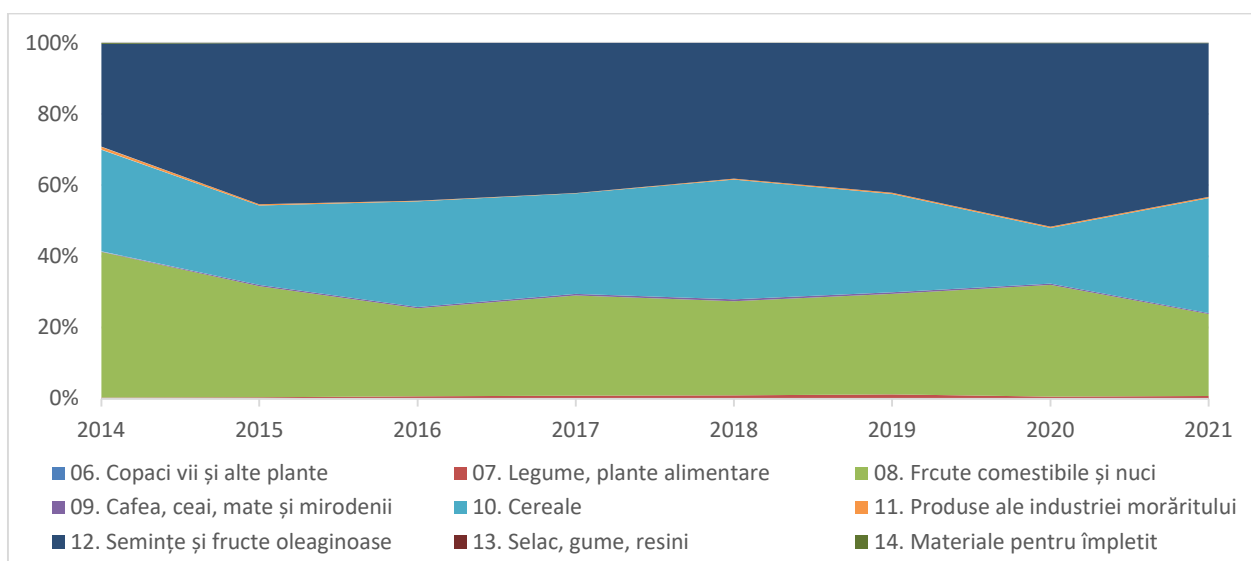

Figura 2.12. Ponderile produselor agroalimentare exportate din grupa de mrfuri Produse de origine vegetală, 2014 – 2021, %

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

În al patrulea grup de mrfuri agroalimentare Produse din industria alimentară i a b uturilor, cele mai mari ponderi sunt deținute de subgrupul 22. B uturi, lichide alcoolice și oțet – 47,6% în 2021 i 20. Preparate din legume i fructe – 26,8%. Aceste dou mari grupe sunt urmate de 19. Preparate pe baz de cereale, f in – 9,1% i 17. Zaharuri i produse zaharoase – 8,5%.

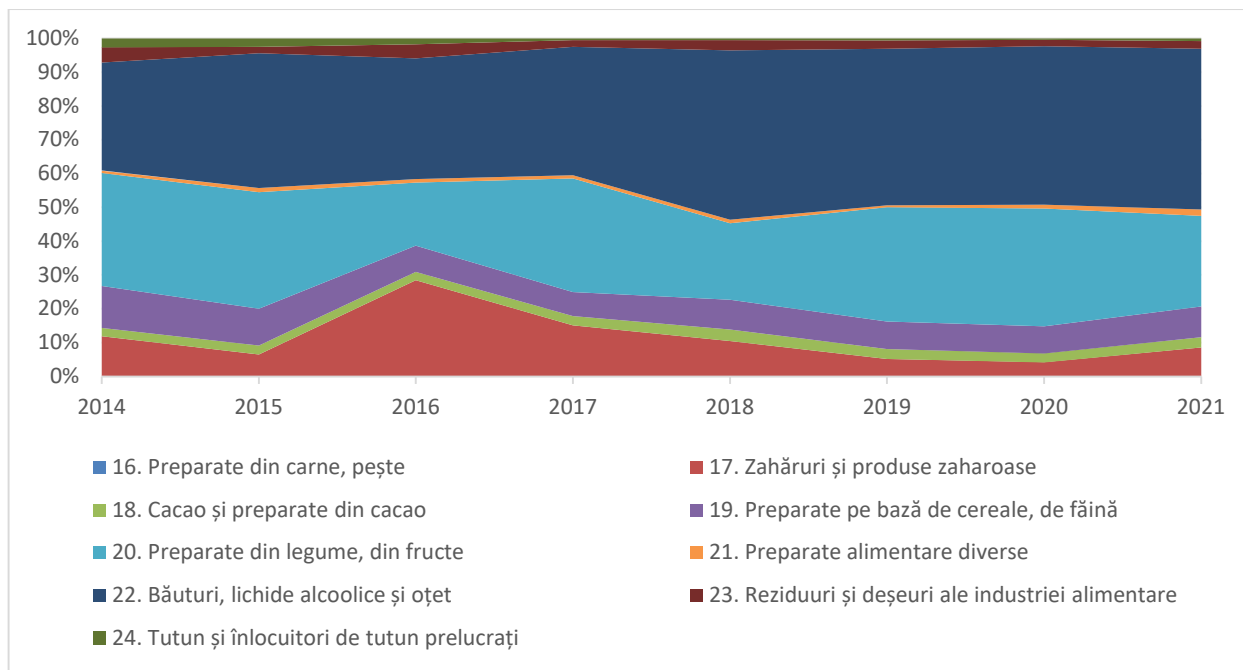

Figura 2.13. Ponderile produselor agroalimentare exportate din grupul de mrfuri Produse din industria alimentară i a b uturilor, 2014 – 2021, %

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022)

Pe piața UE, o serie de produse agroalimentare moldovenești au un grad important de competitivitate. Această evaluare a fost realizat în baza utilizării indicatorului RCA în raport cu piața UE. Așadar, în perioada 2014 – 2021, valorile medii RCA au fost împărțite în patru grupe specifice i anume: **Grad înalt de competitivitate** (Semințe și fructe oleaginoase; Fructe comestibile i nuci; Materiale pentru împletit i alte produse de origine vegetal ; Cereale; Grsimi i uleiuri de origine animal sau vegetal), **Grad de competitivitate înalt până la moderat** (Zaharuri i produse zaharoase, Preparate din legume i fructe, B uturi, lichide alcoolice și oțet, Reziduuri i de euri ale industriei alimentare, Animale vii i produse ale regnului animal, Tutun i înlocuitori de tutun prelucrați), **Grad competitiv moderat până la sczut** (Legume plante, r d cini, Lapte i produse lactate, ou , miere, Preparate pe baz de cereale, de f in , Cacao i preparate din cacao) i **Grad sczut de competitivitate** (Carne i organe comestibile, Preparate alimentare diverse, Copaci vii i alte plante, Cafea, ceai, mate i mirodenii, Produse ale industriei mor ritului, Produse de origine animal , nedenumite, Pe te i crustacee, elac; gume, r ini, Preparate din carne, din pe te).

Tabelul 2.12. Gradul de competitivitate al grupelor de mrfuri agroalimentare în raport cu țările UE (pe baza indicatorului RCA), indici medii pentru 2014 - 2021

Grad înalt de competitivitate	Grad de competitivitate înalt până la moderat
(12) Semințe și fructe oleaginoase – 47.4 (08) Fructe comestibile și nuci – 37.8 (14) Materiale pentru împletit și alte produse de origine vegetal – 22.7 (10) Cereale – 18.1 (15) Grsimi și uleiuri de origine animal sau vegetal – 10	(17) Zaharuri și produse zaharoase – 7.7 (20) Preparate din legume și fructe – 7.5 (22) B uturi, lichide alcoolice și oțet – 5.1 (23) Reziduuri și de euri ale industriei alimentare – 3 (01) Animale vii și produse ale regnului animal – 2.6 (24) Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați – 2.1
Grad competitiv moderat până la scăzut	Grad scăzut de competitivitate
(07) Legume plante, rădăcini – 1.7 (04) Lapte și produse lactate, ou, miere – 1.3 (19) Preparate pe bază de cereale, de făină – 1.0 (18) Cacao și preparate din cacao – 1.0	(02) Carne și organe comestibile – 0.8 (21) Preparate alimentare diverse – 0.7 (06) Copaci vii și alte plante – 0.5 (09) Cafea, ceai, mate și mirodenii – 0.5 (11) Produse ale industriei moriturului – 0.4 (05) Produse de origine animal, nedenumite – 0.2 (03) Pește și crustacee – 0.0 (13) Elastice; gume, rășini – 0.0 (16) Preparate din carne, din pește – 0.0

Sursa: elaborat de autor în baza (World Integrated Trade Solutions, 2022)

ZLSAC reprezintă un acord între UE și Republica Moldova care prevede o relație comercială preferențială, oferind fiecăreia dintre părți un acces mai bun la piață. Acordul urmărește eliminarea taxelor vamale de import în comerțul cu produse între părți. Cu toate acestea, pentru o serie de produse sensibile precum struguri, mere, prune, cireșe (din 2020), suc de struguri, roșii și usturoi, UE a stabilit limite contingente tarifare, ceea ce înseamnă că anual, doar o cantitate limitată din aceste produse poate fi comercializată fără taxe vamale. Ținând cont de faptul că unele dintre aceste produse agroalimentare sunt foarte importante pentru sectorul moldovenesc, în continuare autorul se va concentra pe *analiza și argumentarea necesității creșterii cotelor de export în UE sau liberalizării comerțului*.

Valorificarea contingentelor tarifare pentru strugurii de masă. Din anul 2014, cotele pentru strugurii de origine locală au fost valorificate aproape în fiecare an, ca urmare a unei capacități de producție semnificative și a disponibilității potențialului de export (Anexa 1). În perioada 2015 – 2021, producția de struguri de masă continuă să fie la cote ridicate, atingând o valoare maximă de 125,9 mii tone în 2018 și cea minimă – 84,4 mii tone în 2020 (din cauza secetei severe). Ponderea exportului de struguri de masă din producția totală variază între 73,8% în 2017 și 38,2% în 2018. Ținând cont că în ultimii ani, cantități importante de struguri de masă sunt direcționate către sectorul de prelucrare (36 mii tone în 2019, 39 mii tone în 2020 și 17 mii tone în

2021) exist încă un potențial neexploatat de export de struguri de mas proaspeți care poate fi valorificat pe piața UE.

Tabelul 2.13. Principalii indicatori aferenți sectorului de struguri, 2015 - 2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Producția de struguri de mas , mii. tone	85	86.7	108.7	125.9	111.9	84.4	90.2
Exportul strugurilor proaspeți, mii tone	45.4	51.4	80.2	48.1	62.7	41.3	57.8
% din strugurii exportați din producția total	53.4	59.3	73.8	38.2	56	48.9	64.1

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022), (UNComtrade, 2022)

În același timp, din 15 august 2022, Federația Rusă a impus un embargo asupra importului de fructe și legume din Republica Moldova. Ponderea strugurilor proaspeți exportați din Moldova către Federația Rusă a reprezentat 46,9% din strugurii proaspeți exportați în 2021, 48,3% - 2020, 40,5% - 2019. Ca urmare a embargoului, piața rusă fiind închisă pentru strugurii moldoveni, piața UE ar putea reprezenta o direcție importantă de luat în considerare, întrucât produsele agroalimentare proaspete sunt perisabile, iar factorii de distanță joacă un rol important în export și accesarea unor noi piețe. Mai mult, în 2017, 2018 și 2019 cantitățile de export de struguri moldoveni în UE au depășit cota alocată de 10.000 tone, în timp ce în 2021, valorificarea cotei de 20.000 tone a fost de aproximativ 81%. Cu noua cotă de 58.000 de tone și comparativ cu cantitatea totală de struguri exportată în 2021 (57,8 mii tone), înseamnă că întregul export de struguri de mas ar putea fi potențial liberalizat în cadrul acestei cote alocate.

Tabelul 2.14. Exporturile de struguri proaspeți moldoveni, 2017 - 2021

Exporturi de struguri proaspeți către:	2017	2018	2019	2020	2021
UE, mii tone	20.0	13.6	20.3	13.8	16.3
UE, % din totalul exporturilor de struguri proaspeți	24.9	28.2	32.4	33.4	28.2
Federația Rusă , mii tone	48.2	27.4	25.4	19.9	27.1
Federația Rusă , % din totalul exporturilor de struguri proaspeți	60.1	57	40.5	48.3	46.9

Sursa: (UNComtrade, 2022)

Ca urmare a războiului din Ucraina, rutele tradiționale de export către țările din Est au fost perturbate, fie din cauza incapacității fizice de a tranzita rutele obișnuite, fie ca urmare a costurilor mari de transport (creștute ca urmare a modificării rutelor prin Europa sau Turcia). Cantități importante de export de struguri de mas au accesat în anii anteriori piețele din Belarus și Ucraina, și mai puțin – Kazahstan și Mongolia. În 2021, Moldova a exportat struguri proaspeți în doar 10 țări din UE. Cei mai importanți parteneri UE sunt România, Polonia și Letonia. Diversificarea

pieței în ceea ce privește exportul către alte state membre UE va crește competitivitatea fermierilor moldoveni, inclusiv a celor mici, și va contribui la creșterea rezistenței acestora la vulnerabilități diferite ocure.

Valorificarea contingentelor tarifare pentru exportul de prune către UE. Prunele se numără printre produsele cu niveluri ridicate de valorificare a cotelor, mai ales din anul 2017 (Anexa 1). În perioada 2015 – 2021, producția de prune a cunoscut creșteri importante de la 100 mii. tone în 2015 la 136,1 mii. tone în 2021. Ponderea exportului de prune din producția totală variază între 21,2% în 2015 și 52,8% în 2017, în timp ce în anul 2021 această cifră a reprezentat 33%.

Tabelul 2.15. Principalii indicatori ai prunelor moldovenești, 2015 - 2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Producția de prune, mii tone	100	99.7	93.2	132.8	131.9	103.2	136.1
Exportul de prune, mii tone	21.2	36.3	49.2	44.9	44.4	46.9	44.9
% de prune exportate din producția totală	21.2	36.4	52.8	33.8	33.7	45.5	33

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistică, 2022), (UNComtrade, 2022)

În ceea ce privește exporturile, Federația Rusă a reprezentat o piață importantă pentru prunele moldovenești. Ponderea prunelor exportate către Federația Rusă a reprezentat 36,2% din prune exportate în 2021, 47,8% - 2020, 50,7% - 2019. În același timp, în 2019, 2020, 2021 cantitățile de export de prune moldovenești alocate UE depășesc cotele existente. Ținând cont de gradul ridicat de valorificare a cotelor din ultimii ani, creșterea contingentului tarifar pentru prune la 40000 de tone ar putea acoperi aproape toate cantitățile exportate de prune (cu condiția respectării cerințelor de siguranță și a altor cerințe UE), ceea ce înseamnă și creșterea potențialului de export al prunelor moldovenești în UE.

Tabelul 2.16. Exportul de prune moldovenești, 2017 - 2021

Exportul de prune către	2017	2018	2019	2020	2021
UE, mii tone	19.3	9.9	17.6	21.6	25.8
UE, % din totalul exporturilor de prune proaspete	39.1	22.1	39.6	46.1	57.5
Federația Rusă, mii tone	27.8	29.5	22.5	22.4	16.3
Federația Rusă, % din totalul exporturilor de prune proaspete	56.5	65.7	50.7	47.8	36.2

Sursa: (UNComtrade, 2022)

În 2021, Moldova a exportat prune proaspete în 16 țări UE. Cei mai importanți parteneri UE sunt România, Polonia și Germania.

Valorificarea contingentelor tarifare pentru exportul de mere c tre UE. Suprafețele plantate de mere, de-a lungul anilor, au deținut o pondere semnificativ în suprafața total plantat cu fructe, pomu oare i nuci în Republica Moldova (Ceban, A., Lucasenco, E., 2021). Merele moldovene ti sunt printre cele mai importante produse sensibile care urmeaz s fie exportate. Din 2014, exporturile de mere c tre UE sunt înc foarte sc zute, f r valorificare complet a cotelor.

În perioada 2015 – 2021, producția de mere a crescut semnificativ, atingând o valoare maxim de 665,2 mii tone în 2018 i cea minim – 308 mii tone în 2015. Ponderea exportului de mere din producția total variaz între 31,8% în 2021 i 45,2 % în 2017. Prin urmare, mai exist , teoretic, un potențial neexploatat de export de mere moldovenești, mai ales, ținând cont de cre terea certific rilor în ultimii ani în standardele GLOBAL G.A.P, GRASP, etc.

Tabelul 2.17. Principalii indicatori ai merelor moldovene ti, 2015 - 2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Producția de mere, mii tone, din care:	308	411.8	487.2	665.2	610.9	480.4	647.7
- În întreprinderi agricole	175,4	153,6	209,4	274,1	246,3	165,5	272,7
- În gospod rii ț r ne ti	256,2	228,6	249,3	351,9	330,6	292,0	348,0
Exportul de mere, mii tone	97.8	131.3	222.0	216.1	218.2	193.5	206.1
% de mere exportate din producția total	31.8	31.9	45.2	32.5	35.7	40.3	31.8

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022), (UNComtrade, 2022)

De la embargoul rusesc din 2022 privind importul de fructe i legume moldovene ti, de i sectorul merelor a fost anterior afectat i de embargoul din 2015, merele se afl în cea mai critic situație dintre produsele agricole care au cote de export, deoarece ponderea exportului de mere proaspete moldovene ti c tre Federația Rus au reprezentat 96,6% din merele proaspete exportate în anul 2021, 98,8% - 2020, 97,6% - 2019.

Tabelul 2.18. Exporturile de mere moldovene ti, 2017 - 2021

Exportul de mere c tre:	2017	2018	2019	2020	2021
Federația Rus , mii tone	214.1	213.0	212.9	191.2	199.1
Federația Rus , % din totalul exporturilor de mere	96.5	98.6	97.6	98.8	96.6

Sursa: (UNComtrade, 2022)

În 2021, Moldova a exportat mere în doar 7 ț ri UE, cei mai importanți parteneri UE fiind România. Mai mult, România ar putea deveni în viitor principala piaț din UE pentru merele moldovene ti, precum i UE în ansamblu, fapt dovedit de primele 9 luni ale anului 2022, când a fost exportat în UE o cantitate record de mere moldovene ti – 9524 tone (comparativ cu 1024 de

tone în 2021). Este important de menționat că Polonia reprezintă un concurent important pentru merele moldovenești pe piața UE.

Valorificarea contingentelor tarifare pentru exportul de ciree în UE. Cotele pentru ciree au fost introduse în anul 2020, cu un nivel scăzut de valorificare de atunci. În perioada 2016 – 2021, producția de cireșe a crescut de la 7,6 mii tone la 10,2 mii tone, cu un nivel maxim de producție de 12,3 mii. tone în 2018. Ponderea exportului total de cireșe în producția totală variază între 53,1% în 2019 și 95,1% în 2018. Cu o cotă alocată de 3000 de tone, teoretic, cireele au cantități mai mult decât suficiente pentru a intra pe piața UE.

Tabelul 2.19. Principalii indicatori ai cireelor moldovenești, 2015 - 2021

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Producția de cireșe, mii tone	7.6	10.6	12.3	11.3	10.4	10.2
Exportul de ciree, mii tone	4.4	8.4	11.7	6.0	7.7	6.4
% de ciree exportate din producția totală	57.9	79.2	95.1	53.1	74	62.8

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistică, 2022), (UNComtrade, 2022)

După mere, cireele par a fi următoarele produse agricole afectate ca urmare a embargoului. Ponderea cireelor moldovenești exportate către Federația Rusă a reprezentat 68,8% din cireele dulci proaspete exportate în 2021, 74% - 2020, 80% - 2019.

Tabelul 2.20. Exportul de cireșe în Federația Rusă

Exportul de ciree către:	2017	2018	2019	2020	2021
Federația Rusă, mii tone	6.4	9.6	4.8	5.7	4.4
Federația Rusă, % din totalul exporturilor de ciree	76.2	82.1	80	74	68.8

Sursa: (UNComtrade, 2022)

În același timp, ca urmare a războiului din Ucraina, rutele tradiționale de export către țările din Est au fost perturbate. Cantități importante de export de cireșe au accesat în anii anteriori piața din Belarus. În 2021, Moldova a exportat cantități mici de cireșe în doar 3 țări UE (în timp ce în niciuna dintre țările UE în 2017), cei mai importanți parteneri UE fiind Letonia. Progresul exporturilor de ciree către UE ar putea fi observat în timpul sezonului agricol din 2023.

Valorificarea contingentelor tarifare pentru exportul de roșii către UE. Începând cu anul 2014, doar 40 de tone de roșii au fost exportate în țările UE în anul 2018. Analizând balanța produselor alimentare pentru roșii, se poate observa că producția acestora a scăzut brusc din anul 2012, ajungând la 32 mii tone în 2021. Majoritatea nevoilor de consum intern, precum și nevoile sectorului de prelucrare sunt acoperite prin importuri, Moldova fiind importator net de roșii. Cu toate acestea, nivelul de autoaprovizionare reprezintă 47,8% în 2021, ceea ce implică, de

asemenea, capacit ți limitate de export – fapt dovedit de lipsa exporturilor c tre UE în ultimii 3 ani.

Valorificarea contingentelor tarifare pentru exportul de usturoi c tre UE. La fel ca i în cazul ro iilor, Moldova nu are exporturi de usturoi c tre statele membre UE. Pentru a acoperi nevoile de consum intern, Republica Moldova import usturoi, fiind un importator net al acestui produs. Cantit țile exportate sunt foarte mici, iar producția este în sc dere în ultimii ani.

Tabelul 2.21. Principalii indicatori ai usturoiului moldovenesc, 2015 - 2021

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Suprafața, mii ha	2.4	2.9	2.7	3.7	4.1	3.9
Recolta medie per ha, chintale	39.1	40.2	35.0	19.3	18.3	20.3
Producția, mii tone	10.2	11.5	9.5	7.1	7.4	7.8
Export, mii tone		0.02	0.008			
Import, mii tone		0.4	0.8	0.8	0.9	0.8

Sursa: elaborat de autor în baza (Biroul Național de Statistic , 2022), (UNComtrade, 2022)

Valorificarea contingentelor tarifare pentru exportul de suc de struguri c tre UE. Republica Moldova nu export suc de struguri în UE.

2.3. Analiza politicii de subvenționare a agriculturii Republicii Moldova

Politicele de sprijin a sectorului agricol al Republicii Moldova sunt realizate, în principal prin intermediul subvențiilor. Noua lege cu privire la subvenționarea în agricultur i mediul rural (Parlamentul Republicii Moldova, 2023) vine s înlocuiasc prevederile vechii legi (Parlamentul Republicii Moldova, 2016) care nu mai corespund realit ților actuale și necesit ților de dezvoltare i modernizare a sectorului.

Noua lege are drept scop cre terea competitivității i dezvoltarea durabil a sectorului agroindustrial, asigurarea gestion rii durabile a resurselor naturale i dezvoltarea socioeconomic durabil în mediul rural. Drept urmare, statul susține:

- modernizarea lan ului agroalimentar în scopul alinierii la cerin ele Uniunii Europene privind siguran a alimentelor i cerin ele de calitate;
- facilitarea accesului la pie ele de capital, de inputuri i outputuri (intr ri i ie iri) pentru fermieri;
- cre terea valorii ad ugate în sectorul agroindustrial prin dezvoltarea infrastructurii de prelucrare primar i finit ;
- implementarea unor practici moderne de gestionare a resurselor naturale;

- implementarea unor tehnologii de producție prietenoase mediului, a produselor ecologice, precum și menținerea biodiversității;
- adaptarea la schimbările climatice și atenuarea efectelor acestora asupra producției agricole;
- dezvoltarea infrastructurii de acces și de servicii în mediul rural;
- creșterea oportunităților de ocupare a forței de muncă în domeniile nonagricole și sporirea veniturilor în mediul rural;
- dezvoltarea echilibrată a teritoriilor din mediul rural prin implicarea comunității locale în dezvoltarea rurală;
- dezvoltarea afacerilor fermierilor micro, mici și mijlocii (Parlamentul Republicii Moldova, 2023).

Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural reprezintă fondul din care sunt distribuite mijloacele financiare pentru agricultori în scopul subvenționării acestora.

Volumul Fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural se aprobă anual prin legea bugetului de stat. În conformitate cu noua lege, următoarele forme de subvenționare sunt identificate:

- plăți în avans - subvenții acordate în baza unui proiect investițional până la efectuarea unor costuri de implementare a acestuia, cu o contribuție financiară de cel puțin 10% din valoarea proiectului;
- plăți postinvestiție - subvenții acordate în baza de proiect investițional sau de extindere a unui proiect investițional după implementarea proiectului respectiv în baza costurilor suportate integral de solicitant;
- plăți investiții pe etape - subvenții acordate etapizat, în baza de proiect investițional sau de extindere a unui proiect investițional după implementarea fiecărei etape în baza costurilor suportate integral de solicitant. Fermierul în acest caz vine cu o contribuție financiară de cel puțin 50% din valoarea proiectului;
- plăți directe - subvenții exprimate în sumă fixă, acordate într-o singură tranșă, pentru practicarea activităților agricole în sectorul vegetal, zootehnic sau ecologic;
- plăți complementare - subvenții acordate într-o singură tranșă, pentru suportarea costurilor curente sau pentru suportarea pierderilor de venit (Parlamentul Republicii Moldova, 2023).

În anul 2022, 1750 mil. MDL au fost alocate pentru a sprijini sectorul agricol al Republicii Moldova. Această sumă reprezintă cea mai mare cifră din istoria alocațiilor de subvenții. În anii precedenți, suma a variat de la 400 mil. MDL în 2010 la 1535 mil. MDL în 2021.

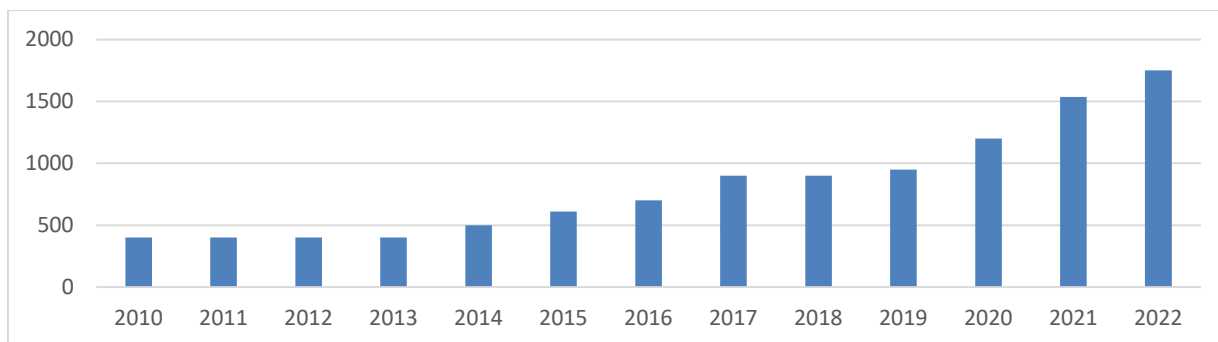

Figura 2.14. Valoarea Fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural, mil. lei

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Analiza subvențiilor acordate se va realiza, în continuare, în baza datelor pentru perioada 2010 – 2022, ce cad sub incidența vechiului regulament de subvenționare. Astfel, în scopul dezvoltării și modernizării sectorului agricol, au fost identificate o serie de priorități, măsuri și sub-măsuri în cadrul cărora are loc aplicarea la subvenții de către fermieri.

Prioritatea I „Creșterea competitivității sectorului agroalimentar prin restructurare și modernizare” include 2 măsuri: Măsura 1 „Investiții în exploatarea agricolă pentru restructurare și adaptare la standardele Uniunii Europene” și Măsura 2 „Investiții în prelucrarea și comercializarea produselor agricole”.

Măsura 1 „Investiții în exploatarea agricolă pentru restructurare și adaptare la standardele Uniunii Europene” include următoarele sub-măsuri:

- 1.1. Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor, a fructelor, a plantelor aromatice, condimentare și medicinale pe teren protejat (sere, solarii, tuneluri);
- 1.2 Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrierea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicole;
- 1.3 Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional;
- 1.4 Stimularea investițiilor pentru utilizarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice;
- 1.5 Stimularea procurării animalelor de prăsilă și menținerii fondului genetic al acestora;
- 1.7 Stimularea creditării producătorilor agricoli de către băncile comerciale și instituțiile de intervenție financiară nebancaire;
- 1.7A Stimularea mecanismului de asigurare a riscurilor în agricultură.

Măsura 2 „Investiții în prelucrarea și comercializarea produselor agricole” include sub-măsurile:

- 1.6 Stimularea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii postrecoltare și procesare:

- 1.6.1 case de ambalare și frigidere de păstrare a fructelor, strugurilor și legumelor;
- 1.6.2 procesare, uscare și congelare a fructelor, strugurilor, legumelor și cartofilor;
- 1.6.3 procesare, uscare și condiționare a cerealelor, a semințelor de culturi oleaginoase și a soiei;
- 1.6.4 prelucrare primară, ambalare, refrigerare, congelare și păstrare a cărnii, procesare, ambalare și păstrare a laptelui, procesare, ambalare și păstrare a mierii de albine;
- 1.6.5 procesare, uscare și ambalare a plantelor aromatice, condimentare și medicinale;
- 1.8 sprijin în constituirea și funcționarea grupurilor de producători;
- 1.9 stimularea activităților de promovare.

Prioritatea II „Asigurarea gestionării durabile a resurselor naturale” conține sub-măsurile:

- 2.1 Stimularea investițiilor pentru consolidarea terenurilor agricole;
- 2.2 Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului de irigare;
- 2.3 Stimularea producătorilor agricoli pentru compensarea cheltuielilor la irigare;
- 2.4 Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului no-till și mini-till;
- 2.5 Susținerea promovării și dezvoltării agriculturii ecologice;
- 2.6 Stimularea investițiilor în implementarea practicilor de eficiență energetică. „Pregătirea pentru implementarea acțiunilor legate de mediu și spațiul rural” și Prioritatea III „Creșterea investițiilor în infrastructura fizică și serviciile rurale, inclusiv infrastructura aferentă întreprinderilor agricole situate în afara orașului” este compus din Măsură 4 „Îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurii rurale” și Măsură 5 „Servicii de consultanță și formare”.

Prioritatea III. Îmbunătățirea nivelului de trai și a condițiilor de muncă în mediul rural se referă la:

- servicii de consultanță și formare;
- îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurii economice rurale;
- dezvoltarea localităților rurale;
- diversificarea economiei rurale prin activități non-agricole;
- dezvoltarea locală prin implementarea Programului LEADER.

și Prioritatea IV ține de schema de plăți directe.

Reieșind din necesitățile sectoriale de modernizare, în continuare vor fi analizate cele mai importante măsuri de sprijin cu un impact semnificativ asupra modernizării sectorului, care urmăresc revitalizarea anumitor sectoare, sporirea competitivității și înverzirea agriculturii Republicii Moldova.

Analiza m surilor de sprijin destinate sectorului vegetal

Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor, a fructelor, a plantelor aromatice, condimentare i medicinale pe teren protejat (sere, solarii, tuneluri) - sprijinul este acordat pentru compensarea par ial a costului modulelor noi de sere, solarii, tuneluri, al echipamentului, utilajului, materialului de construc ie i de acoperire pentru sere, solarii i tuneluri, al materialului ne esut de tip AGRYL i al materialului de mulcire utilizat pentru acoperirea plantelor, inclusiv în câmp deschis, achizi ionate începând cu doi ani de subvenționare precedenți și date în exploatare în anul de subvenționare (Guvernul Republicii Moldova, 2017). În perioada 2010 – 2022, cuantumul subvențiilor autorizate a variat de la 2 mil. MDL în 2010, la 12,7 mil. MDL în 2022, atingând valorile maxime de 54,5 mil. MDL în 2014.

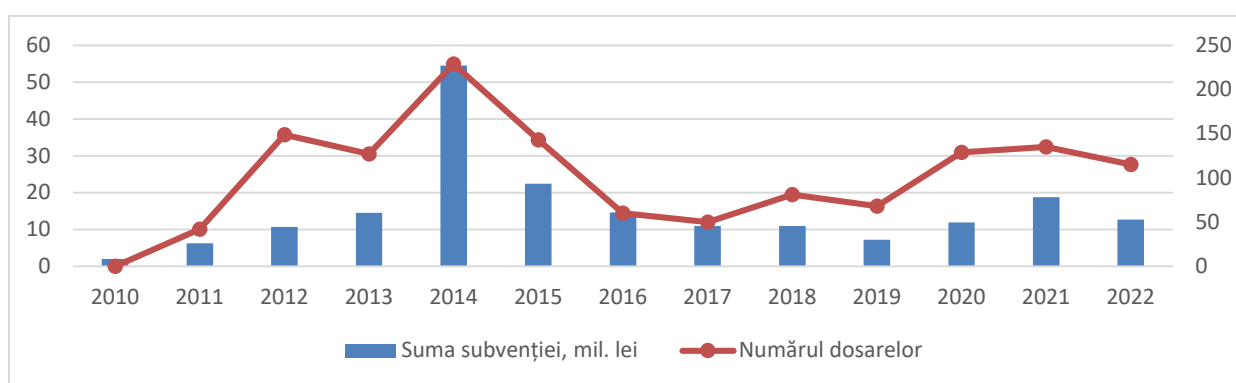

Figura 2.15. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor, a fructelor, a plantelor aromatice, condimentare i medicinale pe teren protejat (sere, solarii, tuneluri)

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Suprafața de teren construit/reconstruit destinat cultiv rii fructelor i legumelor pe terenuri protejate are unele tendințe de creștere în ultimii ani, cu excepția anului 2022.

Stimularea investi iilor pentru înfiin area, modernizarea i defri area planta iilor multianuale, inclusiv a planta iilor viticole i a planta iilor pomicele presupune acordarea subvențiilor pentru:

- înființarea, începând cu toamna anului de subvenționare a plantațiilor multianuale cu material s ditor provenit din pepiniere autorizate sau din import, cu soiuri ce corespund criteriilor speciale de eligibilitate: planta ii pomicele, inclusiv de culturi nucifere (cu excep ia planta iilor de nuci de tip silvic, celor de aliniament, precum i a fii iilor de protec ie); planta ii viticole efectuate în perioada prim var -var a anului de subvenționare;

planta ii de arbu ti fructiferi i de c p un; planta ii de culturi aromatice, condimentare i medicinale);

- defri area planta iilor multianuale;
- instalarea în planta iile multianuale a echipamentului antigrindin i antiploaie;
- instalarea sistemelor moderne de suporturi în planta iile multianuale (Guvernul Republicii Moldova, 2017).

În perioada 2010 – 2022, în cadrul subm surii *Stimularea investițiilor pentru înființarea de livezi și plantații pomicole*, cuantumul subvențiilor autorizate a cunoscut unele fluctuații (58,6 mil. MDL în 2010 i 43,9 mil MDL în 2022). Valoarea maxim a fost atins în 2014 (94,3 mil. MDL), iar cea minim – în 2011 (24,85 mil. MDL).

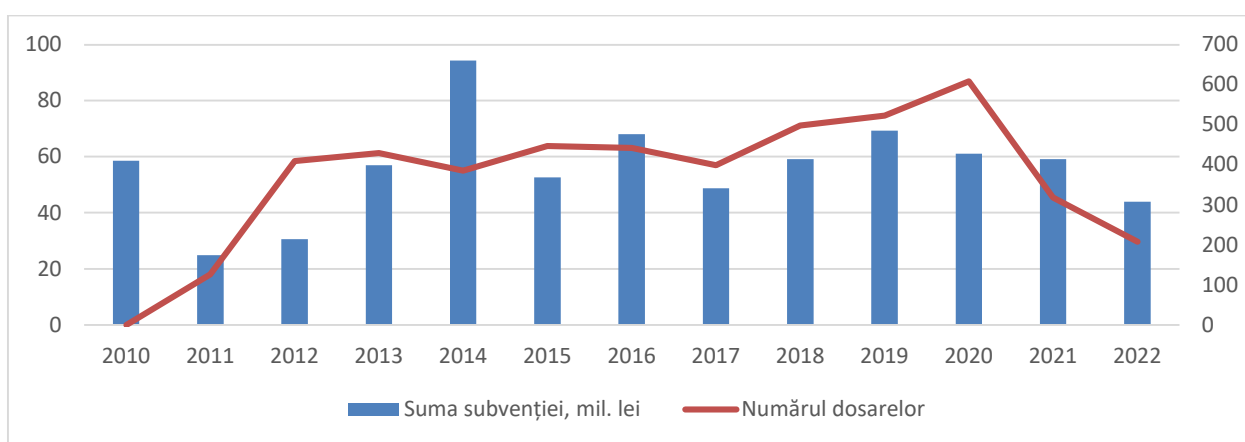

Figura 2.16. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investițiilor pentru înființarea de livezi și plantații pomicole

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Suprafața total a livezilor și plantațiilor pomicole înființate a crescut de la 2603 ha în 2009 la 3493,1 ha în 2019, în ultimii 3 ani fiind înregistrat o descreșetere a suprafețelor. Cele mai mari ponderi la soiurile de livad au fost deținute de livezile cu s mântoase (în perioada 2011 - 2014), în timp ce în ultimii ani se observ o schimbare în favoarea livezilor de nuci i sâmburoase. În ultimii ani, chiar dac suprafețele stabilite de livezi sunt mai mici decât în perioada 2012 – 2014, acestea sunt mai intensive i orientate spre produs (Anexa 2).

În ceea ce prive te subm sura *Stimularea investi iilor pentru înfiin area plantațiilor de viț de vie*, cuantumul subven iilor autorizate a sc zut în perioada analizat de la 50,5 mil. MDL în 2010 la 19,7 mil. MDL în 2022. De menționat c i num rul cererilor a urmat aceeași tendinț ca și subvențiile autorizate.

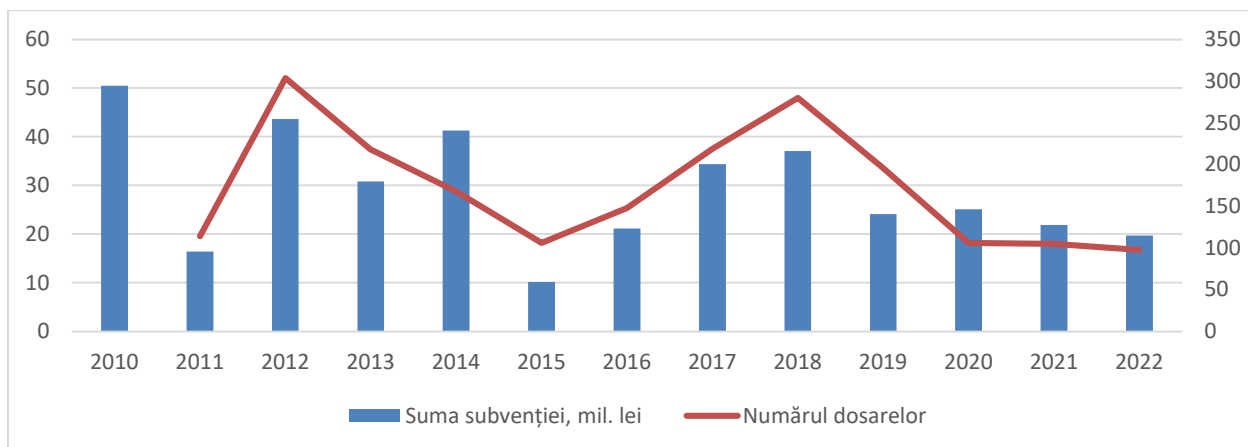

Figura 2.17 Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investițiilor pentru înființarea plantărilor de viță de vie

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Suprafața înființată este proporțională cu sumele subvențiilor alocate în cadrul acestei subm suri, cu creșteri în perioada anilor 2010 – 2014 și 2017 – 2018, iar în anii 2015 – 2016 și începând cu 2019. Structura suprafețelor plantate la fel prezintă unele modificări, astfel se diminuează soiurile de struguri de masă, iar strugurii destinați producției de vin devin mai atractivi pentru plantare.

Subm sura *Defrișarea plantațiilor multianuale neproductive* a fost introdusă în programul de subvenții în anul 2014 pentru a stimula producția de struguri de livezi și podgorii cu productivitate scăzută la cele noi sau intensive. Astfel, în perioada 2014 – 2022 se constată o creștere considerabilă a cuantumului subvențiilor autorizate, precum și a numărului de solicitanți.

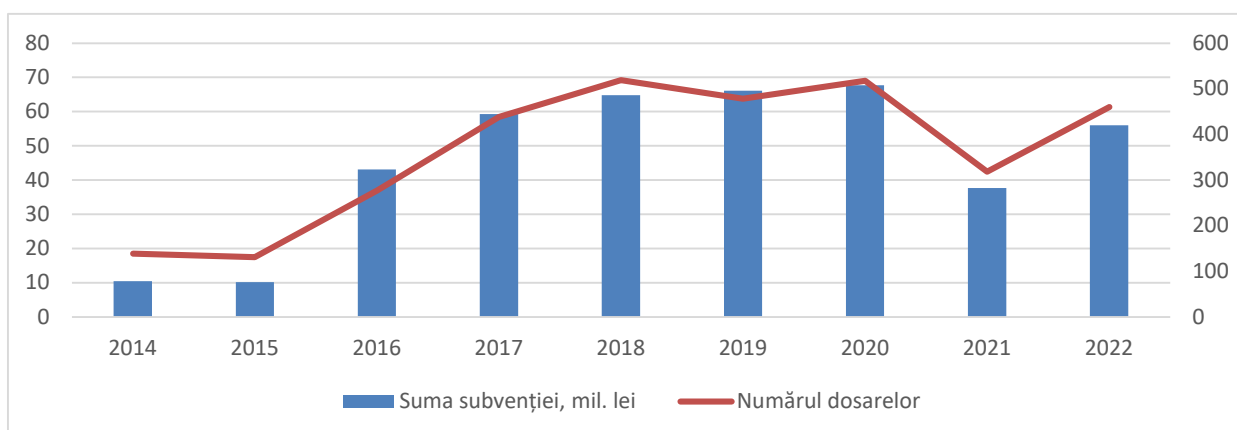

Figura 2.18. Sprijinul public în cadrul subm surii Defrișarea plantațiilor multianuale neproductive

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

În perioada 2017 – 2020, suprafețele defriate de vită de vie au depășit suprafețele pomicole defriate. În ultimii 3 este înregistrat o scădere în suprafața totală a defriatelor.

Subvenționarea echipamentelor antigrindină a fost introdusă în anul 2013 ca răspuns la condițiile climatice de la sfârșitul primăverii și vara când ploile abundente cu grindină afectează suprafețele livezilor și viilor. Astfel, în ultimii ani se observă o cerere tot mai mare pentru subvenționarea acestor tipuri de instalații, cu creșterea implicită și a suprafeței protejate.

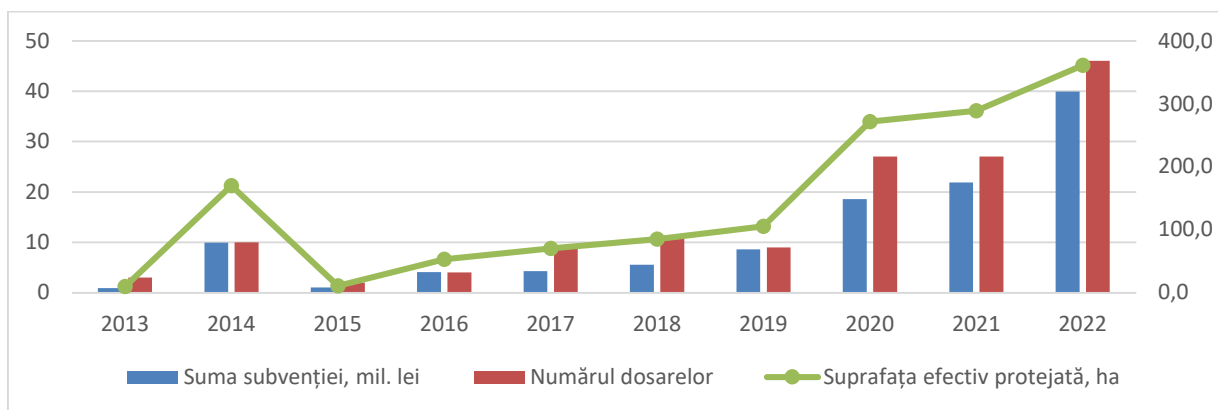

Figura 2.19. Sprijinul public în cadrul submăsurii Subvenționarea echipamentelor antigrindină

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Submăsura 2.5. *Susținerea promovării și dezvoltării agriculturii ecologice* se acordă ca sprijin producătorilor care sunt înscrși în sistemul de agricultură ecologică ca plată compensatorie pentru pierderea de venituri și costurile suplimentare suportate de beneficiarii care își încheie angajamente voluntare și se angajează serios în această agricultură. Sistemul pe o perioadă de 5 ani.

Sprijinul public în cadrul acestei submăsurii a început să fie alocat în anul 2016. În perioada 2016 – 2022, valoarea totală a subvențiilor alocate a fost de 38,6 mil. MDL, cu 353 cereri depuse. Ponderea submăsurii 2,5 în valoarea totală a Fondului a fost de 0,4% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 4,2%. Suprafața destinată agriculturii ecologice în cadrul apelului de cereri în anul 2022 era de circa 353,7 ha.

Tabelul 2.22. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii Sus inerea promov rii i dezvolt rii agriculturii ecologice, 2015 – 2022

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Suma subvenției autorizate, mil. lei	0.6	1.59	7.25	7.85	6.9	7.5	6.9
Num rul dosarelor autorizate	12	30	69	67	65	59	51
Suprafața, ha	443	1,439	3,023	2,538.4	2,538.4	720.4	353.7

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Sumele acordate în cadrul subm surii 1.6.1. *Stimularea investi iilor pentru dezvoltarea infrastructurii postrecoltare i procesare - Casele de ambalare i frigidererele pentru depozitarea fructelor, strugurilor i legumelor* ocup o pondere semnificativ în totalul fondurilor alocate, în cre tere de la 70,79 mil. MDL în 2015 la 128,9 mil. MDL în 2022. Totu i, sume mai impun toare au fost atinse în anii 2019 i 2020, de 198,5 mil. MDL i 186,3 mil. MDL, respectiv.

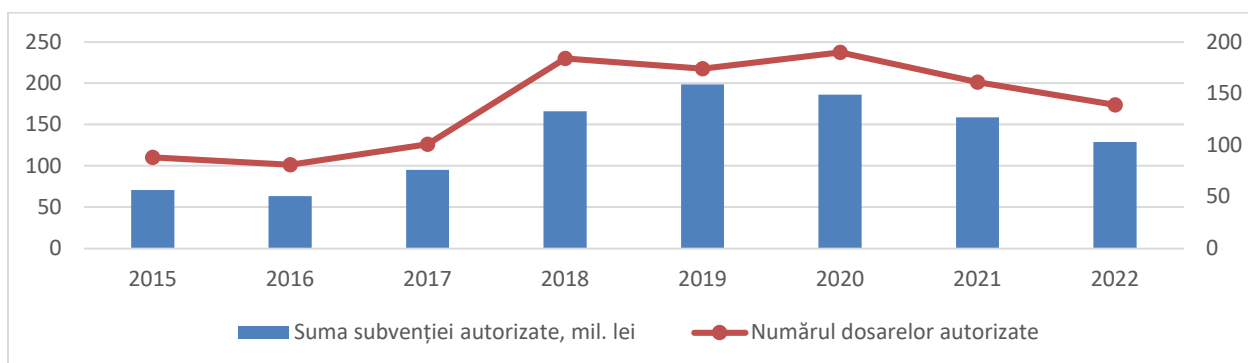

Figura 2.20. Sprijinul public în cadrul subm surii 1.6.1 Casele de ambalare i frigidererele pentru depozitarea fructelor, strugurilor i legumelor

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Subm sura 1.6.2. Procesarea, uscarea i congelarea fructelor, strugurilor, legumelor i cartofilor urmeaz și aceasta o tendinț ascendent , atât ca num r de solicitanți, cât și ca fonduri alocate. Cuantumul subvențiilor autorizate a crescut de aproape 5 ori în perioada 2015 – 2022 (de la 17,7 mil. lei la 86,4 mil. MDL).

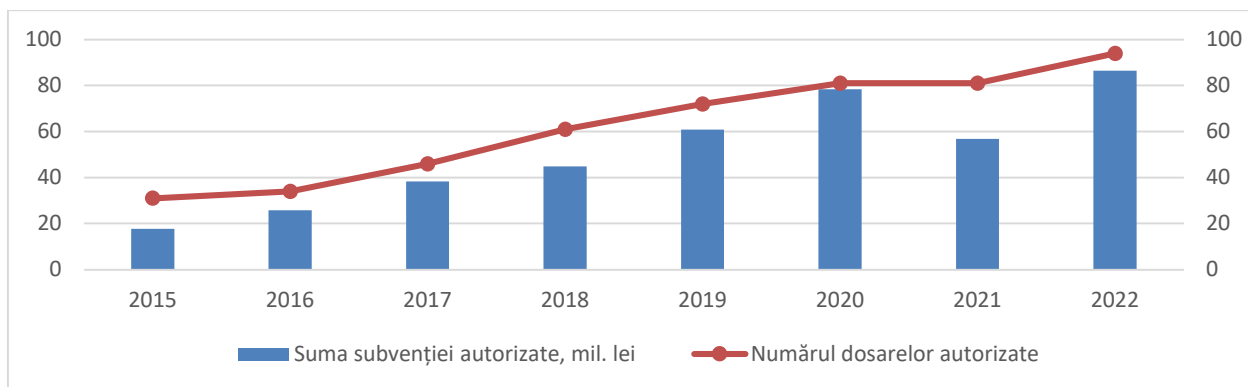

Figura 2.21. Sprijinul public în cadrul subm surii 1.6.2 Procesarea, uscarea și congelarea fructelor, strugurilor, legumelor și cartofilor

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

În anul 2022, Subm sura 1.6.3. Prelucrarea, uscarea și condiționarea cerealelor, oleaginoaselor, florii-soarelui și a soiei se află pe locul întâi în subgrupa 1.6 în ceea ce privește fondurile alocate. Astfel, în perioada 2015 – 2022, cifra totală a subvențiilor alocate a crescut de aproape 10 ori, de la 17,74 mil. MDL în 2015 la 176,3 mil. MDL în 2022. Numărul de cereri depuse au fost și ele în creștere.

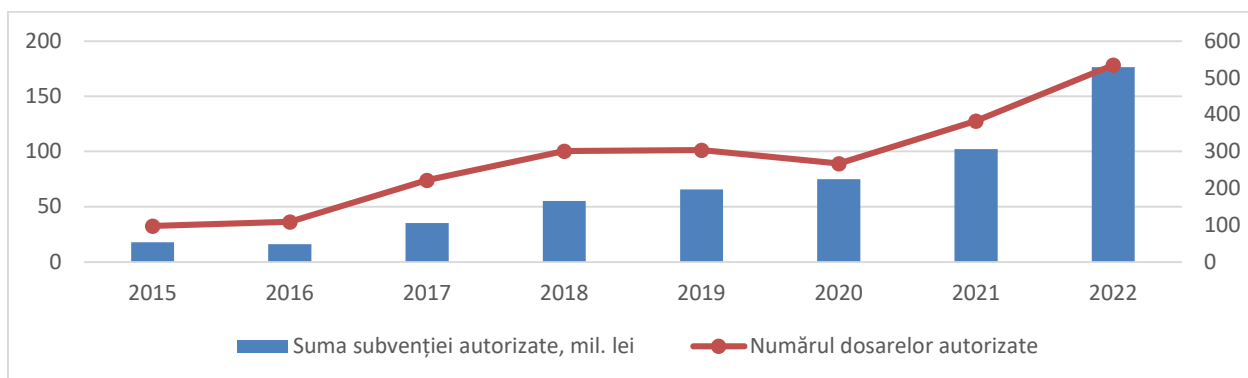

Figura 2.22. Sprijinul public în cadrul subm surii 1.6.3 Prelucrarea, uscarea și condiționarea cerealelor, oleaginoaselor, florii-soarelui și a soiei

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Astfel, sectorul vegetal al Republicii Moldova este susținut prin intermediul programului de subvenționare, fiind acordat sprijin atât pentru producția primară, cât și pentru sectorul de procesare. Un sprijin deosebit este acordat sectorului legumicol, precum și plantațiilor multianuale și agriculturii ecologice. O susținere aparte este destinată și sectorului cerealier, materializată prin acordarea de subvenții pentru mecanizarea sectorului, care sunt analizate separat.

Analiza măsurilor de sprijin destinate tehnologizării sectorului agricol

Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional.

Subvenția este acordată pentru achiziționarea de tractoare, combine, alte mașini și utilaje agricole cu un an de producție de cel puțin doi ani anterior anului de subvenționare, achiziționate începând cu data de 1 noiembrie a anului de subvenție, de la furnizori/distribuitori din țară sau importate direct de către producătorul agricol. Acest submersiv înregistrează una dintre cele mai mari ponderi în totalul subvențiilor alocate, înregistrând o creștere a sumelor alocate de aproape 6 ori în perioada 2010 – 2022. În anul 2022, aceasta a reprezentat a 2-a m sur cea mai subvenționată, după m sura dedicată sectorului de post-recoltare și procesare.

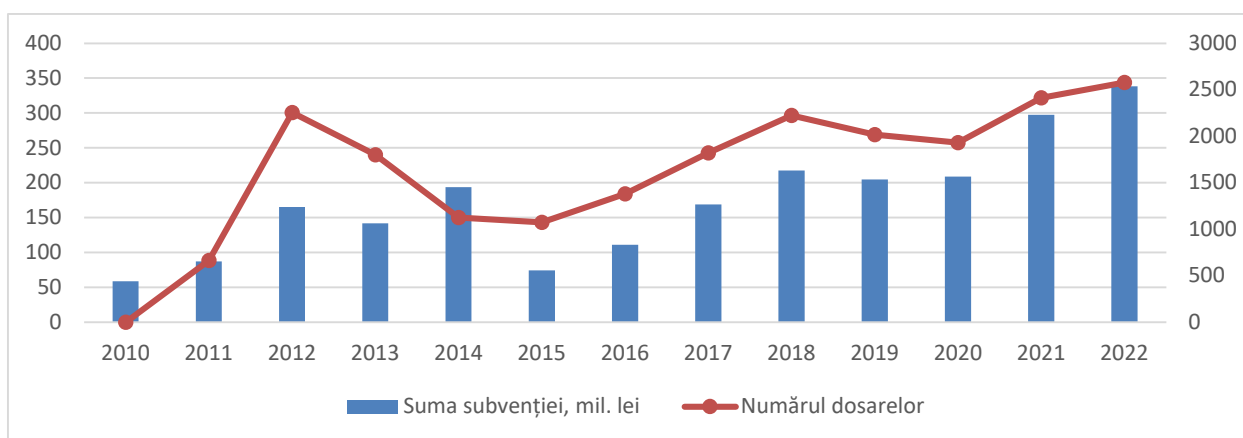

Figura 2.23. Sprijinul public în cadrul submersivului Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Numărul de cereri este în creștere, iar numărul utilajelor agricole subvenționate a crescut de la 482 unități în 2010 la 3073 unități în 2022, în timp ce al tehnicii agricole subvenționate – de la 576 unități în 2010 la 1024 în 2022.

Cuantumul sprijinului acordat în cadrul *Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului No-Till și Mini-Till*, care este destinat agriculturii conservative, se calculează sub formă de compensare în proporție de 30% din costul pe unitate, dar nu mai mult de 500 mii MDL per beneficiar, pentru noile utilaje agricole (Hotărâre de Guvern, 2017). Începând cu anul 2015, suma totală a subvențiilor alocate a constituit 316,6 mil. MDL, cu 1734 cereri depuse. Ponderea submersivului 2.4 în valoarea totală a Fondului a fost de 3,7% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 39,5%. Numărul total de echipamente achiziționate a reprezentat 2091 de unități. Suprafața prelucrată cu utilaje de no-till și mini-till în anul 2022 a fost de aproximativ 58.422,5 ha.

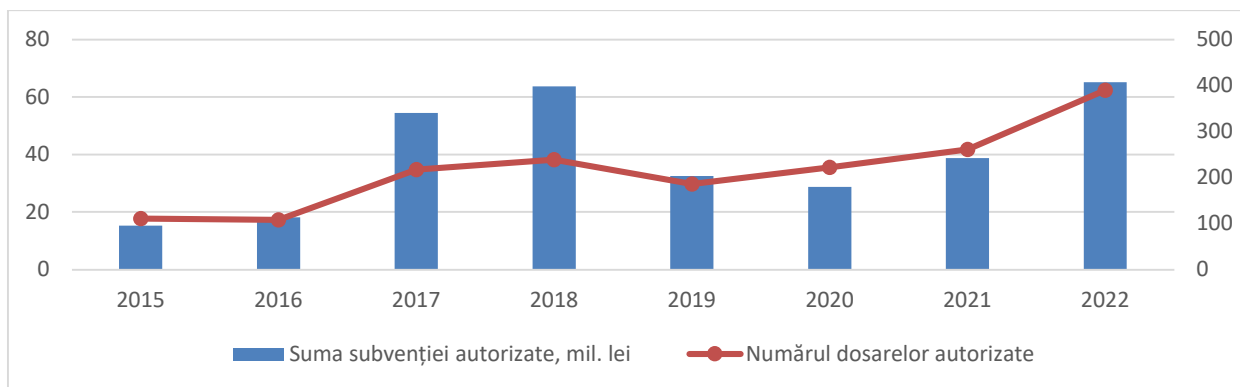

Figura 2.24. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investi iilor pentru procurarea echipamentului No-Till i Mini-Till

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Analiza m surilor de sprijin destinate sectorului zootehnic

Stimularea investi iilor pentru utilarea i renovarea tehnologic a fermelor zootehnice presupune alocarea subvențiilor în cadrul c rora m rimea sprijinului acordat se calculeaz sub form de compensare din costul noului echipament tehnologic, achitat integral, destinat dot rii i moderniz rii fermelor zootehnice, inclusiv construcției/reconstrucției fermelor zootehnice. În perioada 2010 – 2022, quantumul subvențiilor aprobate a înregistrat o creștere considerabil de 30 de ori. Totodat , cre te i num rul de cereri, de la 81 în anul 2012 la 395 în 2022.

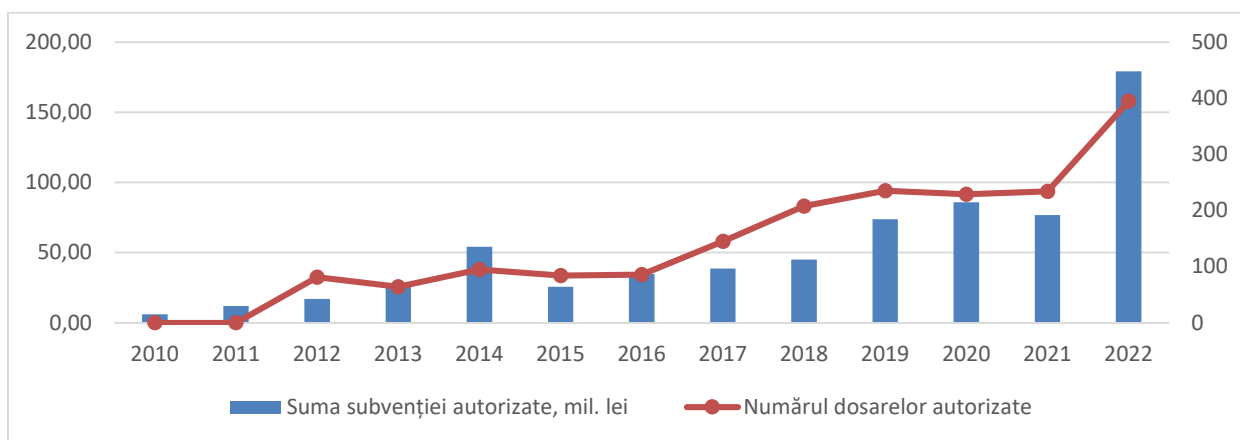

Figura 2.25. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimularea investi iilor pentru utilarea i renovarea tehnologic a fermelor zootehnice

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Cre terea sumelor autorizate s-a materializat în cre terea num rului de ferme renovate/modernizate (de la 20 în 2010 la 394 în 2022). Pân în 2017, num rul fermelor de vite modernizate sau renovate a predominat faș de celelalte tipuri de ferme, în timp ce din 2017 se

remarc o cre tere a num rului de ferme de albine, iar în ultimii ani – a fermelor de bovine, precum i de ovine i caprine (Anexa 3).

Subm sura dedicat *Stimul rii procur rii animalelor de pr sil i men inerii fondului genetic al acestora* se bazeaz pe sprijinul ce este acordat pentru compensarea parțial a investiției în achiziționarea de animale de reproducție din ferme de reproducție cuprinse în Nomenclatorul raselor, tipurilor i încruci rilor de animale, aprobat în Republica Moldova, inclusiv din import, începând cu data de 1 noiembrie a anului subvențion rii. Anul 2014 a înregistrat cele mai mari valori ale subvențiilor autorizate de 86 mil. MDL, fiind urmat de o tendinș de sc dere pân în 2017. În 2022, circa 40 mil. MDL au fost autorizate pentru acoperirea cheltuielilor în cadrul subm surii respective.

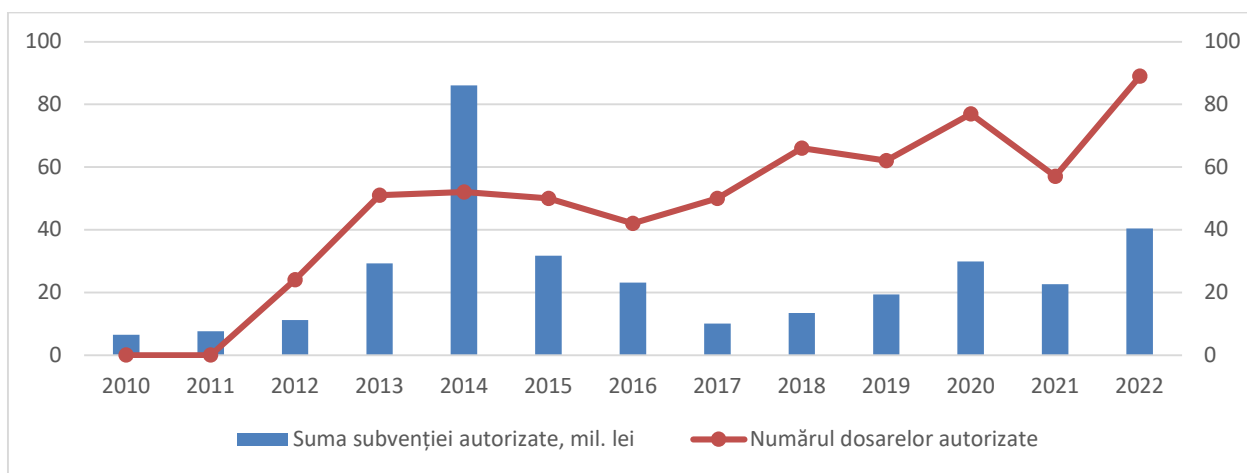

Figura 2.26. Sprijinul public în cadrul subm surii Stimul rii procur rii animalelor de pr sil i men inerii fondului genetic al acestora

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Dac pân în anul 2015 cele mai subvenționate animale au fost porcii și oile și caprele, atunci, începând cu anul 2016, ponderea acestora în num rul total de animale subvenționate s-a mic orat încet, l sând loc familiilor de albine.

Fiind legat de sectorul zootehnic, subm sura 1.6.4. Prelucrarea primar , ambalarea, refrigerarea, congelarea i p strarea c rnii, procesarea, ambalarea i p strarea laptelui, precum i analiza mierii de albine deține cele mai mici cote în totalul subm surii 1.6. În anul 2022, cele mai mari valori s-au înregistrat la num rul de solicitanți, precum și la num rul de subvenții autorizate (52,7 mil. MDL, marcând o cre tere de circa 22 de ori).

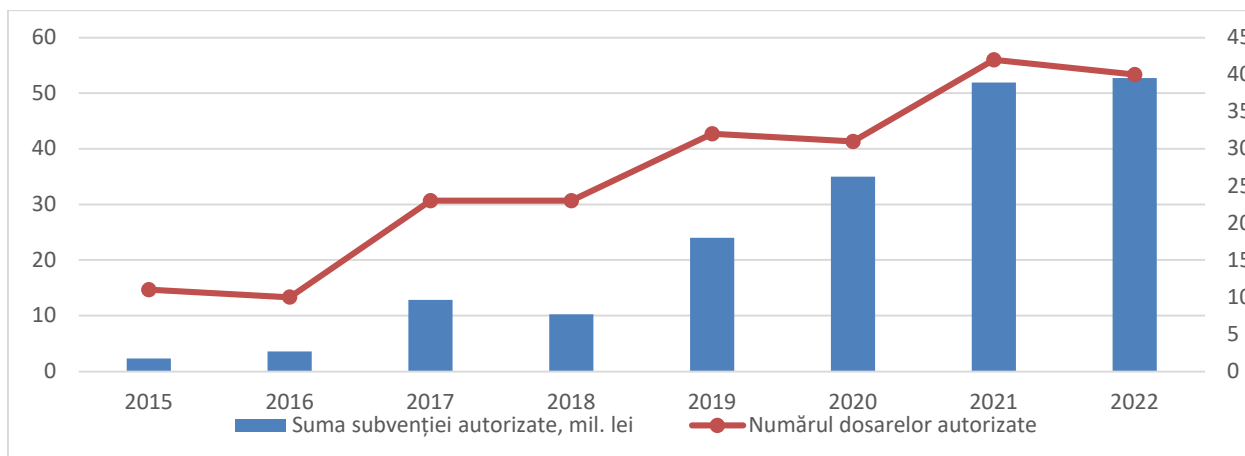

Figura 2.27. Sprijinul public în cadrul subm surii Prelucrarea primar , ambalarea, refrigerarea, congelarea și p strarea c rni, procesarea, ambalarea și p strarea laptelui, precum și analiza mierii de albine

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Odată cu introducerea m surii de sprijin a plăților directe pe cap de animal, începând cu anul 2021 se observă un interes al crescătorilor de animale în m sura dată. Astfel, în anul 2021 au fost alocate plăți directe per cap de animal în valoare de 105,8 mil MDL (322 cereri), ce au contribuit la stimularea creșterii și întreținerii a 13 623 bovine, 27 590 ovine și 10 571 caprine. În anul 2022 valoarea subvențiilor alocate este în creștere și a constituit 150,2 mil MDL (379 cereri), ce au contribuit la stimularea creșterii și întreținerii a 17 445 bovine, 36 044 ovine și 14 668 caprine (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022).

Astfel, în baza analizei subvențiilor post-investiționale alocate pentru perioada respectivă, putem menționa că sectorul vegetal este mai favorizat de programul actual de subvenționare comparativ cu cel zootehnic, cu o pondere mai mare a sprijinului, dar și a solicitărilor de subvenții (Lucasenco, E., 2021).

Alte tipuri de subvenții acordate fermierilor țin de agricultura asigurată, rambursarea ratelor pentru credite, scheme de mediu, consolidarea terenurilor agricole, servicii de consultanță, precum și îmbunătățirea infrastructurii aferente exploatațiilor agricole. Ponderea acestor sub-m suri în totalul subvențiilor alocate este mai mică.

În scopul analizei eficienței pe termen scurt a sprijinului public pentru fermieri, materializat prin intermediul subvențiilor, a fost realizat un chestionar al beneficiarilor de subvenții. Informație detaliată privind numărul de respondenți, perioada studiului, etc. este regăsită în paragraful 1.4 dedicat aspectelor metodologice ale tezei. Tabelul ce prezintă investițiile

acoperite în sondaj, distribuite conform unor categorii de bază, poate fi vizualizat în Anexa 4. Constatările generale ale sondajului sunt rezumate mai jos.

Investițiile, venitul și profitul sporit

Investițiile totale ale beneficiarilor chestionați reprezintă 755 milioane MDL, distribuite în 410 mil. MDL în anul 2017 și 345 milioane MDL în 2018. Venitul exploatației acestora (valoarea vânzătorilor de produse agricole) a crescut cu 38,9% (847 milioane MDL) de la 2,177 milioane MDL în 2016, anul de până la investiție, până la 3,024 milioane MDL în 2019, când investițiile au fost finalizate. Profitul (sau câștigul) beneficiarilor (definit drept venit din vânzări minus cheltuieli totale) a crescut cu 51,25% (107 milioane MDL) de la 209 milioane MDL înainte de investiții în 2016 până la 317 milioane MDL în 2019 după investiții.

Eficiența investițiilor

În cadrul analizei realizate, eficiența investițiilor este definită drept o creștere a profitului per MDL investit, măsurată ca procent de la anul precedent investiției (2016) până în anul după investiție (2019). Este evident faptul că dezvoltarea în performanța gospodăriilor depinde de mulți alți factori, decât doar investițiile. Condițiile meteorologice, tendințele pe piață, prețurile, etc. – toate acestea pot influența profiturile fermierilor. Eficiența investițiilor este calculată drept creșterea relativă a profitului per MDL investit. În 2016, profitul a fost estimat la 209 milioane MDL, crescând cu 107 milioane MDL la 317 milioane MDL în 2019.

Gospodăriile mici au dat dovadă de cea mai mare eficiență a investiției măsurată pentru profituri cu 19,9% și o investiție totală de 179 milioane MDL și 42 milioane MDL în subvenții. Creditele bancare reprezintă un total de 43 milioane MDL, pe când propriile surse sunt de 86 milioane MDL și granturile de la donatori sunt egale cu un total de 8 milioane MDL. Gospodăriile mari au înregistrat 14,9% pentru eficiență cu investiții totale de 277 milioane MDL, finanțate cu 32 milioane din subvenții, 169 milioane MDL din propriile surse și 75 milioane MDL din creditele bancare. Gospodăriile mijlocii au înregistrat o eficiență de 12,4% cu investiții totale de 224 milioane MDL, finanțate cu 54 milioane MDL în subvenții, 3 milioane MDL în granturi, 117 milioane MDL în propriile surse și într-un final, 50 milioane MDL în credite bancare. Microgospodăriile au înregistrat o eficiență de 3,3%, fiind cea mai redusă eficiență din cele patru grupuri după mărime, cu investiții totale de 75 milioane MDL. Subvențiile au contribuit cu 16.6 milioane MDL, propriile surse cu 50.7 milioane MDL, iar creditele bancare cu 7.6 milioane MDL.

Cea mai mare sub-măsură ca valoare în 2017, cât și în 2018 este sub-măsură 1.2 Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrișarea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicele cu un total de 196 milioane MDL (2017) și 101

milioane MDL (2018) în investiții totale cu propriile surse drept cea mai mare sursă de finanțare. Eficiența a fost un pic mai redusă de 7,1% în 2017, dar 14,9% în 2018, în medie. Volumul investițiilor din cadrul acestei sub-m suri face ca rezultatele să fie mai robuste decât în sub-m surile cu un volum mai mic și mai puțini beneficiari.

Sub-m sura 1.3 Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional a înregistrat a doua cea mai mare valoare în 2017 cu o eficiență negativă de -1% și a treia cea mai mare valoare în 2018 cu o eficiență mult mai bună de 17,3%.

Eficiența investițiilor privind profitul este rezumată în tabelul de mai jos, împreună cu costurile investițiilor totale pentru sub-m suri individuale și cota acestora în investițiile totale în 2017 și respectiv 2018.

Tabelul 2.23. Eficiența investițiilor la nivel de sub-m sură și drept cota din investițiile totale, 2017

Sub-m sura	Eficiența investiției, (creșterea profitului per MDL investit) %	Investiții totale, milioane MDL	Cota din investiții totale, %
1.1 Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor și fructelor pe terenuri protejate (sere de iarnă, solarii, tuneluri)	40	9	2,2
1.6 Stimularea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii post-recoltare și procesare	35,5	53	12,9
2.5 Susținerea promovării și dezvoltării agriculturii ecologice	17,3	1	0,2
1.4 Stimularea investițiilor pentru utilizarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice	17	23	5,6
1.7 Stimularea creditării producătorilor agricoli de către băncile comerciale și instituțiile financiare nebancare	5,6	34	8,3
1.2 Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrișarea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicole	7,1	196	47,8

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Din perspectiva cotei părți din investiții, cea mai importantă sub-m sură în 2017 este sub-m sura 1.2 cu 47,8% din totalul investițiilor în 2017 și o eficiență de 7,1. În 2018, cota parte a acestei sub-m suri este încă înaltă, 29,3%, iar eficiența a crescut până la 14,9%, fiind aproape de media generală de 14,2%. Abordarea sondajului cantitativ nu este potrivită pentru a oferi informație calitativă despre motivul constatării că sub-m sura vizată înregistrează o eficiență

relativ redus , de i înc pozitiv , în 2017, i de ce în 2018 aceasta a crescut. Ar fi relevant de realizat o analiz în profunzime a constat rilor sondajului, în combinație cu realizarea de interviuri pentru cazurile vizate, pentru a oferi mai mult claritate cu privire la întrebarea dat , în special cu ajutorul datelor îmbun t țite la nivel de sub-m sur i beneficiar.

Tabelul 2.24. Eficiența investițiilor la nivel de sub-m sur i drept cot din investițiile totale, 2018

Sub-m sura	Eficiența investiției, profit	Investiții totale, milioane MDL	Cota din investiții totale, %
1.4 Stimularea investițiilor pentru utilarea și renovarea tehnologic a fermelor zootehnice	23.6	4	1,2
1.6 Stimularea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii post-recoltare i procesare	17.9	82	23,8
1.3 Stimularea investițiilor pentru procurarea tehnicii și utilajului agricol convențional	17.3	73	21,2
2.5 Susținerea promov rii i dezvolt rii agriculturii ecologice	17.3	1	0,3
1.2 Stimularea investițiilor pentru înființarea, modernizarea și defrișarea plantațiilor multianuale, inclusiv a plantațiilor viticole și a plantațiilor pomicole	14.9	101	29,3

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

În ceea ce prive te genul, femeile – fermiere au generat o eficienț de 18,1%, pe când colegii lor b rbați – fermieri au generat o eficienț doar de 13.6%.

Crearea locurilor de munc . Pentru produc torii agricoli care au participat în sondaj, nivelul mediu al ocup rii înainte de investiție a fost de 40 angajați cu program complet de munc , crescând în 2019 pân la 46 angajați cu program complet de munc . Este o cre tere de 15,7% din 2016 pân -n 2019, ceea ce înseamn c au fost create 703 locuri de munc cu program complet. Cre terea num rului de locuri de munc în rândul femeilor a fost de 18%. Crearea locurilor de munc din investiții trebuie s fie analizat în lumina tendinței generale negative de ocupare în agricultur din Moldova.

Productivitatea muncii. Productivitatea muncii ofer informații despre valoarea generat per angajat cu program complet de munc în sector. Cu cât este mai mare valoarea generat per angajat cu program complet de munc (APCM), cu atât este mai bine. Investițiile de obicei duc la o cre tere a productivității totale a factorilor, cât și a productivității muncii. În acest sondaj, se utilizeaz venitul drept un indicator proxii în locul valorii ad ugate brute (VAB), atunci când se estimeaz productivitatea muncii.

Cre terea ocup rii de la 4470 locuri de munc cu program complet în 2016 pân la 5173 locuri de munc în 2019 este egal cu 703 locuri de munc cu program complet, pe când venitul

din activitățile agricole a sporit cu 38,9% sau 847 milioane MDL de la 2177 milioane MDL până la 3024 milioane MDL în 2019. Productivitatea muncii a fost de 487,025 MDL în 2017 și a crescut la 584,574 MDL în 2019. Acest fapt a dus la o creștere a productivității muncii de 20% - care este considerată a fi acceptabilă.

Tabelul 2.25. Productivitatea muncii în anii 2017 și 2019

	2017	2019	Creștere	%
Venitul total, milioane MDL	2177	3024	847	38,9
Ocuparea, APCM	4470	5173	703	15,7
Productivitatea muncii (proximă) MDL/APCM	487025	584574	97549	20,0

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Suprafața terenurilor. Tabelul de mai jos prezintă o creștere în utilizarea terenurilor operaționale ale beneficiarilor care participă în sondaj. În 2019, beneficiarii au avut cu circa 92000 ha mai mult în exploatare decât în 2017, înainte de efectuarea investițiilor. Se atestă o creștere de 6,8%. Constatările reprezintă agregarea și media unui număr foarte mare de beneficiari, unii cu mii de hectare și alții cu doar câteva hectare. Acest fapt trebuie să fie luat în considerare la evaluarea constatrilor, deși imaginea generală indică o creștere a numărului de hectare de terenuri operaționale.

Tabelul 2.26. Creșterea terenurilor operaționale ale beneficiarilor din sondaj

	2017	2019	Creștere	%
Ha	1339517	1431249	91732	6,8
Gospodării	116	115	-1	0
Media	11548	12446	898	7,8

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Mecanizarea. Constatările sondajului ce țin de mecanizare sunt mai solide și mai realiste. Investițiile efectuate în modernizarea gospodăriilor agricole deseori includ investiții în echipament, utilaje și tehnologii noi.

Tabelul 2.27. Echipament agricol, unități

	2017	2019	Creștere	%
Număr	1443	1874	431	29,9
Gospodării	104	118	14	13,5
Media	13,9	15,9	2	14,5

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Numărul unităților de echipament este doar indicativ. Beneficiarii au fost rugați să indice numărul de echipament procurat înainte de anul 2010 pentru anii de până la investiții (2016) și 2019. Astfel, numărul unităților de echipament a crescut din 2017 până în 2019 cu 30% și media per gospodărie a crescut cu 14,5% ceea ce a dus la presupunerea că productivitatea totală a factorilor a crescut datorită investițiilor. Un indicator proximal pentru mecanizare (numărul de

tractoare înregistrate) este prezentat în digrama de mai jos cu o tendință stabilă de creștere din 2008.

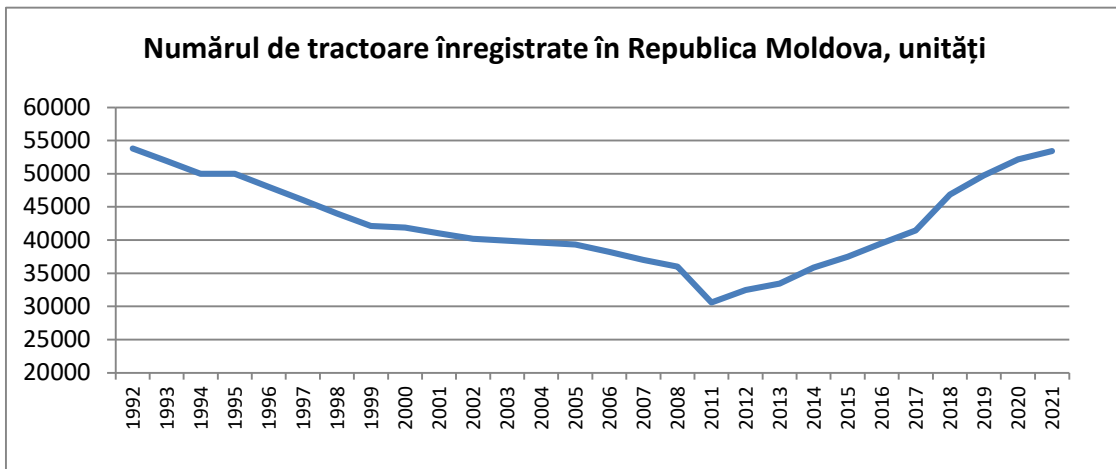

Figura 2.28. Numărul tractoarelor înregistrate în Republica Moldova

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Productivitatea terenurilor. Evoluția productivității este terenurilor se manifestă prin randamentul măsurat în tone per ha pentru produsele de bază. Productivitatea este măsurată drept tone/ha ca o medie a culturilor produse ale producătorilor. De obicei acestea sunt grâul, porumbul, floarea soarelui, cartofii, struguri de masă în vrac, etc. Astfel, recolta per hectar este artificială și nu reprezintă o singură cultură agricolă, ci productivitatea medie a tuturor culturilor produse. Astfel, productivitatea medie a crescut de la 9.8 tone/ha până la 11.2 tone/ha sau cu 14,3%.

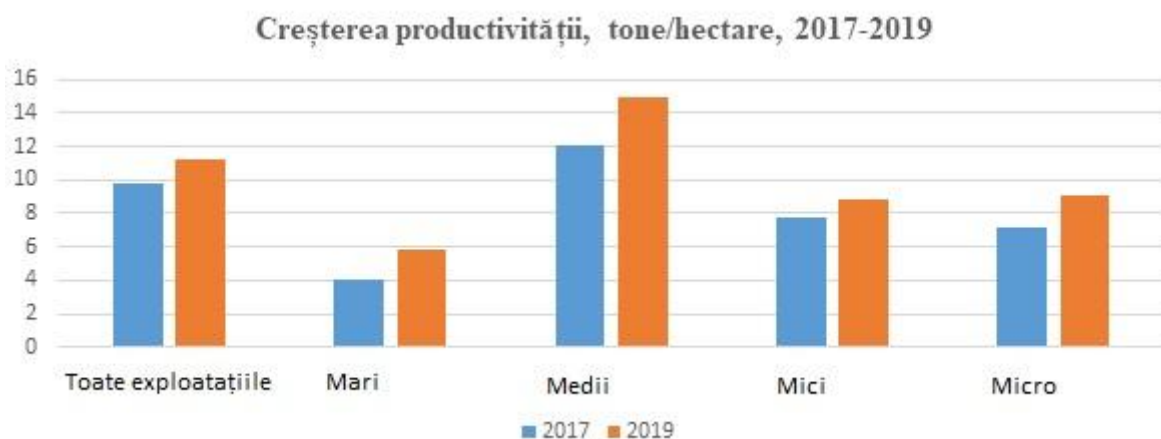

Figura 2.29. Creșterea productivității medii, tone/hectare, culturile de bază, 2017 și 2019

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Din constatările prezentate se poate observa că pentru toate grupurile de gospodării, numărul gospodăriilor ce raportează un nivel de productivitate în 2019 a crescut din 2017 cu 25%.

Schemele de calitate. Beneficiarii care fac parte din schemele de calitate, ce oferă suport specific și protecție pentru produsele produse conform standardelor definite de calitate, cum ar fi produsele organice sau produsele cu indicație geografică protejată, dau dovadă de o performanță mai bună decât beneficiarii care nu participă în schemele de calitate. Se consideră că schemele de calitate contribuie pozitiv la performanța producătorilor agricoli. Conform constatrilor din acest sondaj, proporția producătorilor agricoli cu certificate de calitate este de 32%. Producătorii de talie mare și mijlocie utilizează schemele mai frecvent decât gospodăriile mici și cele micro.

Pentru beneficiarii cu certificate de calitate, eficiența investițiilor este de 29% (de două ori mai mare decât media pentru populația inclusă în sondaj). Profiturile acestora au crescut cu 111 milioane MDL din 2016 până în 2019.

Exportul. Niciun beneficiar din sondaj n-a avut parte de exporturi înainte de investiții în 2016 și doar 8 beneficiari (7%), toți din producerea vegetală, inclusiv de struguri, au realizat exporturi după investiții. Dacă analizăm creșterea în venituri și profituri pentru producătorii agricoli care realizează exporturi la moment, putem observa o creștere de 38% în profituri în 2019 în comparație cu situația de până la investiții, ceea ce este mai puțin decât creșterea în profituri în populația totală (51%). Eficiența investițională în surse în baza schimbărilor survenite în profiturile din 2016 până în 2019, de asemenea, este relativ redusă, cu doar 0,08 MDL de profit sporit în 2019 în comparație cu 2016 per un MDL investit. Aceasta reprezintă doar 57% din nivelul general al eficienței în rândul populației.

Constatări. Generarea de venituri din partea investițiilor este de 39% pentru venitul gospodăriei și 51% pentru profit. Acest nivel este înalt în comparație cu dezvoltarea în general în sectorul agricol în această perioadă.

- Eficiența investițiilor este de 14,2% pentru profit și este considerată a fi mare în comparație cu creșterea la nivel de sector privind valoarea producției și valorii adăugate brute (VAB).
- Eficiența investițiilor înregistrează cel mai înalt nivel pentru gospodăriile mici (20%) și cel mai redus nivel în cazul micro-gospodăriilor (3%).
- Fermierii din categoria de vârstă de 40 - 49 ani înregistrează cea mai înaltă eficiență a investițiilor 25,9%.
- Fermierii – femei înregistrează o eficiență a investițiilor mai mare decât fermierii – bărbați, cu 18,1% în comparație cu 13,6%.
- Calitatea de membru activ al unei asociații generează o eficiență mai mare a investițiilor (14,6%) decât lipsa calității de membru cu 7,1%.

- 700 de locuri de muncă noi cu program complet au fost generate cu un cost mediu al investiției de 0.9 milioane MDL (în medie, acest nivel reprezintă 6 locuri de muncă per gospodărie inclus în sondaj).
- Productivitatea muncii a crescut cu 20% din 2016 până în 2019.
- Mecanizarea gospodăriei a crescut cu 30%.
- Terenurile supuse exploatarei au crescut cu 7%.
- Productivitatea (tone/hectar) principalelor produse a crescut cu 14,3%.
- Subvențiile la o scară de 80% din totalul subvențiilor în 2017 și 2018 sunt reinvestite.
- Exporturile nu joacă niciun rol în rândul populației sondajului. Doar 8 producători din 118 au efectuat exporturi după investiții.
- Instrumentele promoționale nu sunt utilizate pe larg (doar 16% din beneficiari) și nici nu dau dovadă de un nivel înalt de eficiență.
- Certificatele de calitate implic efecte pozitive pentru producătorii agricoli. 32% din beneficiari utilizează diverse tipuri de certificate de calitate și demonstrează o eficiență a investițiilor pentru profituri de 29%, ceea ce este dublul eficienței în rândul populației totale din sondaj.
- Cel mai de succes producător agricol măsurat în eficiența investiției (indicat în paranteză pentru fiecare categorie) este:
 -) producător de talie mic (19,9%).
 -) producător –femeie (18,1%).
 -) vârsta între 40 și 49 ani (25,9%).
 -) membru al unei asociații (14%).
 -) a investit în măsura 1.1 Stimularea investițiilor pentru producerea legumelor și fructelor pe terenuri protejate (sere de iarnă, solarii, tuneluri) în 2017 (40,2%) și
 -) măsura 1.4 Stimularea investițiilor pentru utilizarea și renovarea tehnologică a fermelor zootehnice în 2018 (23,6%).
 -) deține un certificat de calitate (29%).

2.4. Concluzii la capitolul II

Sectorul agricol are o importanță deosebită pentru dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, care poate fi rezumată următorii indicatori: ponderea de 8,1% în PIB, 20,8% din populația ocupată este în agricultură (în anul 2022), sectorul agricol are o influență

semnificativ asupra asigurării securității alimentare, a dezvoltării rurale și a bunăstării populației, iar circa 1,4 milioane de oameni locuiesc în zonele rurale (57% din totalul populației) ale Republicii Moldova.

În baza modelului de modernizare elaborat, sunt analizate cele 3 direcții principale ale dezvoltării sectorului:

1. Revitalizarea sectorului agricol. În scopul modernizării sectorului agricol, au fost identificate următoarele sub-sectoare ce pot fi revitalizate, inclusiv prin modernizare: sectorul zootehnic, legumicultura, creșterea pomilor, creșterea fructelor și strugurilor, cultivarea plantelor aromatice, agricultura ecologică, acvacultura, cultivarea materialului semincer și pepinier și procesarea producției agricole. Sectorul zootehnic al Republicii Moldova înregistrează scăderi în toate sub-sectoarele, cu excepția apiculturii. Ajutoarele de stat prin alocarea de subvenții în diferite direcții de dezvoltare a complexului zootehnic sunt bineînțeles favorabile dezvoltării acestora, dar vizează mai degrabă stimularea întreprinderilor agricole și a fermelor țărănești, decât gospodăriile, care au încă un rol destul de important în complexul dat. Reorientarea subvențiilor în această direcție poate stimula creșterea din umbră a evidențelor gospodăriilor. Creșterea legumelor deține un rol important în agricultura Republicii Moldova, în special datorită impactului acestei ramuri asupra asigurării securității alimentare și importanța deosebită a acestora în alimentația populației. Reieșind din dezvoltarea insuficientă a sectorului, confirmată prin un nivel de autoaprovizionare redus, devine necesară revitalizarea legumiculturii Republicii Moldova, atât în câmp deschis, cât și în sere. De asemenea, în Republica Moldova există condiții naturale de climă și sol destul de favorabile pentru agricultura ecologică. Pe parcursul ultimilor ani este în creștere ponderea agriculturii ecologice în sistemul agricol intensiv. Aceasta are o mare contribuție la dezvoltarea economică durabilă joacă un rol important în îmbunătățirea condiției mediului, prezervarea solului, îmbunătățirea calității apelor, biodiversificarea și protejarea naturii.
2. Sporirea competitivității produselor agroalimentare pe plan extern. Comerțul exterior cu produse agroalimentare este în continuă creștere, având o balanță comercială net pozitivă în perioada 2010 – 2022. Comerțul exterior al Republicii Moldova cu produse agroalimentare cuprinde mai degrabă elemente distincte din diferite teorii comerciale, fiind bazat pe avantajul comparativ, precum și pe sectoarele cu mai mulți factori de producție. Republica Moldova are un export concentrat de produse agroalimentare pe câteva țări, întrucât în 2021, circa 64% din produsele agroalimentare exportate au fost direcționate

ce tre doar 10 țări, principalii parteneri de export fiind România, Federația Rusă, Turcia, Italia, Belarus, Regatul Unit, Polonia, Ucraina, Franța și Elveția. Evoluțiile recente de pe piața mondială, atât din punct de vedere economic, cât și geopolitic, plasează Moldova într-o situație destul de dependentă, cu o diversificare redusă a partenerilor de export, ceea ce contribuie negativ la dezvoltarea în continuare a sectorului agricol. În ceea ce privește RCA, companiile moldovene sunt competitive pe piața externă și anume cu semințe și fructe oleaginoase, fructe și nuci comestibile, burturi, cereale, precum și preparate din legume și fructe. În ceea ce privește indicatorul RCA față de piața UE, sectorul agricol al Moldovei este foarte competitiv în Semințele și fructele oleaginoase, Fructe și nuci comestibile, Materiale de împletit vegetal, Cereale și Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale. Printre grupele de mărfuri menționate mai sus sunt prezente atât produse cu valoare adăugată mare, cât și produse cu valoare adăugată scăzută. Prin urmare, accentul viitor al comerțului exterior ar trebui să fie pus pe creșterea exporturilor de produse cu valoare adăugată mare, fapt care va permite intensificarea dezvoltării lanțurilor valorice mici și mari în sectorul agricol al Republicii Moldova. Accesul de noi piețe din țările UE cu unele dintre cele mai importante produse agroalimentare supuse cotelor tarifare în cadrul ZLSAC precum strugurii, prunele, merele și cirele va contribui la dezvoltarea acestor sub-sectoare la nivel local și la satisfacerea cerințelor consumatorilor UE la cel internațional.

3. Sprijinirea sectorului agricol se realizează prin intermediul acordării subvențiilor pentru fermieri, valoarea cărora este în creștere de la an la an. Reieșind din necesitățile sectoriale de modernizare cele mai importante măsuri de sprijin cu un impact semnificativ asupra modernizării sectorului, care urmăresc revitalizarea anumitor sectoare, sporirea competitivității și înverzirea agriculturii Republicii Moldova au fost analizate, acestea fiind legate de măsuri de subvenționare pentru sectorul vegetal, pentru sectorul zootehnic și procesarea producției agricole. În perioada 2010 și 2022, marea majoritate a subvențiilor alocate au fost destinate investițiilor în achiziționarea de mașini agricole, dezvoltarea infrastructurii post-recoltare și înființarea de plantații multianuale. Toate aceste măsuri sunt în concordanță cu politica actuală a statului în domeniul agriculturii, care este axată pe creșterea competitivității sectorului, și mai degrabă pe dezvoltarea sectorului de culturi. În același timp, doar o sumă mică este alocată sectorului zootehnic. În scopul analizei eficienței pe termen scurt a sprijinului public pentru fermieri, materializat prin intermediul subvențiilor, a fost realizat un chestionar al beneficiarilor de subvenții, principalele

rezultate ale cărora se referă la: eficiența investițiilor este de 14,2% pentru profit și este considerat a fi mare în comparație cu creșterea la nivel de sector privind valoarea producției și valorii adugate brute (VAB); fermierii din categoria de vârstă de 40 - 49 ani înregistrează cea mai înaltă eficiență a investițiilor 25,9%; 700 de locuri de muncă noi cu program complet au fost generate cu un cost mediu al investiției de 0.9 milioane MDL; productivitatea muncii a crescut cu 20% din 2016 până în 2019; mecanizarea gospodăriei a crescut cu 30%; productivitatea (tone/hectar) principalelor produse a crescut cu 14,3%; instrumentele promoționale nu sunt utilizate pe larg (doar 16% din beneficiari) și certificatele de calitate implică efecte pozitive pentru producătorii agricoli, caci 32% din beneficiari utilizează diverse tipuri de certificate de calitate și demonstrează o eficiență a investițiilor pentru profituri de 29%, ceea ce este dublul eficienței în rândul populației totale din sondaj.

3. DIRECȚII STRATEGICE DE MODERNIZARE A SECTORULUI AGRICOL AL REPUBLICII MOLDOVA

3.1. Perfecționarea politicii de modernizare a agriculturii autohtone la etapa actual de aderare la UE

Modelul de modernizarea a agriculturii Republicii Moldova propus în capitolul I al tezei cu titlu de ipoteză este bazat pe următoarele direcții importante:

Revitalizarea (recuperare) presupune identificarea subsectoarelor agriculturii naționale care anterior au fost dezvoltate și posedă un potențial substanțial de a fi revitalizate în scopul dezvoltării acestora și modernizării întregului sector. Acestea trebuie să cuprind produse agricole cu valoare adăugată, care vor contribui la creșterea producției și sporirea exporturilor. Alte sectoare cuprinse sunt cele cu un potențial substanțial de dezvoltare, care pot fi competitive, inclusiv, pe plan extern. În acest scop, este necesar de a analiza principalii indicatori aferenți sectorului agricol și a elabora o serie de criterii de selecție a sectoarelor ce urmează să fi revitalizate sau injectate cu mai multe fonduri, investiții în vederea modernizării mai accentuate a acestora.

Creșterea (sporirea competitivității) se axează pe analiza competitivității produselor agricole de origine autohtonă, pe plan internațional (comerțul exterior) și accentuarea necesității sporirea competitivității acestora pe fundalul multiplelor provocări de ordin extern cu care se confruntă Republica Moldova la etapa actuală.

Protejarea (susținerea) se referă la analiza politicilor agricole de susținere a sectorului în scopul impulsiei dezvoltării afacerilor agricole și sprijinirea fermierilor în vederea modernizării afacerilor acestora. Sprijinul următor nu este destinat în exclusivitate fermierilor, ci și asociațiilor de producători, mediului științific, organelor publice centrale abilitate în elaborarea și promovarea politicii agricole.

Alinierea la prevederile PAC a UE presupune ajustarea politicilor agricole în conformitate cu prevederile Politicii Agricole Comune a UE, în special, odată cu obținerea statutului de țară candidat la Uniunea Europeană și acordul privind demararea negocierilor privind asocierea la UE.

În vederea **confirmării ipotezei expuse**, modelul este extins în baza rezultatelor analizelor efectuate și rezultatelor obținute. Acest model științific argumentat poate contribui la impulsivitatea activității agricole în Republica Moldova prin modernizarea acesteia și va crea

premise pentru transformarea pozitivă a sectorului, atât în folosul antreprenorilor, cât și în favoarea întregii populații a țării.

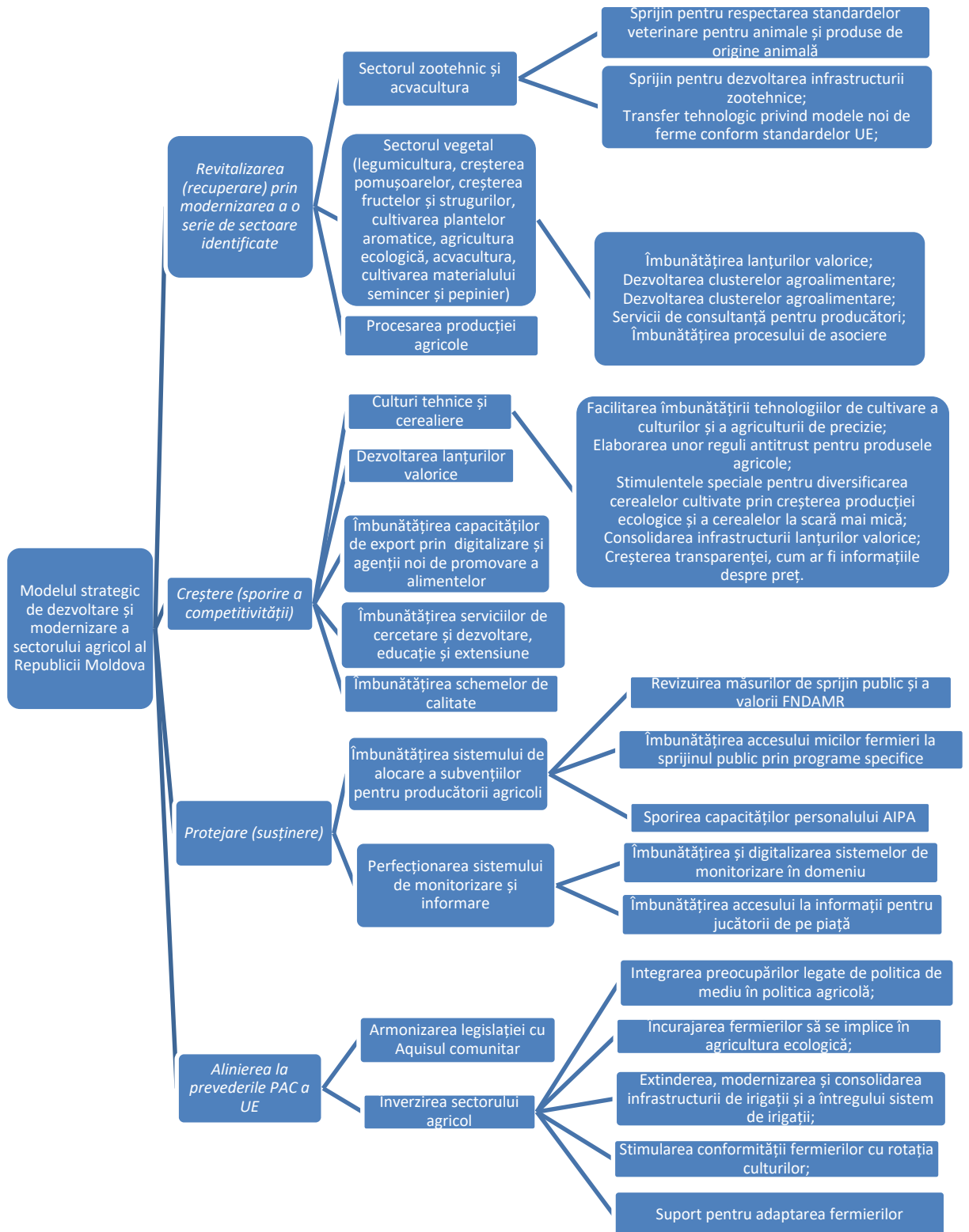

Figura 3.1 Modelul strategic extins de dezvoltare și modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova

Sursa: elaborat de autor

Structura instrumentelor de politici care afectează direct și indirect sectorul agricol din Moldova este mai apropiată de țările europene în tranziție, decât de țările cu o dezvoltare clasică din anii 1980. Monopourile comerciale de stat, ratele duble la schimb valutar și alte măsuri care mobilizează resurse din sectorul agricol pentru a subvenționa consumatorii urbani și sectoarele non-agricole sunt puține la număr. Deși, după cum se va arăta mai jos, nivelul transferurilor bugetare directe către producătorii agricoli este cu mult mai mic în comparație cu cel din Uniunea Europeană, metodologia OECD este potrivită pentru a cuantifica mărimea suportului de politici pentru agricultură. Mai mult decât atât, sectorul de procesare mai este încă influențat de caracteristicile structurale moștenite din sistemul de planificare centralizat, iar oportunitățile pentru ca agricultorii să aleagă între concurenți sunt limitate. Următoarea analiză se bazează pe abordarea elaborată de OECD și cuprinde 11 produse agricole (grâu, floarea soarelui, porumb, carne de porc, carne de pasare, lapte, struguri, carne de vit, ouă, cartofi și sfecla de zahăr). Cota produselor selectate în valoarea totală a producției variază de la 65% în 2015 până la 92% în 2012, cu o valoare medie de 80% pe parcursul perioadei analizate. Toate prețurile de referință au fost preluate din statistica comerțului extern al Republicii Moldova, condiționat de statutul comercial net al Moldovei.

În baza lucrării anterioare a lui Krueger et al. (Krueger, A., Schiff, M., Valdes, A., 1988), OECD a elaborat o abordare acceptată și comparabilă pe plan internațional pentru monitorizarea politicii agricole (OECD, 2016). Aceasta se bazează pe ideea precum că câștigurile fermierilor depind de venituri și alte transferuri nete. Veniturile din comercializarea produselor sunt influențate de nivelul prețurilor, care ar putea fi supus unor mecanisme de piață sau intervenții din partea guvernului. Transferurile nete reprezintă rezultatul unor transferuri pozitive către producători, cum ar fi plățile directe și retragerile sub forma impozitelor și taxelor. Ipoteza de bază, care derivă dintr-un context economic de bună stare, postulează că în absența oricărui intervenții guvernamentale, venitul agricultorilor va fi determinat în mod exclusiv de forțele pieței. Ținând cont de diversele modalități de transferuri guvernamentale directe și indirecte în sectorul agricol, OECD a elaborat un set de indicatori de bază. Primul este Coeficientul Protecției Nominale (CPN) care-și propune drept scop să cuantifice potențiala divergență între prețurile producătorilor autohtoni și celor internaționali (de referință). CPN reflectă raportul între prețurile producătorului și cele internaționale, iar valorile de peste unu implică o subvenționare implicită a producătorilor interni. În vice-versa, un CPN cu o valoare sub unu este interpretat drept un indiciu al unei impozitări implicite. Totuși, trebuie de notat faptul că nivelul prețului la poarta fermei și prețului la frontieră poate fi afectat și de alți factori adiționali. Înmulțind CPN cu cantitatea produs rezultă

în Sprijinirea Prețului de Piață (SPP). Valorile pozitive sunt interpretate drept transferuri de la consumatori la producători, iar valorile negative drept un transfer de la producători la consumatori și contribuabili. Adicional, agricultorii ar putea primi suport sub forma unor transferuri bugetare (TB) specifice produselor și transferuri bugetare care nu sunt specifice produselor. Adugarea ambelor tipuri de transferuri rezultă în Estimarea sprijinului pentru producător (ESP). ESP poate fi exprimat în termeni monetari sau ca o cotă a încasărilor brute ale gospodăriei (% ESP). Pentru a cuantifica transferurile specifice produselor, care se presupune că sunt mai distorsionante, Transferul pentru un Produs Unic al producătorului (TPUP) agreghează toate transferurile către agricultori, care necesită producerea produsului respectiv. Într-un final, Estimarea Totală a Asistenței (ETA) este o combinație a suportului oferit producătorilor în mod individual (Estimarea sprijinului pentru producător, ESP), în mod colectiv (Estimarea suportului pentru servicii generale, ESSG) și transferurile către consumatori (Estimarea sprijinului pentru consumatori, ESC) de la contribuabili. În Republica Moldova nu există suport (explicit) pentru consumatori, astfel ESC nu a fost calculat.

Conform celor discutate mai sus, Republica Moldova nu aplică tarife mari și nici subvenții pentru export. Totuși, procentul mediu al ESP este negativ în 10 din 13 ani calculați și înregistrează -27% în 2018. Rezultatele sunt induse parțial de CPN-uri relativ reduse pentru produsele selectate, cum ar fi cartoful, strugurii și oule. În Figura 3.2 panelul de sus prezintă culturi care au fost caracterizate de un CPN relativ stabil în jurul valorii unu: grâu, porumb, floarea soarelui, sfecla de zahăr și carnea de vită. Moldova este un exportator net de grâu, porumb, floarea soarelui, zahăr și carne de vită în majoritatea anilor cuprinși în analiză. Astfel, un coeficient de protecție sub unu pare a fi plauzibil și ar putea fi explicat de costurile de transport intern și/sau o selecție de calitate mai înaltă pentru piețele internaționale. Panelul de jos prezintă CPN-urile pentru cartof, struguri, lapte, carne de porc, carne de pasăre și ouă. Estimările relevă o variabilitate mai mare în timp și devieri parțial substanțiale de la unu. În special, CPN-urile pentru trei produse sugerează că prețurile producătorilor din Moldova reprezintă doar jumătate din valorile unitare ale exporturilor (struguri) și importurilor (cartofi). În cazul ouălor, prețurile interne sunt mai mici decât o treime din valorile unitare pentru import, ceea ce poate ține de importul ouălor pentru incubare. În mod similar, CPN pentru carnea de pasăre sugerează că prețurile producătorilor din Moldova sunt de două ori mai mari decât prețurile internaționale în anumiți ani. Un motiv posibil ar putea fi concentrarea importurilor pe carnea de pasăre congelată la prețuri relativ mici, pe când prețul producătorului intern reprezintă un spectru mai vast de calitate, care este asociat cu costuri mai mari ale producătorului intern.

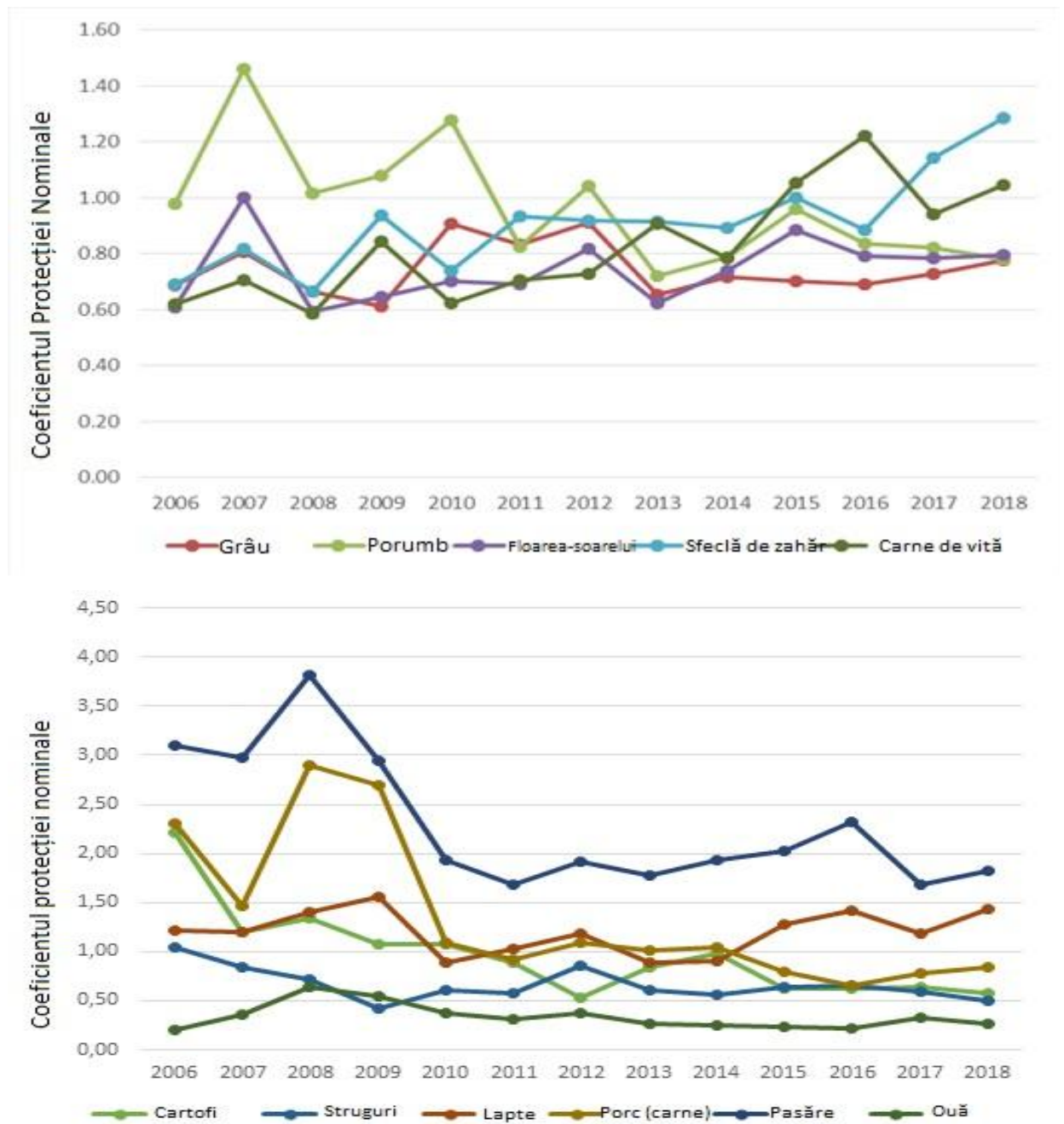

Figura 3.2. Evoluția Coeficientului Protecției Nominale la produse selectate

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Ținând cont de limit rile menționate mai sus, nivelul suportului pentru produc torii agricoli m surat prin ESP este redus i volatil, variind între +8,1% i -27,2% pe parcursul 2007 - 2018, cu o reducere considerabil în ultimii trei ani. În Republica Moldova, componenta major a ESP este reprezentat de Susținerea prețului de piaț (SPP). Atât componenta susținerii prețului de piaț , cât i componenta transferului bugetar a ESP au fost volatile, totu i, cota SPP în ESP a fost mult mai mare și timp de câțiva ani, nivelul transferurilor bugetare n-a fost suficient de înalt

pentru a compensa SPP negativ, rezultând într-o ESP general negativ . Astfel, aceste rezultate sugerează că transferurile implicite sunt generate din sectorul agricol al Moldovei către consumatori și contribuabili. Ținând cont de lipsa impozitelor comerciale, de aceste transferuri vor beneficia mai cu seamă consumatorii, inclusiv procesatorii și comercianții.

ESP conform produselor

Deoarece suportul pentru investiții este independent de produse, suportul bugetar contribuie la ESP total, dar nu și la prezentarea conform produselor. Transferurile către producători specifice produselor sunt legate totalmente de SPP. În special pentru produsele cu un CPN destul de stabil, fluctuațiile în SPP sunt induse de schimbările survenite în cantitățile produse per an. În Republica Moldova, la fel ca în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, componenta majoră a ESP este reprezentată de SPP. În timp ce în perioada anilor 1980, SPP constituia principala componentă a sprijinului pentru țările din zona OCDE, cu timpul, importanța transferurilor bugetare alocate este în creștere (Lucasenco, E., 2017).

Pentru a compara transferurile conform produselor, Transferul pentru un Produs Unic al Producătorului (TPUP) reprezintă un alt indicator util. Ținând cont de abolirea plăților directe specifice unor anumite produse, indicatorul este aproape identic cu SPP, dar poate fi exprimat în procente, drept cota din încasările brute ale gospodăriei, legate de un anumit produs specific de interes. Pentru circa jumătate din produsele analizate, tendința generală a suportului nu s-a schimbat din 2006. Pentru grâu, floarea soarelui, struguri și ou (inclusiv ou pentru incubare) persistă protecția negativă în medie pentru trei sub-perioade prezentate. Pentru carnea de pasare, protecția pozitivă se menține pentru toate trei sub-perioade. Pentru porumb, cartof și carnea de porc – protecția pozitivă de până la 2010 s-a transformat într-un procent negativ TPUP. Totuși, protecția negativă pentru zahăr brut și carne de vit s-a transformat în una pozitivă în ultimii ani. Laptele înregistrează o protecție pozitivă în sub-perioada timpurie și cea mai recentă.

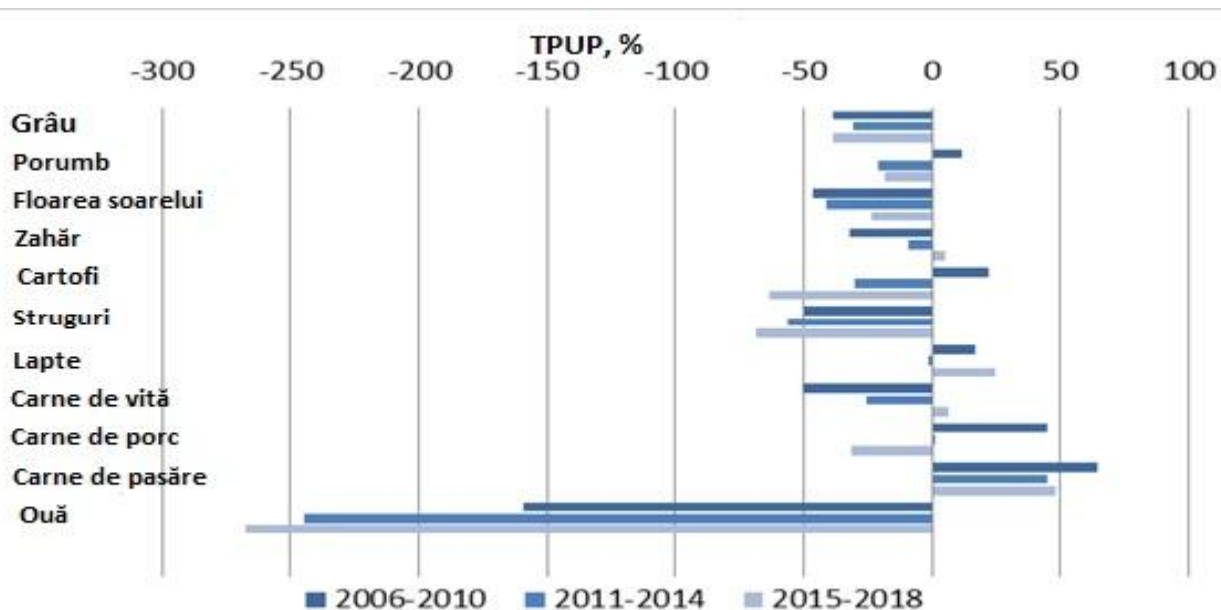

Figura 3.3. Procentul Transferurilor pentru un Produs Unic al Producătorului

Sursa: elaborat de autor

Pentru unele produse, aceste constatări corespund în general cu datele bazate pe regimul schimburilor comerciale nete ale Republicii Moldova pentru produsele respective. Moldova a fost un exportator net de grâu, floarea soarelui și struguri proaspeți și un importator net de carne de pasăre în toți anii cuprinși în studiu. Totuși, importul de cartofii și carne de porc depășește exportul acestor produse în fiecare an, însă indicatorul protecției își schimbă semnul. Pentru toate celelalte produse, regimul de schimburi comerciale nete s-a modificat cel puțin o dată între 2006 și 2018. În special pentru lapte este dificil de determinat regimul de schimburi comerciale nete, deoarece unul dintre laptele praf degresat indică un regim opus timp de câțiva ani. În cei mai recentii ani (2017-2018), Moldova a fost un importator net de unt (5,16 milioane USD) dar un exportator net de lapte praf (1,6 milioane USD).

Nivelul de sprijin pentru produse este măsurat prin intermediul indicatorului Susținerea prețului de piață. Drept urmare, ca rezultat al calculelor efectuate, sprijin în mare măsură negativ pentru prețul de piață a fost înregistrat pentru următoarele produse: grâu, floarea soarelui, cartofi, struguri de masă și ouă. Sprijinul fluctuant este observat pentru porumb, zahăr, lapte, carne de vită, carne porc, iar sprijin pozitiv a fost înregistrat pentru carnea de pasăre. Drept urmare, în scopul sporirii sprijinului prețului de piață pentru produsele cu valori negative, este necesar de a institui unele mecanisme de stabilizare a prețurilor și a îmbunătăți tehnologiile de cultivare a culturilor agricole respective, în scopul asigurării sustenabilității producției agricole (Stratan, A., Lucasenco, E., Ceban, A., 2018) (Anexa 5).

Pentru a rezuma m surarea indicatorilor de protecție pentru produse specifice, motivele care contribuie la diferența de preț negativ între prețul la poarta gospod riei și prețul la frontier ar putea fi urm toarele:

- Lipsa datelor pentru a corecta costurile transportului intern în calcularea prețurilor de referinț la poarta fermei.
- Structurile oligopoliste în comercializarea grâului, dar probabil și pe alte piețe agricole din Moldova, unde intermediarii primesc cea mai mare cot din marja de piaț .
- Deficiențe în infrastructur , cum ar fi lipsa capacit ților de depozitare și transport, ceea ce forțiaz agricultorii s - i vând produsele îndat dup recoltare, de obicei la prețuri mai mici.
- Segmentarea calit ții pe piaț ceea ce limiteaz comparabilitatea produselor comercializate pe plan internațional și un preț mediu de produc tor intern pentru calit ți destul de eterogene.

Structura suportului bugetar specific gospod riei agricole

Conform tipologiei OECD, aproape toate m surile de suportul bugetar sunt clasificate drept suport pentru formarea capitalului fix. Ca o medie pentru anii 2015-2018, peste 96% din m surile de suport cad în această categorie. Pl țile cuplate bazate pe suprafaț (pl ți directe pentru producție organic), pl țile serviciilor la gospod rie (subvenționarea produc torilor agricoli pentru furnizarea producției lor agricole pe teritoriul ț rii) i pl țile pentru diverse inputuri (subvenții pentru cre terea animalelor, stimularea mecanismului de asigurare a riscului în agricultur , stimularea irig rii în agricultur) reprezint o cot destul de minor . Este evident, c pân -n anul 2010 pl țile directe cuplate, cât și subvențiile pentru diverse inputuri ar fost cu mult mai relevante. **Astfel, politica agricol din Republic Moldova a fost supus unei schimb ri profunde în privința instrumentelor utilizate, îndep rtându-se de la m surile destul de distorsionante spre cele mai puțin distorsionante.**

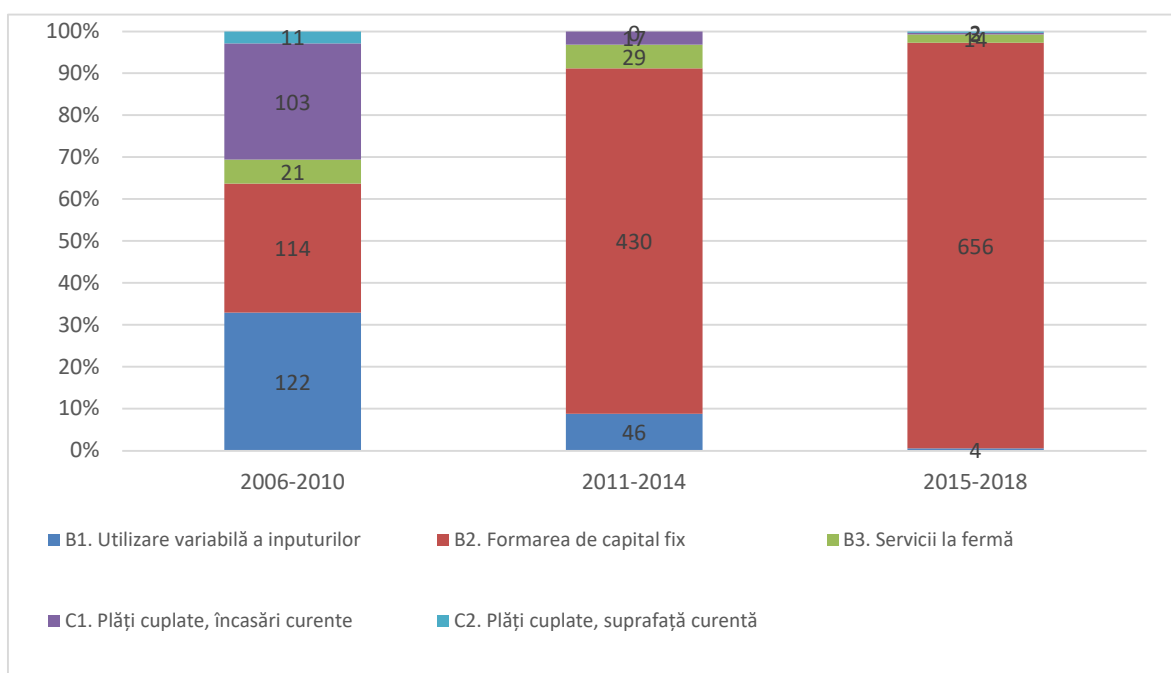

Figura 3.4. Evoluția suportului bugetar pentru agricultori

Sursa: elaborat de autor

Structura suportului pentru servicii generale (ESSG)

ESSG, cea de-a doua cea mai importantă componentă a bugetului de stat pentru agricultură, variază în timp. Totuși, poate fi concluzionat că guvernul acordă mare atenție serviciilor de tip inspecție și control. Adicional, fondurile sunt direcționate și spre sistemul informațional și de cunoștințe agricole, rezerva de stat și susținerea dezvoltării și menținerii infrastructurii. Trebuie de admis faptul că alocarea de fonduri pentru aceste servicii nu este raportată în mod consistent și cifrele prezentate ar putea să sub-estimeze cheltuielile reale. Evaluarea pentru perioada 2006-2018 indică că cheltuielile bugetare pentru activitățile de control pentru produsele alimentare (obținerea accesului la piețele UE necesită inspecții stricte pentru a confirma conformitatea cu standardele vizând siguranța alimentelor) și-au sporit importanța. Toate celelalte fonduri au rămas destul de stabile. Activitățile ce țin de comercializare și promovare sunt în mare măsură pe seama producătorilor și primesc un nivel redus de suport de la buget. În același timp, cheltuielile pentru cercetare și inovare sunt și ele relativ scăzute. Serviciile de extensivitate reprezintă o componentă a acestor cheltuieli. În ultimul deceniu au fost realizate eforturi considerabile de a crea un sistem de extensivitate în agricultură funcțional și integrat, însă, la moment, există încă o conexiune limitată dintre componentele de cercetare și cunoaștere în agricultură cu sistemul informațional (Stratan, A., Ignat, A., Lucasenco, E., 2018).

În Moldova, cota ESSG în cadrul suportului bugetar este de 25% (2017 – 2018).

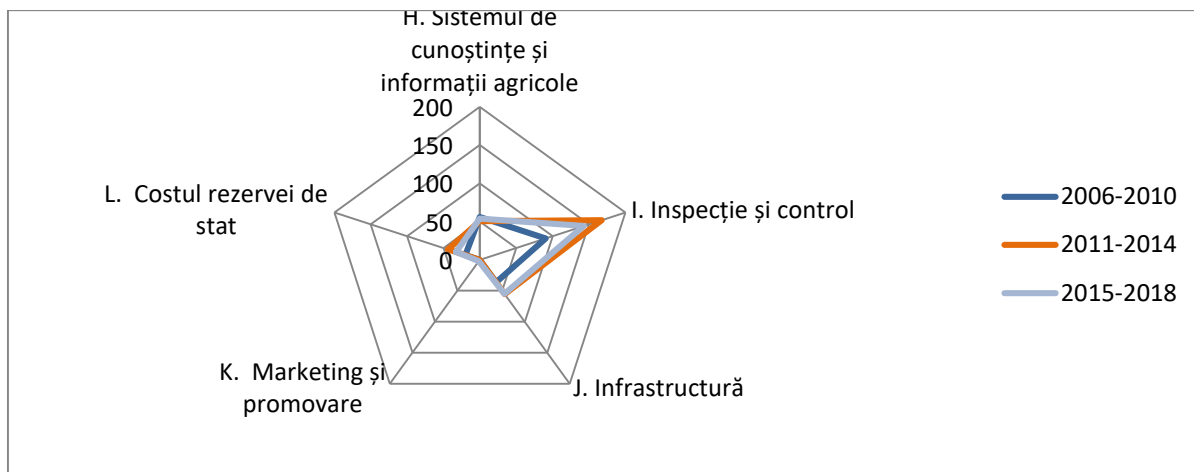
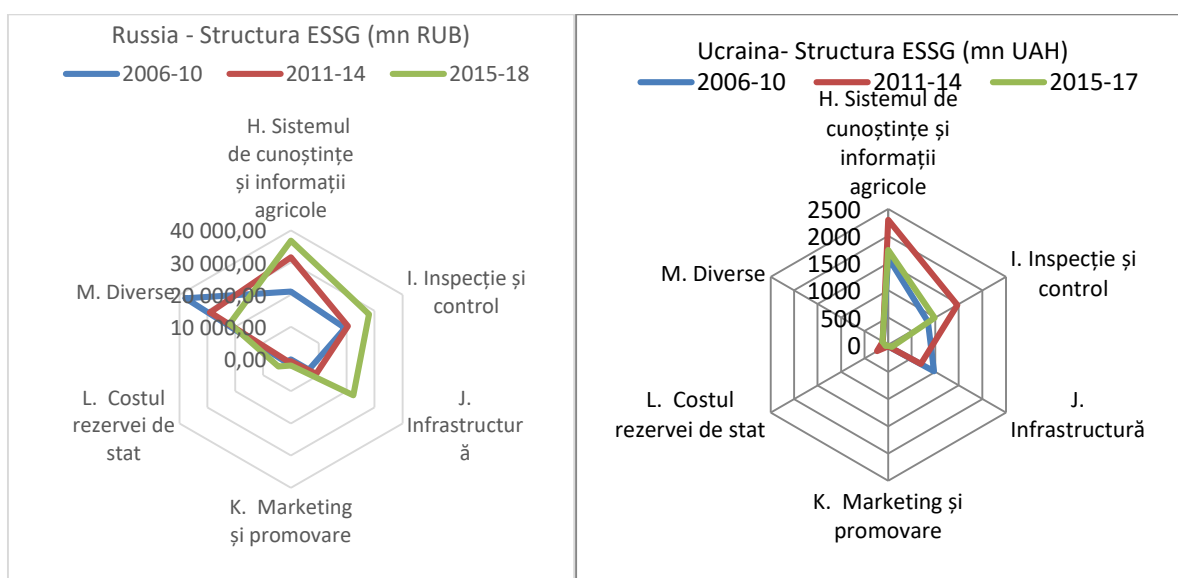

Figura 3.5 Structura ESSG în Republica Moldova

Sursa: calculele autorului în baza (OECD, 2023)

Deși nu este direct comparabil, acest cot este sub cota ESSG în Estimarea asistenței totale pentru alte țări, precum 38% (Brazilia, 2017-2019), 30% Canada (2017-2019), 55% (Australia, 2017-2019), sau 27% (Africa de Sud). Pe de altă parte, este de 13% în Israel, 10,3% (UE) și 4,7% în Norvegia. Un motiv posibil pentru accentul pus de ESSG pe inspecție și control ar putea fi proximitatea țării de piața UE și accentul politicii pe armonizarea cu UE în domeniul siguranței alimentare. Mai este și aspectul de tranziție în elaborarea unui sistem bun, care să asigure disponibilitatea produselor sigure pentru consumatori și turiști străini. O axare similară este observată și în Kazahstan, pe când Rusia și Ucraina prioritizează mai mult cheltuielile pentru sistemele informaționale și de cunoștințe, precum și investițiile în infrastructură.

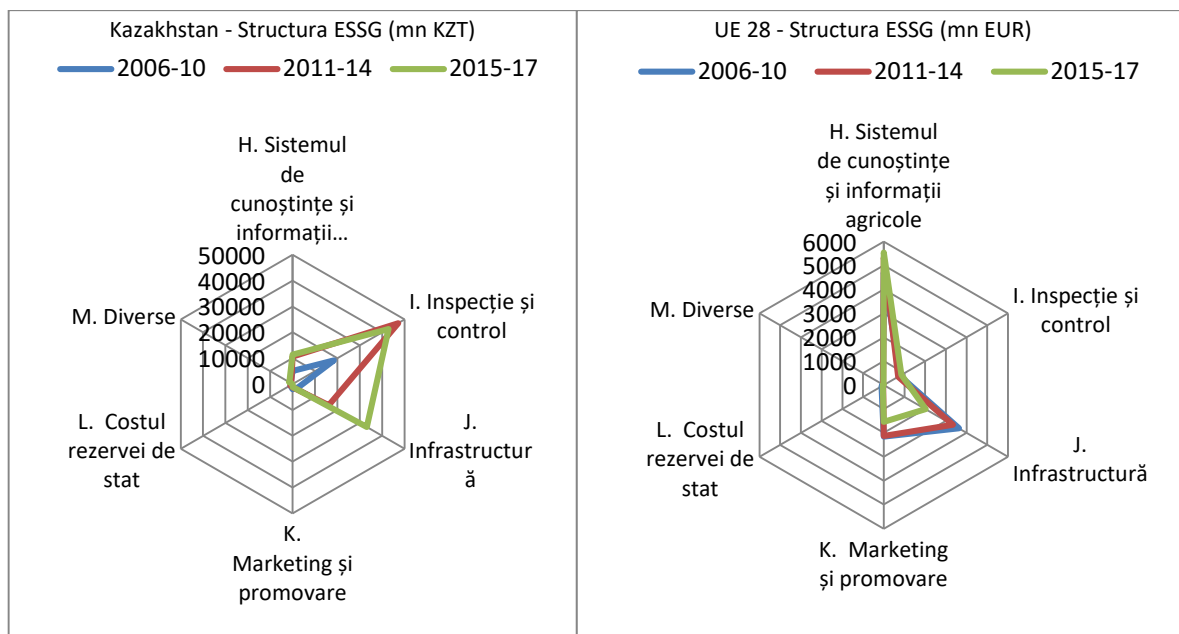

Figura 3.6. Structura ESSG în Rusia, Ucraina, Kazahstan și UE-28

Sursa: calculele autorului în baza (OECD, 2023)

Este evident faptul că monitorizarea bugetară nu permite nicio evaluare a calității serviciilor generale. Din perspectiva bunăstării economice, ar trebui să fie realizate politici publice care-și propun drept scop să elimine asimetriile informaționale între producători și consumatori, să îmbunătățească capitalul uman al agriculturilor sau să elimine efectele externe și să perfecționeze funcționarea piețelor (Rausser, G., Goodhue, R., 2002). Totuși, contextul mondial real ar putea împiedica obținerea de pe seama acestor politici a unor rezultate vizând bunăstarea. Următorul alineat pune în discuție unele aspecte care vor fi luate în considerare în evaluarea sistemului de inspecție și control.

În contextul nivelelor comparativ ridicate de percepție a corupției în Moldova, serviciile de inspecție și control ar putea acționa ca o sabie cu două tăișuri. Inspecțiile excesive ar putea cauza costuri inutile producătorilor, perturbări în activitatea lor de zi cu zi și chiar deveni o sursă de corupție. Deși inspecția siguranței alimentelor și conformității cu standardele sunt condiții cruciale pentru obținerea accesului la piețele de export, fiabilitatea acestora ar putea suferi într-un mediu predispus corupției. Din păcate, cuantificarea măsurii în care sunt răspândite practicile corupte la nivel de sector este o adevărată provocare. Dovezile din diverse sondaje și clasamente internaționale în rândul afacerilor non-agricole oferă unele indicii privind riscurile potențiale asociate cu un sistem non-transparent de inspecție. Datele pentru Republica Moldova de la nivel național indică un grad comparativ înalt de răspândire a activităților corupte și de percepție a corupției. Conform Indicelui de Percepție a Corupției (IPC) publicat anual de Transparency

International, Moldova se clasează pe locul 120 din 180 de țări. Scorul Moldovei de 32 este cu mult sub scorul altor țări din Europa de Est și Europa Centrală, cum ar fi Polonia (58), Letonia, Republica Cehă sau Georgia (toate 56) sau România și Ungaria (ambele 44) (Transparency International, 2019). Peste 20% de manageri de companii din domeniul agricol, chestionați în Sondajul în Întreprinderi și Mediul de Afaceri din 2013, au raportat corupția drept cel mai mare obstacol (Herzfeld, T., Kulyk, I., & Wolz, A., 2018). Astfel, orice eforturi întreprinse pentru a reduce corupția vor ajuta în consolidarea nivelului de încredere a autorităților publice din Moldova în domeniul siguranței alimentare și controalelor veterinare, și cel mai probabil vor ajuta agricultorii în sporirea transparenței procedurilor și deciziilor administrative.

3.2. Direcțiile strategice prioritare de dezvoltare a sectorului agricol în contextul prevederilor PAC a UE

În anul 2022, Uniunea Europeană a sărbătorit 60 de ani de la instituirea Politicii Agricole Comune (PAC). Reprezentând aproape două treimi din bugetul UE la mijlocul anilor 1980, cheltuielile dedicate agriculturii au scăzut în ultimii 40 de ani (37% în perioada 2014-2020) și se preconizează că vor reprezenta mai puțin de 30% din bugetul european în 2027, politica de coeziune fiind principala componentă de cheltuieli a UE (Barral, S., Detang-Dessendre, C., 2023).

PAC a UE reprezintă un cadru legal de o importanță majoră pentru asigurarea dezvoltării și modernizării agriculturii țărilor membre UE, asigurarea securității alimentare a acestora, în special pe fundalul crizelor persistente, dar, în același timp, și pentru atingerea obiectivelor Pactului verde european.

Pe 2 decembrie 2021 a fost adoptat oficial acordul privind reforma politicii agricole comune (PAC). Noile norme, care au intrat în vigoare la 1 ianuarie 2023, pregătesc terenul pentru o PAC mai echitabilă, mai ecologică și bazată mai mult pe performanță. Ele caută să asigure un viitor sustenabil pentru fermierii europeni, să ofere un sprijin mai bine direcționat fermelor mai mici și să le acorde țărilor din UE o mai mare flexibilitate pentru adaptarea măsurilor la condițiile locale. Agricultură și zonele rurale sunt esențiale pentru Pactul verde european, iar PAC 2023-

2027 va fi un instrument de bază pentru atingerea obiectivelor ambițioase ale Strategiei „De la fermă la consumator” și ale Strategiei privind biodiversitatea (European Commission, 2023).

Fiind preconizat pentru perioada anilor 2023 – 2027, PAC cuprinde unele reforme ale politicilor care au drept scop susținerea tranziției spre o agricultură sustenabilă în UE. Aceasta este constituită în jurul a 10 obiective de bază, ce se axează pe aspecte economice, sociale și mediu.

Figura 3.7 Obiectivele Politicii Agricole Comune a UE pentru perioada 2023 – 2027

Sursa: (European Commission, 2023)

Obiectivele PAC anunțate de UE, odată ce vor fi implementate și în Republica Moldova, vor contribui la dezvoltarea și modernizarea sectorului agricol al țării, luând în considerație o serie de aspecte legate de mediu, bunăstare socială, competitivitate, dezvoltare a zonelor rurale, etc.

Potențialele acțiuni ale Republicii Moldova în vederea alinierii la obiectivele PAC sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 3.1 Analiza obiectivelor PAC prin prisma acțiunilor ce necesită a fi întreprinse de Republica Moldova

Nr.	Obiectiv	Scopul	Acțiunile Republicii Moldova
1	Sprijinirea veniturilor agricole echitabile	Sprijinul veniturilor agricole echitabile și reziliența sectorului agricol din UE, pentru a spori securitatea alimentară pe termen lung și diversitatea agricolă, precum și pentru a asigura sustenabilitatea economică a producției agricole.	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza situației actuale a veniturilor fermierilor; - Identificarea cauzelor disparităților dintre veniturile din agricultură și alte sectoare ale economiei naționale; - Excluderea sezonității în remunerarea fermierilor; - Luarea în considerare, în procesul de sprijin, a veniturilor fermierilor și a condițiilor de muncă pentru lucrătorii din sectorul agricol.
2	Sporirea competitivității	Îmbunătățirea orientării spre piață și creșterea competitivității fermelor atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, inclusiv cu un accent mai mare pe cercetare, tehnologie și digitalizare	<ul style="list-style-type: none"> - Conexiunea mai bună dintre sistemul de cercetare cu antreprenorii din domeniu, în scopul introducerii tehnologiilor noi, inițierea agriculturii de precizie, introducerea inovațiilor și a digitalizării; - Programe noi de cercetare-inovare orientate spre necesitățile businessului agricol; - Îmbunătățirea sistemelor de consultanță agricolă și sporirea accesibilității acestora în special pentru fermierii mici și mijlocii.
3	Îmbunătățirea poziției fermierilor în lanțul valoric	Îmbunătățirea poziției fermierilor în lanțul valoric	<ul style="list-style-type: none"> - Sporirea valorii adugate brute a sectorului agricol în economia națională; - Măsuri de susținere în vederea compensării costurilor pentru inputuri agricole în anii cu condiții climatice severe sau alte situații de forță majoră; - Consolidarea cooperării între fermieri; - Creșterea transparenței pieței și asigurarea unor mecanisme eficiente împotriva practicilor comerciale neloiale.
4	Contribuția la atenuarea schimbărilor climatice	Contribuie la atenuarea și adaptarea la schimbările climatice, inclusiv prin reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și prin îmbunătățirea captării carbonului, precum și prin promovarea energiei durabile.	<ul style="list-style-type: none"> - Implementarea în continuare a acțiunilor asumate de Republica Moldova în cadrul acordului de la Paris în ceea ce privește reducerea gazelor cu efect de seră; - Analiza și elaborarea studiilor de fezabilitate privind noi tehnici de gestionare a solurilor și de management a fermelor; - Identificarea și analiza riscurilor schimbărilor climatice pentru sectorul agricol autohton și elaborarea măsurilor de atenuare și/sau diminuare a acestora.
5	Managementul eficient al resurselor naturale	Promovarea dezvoltării durabile și gestionarea eficientă a resurselor naturale, cum ar fi apa, solul și aerul, inclusiv prin reducerea dependenței chimice.	<ul style="list-style-type: none"> - Adoptarea unor politici agricole ce vor pune accent pe promovarea calității solurilor, îmbunătățirea acestora și un management eficient al plantării culturilor agricole cu respectarea asolamentului. - Promovarea protecției solului.

6	Oprirea și inversarea pierderii biodiversității	Contribuție la stoparea și inversarea pierderii biodiversității, la îmbunătățirea serviciilor ecosistemice și la conservarea habitatelor și a peisajelor.	- Necesitatea schimbărilor în practicile agricole actuale, cu luarea în considerare a pierderii biodiversității și peisajelor.
7	Reînnoirea generațională	Atragerea și susținerea tinerilor fermieri și noilor fermieri și facilitarea dezvoltării durabile a afacerilor în zonele rurale.	- Atragerea potențialilor fermieri la studii în domeniu, de calitate, pentru creșterea și educarea unei generații noi de fermieri inovatori pentru a răspunde cerințelor societății, de la alimente de calitate la bunuri publice de mediu
8	Locuri de muncă, creșterea și egalitatea în zonele rurale	Promovarea ocupării forței de muncă, creșterea economică, egalitatea de gen, inclusiv participarea femeilor în agricultură, incluziunea socială și dezvoltarea locală în zonele rurale, precum și bioeconomia circulară și silvicultură durabilă.	- Politici publice menite să atenueze presiunile generate de omaj din zonele rurale și risc; - Analiza modului în care sprijinul veniturilor și cheltuielile pentru dezvoltarea rurală ajută la menținerea ratelor de ocupare și a standardelor de viață
9	Răspunsul la cerințele societății privind alimentația și sănătatea	Îmbunătățirea răspunsului agriculturii UE la cerințele societății privind alimentele și sănătatea, inclusiv alimente de înaltă calitate, sigure și nutritive produse într-un mod durabil, pentru a reduce risipa alimentară, precum și pentru a îmbunătăți bunăstarea animalelor și pentru a combate rezistența antimicrobiană.	- Analiza provocărilor prezentate de rezistența la antimicrobiene în creșterea animalelor, legăturile strânse dintre bunăstarea animalelor, sănătatea animală și bolile transmise prin alimente și acțiunile Republicii Moldova care pot sprijini fermierii în lupta împotriva rezistenței la antimicrobiene
10	Stimularea cunoașterii și inovației	Modernizarea agriculturii și a zonelor rurale prin încurajarea și schimbul de cunoștințe, inovarea și digitalizarea și prin încurajarea adoptării acestora de către fermieri printr-un acces îmbunătățit la cercetare, inovare, schimb de cunoștințe și formare	- Sprijinul pentru schimbul de cunoștințe, formare, consiliere și inovare este esențial pentru asigurarea unei agriculturi inteligente și durabile, silviculturii și zonelor rurale - modernizarea agriculturii prin creșterea cooperării și schimbului de cunoștințe și îmbunătățirea pregătirii agricole.

Sursa: elaborat de autor în baza (European Commission, 2023)

Obiectivele de mediu au fost integrate treptat în PAC. În anul 1992, schemele de agromediu au fost generalizate pentru toate statele membre și, în 2015, aceste scheme au inclus un obiectiv de reducere a emisiilor nete de gaze cu efect de seră din agricultură, devenind scheme de agromediu și climă. În 2003, condiționalitatea plăților ajutoarelor directe față de respectarea reglementărilor în favoarea mediului și utilizarea celor mai bune practici agricole și de mediu a pus bazele ecologizării PAC. Astfel, PAC 2023 – 2027 menține arhitectura anterioară pe doi piloni: primul, finanțat integral de UE, acoperă subvențiile directe; al doilea, cofinanțat de UE și statele

membre, acoperă a anumite instrumente de dezvoltare rurală, și anume aspectele de mediu, ajutoare pentru regiuni cu constrângeri naturale și ajutoare pentru investiții, dezvoltare rurală și inovare. Consolidarea ambiției de mediu se va realiza în principal prin îmbunătățirea eco-condiționalității și introducerea de eco-scheme. Aceste scheme ecologice mobilizează 25% din resursele pilonului 1 ale PAC pentru a sprijini practicile care sunt mai ecologice. M surile Pilonului 2 rămân foarte similare cu cele din PAC 2014-2020. Cadrul UE oferă statelor membre ocazia de a consolida măsurile proprii de protecție a mediului și a climei (Barral, S., Detang-Dessendre, C., 2023).

Una din direcțiile prioritare PAC sunt direcționate spre o *politică agricolă comună mai verde*, în scopul atingerii obiectivelor Pactului verde european. Acesta, fiind adoptat în 2019, stabilește obiective ambițioase pentru sistemul alimentar și agricol european pentru 2030, unele fiind cantitative, cu o reducere a utilizării pesticidelor, îngrășmintelor și antibioticelor cu 50%, 20%, respectiv 50%. În plus, a fost stabilit o țintă cantitativă de creștere a suprafețelor agricole în agricultura ecologică (25%), a zonelor agricole cu caracteristici peisagistice cu diversitate ridicată (10%) și a ariilor protejate.

În Republica Moldova, agricultura contribuie, dar și suferă de pe urma schimbărilor climatice. Aceasta contribuie prin emiterea gazelor cu efect de seră (GES) așa cum sunt dioxidul de carbon (de pe urma utilizării combustibililor fosili pentru punerea în funcțiune a echipamentului tehnic), oxidul de azot (de pe urma utilizării îngrășmintelor) și metanul (provenit de la rumegătoare). Totuși, emisiile pot fi reduse prin diverse măsuri de atenuare, inclusiv, prin ameliorarea eficienței utilizării factorilor de producție agricolă, dar și prin sporirea sechestrării nete (captare și stocare) în sol și copaci a dioxidului de carbon din atmosferă. Agricultura suferă și va suferi de pe urma efectelor schimbărilor climatice în diferite moduri. De exemplu, temperaturile de vară mai înalte și schimbările în regimul precipitațiilor vor expune culturile și populația animalieră la stres termic și hidric, iernile mai blânde ar putea avea impact asupra vernalizării, iar din cauza torii și bolilor (inclusiv cele noi) s-ar putea întâmpla. Dar, impactul unor astfel de schimbări poate fi redus prin adaptare, de exemplu, prin culturi și un efectiv mai tolerant la condițiile extreme, precum și prin adoptarea unor practici specifice de management pentru a depăși stresurile termice, hidrice și cele legate de boli. Există o suprapunere între unele măsuri de atenuare și adaptare (Boincean, B., 2021).

Tabelul 3.2. Impactul schimbărilor climatice asupra sectorului agricol din Republica Moldova

Modificări ale regimului hidrologic	<ul style="list-style-type: none">) scăderea nivelului apelor freatice asociată cu un stres hidric frecvent;) risc înalt de reducere a biodiversității ca urmare a unei evapotranspirații excesive.
Temperaturi mai înalte	<ul style="list-style-type: none">) risc înalt pentru culturile de cereale de iarnă, livezi sau vii din cauza lipsei stratului de zăpadă pentru o perioadă mai lungă de timp, precum și a solidificării fiziologice a culturilor;) scăderea calității mai multor produse agricole ca urmare a impactului negativ al temperaturilor înalte asupra polenizării și proceselor biochimice – necesare pentru formarea calității și a stresului termic asupra animalelor.
Condiții meteorologice severe	<ul style="list-style-type: none">) diseminarea noilor dăunători și boli în cazul culturilor și animalelor și pericolul crescut de infestare cu maladiile existente drept urmare a condițiilor mai favorabile supraviețuirii acestora;) risc mai mare de inundații și de răspândire a bolilor contagioase la culturi, animale și oameni;) capacitatea redusă a solurilor de a acumula apă din precipitațiile atmosferice și, ca rezultat, apariția simultană a secetelor și eroziunea solului.
Alte riscuri	<ul style="list-style-type: none">) dependența totală față de sursele de energie neregenerabile și de derivații acestora (îngrăminte minerale, pesticide) care sunt importate, în special, din străinătate;) dependența de materialul sător și de semințele importate din străinătate;) vulnerabilitatea producătorilor agricoli la prețurile pentru produsele agricole pe piața globală, în special, în anii cu condiții climatice nefavorabile.

Sursa: (Boincean, B., 2021)

Republica Moldova este foarte vulnerabilă la variabilitatea climei și schimbările climatice (Taranu, L., 2014). Schimbările climatice au o influență semnificativă nu doar asupra mediului, ci și asupra economiei, în ansamblu, și asupra sectorului agricol, în special. Sectorul transporturilor este, de asemenea, strâns legat de agricultură, precum și de industria de prelucrare a alimentelor. Aceasta înseamnă că schimbările climatice ar putea avea efecte deosebit de grave asupra mijloacelor de trai ale oamenilor din zonele rurale din cauza dependenței lor mai mari de agricultură, a capacității lor mai limitate de adaptare și a ponderii mari a veniturilor pe care o cheltuiesc pentru alimente. Impactul schimbărilor climatice ar putea, prin urmare, să afecteze negativ securitatea alimentară și creșterea economică în zonele rurale vulnerabile și să submineze progresul înregistrat în reducerea sărăciei (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021). Prin urmare, costurile socio-economice ale dezastrelor naturale legate de climă, cum ar fi secetele, inundațiile

și grindina sunt semnificative și se așteaptă ca atât intensitatea cât și frecvența acestora să crească în continuare ca urmare a schimbărilor climatice (Taranu, L., 2014).

Deși este situat între două râuri mari, agricultura Republicii Moldova se confruntă cu deficite importante de apă în anii cu un număr mic de precipitații. În ansamblu, Moldova se află într-o zonă cu resurse de apă destul de limitate, ceea ce are ca rezultat o frecvență mare a secetelor. De exemplu, din 1990 până în 2010, țara a suferit nouă secete, cea mai gravă fiind în 2007, și două inundații majore în 2008 și 2010 (Ivanov, V., 2012).

Cele mai recente secete care au avut loc în 2020 și 2022, au înregistrat reduceri semnificative ale producției vegetale. Secetele din ce în ce mai frecvente semnifică agricultura necesită volume mai mari de apă și irigații. Această apă este adesea livrată prin sisteme ineficiente, ceea ce duce la pierderi mari. Astfel, pe lângă un volum mare de aport de apă pe cap de locuitor și un nivel relativ ridicat de stres hidric, Moldova înregistrează în continuare pierderi semnificative de apă din cauza transportului fără semne de îmbunătățire (EU4Environment, 2021). În același sens, unele dintre cele mai directe consecințe ale schimbărilor climatice asupra sectorului agricol includ deficitul de apă și probleme legate de alimentarea cu apă, reducerea hranei pentru animale, scăderea producției agricole, bolile culturilor și animalelor și degradarea pământurilor (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021).

Fiind acceptat în calitate de țară candidat în UE în 2022, pentru Republica Moldova va fi necesar respectarea politicilor UE, cea mai importantă pentru sectorul agricol fiind Politica Agricolă Comună.

În același timp, există o serie de obstacole ce pot fi întâlnite în calea adaptării agriculturii Republicii Moldova la schimbările climatice.

Tabelul 3.3. Obstacole în domeniul adaptării la schimbările climatice. Bariere și lacune în sectorul agrar

Mediu permisiv	Organizațional
<ul style="list-style-type: none"> - Legătură limitată între politici, programe funcționale și bugetare; - Lipsa de acces la resurse financiare și distorsiuni cauzate de piețele de capital subdezvoltate care, de asemenea, inhibă investițiile private; - Stimulente insuficiente pentru a dezvolta și utiliza tehnologii durabile și rezistente la schimbările climatice în conservarea solului în combinație cu factori externi neglijați cu impact asupra agriculturii (poluare, degradare, etc.); 	<ul style="list-style-type: none"> - Capacitatea tehnică și financiară de a actualiza și moderniza infrastructura învechită și degradată; - Prioritizare ineficientă a problemelor legate de schimbările climatice la nivel de sector și organizațional; - Cunoștințe tehnice limitate și lipsa unui program de instruire a oficialilor în privința schimbărilor climatice și aspectelor legate de adaptarea la schimbările climatice;

<ul style="list-style-type: none"> - Lipsa instituțiilor profesionale care ar promova piețele durabile și lipsa cercetării în domeniul dezvoltării și adoptării unor sistemelor tehnologice adaptate la schimbările climatice; - Condiții macroeconomice care afectează subvențiile, taxele la import și duc la declanșarea distorsiunilor pieței; - Sistem de logistic și aprovizionare slab dezvoltat; - Metodologii limitate pentru măsurarea impactului asupra climei al politicilor, planurilor și resurselor financiare disponibile. 	<ul style="list-style-type: none"> - Adaptarea la schimbările climatice nu reprezintă o oportunitate pentru ocuparea forței de muncă.
--	--

Sursa: (CND, 2020)

Ecologizarea acestui sector reprezintă o prioritate în noua PAC, unele dintre obiective fiind legate de promovarea energiei durabile, adoptarea măsurilor adecvate pentru atenuarea și adaptarea la schimbările climatice, îmbunătățirea administrării eficiente a resurselor naturale și dezvoltarea durabilă a acestora, conservarea și îmbunătățirea ecosistemelor, etc. (European Commission, 2023). Prin urmare, devine foarte important ca politicile de dezvoltare a sectorului agricol al Republicii Moldova să fie aliniate la PAC și observate care dintre măsurile actuale de sprijin contribuie la ecologizarea sectorului și la dezvoltarea lui ulterioară.

Pentru a se adapta la fenomenul schimbărilor climatice, factorii de decizie din Republica Moldova au introdus în programul de subvenționare o serie de scheme sau măsuri de sprijin a producătorilor agricoli în acest sens. Măsurile directe care vizează adaptarea și atenuarea evenimentelor de schimbări climatice sunt următoarele: Submăsura 1.1. Stimularea investițiilor pentru producția de legume și fructe pe teren protejat (sere de iarnă, solarii, tuneluri), Submăsura 2.2. Stimularea investițiilor pentru achiziționarea de echipamente de irigare, Submăsura 2.3 Stimularea producătorilor agricoli pentru compensarea cheltuielilor de irigare, Submăsura 2.4 Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului No-Till și Mini-Till și Submăsura 2.5. Susținerea promovării și dezvoltării agriculturii ecologice (Stratan, A., Ceban, A., Lucasenco, E., 2023).

În anul 2022, 1750 mil. MDL au fost alocate pentru a sprijini sectorul agricol al Republicii Moldova. Această sumă reprezintă cea mai mare cifră din istoria alocărilor de subvenții. În anii precedenți, suma a variat de la 900 mil. MDL în 2018 la 1535 mil. MDL în 2021. Cea mai mare pondere a subvențiilor alocate sunt cele post-investiționale, ceea ce înseamnă că investiția trebuie să fie efectuată de fermier, mai întâi, iar apoi să se aplice pentru compensarea costurilor. Prin urmare, subvențiile post-investiționale sunt în cea mai mare parte accesibile producătorilor agricoli care

prezintă suficiente mijloace financiare sau acces la piețele de credit (Herzfeld, T., Lucasenco, E., Zvyagintsev, D., 2022).

Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, principalul factor de decizie în domeniul agriculturii, sprijin în prezent, prin Agenția de Intervenții și Plăți în Agricultură, producătorii agricoli care intenționează să-și înverzească activitatea și să o facă mai adaptabilă la fenomenele nefavorabile climatice. Astfel, sprijinul pentru investiții pentru Submăsurile 1.1., 2.2, 2.3, 2.4 și 2.5 în perioada 2010 – 2022 s-a ridicat la 950,8 mil. MDL, reprezentând, în medie, circa 8,9% din valoarea totală a FNDAMR. Valoarea totală a Fondului a crescut continuu din anul 2010, atingând o valoare maximă de 1750 mil. MDL în 2022, ceea ce înseamnă o creștere de circa 4,3 ori față de 2010.

În același sens, alocațiile pentru activități de mediu au crescut de la 14,6 mil. MDL în 2010 la 164,9 mil. MDL în anul 2022. În anul 2022, suma de 164,9 mil. MDL reprezintă valoarea maximă a alocațiilor pentru activități de mediu din perioada analizată, evidențiind astfel interesul crescând al fermierilor față de ecologizarea agriculturii, precum și conștientizarea factorilor de decizie cu privire la importanța măsurilor de sprijinire a adaptării și atenuării schimbărilor climatice.

Ponderele sprijinului pentru activități de mediu în totalul sprijinului pentru sector, din Fond, variază de la 3,7% în 2010 la 9,4% în 2022, valoarea maximă fiind atinsă în 2018 – 13,4%, în timp ce cea minimă – în 2011 – 1,6%.

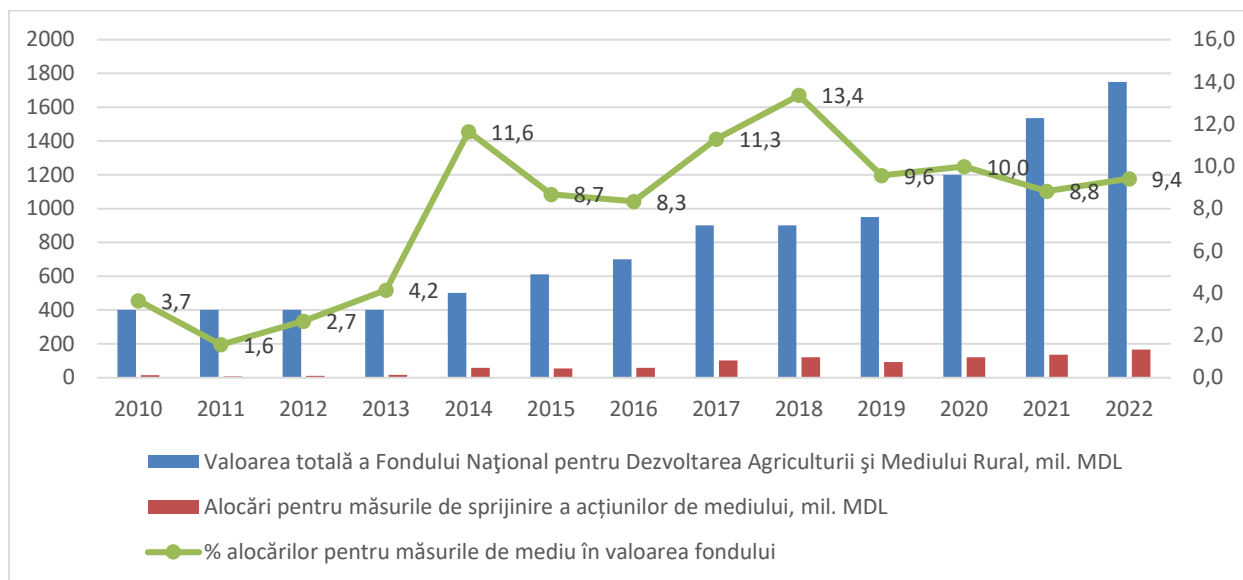

Figura 3.8. Sprijin bugetar pentru acțiuni de mediu, 2010 – 2022, mil. MDL

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Legumele sunt considerate o cultură importantă pentru sectorul agricol al Republicii Moldova. Serele pentru producția de legume necesită îmbunătățiri tehnologice (Petrea, S.M. et al, 2020). Prin urmare, în ceea ce privește Submăsură 1.1. Stimularea investițiilor pentru producția de legume și fructe pe teren protejat (sere de iarnă, solarii, tuneluri), sprijinul se acordă pentru compensarea parțială a costului noilor module pentru sere, solarii, tuneluri achiziționate începând cu doi ani anteriori de subvenționare și puse în funcționare în anul subvenției. Suprafața minimă eligibilă în cadrul acestei submăsuri este de cel puțin 0,1 ha (Hotărâre de Guvern, 2017). În perioada 2010 – 2022, au fost autorizate pentru finanțare un total de 1328 de cereri, iar valoarea subvențiilor autorizate a fost de 197,3 mil. MDL. Această cifră a fluctuat de-a lungul anilor, cu o tendință de creștere în perioada 2012 – 2014. În același timp, numărul total de sere subvenționate a fost de 883, 147 de solarii și 100 de tuneluri. Ponderea submăsurii 1.1 în valoarea totală a Fondului a fost de 0,7% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 7,7%.

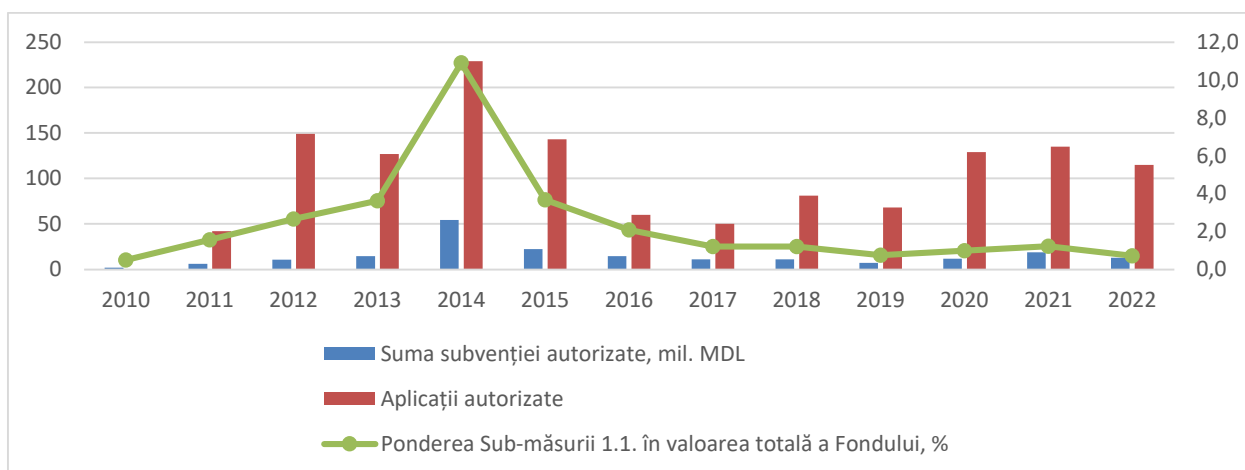

Figura 3.9. Sprijinul bugetar în cadrul Submăsurii 1.1, 2010 – 2022

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

În Republica Moldova, productivitatea culturilor agricole este determinată în mare măsură de condițiile pedologice și climatice. În perioada de vegetație a plantelor, mai ales în lunile iunie-august, practic în fiecare an apar secete de sol și aer. În astfel de condiții climatice, irigarea este o măsură radicală de optimizare a regimului de apă al solului și al plantelor de cultură (Cojocaru, O. et al, 2017). Astfel, în cadrul Submăsurii 2.2 Stimularea investițiilor pentru achiziționarea de echipamente de irigare, cuantumul sprijinului se calculează sub formă de compensare pentru utilajele noi, achiziționate începând cu doi ani anteriori subvenției, puse în funcțiune în anul subvenționării, proporțional cu: 50% din costul sistemelor noi de irigare prin picurare/microaspersoare, dar nu mai mult de 1,0 mil. MDL per beneficiar; 40% din costul sistemului de irigare prin aspersiune, sisteme mobile de irigare, dar nu mai mult de 800,0 mii MDL per beneficiar; 50%

din costul stației de pompare, stației de fertirigare, geomembran , geotextil pentru captarea apei, dar nu mai mult de 1,0 mil. MDL per beneficiar; 50% din costul echipamentelor care formează rețelele de alimentare și/sau distribuție, dar nu mai mult de 2,5 mil. MDL per beneficiar; 50% din costul sistemului de tratare a apei de irigare, prin diverse metode, inclusiv osmoz invers , dar nu mai mult de 2,0 mil. MDL per beneficiar (Hot rârre de Guvern, 2017). M sura de sprijin acordat a fost implementat prima dat în anul 2015. În perioada 2015 – 2022, suma total a subvențiilor alocate a fost de 357,04 mil. MDL, cu un num r de 2013 cereri. Ponderea subm surii 2.2 în valoarea total a Fondului a constituit 4,2% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 44,6%. Suprafața irigat în anul 2022 era de 7812 ha. Num rul total de echipamente de irigare prin picurare în perioada analizat a fost de 1549 unit ți, echipamente de irigare prin aspersiune – 274 unit ți, 52 stații de fertirigare, geomembran și 68 rețele de alimentare și/sau distribuție.

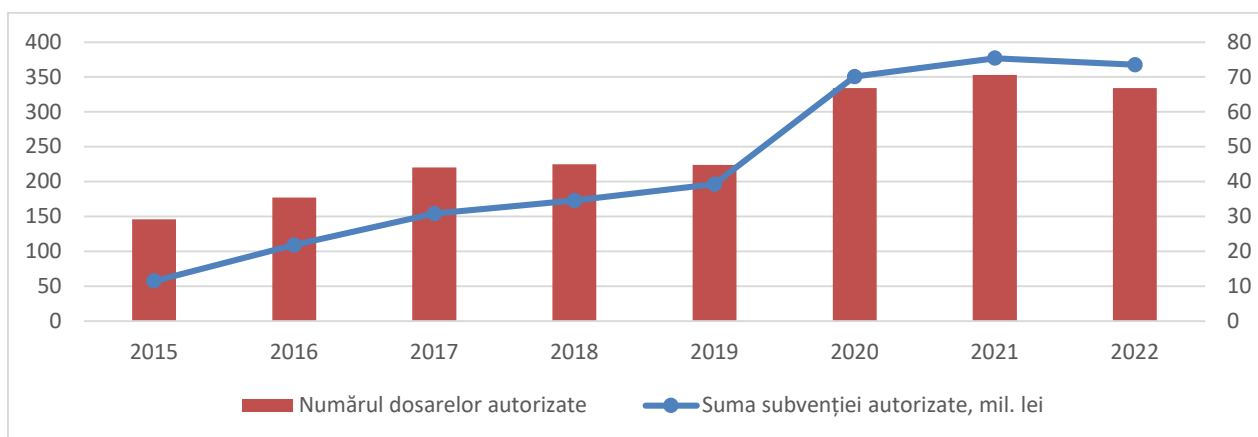

Figura 3.10. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.2, 2015 – 2022

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

În cadrul Subm surii 2.3 Stimularea produc torilor agricoli pentru compensarea cheltuielilor de irigare, subvenția se acord produc torilor agricoli, inclusiv prin asociații de utilizatori de ap , pentru compensarea parțial a cheltuielilor efectuate la pomparea/repomparea apei pentru irigații. Este important de menționat, de asemenea, c solicitanții trebuie s demonstreze, printr-un formular de raportare, c au obținut o creștere a randamentului producției pe terenul irigat, cu excepția plantațiilor tinere perene și a culturilor agricole destinate producției de semințe (Hot rârre de Guvern, 2017). Astfel, în perioada 2013 – 2022, valoarea total a subvențiilor alocate a fost de 49,9 mil. MDL, cu 335 cereri depuse. Ponderea subm surii 2.3 în valoarea total a Fondului a fost de 0,8% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 8,2%. Suprafața irigat aferent sub-m surii respective în anul 2022 era de aproximativ 2380 ha.

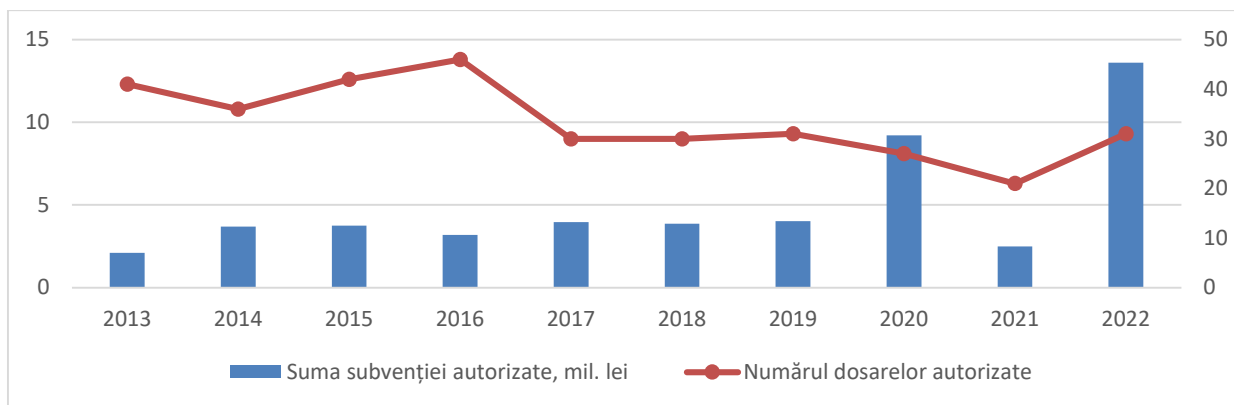

Figura 3.11. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.3, 2013 – 2022

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Agricultura conservativă este promovată pe scară largă ca o strategie de management agricol durabil, cu potențialul de a atenua unele dintre efectele negative ale agriculturii industriale moderne, cum ar fi eroziunea solului pe scară largă, levigarea nutrienților și supraexploatarea resurselor de apă. În plus, terenurile agricole gestionate în cadrul agriculturii conservative se propun să contribuie la atenuarea și adaptarea la schimbările climatice prin reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, reflectarea crescută a radiației solare și utilizarea durabilă a solului și a resurselor de apă (Prestele, R. et al, 2018). În Republica Moldova, aceasta se practică pe o suprafață de peste 50 de mii de hectare, în principal în zona de Nord a republicii (Cojocaru, 2021).

Cuantumul sprijinului acordat în cadrul Subm surii 2.4 Stimularea investițiilor pentru procurarea echipamentului No-Till și Mini-Till, care este destinat agriculturii de conservare, se calculează sub formă de compensare în proporție de 30% din costul pe unitate, dar nu mai mult de 500 mii MDL per beneficiar, pentru noile utilaje agricole (Hotărâre de Guvern, 2017). Din 2015, suma totală a subvențiilor alocate a constituit 316,6 mil. MDL, cu 1734 cereri depuse. Ponderea subm surii 2.4 în valoarea totală a Fondului a fost de 3,7% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 39,5%. Numărul total de echipamente achiziționate a reprezentat 2091 de unități. Suprafața prelucrată cu utilaje de no-till și mini-till în anul 2022 a fost de aproximativ 58.422,5 ha.

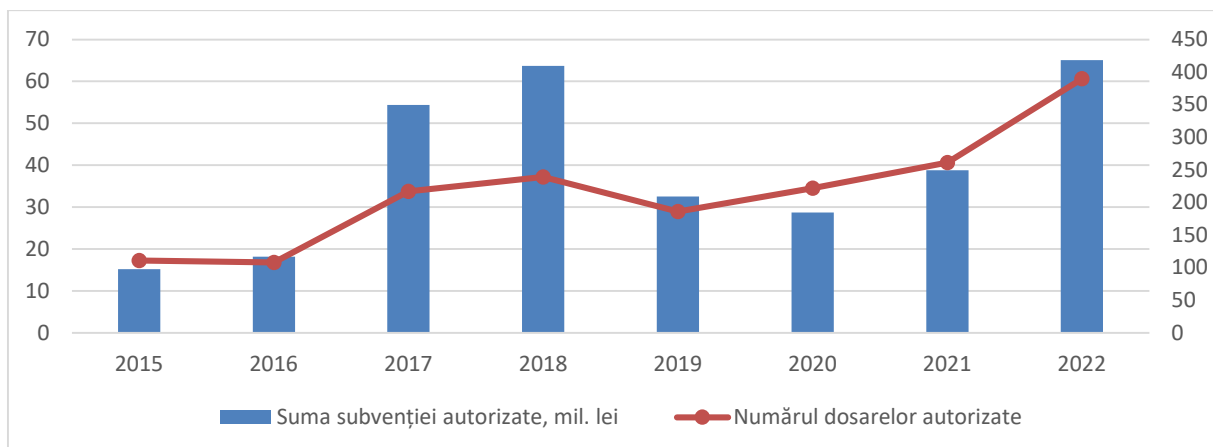

Figura 3.12. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.4, 2015 – 2022

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Sub m sura 2.5. Sus inerea promov rii i dezvolt rii agriculturii ecologice se acord ca sprijin produc torilor care sunt înscri i în sistemul de agricultur ecologic ca plat compensatorie pentru pierderea de venituri i costurile suplimentare suportate de beneficiarii care î i încheie angajamente voluntare i se angajeaz s r mân în această agricultur . sistem pe o perioad de 5 ani.

În Republica Moldova exist condiții naturale de clim i sol destul de favorabile agriculturii ecologice. În ultimii ani, ponderea agriculturii ecologice în sistemul agricol intensiv este în cre tere. Dacă în anul 2010 au fost incluse în circuitul ecologic 19,7 mii ha de teren agricol, atunci în anul 2020 ponderea acestora este de 1,5% din totalul terenului agricol al Republicii Moldova, adic 29,4 mii ha (Cimpoies, L., Cosalic, D., 2022).

Beneficiarii subvenției trebuie s returneze fondurile de sprijin primite dac nu se mențin în sistemul de agricultur ecologic timp de 5 ani (Hot râre de Guvern, 2017). Sprijinul public în cadrul acestei subm suri a început s fie alocat în anul 2016. În perioada 2016 – 2022, valoarea total a subvențiilor alocate a fost de 38,6 mil. MDL, cu 353 cereri depuse. Ponderea subm surii 2,5 în valoarea total a Fondului a fost de 0,4% în 2022, în timp ce în totalul schemelor de sprijin de mediu – 4,2%. Suprafața destinat agriculturii ecologice în cadrul apelului de cereri în anul 2022 era de circa 353,7 ha.

Tabelul 3.4. Sprijinul bugetar în cadrul Subm surii 2.5, 2015 – 2022

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Suma subvenției autorizate, mil. lei	0.6	1.59	7.25	7.85	6.9	7.5	6.9
Num rul dosarelor autorizate	12	30	69	67	65	59	51
Suprafața, ha	443	1,439	3,023	2,538.4	2,538.4	720.4	353.7

Sursa: (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Așadar, existența unor scheme de sprijin pentru acțiuni de mediu și cereri din partea produc torilor agricoli demonstrează preocuparea fermierilor pentru atenuarea efectelor schimb rilor climatice și introducerea bunelor practici agricole legate de conservarea solului, gestionarea apelor, etc.

Pa ii întreprin i de c tre unii fermieri pentru a face față schimb rilor climatice se refer la urm toarele aspecte:

- Aplicarea m surilor de protecție precum mutarea producției de legume în sere, inclusiv sere de iarn , tuneluri și solarii, folosirea de mulci sau alte protecție a plantelor pe sol, instalarea centurilor de protecție a plantelor și utilizarea plaselor de grindin (subm sura 1.1);
- Extinderea aprovizion rii cu ap pentru irigare prin construirea de rezervoare de stocare la scar mic , recoltarea apei pluviale și utilizarea mai mare a surselor locale de ap pentru irigare, cum ar fi pâ râurile și apele subterane, precum și introducerea sistemelor de irigare prin picurare și aspersiune (subm surile 2.2 și 2.3).
- Schimbarea practicilor agronomice, cum ar fi folosirea tehnicilor f r cultivare, trecerea la producția ecologică , modelele de plantare, rotația culturilor și culturile intercalate, augmentarea chimic a solului, utilizarea soiurilor rezistente la secet (subm surile 2.4 și 2.5) (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021).

În plus, având în vedere apariția recent a evenimentelor meteorologice nefavorabile, în special seceta, politica agricol ar trebui să consolideze capacit țile fermierilor de gestionare a riscurilor. Acest domeniu de politic generează sinergii mari cu serviciul de extensiune. Dar, deoarece evenimentele meteorologice ar putea avea un impact puternic la scar regional , adică mai multe ferme învecinate vor fi afectate în acela i timp, gestionarea riscurilor nu poate fi

delegat exclusiv managerilor fermelor. În plus, ar putea fi necesare instrumente pentru a asigura lichiditatea fermelor (Herzfeld, T., Lucasenco, E., Zvyagintsev, D., 2022).

Astfel, agricultura din Republica Moldova necesită schimbări structurale transformative orientate spre o recoltă mai calitativă și restabilirea fertilității solului prin reîntoarcerea carbonului înapoi în sol (sechestrarea carbonului), recunoscând solul drept un ecosistem viu.

În Republica Moldova, sprijinul public trebuie acordat acelor producători agricoli care respectă întregul sistem de agricultură și care dețin un plan de organizare a unei ferme la nivel de landșaft, indiferent de suprafața și forma de proprietate asupra pământului, contribuind, astfel, la prevenirea eroziunii solului și la reducerea impactului negativ al secetei. Planul pentru organizarea fermei la nivel de landșaft în condiții de stepă va include:

- plantarea centurilor forestiere de adpost în dependență de specificul landșaftului;
- construcția unei rețele de rezervoare de apă în partea inferioară a reliefului;
- respectarea rotației culturilor printr-o diversitate mai mare a principalelor culturi și a culturilor de acoperire prin amplasarea diferențiată a culturilor la nivel de landșaft;
- minimalizarea și chiar evitarea plugurilor cu brzdare;
- integrarea creșterii animalelor și culturilor, ceea ce presupune întoarcerea culturilor furajere în sistemul de rotație a culturilor, inclusiv a leguminoaselor, pentru stocarea azotului biologic și utilizarea compostului de gunoi de grajd;
- reducerea și evitarea aplicării îngrășmintelor minerale, în special a celor cu azot și a pesticidelor împotriva dăunătorilor, bolilor și pentru controlul buruienilor (**Boincean, B. , 2021**).

În același timp, se determină o nevoie acută de a organiza un sistem de stat de monitorizare a calității solurilor, care poate fi utilizat ca bază pentru alocarea de subvenții în sectorul agrar.

Un alt principiu al PAC 2023 – 2027 este reprezentat de *echitabilitatea politicii agricole*. Astfel, conform prevederilor PAC, sprijinul financiar sub formă de subvenții este direcționat către fermierii care într-adevăr necesită acest sprijin.

Drept urmare, unul din tipurile de sprijin este *sprijinul redistributiv pentru venit* – țările din UE trebuie să dedice cel puțin 10 % din plățile directe instrumentului de sprijin redistributiv pentru venit, pentru a răspunde mai bine nevoilor de venituri ale fermelor mici și mijlocii (Comisia Europeană, 2023). În Republica Moldova, acest tip de sprijin este unul absent, accentul în programul de subvenționare fiind plasat pe subvențiile post-investiționale. În același timp, lipsesc direcții sau măsuri de subvenționare direcționate nemijlocit către micii fermierii sau cei mijlocii, cu excepția compensării accizei la motorină pentru anul 2022. Deși în anul 2021 au fost stabilite

categoriile de fermieri în micro (drept de proprietate sau posesie și folosință până la 2 ha de teren agricol arabil și/sau până la 1 ha de teren ocupat de culturi perene sau 1 ha de legume în câmp deschis, sau 0,1 ha de legume pe teren protejat ori până la 40 de capete de bovine sau 50 de capete de porcine, ovine/caprine), mici (drept de proprietate sau posesie și folosință de la 2 până la 10 ha de teren agricol arabil și/sau de la 1 până la 3 ha de terenuri ocupate de culturi perene sau de la 1 până la 3 ha de legume în câmp deschis, sau de la 0,1 până la 0,3 ha de legume pe teren protejat ori de la 41 până la 100 de capete de bovine sau de la 51 până la 2000 de capete de porcine, sau de la 51 până la 150 de capete de ovine/caprine), mijlocii (drept de proprietate sau posesie și folosință de la 10 până la 75 de ha de teren agricol arabil și/sau de la 3 până la 15 ha de terenuri ocupate de culturi perene sau de la 3 până la 5 ha de legume în câmp deschis, sau de la 0,3 până la 1 ha de legume pe teren protejat ori de la 101 până la 250 de capete de bovine sau de la 2001 până la 10000 de capete de porcine, sau de la 151 până la 450 de capete de ovine/caprine) și mari (drept de proprietate sau posesie și folosință mai mult de 75 de ha de teren agricol arabil și/sau mai mult de 15 ha de terenuri ocupate de culturi perene sau mai mult de 5 ha de legume în câmp deschis, sau mai mult de 1 ha de legume pe teren protejat ori peste 250 de capete de bovine sau peste 10000 de capete de porcine, sau peste 450 de capete de ovine/caprine) (Parlamentul Republicii Moldova, 2021), totuși această clasificare nu a adus politici de susținere adaptate pe deplin acestor tipuri de exploatații agricole. Introducerea în Republica Moldova a sprijinului redistributiv complementar pentru venit va contribui la diminuarea diferențelor în materie de venituri între sectorul agricol și alte sectoare ale economiei, cu un efect benefic asupra dezvoltării spațiului rural și încetinirea tendinței de migrație a tinerilor din spațiul rural în cel urban.

Fermierii activi reprezintă o altă categorie susținută de PAC, și sunt anume acei fermieri care pe deplin se implică în activitatea agricolă și a căror venituri de bază sunt din agricultură. Noile prevederi ale PAC conțin o definiție obligatorie, dar flexibilă, a fermierului activ, care urmează să fie stabilită de țările UE. Aceasta specifică nivelul cerut pentru diferitele activități întreprinse. Numai fermierii activi pot primi un anumit sprijin din partea UE (Comisia Europeană, 2023). În Republica Moldova, la moment, nu există condiționalități aferente gradului de activism a fermierilor, fiecare fiind apt și posibil de a depune dosar la subvenționare, în cazul în care întrunește condițiile generale de eligibilitate stipulate de regulamentele în vigoare. În același timp, pentru o direcționare mai eficientă a subvențiilor și pentru a stimula într-adevăr, cei mai eficienți

i activi fermieri, introducerea criteriului de fermier activ ar contribui la atingerea acestora obiective.

Condiționalitatea socială, un alt principiu al echității politicii agricole presupune respectarea anumitor standarde de muncă ale UE, iar beneficiarii sunt încurajați să îmbunătățească condițiile de muncă în ferme. În Republica Moldova, nu este aplicat o astfel de condiționalitate în procesul de achitare a subvențiilor. Lipsa standardelor de muncă aferente eligibilității procesului de subvenționare reprezintă o lacună a sistemului actual autohton, iar introducerea acestora ar contribui la disciplinarea fermierilor ce angajează personal pentru efectuarea lucrărilor agricole. În acest sens, introducerea unui astfel de criteriu ar aduce câteva beneficii, în special ce țin de: diminuarea economiei tenebre, condiții și standarde de lucru mai bune și clare pentru angajații din domeniu, respectarea legislației muncii etc.

Alte direcții ale PAC sunt reprezentate de *sprijinirea tinerilor fermieri și îmbunătățirea egalității de gen*. În țările membre UE, cel puțin 3% din plățile directe trebuie în mod obligatoriu să fie distribuite tinerilor fermieri. Această distribuție poate lua forma sprijinului pentru venit sau pentru investiții sau ajutoare la înființarea unei afaceri agricole. Cu referire la această direcție, în Republica Moldova, tinerii fermieri și femeile fermieri sunt susținuți în procesul de subvenționare, prin intermediul subvențiilor în avans sau alte tipuri de subvenții postinvestiție. În contextul implementării Regulamentului privind condițiile și procedura de acordare a subvențiilor în avans pentru proiectele start-up anual, 5% sau 87,5 mil. lei din valoarea FNDAMR (2022), sunt direcționate pentru susținerea tinerilor, femeilor fermierilor și migranților reveniți de peste hotarele țării ce se lansează pentru prima dată în activități economice.

Astfel, în anul 2022, 42 producători agricoli debutanți au manifestat interes pentru inițierea în afaceri, cu planificarea investițiilor în sectorul agricol de peste 61,7 mil. lei ce vor genera crearea a peste 84 locuri noi de muncă. Aportul statului pentru dezvoltarea a 42 de proiecte start-up urmează să fie de peste 25,3 mil. lei, surse disponibile în FNDAMR. Femeile fermieri au depus mai multe dosare, astfel că ponderea acestora din totalul dosarelor depuse constituie 52,4% (22 dosare) și 47,6% (20 dosare) din afaceri urmează să fie administrate de tineri fermieri. Drept urmare,

Republica Moldova este în deplină concordanță, în cazul respectiv, cu prevederile PAC ale UE în politica de subvenționare în derulare.

Un alt principiu al PAC 2023 – 2027 este reprezentat de **îmbunătățirea competitivității**. Astfel, PAC va consolida poziția fermierilor în lanțul de aprovizionare și va stimula competitivitatea sectorului agroalimentar prin:

- creșterea puterii de negociere – noile norme consolidează cooperarea dintre producători, încurajându-i pe fermieri să colaboreze și permițându-le să creeze o putere de contrabalansare pe piață;
- orientarea către piață – PAC 2023-2027 menține orientarea generală spre piața reformelor anterioare, încurajând fermele din UE să alinieze oferta la cererea din Europa și din afara acesteia;
- rezerva pentru situații de criză – pentru a face față unor eventuale crize viitoare, PAC reformat include o nouă rezervă financiară în valoare de cel puțin 450 de milioane EUR pe an;
- sprijinul pentru sectorul vitivinicol – au fost convenite norme specifice pentru a îmbunătăți sprijinul acordat sectorului vitivinicol (Comisia Europeană, 2023).

Drept urmare, noua PAC este concepută pentru a modela tranziția către un sector agricol european durabil, rezistent și modern. În cadrul politicii reformate, finanțarea va fi distribuită mai echitabil fermelor familiale mici și mijlocii, precum și tinerilor fermieri. În plus, fermierii sunt sprijiniți să adopte noi inovații, de la agricultura de precizie până la metodele de producție agroecologice. Prin sprijinirea acțiunilor concrete în aceste domenii și în alte domenii, noua PAC constituie piatra de temelie pentru securitatea alimentară și comunitățile agricole din Uniunea Europeană.

3.3. Recomandări privind direcțiile strategice de modernizare a sectorului agricol

În baza modelului de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova elaborat de autor, în contextul evoluțiilor actuale ale sectorului, precum și situația regională și internațională, ipotezele de cercetare formulate sunt: modernizarea sectorului agricol al Republicii Moldova se bazează pe revitalizarea (recuperarea) sectoarelor cu potențial sporit de dezvoltare, creșterea (sporirea) competitivității produselor agroalimentare pe plan internațional și protejarea (susținerea) producătorilor agricoli, precum și faptul că modernizarea sectorului agricol poate fi realizată prin perfecționarea politicii agrare din Republica Moldova în conformitate cu prevederile PAC a UE – au fost confirmate în cadrul analizei efectuate.

Ca rezultat al confirmării acestor ipoteze, sunt propuse o serie de recomandări privind direcțiile strategice de modernizare a sectorului agricol.

Recomandări pentru revitalizarea (recuperarea) anumitor sub-sectoare ale agriculturii autohtone. În vederea revitalizării unor sectoare cu potențial ridicat, în special cel al **legumelor și fructelor** este necesar de a întreprinde următoarele acțiuni:

- *Îmbunătățirea lanțurilor valorice în ceea ce privește procesarea, sprijinul pentru investiții și infrastructura* pentru a îndeplini standardele UE și alte state străine, precum și a tepturile retailerilor. Fructele și legumele reprezintă un sector important al producției agricole moldovenești și pentru dezvoltarea acestuia sunt alocate un număr considerabil de miliarde de sprijin. Prin urmare, sectorul pomicol beneficiază direct de submăsurile 1.2. P – Stimularea investițiilor pentru înființarea de livezi și plantații pomicole; 1.2. D - Defrișarea plantațiilor perene neproductive; Submăsură 1.2. A - echipamente antigrindină și antiplăci; Submăsură 1.2. S – Instalații suport; 1.6.1. Case de ambalare și frigider pentru depozitarea fructelor, strugurilor și legumelor; Submăsură 1.6.2. Prelucrarea, uscarea și congelarea fructelor, strugurilor, legumelor și cartofilor, în timp ce la producția de legume se adaugă Submăsură 1.1 - Stimularea investițiilor pentru producția de legume și fructe pe teren protejat (sere de iarnă, solarii, tuneluri). Măsurile actuale de sprijin acoperă aproape întregul lanț, începând cu defrișarea și terminând cu infrastructura post-recoltare și procesare. În același timp, încă nu atât de mulți fermieri au capacități financiare de a investi de-a lungul lanțului pentru a îndeplini standardele UE și din alte state străine, precum și a tepturile comercianților cu amănuntul. Standardele de calitate, precum și ambalarea și etichetarea ar trebui să reprezinte o prioritate pentru producătorii care ar dori să acceseze piața externă, în special UE. Producătorii moldoveni de mere sunt încă lipsiți de calitatea necesară a merelor, ceea ce duce la o valorificare a cotelor de export către UE în cadrul ZLSAC în intervalul de 0,2% până la 6% în perioada 2015 – 2022.

- *Dezvoltarea clusterelor agroalimentare bazate pe proximitatea geografică sau proximitatea organizată.* Acest lucru va contribui la înființarea unei infrastructuri moderne și a unor facilități comune în vederea înființării unităților de prelucrare a fructelor și legumelor bazate pe o abordare clusterială prin crearea unei sinergii și legături între producătorii agricoli și/sau asociații, procesatori, distribuitori și piață printr-un lanț de aprovizionare bine echipat. Clusterelor agroalimentare pot reprezenta generatoare de transfer de cunoștințe și de asimilare a ultimelor inovații și întregul impact economic al clusterului va fi transmis de-a lungul întregului lanț valoric.

- *Sprijinirea cercetării de piață și crearea parteneriatelor de afaceri eficiente* pentru produsele procesate cu valoare adăugată va crește vizibilitatea națională și internațională a

sectorului prin furnizarea de analize actualizate atât de necesare mediului de afaceri. Parteneriatele de afaceri pentru producția de fructe și legume procesate cu valoare adăgată vor avea ca rezultat dezvoltarea de noi produse, promovarea și comercializarea acestora pe piețele interne și internaționale.

- *Servicii de consultanță pentru producători* pentru a ajuta la identificarea diferitelor nișe de piață și ajustarea tiparelor de producție în funcție de dimensiune și tip de mediu pentru a satisface cererea. Serviciile de consultanță vor ajuta fermierii să identifice nișe de piață, oportunități de creștere, contribuind astfel la optimizarea prețurilor și comercializarea produselor. Serviciile de consultanță dezvoltate vor contribui, de asemenea, la creșterea competitivității fermelor, precum și la multiplicarea șanselor în aplicarea și obținerea sprijinului agricol prin politicile actuale de sprijin, granturi, programe și proiecte ale donatorilor internaționali, etc.

- *Îmbunătățirea procesului de asociere* între producătorii agricoli va conduce la dezvoltarea unor activități comune între membri, menite să crească competitivitatea și puterea de negociere. Membrii asociațiilor beneficiază adesea de o gamă largă de servicii precum traininguri, servicii de consultanță și consultanță, asistență pe piață, promovarea exporturilor, etc.

- *Stimularea dezvoltării de noi modele și tipuri de agricultură*, cum ar fi sere moderne și agricultura verticală interioară, care reduce cantitatea de suprafață necesară pentru cultivarea plantelor în comparație cu metodele tradiționale de agricultură și permite un control mai bun asupra unor aspecte atât de importante precum umiditatea, lumina etc. scopul creșterii producției și a randamentelor.

În scopul revitalizării și modernizării **sectorului zootehnic**, sunt propuse următoarele recomandări:

- *Sprijin pentru respectarea standardelor veterinare pentru animale și produse de origine animală*, ce reprezintă o necesitate pentru sectorul zootehnic din Moldova. Este o nevoie acută de un inventar al legislației existente, al programelor implementate și al cadrului instituțional. Sectorul este solicitat pentru armonizare internațională (aplicarea standardelor UE), stabilirea de standarde și orientări pentru bunăstarea animalelor printr-o abordare bazată pe știință, precum și activități de consolidare a capacităților.

- *Sprijin pentru dezvoltarea infrastructurii zootehnice*. Situația sectorului zootehnic continuă să fie dominată de o prezență ridicată a gospodăriilor mici și a exploatațiilor agricole, care dețin cea mai mare parte a numărului de animale înregistrate. Ca urmare a scăderii continue a numărului de animale în cea mai mare parte pentru fiecare categorie de animale, cu excepția iepurilor și a familiilor de albine din cauza nivelului scăzut de investiții, a infrastructurii slabe, a

costurilor mari de producție etc., este nevoie pentru un sprijin sporit alocat dezvoltării acestui sector. Subvenționarea insuficientă a sectorului reprezentând circa 9% în anul 2019 din totalul sumelor autorizate la plată și existența a 3 miliarde euro surse post-investiție aferente sectorului zootehnic: Submăsura 1.4 Stimularea investițiilor pentru echipamente și renovare tehnologică a fermelor zootehnice și Submăsura 1.5 Stimularea achiziției de animale de reproducție și menținerea fondului genetic al acestora și Submăsura 1.6.4. Prelucrarea primară, ambalarea, refrigerarea, congelarea și depozitarea carnilor, prelucrarea, ambalarea și depozitarea laptelui, precum și analiza mierii au determinat introducerea în 2021 a plăților directe pe cap de animal care nu acoperă toată diversitatea sectorului zootehnic (doar vaci, oi și capre). Tehnologizarea sectorului zootehnic poate veni sub formă de tehnologii nutriționale, genetice, tehnologie digitală și multe altele. Aceasta poate îmbunătăți sau îmbunătăți capacitatea de producție, bunăstarea sau managementul animalelor.

- *Transfer tehnologic privind modele noi de ferme conform standardelor UE și dezvoltarea unui sistem informațional adecvat privind oportunitățile de finanțare pentru sectorul zootehnic.*

Recomandări pentru sporirea competitivității sectorului agricol. Pentru **culturile cerealiere și tehnice**, care dețin o pondere importantă în comerțul extern și sunt unele din cele mai competitive produse pe plan extern conform indicatorului RCA, atât în raport cu țările lumii, cât și cu cele membre ale UE, sunt propuse următoarele recomandări:

- *Facilitarea îmbunătățirii tehnologiilor de cultivare a culturilor și a agriculturii de precizie în vederea atingerii durabilității producției agricole. Recolte importante și productivitatea crescută pot fi obținute prin gestionarea corectă a îngrășămintelor, optimizarea rotației culturilor, controlul nivelurilor de umiditate prin practici moderne de irigare, condițiile solului și stresul din câmpuri. Asigurând sectorul cu practici mai precise de plantare și cultivare a culturilor, fermierii pot beneficia de o eficiență sporită și de un management mai bun al costurilor.*

- *Elaborarea unor reguli antitrust pentru produsele agricole care vor contribui la protejarea fermierilor de practicile comerciale concertate. Piața cerealelor este influențată de structuri oligopolice ascunse care se remarcă printr-un comportament monopolist exprimat de marile companii sau intermediari. Fermele mici care cultivă cereale sunt lipsite de performanță, fiind forțate de circumstanțe să prezinte un preț scăzut la poarta fermei pentru produsele cerealiere și culturile tehnice. Dezvoltarea regulilor antitrust pentru produsele agricole va contribui la creșterea concurenței în sector, permițând fermierilor să stabilească un preț decent și să contrabalanseze efectele concentrării crescânde a comportamentului monopolist.*

- *Stimulentele speciale pentru diversificarea cerealelor cultivate prin cre terea producției ecologice și a cerealelor la scară mai mică*, cum ar fi sorgul, ovul sau secara, vor contribui la satisfacerea modelelor de consum în schimbare și a cererilor internaționale de cereale de mare valoare. Furnizarea de servicii de consultanță privind practicile de cultivare a cerealelor ecologice și cre terea gradului de conștientizare în rândul fermierilor ar contribui la cre terea cunoștințelor producătorilor și la dezvoltarea în continuare a instalațiilor de depozitare și a liniilor de procesare.

- *Consolidarea infrastructurii lanțurilor valorice*, cum ar fi instalații eficiente de depozitare, transport, proceduri de export și alte mijloace de facilitare a exporturilor și reducerea costurilor. Fermierilor li se poate oferi o mai mare flexibilitate în ajustarea producției la o anumită categorie de piață, precum și adoptarea deciziei de depozitare sau vânzare a producției într-o anumită perioadă a anului, crescând astfel șansele de a obține un preț mai mare.

- *Instituirea unui program de instruire pe scară largă* privind bunele practici agricole în domeniu va contribui la creșterea cunoștințelor agricole ale fermierilor în ceea ce privește practicile de înșănăntare, precum și va permite adoptarea celor mai bune practici destinate creșterii și diversificării producției.

- *Creșterea transparenței, cum ar fi informațiile despre preț*. Un grad ridicat de transparență în stabilirea prețurilor va crea condiții prealabile pentru obținerea unei echități între fermieri și alți actori ai lanțului, va ridica discuții importante privind echitatea prețurilor și va contribui la cre terea puterii de negociere a producătorilor agricoli. Informațiile despre prețuri și modificările acestora pot fi inițiate de producător sau de entități neguvernamentale, prin intermediul rețelelor sociale, media sau direct către clienți. Informațiile despre piață și prețuri disponibile în toate etapele lanțului de aprovizionare cu alimente (agricultori, companii de procesare, comerț cu amănuntul, etc.) vor aduce mai multă lumină asupra modului în care se formează prețurile pe măsură ce produsele agroalimentare trec prin lanț. Datele vor ajuta producătorii agricoli să observe tendințele pieței în diferitele etape ale lanțului și să evalueze impactul acestora. În același timp, informațiile disponibile despre prețuri pot oferi informații suplimentare despre costurile intermediare, cum ar fi costurile de transport, depozitare, manipulare, alte marje etc. În același timp, o astfel de transparență va permite operatorilor de pe piață să aibă acces cel puțin la un nivel minim de informare, reducând semnificativ asimetriile informaționale între operatorii mici și mari, contribuind, de asemenea, la o producție, marketing și decizii de investiții mai eficiente.

Dezvoltarea lanțurilor valorice reprezintă o altă direcție importantă de sporire a competitivității sectorului prin modernizare. Astfel, indicatorii SEP au evidențiat o posibilă dezintegrare a piețelor marfurilor agricole din Moldova. Lipsa unui mecanism instituționalizat de prevenire și analiză a riscurilor în agricultură, dependența excesivă a unor produse de anumite piețe, preț mic la poarta fermei ducă la limitarea modernizării, dependența excesivă a unor produse agroalimentare de anumite piețe, venituri mici nemijlocit pentru agricultori, lanțurile de aprovizionare prea lungi, etc. Participarea crescândă a fermierilor, în special a micilor proprietari, în lanțurile valorice integrate, complexe și moderne va îmbunătăți transmiterea prețurilor și îi va ajuta să beneficieze mai mult de deschiderea în continuare a economiei și de extinderea oportunităților de export. Dezvoltarea lanțurilor valorice mici ar contribui, de asemenea, la dezvoltarea sectorului agricol și ar îmbunătăți procesul de cooperare între producători. Îmbunătățirea dezvoltării lanțurilor valorice poate fi realizată prin:

-) Revizuirea gradului de concurență de-a lungul lanțurilor valorice agroalimentare și măsuri pentru reducerea puterii de piață și creșterea transparenței;
-) Stimularea investițiilor în procesarea mai profundă a marfurilor agricole și creșterea valorii adăugate;
-) Sprijinirea dezvoltării infrastructurii precum colectarea, clasificarea, stocarea, transportul și sistemele de informare a prețurilor;
-) Sprijinirea tranziției către standarde mai ridicate de calitate și siguranță alimentară pentru a se conforma cerințelor UE în materie de siguranță alimentară și a accesa piețele UE;
-) Revizuirea și, acolo unde este necesar, optimizarea activităților de inspecție și control;
-) Promovarea dezvoltării cooperativelor și asociațiilor de marketing prin politici fiscale și facilități legislative prin stabilirea unei scheme de sprijin pentru îmbunătățirea accesului acestora la piață și infrastructura pieței.

Pentru a **îmbunătăți capacitățile exporturilor produselor agroalimentare** devine necesar de a realiza *revizuirea tehnică* și *îmbunătățirea măsurii de sprijin legate de promovarea producției agroalimentare*. Submăsura 1.9 Stimularea activităților promoționale a fost introdusă în programul de subvenții în anul 2017. Este destinat sprijinirii producătorilor agricoli, grupurilor de producători, inclusiv prin asociații profesionale, să participe și să organizeze expoziții, târguri, concursuri, inclusiv pe piețele externe în vederea creșterii competitivității și promovarea produselor agricole și agroalimentare autohtone. Cu toate acestea, de la introducerea acestei măsuri, ea nu a câștigat popularitatea așteptată, iar numărul de cereri este foarte scăzut (1 în 2018 și 5 în 2019). Prin urmare, acordarea în avans a subvențiilor poate reprezenta o soluție de activare

a fermierilor în aplicarea pentru sprijin de promovare, dar, în același timp, este necesar o analiză suplimentară pentru a identifica motivul pentru care fermierii nu aplică intens pentru acest tip de sprijin.

De asemenea, este nevoie de a crea *premise normative și funcționale pentru digitalizarea sectorului agricol*. Având în vedere că procesul de digitalizare a agriculturii moldovenești este abia la început și gradul de digitalizare este foarte scăzut, devine din ce în ce mai important stimularea utilizării tehnologiilor moderne și digitale. Astfel, fermierii pot beneficia de condiții de muncă îmbunătățite pentru fermieri, optimizarea factorilor de producție și fluxuri de informații îmbunătățite care conduc la creșterea productivității. Poate reprezenta un pas major înainte și poate crește eficiența activităților agricole, creșterea producției cu utilizarea a mai puține resurse și un control mai bun al costurilor pentru maximizarea profitului.

În același timp, un nivel sporit de comercializare și exporturi poate fi atins prin intermediul *agențiilor noi de promovare a alimentelor pe piața externă*.

Îmbunătățirea serviciilor de cercetare și dezvoltare, educație și extensiune în sectorul agricol reprezintă o altă direcție în vederea sporirii competitivității produselor agroalimentare autohtone. Aceasta poate fi realizat prin:

- *Îmbunătățirea colaborării dintre mediul academic și întreprinderile agricole* prin programe comune de cercetare și dezvoltare. C&D are o importanță semnificativă în creșterea productivității agricole. În același timp, lipsa acțiunilor coordonate din partea comunității științifice și a întreprinderilor agricole are ca rezultat neaplicarea unora dintre tehnologiile și recomandările de politici dezvoltate în sectorul C&D. O abordare științifică poate aduce o valoare adăugată considerabilă activității agricole a fermelor prin transferul de cunoștințe și furnizarea de inovații tehnologice în domeniu. Aceasta va permite crearea unui model favorabil dezvoltării sectorului prin implicarea actorilor din diverse domenii, cu experiențe și expertiză specifice necesare realizării transferului de tehnologie și cunoștințe și creșterea șanselor tehnologiilor și inovațiilor de a ajunge la un număr mai mare de fermieri.

- *Îmbunătățirea educației în domeniul agricol și modernizarea serviciilor de extensiune*. Sistemul de învățământ agricol trebuie să răspundă nevoilor cerințelor pieței și să ofere o forță de muncă agricol bine educată. Reforma curriculară, formarea și reechiparea universităților, colegiilor și școlilor profesionale ar trebui să reprezinte un domeniu de înaltă prioritate pentru factorii de decizie. Îmbunătățirea perspectivelor de educație pe tot parcursul vieții în agricultură prin campanii de informare poate promova adoptarea de noi tehnologii prin creșterea accesului fermierilor la informații și a capacității acestora de a se adapta la noile condiții și

oportunități. În același timp, serviciile de extensivă trebuie să fie reorganizate pentru a satisface cerințele tot mai mari ale producătorilor agricoli în sistemul de transfer de cunoștințe specializat și de înaltă calificare și pentru a aborda eșecurile pieței care îi împiedică pe fermieri să implementeze cele mai recente inovații și expertiză tehnologică.

Îmbunătățirea schemelor de calitate prin promovarea schemelor naționale de calitate și implementarea etichetării calității și a etichetelor ecologice voluntare prin utilizarea unor semne și indicații speciale de origine pentru produsele din piețe și magazine vor contribui pozitiv la performanța producătorilor agricoli.

În aceeași ordine de idei, *armonizarea cadrului național de reglementare privind indicațiile geografice, denumirea de origine protejată și specialitățile tradiționale garantate cu acquis-ul comunitar* și promovarea acestora reprezintă încă un pas important. Producția, protecția și promovarea produselor alimentare de înaltă calitate trebuie să joace un rol important în politica agricolă a Republicii Moldova. Aceste produse cu valoare adăugată ridicată au șansa de a satisface cerințele consumatorilor străini și locali pentru produse autentice și să acționeze ca niște flagship ale patrimoniului cultural al țării și ca motoare economice pentru întregul sector agroalimentar. Inițiativele de producție a IG, DOP și STG rural ar trebui sprijinite, deoarece combină cunoștințele și practicile tradiționale. Există o nevoie puternică de a dezvolta parteneriate durabile și creative între producători și entitățile publice și private, menite să crească gradul de conștientizare a consumatorilor cu privire la produsele cu indicație geografică, DOP și STG. În plus, ar trebui să se acorde sprijin pentru formarea producătorilor în vederea îmbunătățirii capacităților lor de producție, piață și promovare.

Recomandările privind protejarea (sustinerea) producătorilor agricoli țin de următoarele aspecte cheie:

Îmbunătățirea sistemului de alocare a subvențiilor pentru producătorii agricoli prin:

- *Revizuirea măsurilor de sprijin public și a valorii Fondului Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural.* Ținând cont că în ultimii ani au fost introduse noi măsuri de sprijin în programul de subvenții, iar Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural alocă fonduri Fondului Național al Viei și Vinului, subvenții în avans, plăți directe pe cap de animal, măsurile de dezvoltare rurală și subvențiile post-investiții, s-a dezvoltat un decalaj semnificativ și o lipsă de corelație între Fond și bugetul disponibil. Totodată, începând cu anul 2022, Grupurile de Acțiune Locală pot accesa finanțare din surse publice, bugetul disponibil pentru Programul LEADER fiind de până la 5% din Fondul Național pentru Dezvoltarea Agriculturii și Mediului Rural. Deși bugetul alocat a crescut în ultimii ani, cu toate acestea,

întârzierile considerabile înregistrate la plata datoriilor (subvenții autorizate pentru anul 2022) sunt în creștere și creează preocupări. Prin urmare, este nevoie fie de un program de subvenții mai bine conceput al cărui suport de sprijin să se bazeze pe cele mai importante nevoi ale fermierilor, aliniat la starea actuală a sectorului agricol și la prioritățile viitoare, fie o creștere semnificativă a valorii Fondului, pentru a răspunde tuturor solicitărilor existente și a evita apariția datoriilor.

- *Realizarea unei sinergii ridicate între cadrul național de reglementare aferent sectorului agricol.* Prevederile viitorului program de subvenții trebuie să fie în concordanță cu obiectivele, domeniile de intervenție și prioritățile noii Strategii Naționale de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural, precum și cu Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”.

- *Îmbunătățirea accesului micilor fermieri la sprijinul public prin programe specifice.* Ținând cont de faptul că o pondere semnificativă din fondurile alocate ca sprijin public sunt destinate subvențiilor post-investiții (16 milioane surse și submilioane surse), micii fermieri au nevoie de intervenții direcționate ca urmare a capacităților lor financiare scăzute de a investi în sectorul agricol. Subvențiile în avans direcționate în mod special către micii agricultori pot spori implicarea eficientă a acestora în activitățile agricole. În același timp, pe baza capacităților limitate ale forței de muncă și a altor factori, micii agricultori pot necesita informații suplimentare, servicii de consiliere și formare.

- *Îmbunătățirea capacităților instituționale ale Agenției de Intervenție și Plăți în Agricultură prin sporirea capacităților personalului AIPA.* Introducerea de noi surse în programul de subvenții (subvenții în avans, subvenții pentru dezvoltare rurală și subvenții directe pe cap de animale, precum și ajutor de stat ad-hoc în perioada de secetă, sau ca urmare a altor condiții climatice) a condus la depășirea personalului AIPA. Prin urmare, se remarcă necesitatea reorganizării departamentelor AIPA, prin adugarea de noi departamente în organigrama organizației care se vor ocupa de noile tipuri de subvenții care au fost introduse recent. Creșterea capacităților instituționale poate contribui la asigurarea stabilității personalului la AIPA, întrucât fluctuația personalului existent în oficiile teritoriale împiedică o mai bună cooperare cu fermierii și transferul de informații.

Perfecționarea sistemului de monitorizare și informare prin:

- *Îmbunătățirea și digitalizarea sistemelor de monitorizare în domeniu.* Realizarea unei evaluări anuale a performanței și eficacității și eficienței fondurilor bugetare direcționate spre sprijinirea agriculturii și dezvoltării rurale, precum și dezvoltarea unor scheme de monitorizare pentru evaluarea impactului potențial al transferurilor bugetare către sectorul agricol va contribui la îmbunătățirea monitorizării sistemului. În același timp, digitalizarea întregului proces de

aplicare și a sistemului de primire a subvențiilor poate contribui la crearea transparenței în sistem și la economisirea de timp și resurse. Crearea unei rețele de tip FADN formate din gospodării raportoare și a instrumentelor de studiu ar putea servi drept bază pentru studii solide de monitorizare și de evaluare a impactului. Din punct de vedere administrativ, devine necesar desemnarea unei funcții de monitorizare și evaluare a politicilor (ME) în cadrul Ministerului Agriculturii prin atribuirea de capacități adiționale (economiști, statisticieni) cu un plan de a realiza monitorizarea și evaluarea de politici, inclusiv studii de analiză a lanțurilor valorice, studii de monitorizare a prețurilor, studii independente pentru anumite produse, în special pentru produsele din sectorul zootehnic, precum și evaluarea impactului general (cel puțin o dată la doi ani) în baza sondajului în rândul gospodăriilor agricole. O astfel de unitate de monitorizare și analiză a politicilor în cadrul ministerului ar trebui să dispună de acces la baze de date statistice detaliate din partea diferitor autorități din Republica Moldova pentru a produce estimări și mai consistente privind indicatorii de suport, ținând cont de diferențele în calitatea și utilizarea produselor.

- *Îmbunătățirea accesului la informații pentru jucătorii de pe piață*. În prezent, sistemul informațional reprezintă o constrângere majoră pentru o politică eficientă de dezvoltare și evaluare. Organismele publice nu acumulează date necesare pentru a evalua eficiența subvențiilor acordate fermierilor, cum ar fi informații despre prețuri și lanțul valoric. Prin urmare, este nevoie de dezvoltarea unui serviciu de informare a pieței, care să furnizeze informații despre preț, producție și politici actorilor de pe piață și să efectueze monitorizarea lanțurilor valorice principale ale marfurilor.

Recomandările privind alinierea la prevederile PAC a UE se referă în primul rând la **armonizarea cadrului legal cu Acquisul comunitar** și o serie de aspecte legate de politicile agricole și ecologizarea sau **înverzirea sectorului** prin:

- *Integrarea preocupărilor legate de politica de mediu în politica agricolă*. Calitatea solului (eroziune, aprovizionarea cu nutrienți, echilibrul umidității, etc.), conservarea biodiversității, calitatea și cantitatea apei, calitatea aerului sunt factori importanți necesari dezvoltării agriculturii și creșterii productivității agricole. Includerea problemelor de mediu în politicile agricole va contribui la un management mai eficient al resurselor, la conservarea biodiversității și la creșterea calității produselor agricole.

- *Informații privind indicatorii de mediu*. Îmbunătățirea bazei informaționale pentru luarea deciziilor necesită colectarea de date adiționale. Aici se include identificarea indicatorilor de mediu cheie, stabilirea condițiilor de referință și monitorizarea continuă. În dependență de scara propusă, acest efort la sigur se va baza fie pe auto-raportarea din partea fermierilor, măsurare prin

teledeteție (de ex. sateliți, drone) sau va utiliza indicatorii proxy (de ex. suprafața acoperită, practici de management) decât măsurări directe. Reprezentarea practicilor de management în modelele de utilizare a terenurilor în inventarierea agricolă și a emisiilor LULUCF necesită să fie aliniată schimbărilor efective pe teren.

- *Încurajarea fermierilor să se implice în agricultura ecologică* prin eliminarea sumei maxime a subvențiilor alocate de 200 mii MDL per cerere. Agricultura ecologică este unul dintre pilonii de bază ai economiei verzi, iar dezvoltarea acesteia poate contribui cu succes la ecologizarea unui număr de întreprinderi din sectorul agricol, astfel încât acestea să poată face față provocărilor economice și de mediu existente și potențiale, precum și să asigure durabilitatea, dezvoltarea și creșterea competitivității sectorului. Pentru a promova agricultura ecologică durabilă și pentru a crește cererea fermierilor de a aplica pentru acest tip de sprijin, este necesară eliminarea sumei maxime a subvențiilor alocate de 200 mii MDL și susținerea, de asemenea, companiilor de procesare a producției ecologice. Astfel, vor fi generate noi modele de producție și consum, bazate pe valoare adăugată și producție ecologică de înaltă calitate.

- *Extinderea, modernizarea și consolidarea infrastructurii de irigații și a întregului sistem de irigații.* Secetele din 2007, 2012 și mai recent, 2020 și 2022 au demonstrat încă o dată vulnerabilitatea sectorului agricol la schimbările climatice care pot avea un impact direct asupra asigurării securității alimentare și a țării. Cele mai multe elemente ale sistemelor de irigare din țară (stații de pompare, rețele de alimentare cu apă, rețele electrice, etc.) sunt în stare de funcționare defectuoasă. Pe baza stării tehnice a sistemelor centralizate de irigare și drenaj și ținând cont de schimbările climatice, în prezent se impune reabilitarea sistemelor centralizate de irigare/drenaj, construirea infrastructurii de stocare a apei contribuind astfel la asigurarea irigației terenurilor agricole și la protejarea acestuia de efectele negative ale climei, prevenirea și/sau atenuarea efectelor secetei, precum și pentru obținerea de recolte mai mari. Existența unor sisteme moderne de irigare va duce la posibilitatea plantării de culturi cu valoare adăugată mare, care pot fi competitive atât pe piața internă cât și pe cea externă.

- *Stimularea conformității fermierilor cu rotația culturilor* prin stimulente de sprijin public va asigura o productivitate mai mare a culturilor ca urmare a protecției solului, o mai bună retenție a apei în straturile adânci, utilizarea redusă a îngrășămintelor și pesticidelor.

- *Suport pentru adaptarea fermierilor prin încurajarea selecției de noi tipuri de culturi și/sau soiuri rezistente la secetă/ perioade aride.* Soiurile îmbunătățite tolerante la căldură sau culturile noi cu aceleași calități permit plantei să mențină recoltele la temperaturi mai ridicate,

specifice în unii ani Republicii Moldova. Soiurile tolerante la căldură ar putea ajuta la creșterea randamentelor culturilor.

- *Cunoștințe îmbunătățite și inovații.* Cunoștințele îmbunătățite și implementarea bunelor practici agricole și de mediu de asemenea pot contribui la ecologizarea agriculturii. Este important să existe AKIS și sistemul de consiliere pentru a oferi asistență fermierilor în tranziția de la agricultură semi-profesionistă și de subzistență la una profesionistă, orientată spre piață, dar în același timp durabil și rezilient din perspectiva mediului. În ordinea dată de idei este important de susținut serviciile de consultanță în agricultură și instruirea fermierilor, cât și de susținut fermierii cu ajutorul sub-măsurilor de asistență fermierilor prin prezentarea practicilor agricole verzi, cum ar fi metodele de prelucrare redusă a terenurilor sau celor fără prelucrare, cât și a cercetărilor pentru strategii de adaptare, cum ar fi soiurile noi de culturi agricole. Dezvoltarea unui sistem informațional care să alerteze la timp fermierii din diverse regiuni cu privire la potențialele hazarduri climatice. Informația corectă cu privire la temperaturile scontate, schimbările bruște a condițiilor meteorologice, potențialele furtuni cu grindină, cantitatea de precipitații va fi foarte utilă, mai cu seamă pentru micii agricultori, care duc lipsa resurselor financiare și celor informaționale.

3.4. Concluzii la capitolul III

Sectorul agricol al Moldovei este în continuă schimbare, fiind supus transformărilor ca urmare a influenței atât a factorilor endogeni, cât și a celor exogeni, iar integrarea accelerată în UE ar putea crește presiunea de adaptare la nivel de fermă, în același timp, la nivelul dezvoltării politicilor.

Estimările sprijinului acordat de producător au relevat, pentru mai multe mărfuri, un decalaj relativ mare și variabil în timp între prețurile de referință de la fermă și cele de frontieră. Indicatorul Estimarea Sprijinului Producătorului este scăzut sau negativ pe toată perioada de studiu, în special pentru culturile de cereale. Între 2007 și 2018, au fost identificate în mare parte valori negative ale SPP pentru grâu, porumb, floarea soarelui, cartofi și struguri. Au fost identificate valori fluctuante pentru zahăr, lapte, carne de vit, porc și ouă și doar sub-sectorul păsărilor de curte a prezentat niveluri ridicate de sprijin. Rezultatele negative pentru culturile analizate se presupune a fi explicate prin existența unui segment de piață puternic, cel al intermediarilor, puterea scăzută de negociere a fermierilor precum și alți factori de segmentare a pieței care împiedică convergența prețurilor de producător și de frontieră.

Deși prețurile scăzute ar putea contribui la creșterea competitivității fermierilor moldoveni pe piețele externe, sectorul ar putea câștiga mai mult dacă se pune mai mult accent pe îmbunătățirea calității produselor, pe o mai mare transparență a lanțurilor de aprovizionare și investiții în continuare în infrastructura solidă și soft.

Politica agricolă și economică ar putea ajuta sectorul agricol în mod relativ eficient prin eliminarea sau reducerea puterii de piață a intermediarilor din lanțul de aprovizionare. În plus, activarea pozițiilor de negociere ale fermierilor prin stabilirea de sisteme de informare pe piață și de extindere ar putea completa acțiunile antitrust.

De asemenea, integrarea în continuare în UE și creșterea veniturilor consumatorilor din Republica Moldova ar putea permite o diversificare a canalelor de aprovizionare. Dezvoltarea lanțurilor valorice scurte ar contribui la dezvoltarea sectorului agricol, dar ar putea necesita mai mult cooperare între producători. În mod similar, este probabil ca agricultura contractuală să câștige în importanță. În timp ce solicită caracteristici specifice ale produsului, procesatorii pot oferi transferul tehnologic necesar, sfaturi de producție și inputuri adecvate. Sprijinul pentru cooperarea sporită între producători și între etapele lanțului valoric necesită un angajament continuu pe termen lung.

Prevederile noii PAC a UE se bazează pe o serie de principii și obiective, pe care Republica Moldova va fi nevoită să le ia în calcul în vederea aderării la UE. Acestea se bazează pe ecologizarea producției și practicilor Agricole, susținerea tinerilor fermieri și fermieri femei, precum și o serie de condiționalități legate de venit, condiționalități sociale, etc.

Ecologizarea sectorului agricol al Moldovei este în continuă evoluție. Sprijinul public pentru schemele de mediu a crescut în ultimii ani, demonstrând astfel interesul atât al factorilor de decizie, cât și al producătorilor agricoli pentru această temă. Ținând cont de faptul că sectorul agricol trece deja prin impacturi importante ale schimbărilor climatice, politicile de adaptare ar putea primi o prioritate, în comparație cu cele de atenuare.

Prin urmare, sunt oferite o serie de recomandări de modernizare a sectorului. Acestea au fost grupate în patru secțiuni ce țin nemijlocit de revitalizarea anumitor sub-sectoare ale agriculturii, sporirea competitivității sectorului agricol, și perfecționarea politicilor agricole și susținerea producătorilor în conformitate cu prevederile PAC a UE:

1. **Recomandări pentru revitalizarea anumitor sub-sectoare ale agriculturii autohtone.** Pentru sectorul horticol, este necesar de a îmbunătăți lanțurile valorice în ceea ce privește procesarea, sprijinul pentru investiții și infrastructura pentru a îndeplini standardele UE și alte state străine, precum și a tepturile retailerilor. De asemenea, e necesar de a dezvolta

- clustere agroalimentare bazate pe proximitatea geografică sau proximitatea organizată; de a sprijini cercetările de piață și crearea parteneriatelor de afaceri eficiente pentru produsele procesate cu valoare adăugată; îmbunătățirea serviciilor de consultanță pentru producători pentru a ajuta la identificarea diferitelor nișe de piață și ajustarea tiparelor de producție; îmbunătățirea procesului de asociere între producătorii agricoli și stimularea dezvoltării de noi modele și tipuri de agricultură, cum ar fi sere moderne și agricultura verticală interioară.
2. În scopul revitalizării și modernizării sectorului zootehnic, sunt propuse recomandările ce țin de sprijinul pentru respectarea standardelor veterinare pentru animale și produse de origine animală; suport în dezvoltarea infrastructurii zootehnice; transfer tehnologic privind modele noi de ferme conform standardelor UE și dezvoltarea unui sistem informațional adecvat privind oportunitățile de finanțare pentru sectorul zootehnic.
 3. Recomandările pentru sporirea competitivității sectorului agricol, în special pentru culturile cerealiere și tehnice se referă la facilitarea îmbunătățirii tehnologiilor de cultivare a culturilor și a agriculturii de precizie; elaborarea unor reguli antitrust pentru produsele agricole care vor contribui la protejarea fermierilor de practicile comerciale concertate; stimulentele speciale pentru diversificarea cerealelor cultivate prin creșterea producției ecologice și a cerealelor la scară mai mică, cum ar fi sorgul, ovăzul sau secara; consolidarea infrastructurii lanțurilor valorice, cum ar fi instalații eficiente de depozitare, transport, proceduri de export și alte mijloace de facilitare a exporturilor și reducerea costurilor; instituirea unui program de instruire pe scară largă privind bunele practici agricole în domeniu; creșterea transparenței, cum ar fi informațiile despre preț.
 4. Recomandările de dezvoltare a lanțurilor valorice reprezintă o altă direcție importantă de sporire a competitivității sectorului prin modernizare. Îmbunătățirea dezvoltării lanțurilor valorice poate fi realizată prin revizuirea gradului de concurență de-a lungul lanțurilor valorice agroalimentare și măsuri pentru reducerea puterii de piață și creșterea transparenței; stimularea investițiilor în procesarea mai profundă a produselor agricole și creșterea valorii adăugate; sprijinirea dezvoltării infrastructurii precum colectarea, clasificarea, stocarea, transportul și sistemele de informare a prețurilor; sprijinirea tranziției către standarde mai ridicate de calitate și siguranță alimentară pentru a se conforma cerințelor UE în materie de siguranță alimentară și a accesa piețele UE; revizuirea și, acolo unde este necesar, optimizarea activităților de inspecție și control; promovarea dezvoltării cooperativelor și asociațiilor de marketing prin politici fiscale și facilități legislative prin

stabilirea unei scheme de sprijin pentru îmbunătățirea accesului acestora la piață și infrastructura pieței.

5. Recomandările privind perfecționarea politicilor agricole și susținerea producătorilor în conformitate cu prevederile PAC a UE țin de o serie de aspecte legate de politicile agricole și ecologizarea sau înverzirea sectorului prin îmbunătățirea sistemului de alocare a subvențiilor pentru producătorii agricoli, realizarea unei sinergii ridicate între cadrul național de reglementare aferent sectorului agricol; îmbunătățirea accesului micilor fermieri la sprijinul public prin programe specifice; perfecționarea sistemului de monitorizare și informare prin îmbunătățirea și digitalizarea sistemelor de monitorizare în domeniu și îmbunătățirea accesului la informații pentru jucătorii de pe piață.
6. Înverzirea sectorului agricol poate avea loc prin integrarea preocupărilor legate de politica de mediu în politica agricolă; informații privind indicatorii de mediu; încurajarea fermierilor să se implice în agricultura ecologică; extinderea, modernizarea și consolidarea infrastructurii de irigații și a întregului sistem de irigații; stimularea conformității fermierilor cu rotația culturilor; suport pentru adaptarea fermierilor prin încurajarea selecției de noi tipuri de culturi și/sau soiuri rezistente la secetă/ perioade aride, etc.

CONCLUZII GENERALE I RECOMAND RI

Identificarea conceptului de strategie a reprezentat una din cele mai importante activități științifice de-a lungul anilor, însă, la moment, nu există o noțiune sau concept unanim acceptat al strategiei în literatura de specialitate. În același timp, procesul de modernizare se regăsește în toate ramurile economiilor naționale. Pentru sectorul agricol, modernizarea reprezintă un proces de o semnificație majoră, reieșind din importanța sectorului la nivel de ramură economică, precum și la nivel social. Teoriile fundamentale ale modernizării abordează procesele evolutive sociale și economice ce se petrec în țările din întreaga lume.

Modernizarea sectorului agricol poate fi observată prin prisma a o serie de abordări distincte, cum ar fi: transformarea agriculturii, aspectul politicilor agricole, sporirea productivității, sporirea eficienței, mecanizarea și dezvoltarea tehnologiilor, utilizarea științei economice și educației, securitatea alimentară națională, sporirea exporturilor, problemele de mediu și reziliență, aspectul social, etc.

În baza sintezei noțiunilor și abordărilor de modernizare, autorul definește modernizarea sectorului agricol drept un proces complex, de durată, ce urmărește transformarea sectorului agricol prin prisma implementării unor politici publice capabile să susțină producătorii agricoli, să contribuie la sporirea competitivității acestora, să faciliteze promovarea producției agricole pe piețele interne și externe și să fie prietenoase mediului.

De asemenea, în baza modelelor de dezvoltare și modernizare a agriculturii existente, autorul elaborează un model de modernizare ajustat specificului structural actual al sectorului agricol al Republicii Moldova, luând în considerație principalele provocări existente și potențialul de dezvoltare a sectorului, acesta bazându-se pe revitalizare (recuperare), creșterea (sporirea competitivității), protejare (susținere) și alinierea la prevederile PAC a UE.

Sectorul agricol al Republicii Moldova trece la moment printr-o perioadă importantă de transformare, dezvoltare și modernizare, direcționându-se spre o agricultură competitivă, de succes, ceea ce implică existența unor avantaje pentru producătorii agricoli atât pe piața internă, cât și pe cea externă. În scopul modernizării sectorului agricol, au fost identificate următoarele sub-sectoare ce pot fi revitalizate, inclusiv prin modernizare: sectorul zootehnic, legumicultura, creșterea pomilor și fructelor și strugurilor, cultivarea plantelor aromatice, agricultura ecologică, acvacultura, cultivarea materialului semincător și pepinierii și procesarea producției agricole.

Comerțul exterior cu produse agroalimentare este în continuă creștere, având o balanță comercială net pozitivă în perioada 2010 – 2021. Republica Moldova are un export concentrat de produse agroalimentare pe câteva țări, întrucât în 2021, circa 64% din produsele agroalimentare exportate au fost direcționate către doar 10 țări, principalii parteneri de export fiind România, Federația Rusă, Turcia, Italia, Belarus, Regatul Unit, Polonia, Ucraina, Franța și Elveția. Evoluțiile recente de pe piața mondială, atât din punct de vedere economic, cât și geopolitic, plasează Moldova într-o situație destul de dependentă, cu o diversificare redusă a partenerilor de export, ceea ce contribuie negativ la dezvoltarea în continuare a sectorului agricol.

În ceea ce privește RCA, companiile moldovenești sunt competitive pe piața externă și anume cu semințe și fructe oleaginoase, fructe și nuci comestibile, burturi, cereale, precum și preparate din legume și fructe. În ceea ce privește indicatorul RCA față de piața UE, sectorul agricol al Moldovei este foarte competitiv în semințele și fructele oleaginoase, Fructe și nuci comestibile, Materiale de împletit vegetal, Cereale și Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale. Printre grupele de mărfuri menționate mai sus sunt prezente atât produse cu valoare adăugată mare, cât și produse cu valoare adăugată scăzută. Prin urmare, accentul viitor al comerțului exterior ar trebui să fie pus pe creșterea exporturilor de produse cu valoare adăugată mare, fapt care va permite intensificarea dezvoltării lanțurilor valorice mici și mari în sectorul agricol al Republicii Moldova.

Totodată, cu valorificarea ridicată a cotelor tarifare pentru struguri și prune, cu mai puțină valorificare pentru mere și cireșe și lipsa valorizării pentru roșii, usturoi și suc de struguri, creșterea cotelor tarifare pentru unele dintre aceste produse este vitală pentru fermierii moldoveni și reprezintă un semn puternic de sprijin din partea comunității UE. Accesul de noi piețe din țările UE cu unele dintre cele mai importante produse agroalimentare supuse cotelor tarifare în cadrul ZLSAC precum strugurii, prunele, merele și cireșele va contribui la dezvoltarea acestor subsectoare la nivel local și la satisfacerea cerințelor consumatorilor UE la cel internațional.

Sprijinirea sectorului agricol se realizează prin intermediul acordării subvențiilor pentru fermieri, valoarea cărora este în creștere de la an la an. Reieșind din necesitățile sectoriale de modernizare cele mai importante măsuri de sprijin cu un impact semnificativ asupra modernizării sectorului, care urmăresc revitalizarea anumitor sectoare, sporirea competitivității și înverzirea agriculturii Republicii Moldova au fost analizate, acestea fiind legate de măsuri de subvenționare pentru sectorul vegetal, pentru sectorul zootehnic și procesarea producției agricole.

În perioada 2010 și 2022, marea majoritate a subvențiilor alocate au fost destinate investițiilor în achiziționarea de mașini agricole, dezvoltarea infrastructurii post-recoltare și înființarea de plantații multianuale. Toate aceste măsuri sunt în concordanță cu politica actuală

a statului în domeniul agriculturii, care este axat pe creșterea competitivității sectorului, și mai degrabă pe dezvoltarea sectorului de culturi. În același timp, doar o sumă mică este alocată sectorului zootehnic. Mai mult, micii fermieri sunt mai puțin sprijiniți în accesarea subvențiilor de stat, întrucât modelul de acordare post-investiție a subvențiilor impune prezența unor mijloace financiare pentru investiții, de care, în multe cazuri, micii fermieri nu le dispun la momentul realizării investiției.

În scopul analizei eficienței pe termen scurt a sprijinului public pentru fermieri, materializat prin intermediul subvențiilor, a fost realizat un chestionar al beneficiarilor de subvenții, principalele rezultate ale cărora se referă la: eficiența investițiilor este de 14,2% pentru profit și este considerată a fi mare în comparație cu creșterea la nivel de sector privind valoarea producției și a valorii adăugate brute (VAB); fermierii din categoria de vârstă de 40 - 49 ani înregistrează cea mai înaltă eficiență a investițiilor 25,9%; 700 de locuri de muncă noi cu program complet au fost generate cu un cost mediu al investiției de 0.9 milioane MDL; productivitatea muncii a crescut cu 20% din 2016 până în 2019; mecanizarea gospodăriei a crescut cu 30%; productivitatea (tone/hectar) principalelor produse a crescut cu 14,3%; instrumentele promoționale nu sunt utilizate pe larg (doar 16% din beneficiari) și certificatele de calitate implică efecte pozitive pentru producătorii agricoli, căci 32% din beneficiari utilizează diverse tipuri de certificate de calitate și demonstrează o eficiență a investițiilor pentru profituri de 29%, ceea ce este dublul eficienței în rândul populației totale din sondaj.

Estimările sprijinului acordat de producător au relevat, pentru mai multe măruri, un decalaj relativ mare și variabil în timp între prețurile de referință de la fermier și cele de frontieră. Indicatorul Estimarea Sprijinului Producătorului este scăzut sau negativ pe toată perioada de studiu, în special pentru culturile de cereale. Între 2007 și 2018, au fost identificate în mare parte valori negative ale SPP pentru grâu, porumb, floarea soarelui, cartofi și struguri. Au fost identificate valori fluctuante pentru zahăr, lapte, carne de vit, porc și ouă și doar sub-sectorul păsărilor de curte a prezentat niveluri ridicate de sprijin. Rezultatele negative pentru culturile analizate se presupune a fi explicate prin existența unui segment de piață puternic, cel al intermediarilor, puterea scăzută de negociere a fermierilor precum și alți factori de segmentare a pieței care împiedică convergența prețurilor de producător și de frontieră.

Prevederile noii PAC a UE se bazează pe o serie de principii și obiective, pe care Republica Moldova va fi nevoită să le ia în calcul în vederea aderării la UE. Acestea se bazează pe ecologizarea producției și practicilor Agricole, susținerea tinerilor fermieri și fermieri femei, precum și o serie de condiționalități legate de venit, condiționalități sociale, etc. Ecologizarea

sectorului agricol al Moldovei este în continuă evoluție. Sprijinul public pentru schemele de mediu a crescut în ultimii ani, demonstrând astfel interesul atât al factorilor de decizie, cât și al producătorilor agricoli pentru această temă. Ținând cont de faptul că sectorul agricol trece deja prin impacturi importante ale schimbărilor climatice, politicile de adaptare ar putea primi o prioritate, în comparație cu cele de atenuare.

Pe lângă măsurile de sprijin existente privind compensarea costurilor pentru achiziționarea de mașini agricole no-till și mini-till, sunt necesare acțiuni suplimentare pentru eliminarea consecințelor degradării solului și restabilirea nivelurilor de productivitate precum creșterea suprafețelor cu culturi de acoperire în grădini și plantații perene, utilizarea practicilor agricole prietenoase cu solul, aplicarea modelelor de rotație a culturilor și furnizarea de stimulente suplimentare pentru o gestionare a terenurilor prietenoasă cu mediul.

Recomandări:

Recomandările propuse au fost grupate în trei secțiuni ce țin nemijlocit de revitalizarea a o serie de subsectoare ale agriculturii, sporirea competitivității sectorului agricol, și sprijinirea producătorilor prin intermediul politicilor agricole aliniate la PAC a UE.

1. Recomandări pentru revitalizarea anumitor sub-sectoare ale agriculturii autohtone. Pentru sectorul horticol, este necesar de a îmbunătăți lanțurile valorice în ceea ce privește procesarea, sprijinul pentru investiții și infrastructura pentru a îndeplini standardele UE și alte state străine, precum și a teptările retailerilor. De asemenea, e necesar de a dezvolta clustere agroalimentare bazate pe proximitatea geografică sau proximitatea organizată; de a sprijini cercetările de piață și crearea parteneriatelor de afaceri eficiente pentru produsele procesate cu valoare adăugată; îmbunătățirea serviciilor de consultanță pentru producători pentru a ajuta la identificarea diferitelor nișe de piață și ajustarea tiparelor de producție; îmbunătățirea procesului de asociere între producătorii agricoli și stimularea dezvoltării de noi modele și tipuri de agricultură, cum ar fi sere moderne și agricultura verticală interioară.

2. În scopul revitalizării și modernizării sectorului zootehnic, sunt propuse recomandările ce țin de sprijinul pentru respectarea standardelor veterinare pentru animale și produse de origine animală; suport în dezvoltarea infrastructurii zootehnice; transfer tehnologic privind modele noi de ferme conform standardelor UE și dezvoltarea unui sistem informațional adecvat privind oportunitățile de finanțare pentru sectorul zootehnic.

3. Recomandările pentru sporirea competitivității sectorului agricol, în special pentru culturile cerealiere și tehnice se referă la facilitarea îmbunătățirii tehnologiilor de cultivare a culturilor și a agriculturii de precizie; elaborarea unor reguli antitrust pentru produsele agricole

care vor contribui la protejarea fermierilor de practicile comerciale concertate; stimulentele speciale pentru diversificarea cerealelor cultivate prin creșterea producției ecologice și a cerealelor la scară mai mică, cum ar fi sorgul, ovul sau secara; consolidarea infrastructurii lanțurilor valorice, cum ar fi instalații eficiente de depozitare, transport, proceduri de export și alte mijloace de facilitare a exporturilor și reducerea costurilor; instituirea unui program de instruire pe scară largă privind bunele practici agricole în domeniu; creșterea transparenței, cum ar fi informațiile despre preț.

4. Recomandările de dezvoltare a lanțurilor valorice reprezintă o altă direcție importantă de sporire a competitivității sectorului prin modernizare. Îmbunătățirea dezvoltării lanțurilor valorice poate fi realizată prin revizuirea gradului de concurență de-a lungul lanțurilor valorice agroalimentare și măsuri pentru reducerea puterii de piață și creșterea transparenței; stimularea investițiilor în procesarea mai profundă a produselor agricole și creșterea valorii adăugate; sprijinirea dezvoltării infrastructurii precum colectarea, clasificarea, stocarea, transportul și sistemele de informare a prețurilor; sprijinirea tranziției către standarde mai ridicate de calitate și siguranță alimentară pentru a se conforma cerințelor UE în materie de siguranță alimentară și a accesa piețele UE; revizuirea și, acolo unde este necesar, optimizarea activităților de inspecție și control; promovarea dezvoltării cooperativelor și asociațiilor de marketing prin politici fiscale și facilități legislative prin stabilirea unei scheme de sprijin pentru îmbunătățirea accesului acestora la piață și infrastructura pieței.

5. Recomandările privind perfecționarea politicilor agricole și susținerea producătorilor în conformitate cu prevederile PAC a UE țin de o serie de aspecte legate de politicile agricole și ecologizarea sau înverzirea sectorului prin îmbunătățirea sistemului de alocare a subvențiilor pentru producătorii agricoli, realizarea unei sinergii ridicate între cadrul național de reglementare aferent sectorului agricol; îmbunătățirea accesului micilor fermieri la sprijinul public prin programe specifice; perfecționarea sistemului de monitorizare și informare prin îmbunătățirea și digitalizarea sistemelor de monitorizare în domeniu și îmbunătățirea accesului la informații pentru jucătorii de pe piață.

6. Înverzirea sectorului agricol poate avea loc prin integrarea preocupărilor legate de politica de mediu în politica agricolă; informații privind indicatorii de mediu; încurajarea fermierilor să se implice în agricultura ecologică; extinderea, modernizarea și consolidarea infrastructurii de irigații și a întregului sistem de irigații; stimularea conformității fermierilor cu rotația culturilor; suport pentru adaptarea fermierilor prin încurajarea selecției de noi tipuri de culturi și/sau soiuri rezistente la secetă/perioade aride, etc.

BIBLIOGRAFIE

1. AGENCY FOR INTERVENTION AND PAYMENTS IN AGRICULTURE. *Reports on allocated subsidies for the agricultural sector (2010 - 2022)* [citat 11.03.2024]. Disponibil: <https://www.aipa.gov.md/>
2. AGENȚIA DE DEZVOLTARE REGIONAL NORD. *Dezvoltarea lanțurilor valorice pentru sectorul fructelor în Regiunea de Dezvoltare Nord, Studiu*. Chi in u: HELVETAS Swiss Intercooperation, 2020.
3. ALSTON, J. M., PARDEY, P. G. *Transforming Traditional Agriculture Redux*. Working Paper. Series. African Development Bank. Abidjan, Côte d'Ivoire. 2017, nr. 260. 27 p. [citat 21.03.2024]. Disponibil: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/WPS_No_260_Transforming_Traditional_Agriculture_Redux_Z.PDF
4. ALSTON, J. M., PARDEY, P. G. Agriculture in the Global Economy. In: *Journal of Economic Perspectives*. 2014, vol. 28, nr. 1, pp. 121-146. ISSN 0895-3309 (print), ISSN 1944-7965 (online) [citat 10.04.2024]. Disponibil: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.28.1.121>
5. ALVAREZ-CUADRADO, F., POSCHKE, M. Structural change out of agriculture: labor push versus labor pull. In: *Am Econ J Macroecon*. 2011, vol. 3, nr. 3, pp. 127-158.
6. ANDREWS, K. R. *The concept of corporate strategy*. Homewood: Richard D. Irwin, 1971.
7. ANSOFF, I. *Corporate Strategy: An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion*. McGraw-Hill, 1965.
8. BAJURA, T. *Agricultura Republicii Moldova la etapa initiala de postprivatizare: identificarea problemelor i argumentarea directiilor de solutionare*. Culegere de articole (anii 2006-2022). Academia de Studii Economice a Moldovei, Institutul Național de Cercet ri Economice. Chi in u: INCE, 2023. 231 p. ISBN 978-9975-3590-9-2. Disponibil: <https://doi.org/10.36004/nier.2023.978-9975-3590-9-2>
9. BALASSA, B. Trade Liberalisation and 'Revealed' Comparative Advantage. In: *The Manchester School*. 1965, vol. 33, pp. 99-123.
10. BARRAL, S., DETANG-DESSENDRE, C. Reforming the Common Agricultural Policy (2023-2027): multidisciplinary views. In: *Review of Agricultural, Food and Environmental Studies*. 2023, vol. 104, pp. 47-50.
11. BEBBINGTON, A., ABROMOVAY, R., CHIRIBOGA, M. Social Movements and the Dynamics of Rural Territorial Development in Latin America. In: *World Development*. 2008, vol. 36, nr. 12, pp. 2874-2887.
12. BECK, U., GIDDENS, A., LASH, S. *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford: Stanford university Press, 1994.
13. BEDDOW, J., T. et al. Rethinking Yield Gaps. In: *Encyclopedia of Agriculture and Food Systems*. San Diego: Elsevier, 2014, vol. 3, pp. 352-365.
14. BELLOUMI, M., ATEF, A. The Impact of International Trade on Sustainable Development in Saudi Arabia. In: *Sustainability*. 2020, vol. 12, 5421.
15. BILLET, B. L. *Modernization Theory and Economic Development: Discontent in the Developing World*. Praeger, 1993.

16. BIRNER, R., RESNICK, D. The political economy of policies for smallholder agriculture. In: *World development*. 2010, vol. 38, nr. 10, pp. 1442-1452.
17. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ . *Baza de date*. Chi in u, 2022.
18. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ . *Balanțele resurselor alimentare pe produse*. 2023 [citată 18.04.2024]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/ro>
19. BOINCEAN, B. *Agricultura și schimbările climatice: necesități și analitice, opțiuni tehnice și opțiuni de politici pentru Moldova*. Chi in u: FAO, 2021.
20. BOINCEAN, B. *Rolul agriculturii în acordarea serviciilor ecosistemice și sociale*. Bălți: Academia de Științe a Moldovei, 2014.
21. BOJARIU, R. et al. *Ghid de bune practici în adaptarea la schimbările climatice și implementarea măsurilor de atenuare a schimbărilor climatice în sectorul agricol*. Unitatea Consolidată pentru Implementarea Programelor IFAD (UCIP IFAD). Chi in u, 2021. 120 p. ISBN 978-9975-56-856-2
22. BONNANO, A. et al. *From Columbus to ConAgra: The Globalization of Agriculture and Food*. Lawrence: University of Kansas Press, 1995.
23. BORNE, G. Sustainable Development: Representing a reflexive modernity inside the United Nations. In: *Journal of Global Analysis*. 2010, vol. 1, no. 1, pp. 27-50.
24. BRAITHWAITE, S. Subsistence Sector Advancement In The Lewis Model. In: *The Journal of Developing Areas*. 2019, vol. 53, no. 4 [citată 21.02.2024]. Disponibil: <https://doi.org/53/JDA.2018.0076>
25. BRYSON, J. *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations*. Jossey-Bass, 2023.
26. BUGAIAN, L. Tendințele de dezvoltare a industriei prelucrătoare în contextul sporirii competitivității economiei naționale. In: *Meridian Ingineresc*, 2006, nr. 4, pp. 59-63. ISSN 1683-853X [citată 21.02.2024]. Disponibil: <http://repository.utm.md/handle/5014/4438>
27. BUSINESS RESEARCH METHODOLOGY. *SWOT Analysis*. 2023.
28. CANNON, T. *Business Strategy and Policy 1968*. Brace and World, 1968.
29. CARTER, S. B. et al. *Historical Statistics of the United States: Earliest Times to the Present. Millennial Edition*. Vol. 4. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2006.
30. CEBAN, A. Analiza comerțului exterior cu fructe al Republicii Moldova. In: *Creșterea economică în condițiile globalizării = Economic growth in the conditions of globalization: conferința internațională științifico-practică*, ediția a XV-a, 15-16 octombrie 2021. Institutul Național de Cercetări Economice. Chi in u: INCE, 2022, vol. I, pp. 375-383. ISBN 978-9975-3529-8-7 (PDF) [citată 21.02.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-375-383.pdf
31. CEBAN, A., LUCASENCO, E. Current trends in the development of apple production in the Republic of Moldova. In: *Scientific papers. Series Management. Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2021, vol. 21, issue 2, pp. 145-150. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952 [citată 22.02.2024]. Disponibil: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_2/Art17.pdf
32. CERTAN, I., CERTAN, S. Aspects in the trade of the agricultural products in the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers. Series Management. Economic Engineering in*

- Agriculture and rural development*. 2018, vol. 18, issue 2, pp. 85-92. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952 [citat 27.02.2024]. Disponibil: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.18_2/volume_18_2_2018.pdf
33. CERTAN, I., CERTAN, S., DINU, T. A. Din istoria politicilor agricole și destinului țărânului din spațiul dintre Prut și Nistru de la Marea Unire până la declararea independenței Republicii Moldova. In: *Creșterea economică în condițiile globalizării: bună stare și incluziune socială = Economic growth in the conditions of globalization: welfare and social inclusion*: conferința internațională științifico-practică, ediția a 14-a, 10-11 octombrie, 2019. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: INCE, 2019, vol. 1, pp. 270-276. ISBN 978-9975-3305-4-1, ISBN 978-9975-3305-6-5 [citat 27.02.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/270-276_1.pdf
 34. CHANDLER, A. D. *Strategy and Structure: Chapters in the History of American Enterprise*. Boston: MIT Press, 1962.
 35. CIMPOIES, D., MURAVSCHI, A., RACUL, A. Land and Land Market in Moldova: what has been achieved during the transition period. In: *IAMO Forum 2009, "20 Years of Transition in Agriculture: What has been achieved? Where are we heading?"* Halle (Saale): IAMO, 1962, pp. 1-14.
 36. CIMPOIES, L., COSALÎC, D. Dezvoltarea agriculturii ecologice: perspective pentru Republica Moldova. In: *Economic growth in the conditions of globalization*: international scientific-practical conference, 16th Edition, October 12-13, 2022. Conference proceedings. Chișinău: INCE, 2022, vol. I, pp. 355-363 ISBN 978-9975-3383-8-5 (PDF) [citat 29.03.2024]. Disponibil: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2022.16.9>, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-355-363.pdf
 37. CIMPOIES, L., COSER, C. Intra-Industry trade in agricultural and food products: The case of Moldova. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development*. 2017, vol. 17, issue 2, pp. 43-50. ISSN 2284-7995 (PRINT), E-ISSN 2285-3952 [citat 27.02.2024]. Disponibil: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.17_2/Art6.pdf
 38. CND. *Contribuția Națională Determinată actualizată a Republicii Moldova*. 2020. [citat 12.04.2024]. Disponibil: <https://madr.gov.md/ro/content/republica-moldova-al-vi-lea-raport-na%C8%9Bional-cu-privire-la-diversitatea-biologic%C4%83>
 39. COJOCARU, O. Agricultură no-till - realizare remarcabilă în nordul Republicii Moldova. In: *Creșterea economică în condițiile globalizării = Economic growth in the conditions of globalization*: conferința internațională științifico-practică, ediția a XV-a, 15-16 octombrie 2021. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: INCE, 2022, vol. I, pp. 271-279. ISBN 978-9975-3529-8-7 (PDF)
 40. COJOCARU, O. et al. The situation of principles of development of irrigation in the Republic of Moldova. In: *Journal of Botany*. 2017, vol. IX, no. 1, pp.122-126.
 41. Strategy. In: *Collins Dictionary*. 2023 [citat 10.05.2024]. Disponibil: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/strategy>
 42. COMISIA EUROPEANĂ. *Politica agricolă comună a UE: 2023-2027*. 2023 [citat 18.02.2024]. Disponibil: <https://agriculture.ec.europa.eu/>

43. CONSTANTINOV, T., NEDEALCOV, M. Evaluation of climatic risks manifested on Republic of Moldova territory. In: *Present Environment and Sustainable Development*, 2007, no. 1, pp. 100-106.
44. CSAKI, C., JAMBOR, A. *The Diversity of Effects of EU Membership on Agriculture in New Member States*. FAO Regional Office for Europe and Central Asia. Policy Studies on Rural Transition. 2009.
45. DEEP AND COMPREHENSIVE FREE TRADE AREA (DCFTA). Valorificarea contingentelor tarifare. 2023 [citat 12.04.2024]. Disponibil: <https://dcfta.md/>
46. DOGA, V., IGNAT, A., GANGAN, S. Recent evolutions in the development of the agricultural sector of the Republic of Moldova. In: *Lucrări științifice. Universitatea Agrară de Stat din Moldova*. Chișinău, 2018, vol. 50: Economie, pp. 43-48. ISBN 978-9975-64-299-6.
47. DRINKWATER, L. et al. *Systems Research for Agriculture. Innovative Solutions to Complex Challenges*. Maryland: University of Maryland, 2016.
48. DROZDZ, J. Specialization in agricultural and food exports of Lithuania. In: *Business and Management 2018: 10th International Scientific Conference*. Lithuania, 2018, pp. 200-207.
49. DRUCKER, P. F. *Management Tasks, responsibilities, practices*. New York: Harper & Row, 1974.
50. DUMBRAVEANU, L. Aspecte privind finanțarea în sectorul agrar. In: *Studia Universitatis*. 2012, vol. 2, nr. 52, pp. 131-136.
51. ECKSTEIN, A. *Comparison of economic systems: theoretical and methodological approaches*. California: University of California Press, 1971. ISBN 0-520-01729-3.
52. EISENSTADT, S. *Fundamentalism, Sectarianism and Revolution: The Jacobin Dimensions of Modernity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 280 p.
53. EISENSTADT, S. N. *Modernization: Protest and Change*. Englewood Cliffs: N.J.: Prentice-Hall, 1966.
54. EU4ENVIRONMENT. *Towards Green Transformation of the Republic of Moldova. State of Play in 2021*. Monitoring progress based on OECD green growth indicators. 2021, 78.
55. EUROPEAN COMMISSION. *Key policy objectives of the new CAP*. 2023 [citat 29.03.2024]. Disponibil: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_en
56. EUROPEAN COMMISSION. *The common agricultural policy: 2023-2027*. 2023 [citat 18.02.2024]. Disponibil: <https://agriculture.ec.europa.eu/>
57. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (FAO). Ceed Policy and Programmes for the Central and Eastern European Countries, Commonwealth of Independent States and Other Countries in Transition. In: *Proceedings of the Regional Technical Meeting on Seed Policy Programmes for the Central and Eastern European Countries, Commonwealth of Independent States and Other Countries in Transition*. FAO, 2001.
58. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (FAO). *Agricultural and farm systems - concepts and definitions*. FAO, 2023.
59. FAOSTAT. *Database*. 2023.

60. FEBLES-GONZÁLEZ, J. M., TOLON-BECERRA, A., LASTRA-BRAVO, X., Acosta-Valdes, X. Cuban agricultural policy in the last 25 years. From conventional to organic agriculture. In: *Land Use Policy*. 2011, vol. 28, no. 4, pp. 723-735.
61. FRIEDMAN, L. The Meaning of Strategy, Part I: The Origins. In: *The Scholar*. 2017, vol. 1, issue 1, pp. 90-105.
62. GOLLIN, D. et al. The Agricultural Productivity Gap. In: *Quarterly Journal of Economics*. 2014, vol. 129, no. 2, pp. 39-93.
63. HARDEMAN, E., JOCHEMSEN, H. Are There Ideological Aspects to the Modernization of Agriculture? In: *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 2012, vol. 25, no. 5, pp. 657-674. ISSN 1187-7863 [citat 18.02.2024]. Disponibil: <https://doi.org/10.1007/s10806-011-9331-5>
64. HERZFELD, T., KULYK, I., WOLZ, A. Is Agribusiness Different? Firm-Level Evidence of Perceived Corruption in Post-Soviet Countries. In: *Eastern European Economics*. 2012, vol. 56, no. 6, pp. 504-521.
65. HERZFELD, T., LUCASENCO, E. et al. *Moldova: Agriculture Sector Review*. Issues paper. FAO, 2021.
66. HERZFELD, T., LUCASENCO, E., ZVYAGINTSEV, D. Agricultural policy development in Moldova over one decade: recent estimates and an outlook towards EU accession. In: *Economy and Sociology*. 2022, no. 2, pp. 7-21. ISSN 2587-4187, E-ISSN 2587-4196.
67. HORWATH, R. *The Origin of Strategy*. Strategic Thinking Institute. 2006.
68. Hot rârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la modul de repartizare a mijloacelor Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii  i Mediului Rural: nr. 455 din 21.06.2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2017, nr. 201-213, art. 537.
69. Hot rârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului privind m surile de subvenționare complementar  i condițiile specifice de eligibilitate pentru subvenționarea complementar din Fondul național de dezvoltare a agriculturii  i mediului rural: nr. 464 din 05-07-2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2023, nr. 246-248 art. 601.
70. Hot rârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului privind m surile privind la aprobarea Regulamentului privind m surile de eligibilitate pentru subvenționarea în avans din Fondul național de dezvoltare a agriculturii  i mediului rural: nr. 465 din 05-07-2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2023, nr. 291-295, art. 693.
71. Hot rârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la subvenționarea investițiilor din Fondul național de dezvoltare a agriculturii  i mediului rural: nr. 491 din 12.07.2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2023, nr. 314-317, art. 705.
72. Hot rârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricol  i rural pentru anii 2023-2030: nr. 56 din 17.02.2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2023, nr. 117-118, art. 244.
73. IGNAT, A., LUCASENCO, E. Evolution of the dairy sector of the Republic of Moldova: latest trends and development. In: *Scientific Papers. Series. Management*,

- Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2019, vol. 19, issue 2, pp. 203-208. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
74. IGNAT, A., STRATAN, A., **LUCASENCO, E.** Revealed Comparative Advantage of Moldova's livestock products. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2017, vol. 17, issue 2, pp. 177-182. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
75. IGNAT., A., TIRIGAN, S., **LUCASENCO, E.** Analysis of the competitiveness of the vegetable sector of the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2018, vol. 18, issue 2, pp. 241-246. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
76. INKELES, A., SMITH, D. H. *Becoming Modern. Individual Change in Six Developing Countries*. Harvard University Press, 1974. 437 p. ISBN 0674063759, 9780674063754
77. INTERNATIONAL RICE RESEARCH INSTITUTE (IRRI). *Acronyms and Glossary of Rice Related Terminology*. 2012. 202 p. [citat 19.03.2024]. Disponibil: <http://www.knowledgebank.irri.org>
<http://www.knowledgebank.irri.org/images/docs/acronyms-and-glossary-of-rice-related-terminology.pdf>
78. IVANOV, V. Influence of climate changes on water resources in Moldova. In: *Chemistry Journal of Moldova*. 2012, vol. 7, no. 1, pp. 119-121 [citat 27.05.2024]. Disponibil: http://cjm.ichem.md/sites/default/files/article_files/Ivanov%20021%20.pdf
79. JOHNSON, G., SCHOLLES, K., WHITTINGTON, R. *Exploring Corporate Strategy*. Pearson Education, 2008.
80. JONES, J. W. et al. Brief history of agricultural systems modeling. In: *Agricultural Systems*. 2017, vol, 155, pp. 240-254.
81. KLIJNHOUT, C. *Moderne Landbouw-politiek (Modern Agricultural Politics)*. Amsterdam, Brussel: Agon Elsevier, 1965, p. 27.
82. KOOHAFKAN, P., ALTIERI, M., GIMENEZ, E. Green Agriculture: foundations for biodiverse, resilient and productive *agricultural systems*. In: *International Journal of Agricultural Sustainability*. 2012, vol. 10, no. 1, pp. 61-75.
83. KRUEGER, A., SCHIFF, M., VALDES, A. Agricultural Incentives in Developing Countries Measuring the Effect of Sectoral and Economy-wide Policies. In: *World Bank Economic Review* [citat 29.05.2024]. Disponibil: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/481751468764718845/pdf/Agricultural-incentives-in-developing-countries-measuring-the-effect-of-sectoral-and-economywide-policies.pdf>
84. KUSZ, D. Modernization of agriculture vs sustainable agriculture. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 2014, vol. 14, issue 1, pp. 171-178. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
85. KVISTGAARD, M., LUCASENCO, E. *Assessing the short term impact of agricultural budget support in the Republic of Moldova using an online questionnaire*. FAO, 2021.
86. LEESON, P. F. *The Lewis Model and Development Theory*. University of Manchester, 2021, pp. 196-210 [citat 12.05.2024]. Disponibil:

- https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/nicholas.j.weaver/ECON20321/Leeson_LEWIS.pdf
87. Legea cu privire la principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural: nr. 276 din 16.12.2016. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2016, nr. 67-71, art. 93.
 88. Legea privind asigurarea subvenționat în agricultur : nr. 183 din 11.09.2020. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2020, nr. 267-271, art. 572.
 89. Legea pentru modificarea Legii nr. 276/2016 cu privire la principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural: nr. 222 din 16.12.2021. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2021, nr. 325-333, art. 506.
 90. Legea cu privire la subvenționarea în agricultur și mediul rural: nr. 71 din 31.03.2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2023, nr. 134-137, art. 209.
 91. LERMAN, Z., SUTTON, W. R. *Productivity and efficiency of small and large farms in Moldova*. Selected paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting. 2016
 92. LERNER, D. *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*. Macmillan Pub Co., 1958.
 93. LEVI, M. The Economic Turn in Comparative Politics. In: *Comparative Political Studies*. 1958, vol. 33, no. 6/7, pp. 822-844.
 94. LEVY, M. J. *Modernization and the Structure of Societies*. New York: Routledge, 1996.
 95. LEWIS, W. Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. In: *The Manchester School*. 1954, vol. 22, no. 2, pp. 91-139.
 96. LIPSET, S. M. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. In: *American Political Science Review*. 1959, vol. 53, March, pp. 69-105.
 97. **LUCASENCO, E.** Aspecte teoretice ale procesului de modernizare și istoricul dezvoltării sistemelor agricole. In: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. 2013, pp. 117-122. ISSN 1857-3630; ISBN 978-9975-4326-6-5.
 98. **LUCASENCO, E.** Utilizarea metodologiei OCDE în evaluarea sprijinului pentru sectorul agrar în Republica Moldova. In: *Economie agroalimentară și dezvoltare rurală într-o perspectivă regională*, 2017, pp. 148-155.
 99. **LUCASENCO, E.** Analysis of competitiveness of the external trade with agri-food products of the Republic of Moldova. In: *Experience. Knowledge. Contemporary Challenges Back to the Future. Social - economic Challenges and Perspectives: international symposium, 8 th edition, May 27-28, 2021*. Bucharest, România, 2021, pp. 245-259.
 100. **LUCASENCO, E.** Public support to agricultural producers in the Republic of Moldova - trends and recommendations. In: *Creșterea economică în condițiile globalizării = Economic growth in the conditions of globalization: conferința internațională teoretică și aplicativă*, ediția a XV-a, 15-16 octombrie 2021. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: INCE, 2022, vol. 1, pp. 444-451. ISBN 978-9975-3529-8-7 (PDF).

101. LUCASENCO, E. O privire de ansamblu asupra perspectivei de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova. In: *Intellectus*. 2024, nr. 1, pp. 111-125. ISSN 1810-7079.
102. LUCASENCO, E., CEBAN, A. Assessment of competitiveness of Moldovan agri-food products at the regional level. In: *Agrarian Economy and Rural Development - Realities and Perspectives for Romania: international symposium, 11th edition*. The Research Institute for Agricultural Economy and Rural Development (ICEADR). Bucharest, 2020, pp. 224-229 [citat 29.05.2024]. Disponibil: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/234395/1/ICEADR-2020-p224.pdf>
103. LUCASENCO, E., CEBAN, A. Analysis of the agri-food external trade of the Republic of Moldova by regional country groups. In: *Experience. Knowledge. Contemporary Challenges. Opportunities for changing the Economic-Social Realities of the World: international symposium, 10 th edition, May 26-27, 2022*. Bucharest, România, 2022, pp. 546-557.
104. LUNDAHL, M. Efficient but Poor', - schultz', theory of traditional agriculture. In: *Scandinavian Economic History Review*. 1987, vol. 35, no. 1, pp. 108-129.
105. MARCIN, M. *History of Agriculture: A Timeline*. Resource Light. Crest Capital. 2023 [citat 10.05.2024]. Disponibil: https://www.crestcapital.com/tax/history_of_agriculture
106. MARÍN-USUGA, M. R., CASAMITJANA CAUSA, M., LOAIZA-USUGA, J. C. Agricultural modernization policies and rural development in Colombia (1996-2008). In: *Rev.EIA.Esc.Ing.Antioq, Envigado*. 2016, no. 25, pp. 99-118. ISSN 1794-1237, ISSN 2463-0950 online.
107. MCMICHAEL, P. *The Global Restructuring of Agro-Food Systems*. Ithaca: Cornell University Press, 1994. 303 p. ISBN 9780801481567.
108. MELNIC, V., ZBANC , A., STRATAN, D. *Tehnologii și inovații în sectorul plantelor aromatice i medicinale în contextul schimb rilor climatice: ghid*. Unitatea Consolidat pentru Implementarea Programelor IFAD (UCIP IFAD). Chi in u, 2022. 82 p. ISBN 978-9975-64-341-2. [citat 16.03.2024]. Disponibil: https://www.ucipifad.md/wp-content/uploads/2018/12/Ghid_Tehnologii-plante-aromatice-_2022_UCIPIFAD.pdf
109. MILLER, A., DESS, G. *Strategic Management*. Birmigham: McGraw-Hill, 1996.
110. MINTZBERG, H. The Strategy Concept I: Five Ps for Strategy. In: *California Management Review*. 1987, vol. 30, issue 1, pp. 11-14 [citat 10.03.2024]. Disponibil: <https://www.fritz.tips/wp-content/uploads/2021/03/Mintzberg-5Ps-for-Strategy.pdf>
111. MIRZA, V. Sectorul privat în ameliorarea plantelor de cultur i producere a materilului semincer de soi din Republica Moldova. In: *tiin a în Nordul Republicii Moldova: realiz ri, probleme, perspective*, ediția a 7-a, 19-20 mai 2023. B lți, 2023, pp. 227-232.
112. MOROZ, V., IGNAT, A. Agricultural land-use changes and rural transformation in the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2013, vol. 13, issue 1, pp. 181-186. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

113. MOROZ, V., IGNAT, A., **LUCASENCO, E.** Small and large farms in the Republic of Moldova: trends and perspectives. In: *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2014, vol. 36, no. 4, pp. 902-912.
114. MOROZ, V., **LUCASENCO, E.** Transformările structurale din spațiul rural în Republica Moldova. In: *Economie și Sociologie*. 2013, nr. 1, pp. 92-99. ISSN 1857-4130.
115. MOROZ, V., STRATAN, A., IGNAT, A., **LUCASENCO, E.** *Country report: Republic of Moldova*. National Institute for Economic Research. 2015, March. 56 p. [citat 02.04.2024]. Disponibil: <https://rses.ince.md/handle/123456789/935>
116. MOROZ, V., STRATAN, A., **LUCASENCO, E.** Modernization of the agricultural sector in the context of sustainable development in the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2013, vol. 13, issue 2, pp. 405-410. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
117. NATIONAL RESEARCH COUNCIL. *Towards sustainable agricultural systems in the 21st century*. Washington D.C.: The National Academies Press, 2010.
118. NGAI, R, PISSARIDES, C. Structural change in a multi-sector model of growth. In: *Am Econ Rev*. 2007, vol. 97, no. 1, pp. 429-443.
119. ORGANISATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT (OECD). *OECD's Producer Support Estimate and Related Indicators of Agricultural Support: Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual)*. Paris, 2016.
120. ORGANISATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT (OECD). *PSE Database*. 2023.
121. OLAGANATHAN, R., QUIGLEY, K. Technological Modernization and Its Impact on Agriculture, Fisheries and Fossil Fuel Utilization in the Asia Pacific Countries with Emphasis on Sustainability Perspective. In: *International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJBR)*. 2017, vol. 8, no. 2, pp. 421-441.
122. ORDISH, G. et al. *Origins of agriculture*. Encyclopaedia Britannica, 2023.
123. OTCHIA, C. Agricultural Modernization, Structural Change and Pro-poor Growth: Policy Options for the Democratic Republic of Congo. In: *Journal of Economic Structures*. 2014, vol. 3, no. 8, pp. 1-43.
124. PARSONS, T. *Social Structure and Personality*. New York: Free Press, 1964.
125. PETREA, S. M. et al. Perspectives of the Moldavian Agricultural Sector by Using a Custom-Developed Analytical Framework. In: *Sustainability*. 2020, vol. 12, no. 11, 4671.
126. POPA, V. *Managementul strategic al instituțiilor de microfinanțare în contextul dezvoltării durabile*. Chișinău: INCE, 2022. 183 p. ISBN 978-9975-3530-1-4 [citat 27.02.2024]. Disponibil: <https://doi.org/10.36004/nier.2022.978-9975-3530-1-4>
127. PORTER, M. *Competitive Strategy*. Harvard Business School Press, 1986.
128. PRESTEL, R. et al. A spatially explicit representation of conservation agriculture for application in global change studies. In: *Global Change Biology*. 2018, vol. 24, no. 9, pp. 4038-4053.
129. RASBORG, K. '(World) risk society' or 'new rationalities of risk'? A critical discussion of Ulrich Beck's theory of reflexive modernity. In: *Thesis Eleven*. 2012, vol. 108, no. 1, pp. 3-25.

130. RAUSSER, G., GOODHUE, R. Public Policy: Its Many Analytical Dimensions. In: B. GARDNER, G. C. RAUSSER, eds. *Handbook of Agricultural Economics*. Elsevier Science, 2002, pp. 2058-2102 [citat 02.04.2024]. Disponibil: [https://doi.org/10.1016/S1574-0072\(02\)02010-8](https://doi.org/10.1016/S1574-0072(02)02010-8)
131. REARDON, T., BERDEGUES, J., ESCOBAR, G. Rural nonfarm employment and incomes in Latin America: Overview and policy implications. In: *World Development*, 2001, vol. 29, no. 3, pp. 395-410.
132. ROSTOW, W. The Stages of Economic Growth. In: *The Economic History Review, New Series*. 1959, vol. 12, no. 1, pp. 1-16.
133. RUTTAN, V., HAYAMI, Y. *Strategies for agricultural development*. AgEcon Search, 1974.
134. SAM, N. *Strategy*. PsychologyDictionary.org, 1974.
135. SCHENDEL, D., HATTEN, K. *Business Policy or Strategic Management: A Broader View for an Emerging Discipline*. Paper. 1972, no. 371.
136. SCHULTZ, T. W. *Transforming Traditional Agriculture*. New Haven and London: Yale University Press, 1964
137. SELF, S., GRABOWSKI, R. Economic Development and the Role of Agricultural Technology. In: *Agricultural Economics*. 2017, vol. 36, pp. 395-404.
138. SHIK, O., STRATAN, A., IGNAT, A., **LUCASENCO, E.** Evaluation of agricultural support in the Republic of Moldova. In: *Economie agrară și dezvoltare rurală - Realități și Perspective pentru România, editia a 7-a, 24 noiembrie 2016*. București: Editura ASE, 2016, pp. 30-36.
139. SO, A. *Social change and development: modernization, dependency and world-system theories*. California, USA: Sage publications, 1990.
140. STEINER, G. *Strategic Planning*. Free Press, 1979.
141. STORESLETTEN, K. et al. *Business Cycle during Structural Change: Arthur Lewis theory from a neoclassical perspective*. NBER Working Paper Series. Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2019, nr. 26181, 72 p. [citat 02.04.2024]. Disponibil: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26181/w26181.pdf
142. STRACHAN, H. *Clausewitz's on War*. London: Atlantic Books, 2007. 256 p. ISBN 978-0802143631
143. STRATAN, A., CEBAN, A., **LUCASENCO, E.** Greening policies for the agricultural sector of the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2023, vol. 23, issue 2, pp. 673-679. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952 [citat 16.03.2024]. Disponibil: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.23_2/Art74.pdf
144. STRATAN, A., CEBAN, A., **LUCASENCO, E.** Evolution of the livestock sector of the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2022, vol. 22, issue 2, pp. 671-678. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952 [citat 12.02.2024]. Disponibil: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_2/volume_22_2_2022.pdf

145. STRATAN, A., IGNAT, A., **LUCASENCO, E.** Development of extension services - a challenge for the RDI flow in the agriculture of the Republic of Moldova. In: *Rural Areas and Development*. 2018, vol. 15, pp. 117-128. ISBN 978-83-7658-748-6.
146. STRATAN, A., IGNAT, A., **LUCASENCO, E.** Impactul acordului de asociere al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană asupra exportului de produse agroalimentare. In: *Piețele agricole și spațiul rural în contextul modernizării și simplificării Politicii Agricole Comune*. București: Editura Academiei Române, 2019, pp. 191-198. ISBN 978-973-27-3127-7.
147. STRATAN, A., IGNAT, A., **LUCASENCO, E.**, TIRIGAN, S., POZTAWAJDA, A. Small farms in the Republic of Moldova. Chapter 7. In: STEPIEN, S., MACAN, S. eds. *Small Farms in the Paradigm of Sustainable Development: case studies of selected Central and Eastern European countries*. Toru : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2020, pp. 139-159. ISBN 978-83-8180-250-5 [citată 10.05.2024]. Disponibil: https://marszalek.com.pl/small_farms.pdf
148. STRATAN, A., LOPOTENCO, V., **LUCASENCO, E.** The interconnection model between the Republic of Moldova's food security and its agricultural products export. In: *Scientific Papers series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2023, vol. 23, issue 2, pp. 681-689. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952 [citată 17.04.2024]. Disponibil: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.23_2/Art75.pdf
149. STRATAN, A., **LUCASENCO, E.** Current state of the foreign trade of the Republic of Moldova with agri-food products. In: *Proceedings of the 2022 IX International Scientific Conference Determinants of Regional Development 27-28 October 2022*. Pila, Poland, 2022, pp. 117-135 [citată 19.03.2024]. Disponibil: <https://doi.org/10.14595/CP/03/009>
150. STRATAN, A., **LUCASENCO, E.**, CEBAN, A. Estimating the support for the agricultural sector in the Republic of Moldova. In: *Agricultural Economics and Rural Development*. New series. 2018, Year XV, no. 1, pp. 83-91 [citată 14.02.2024]. Disponibil: <https://ideas.repec.org/a/iag/reviea/v15y2018i1p83-91.html>
151. STRATAN, A., **LUCASENCO, E.**, CEBAN, A. Analiza dinamicii sprijinului sectorului agricol al Republicii Moldova. In: *Dezvoltarea durabilă a agriculturii și a spațiului rural din perspectiva politicii agricole comune: sesiunea științifică internațională*, 11 decembrie 2019. București: Editura Academiei Române, 2020, pp. 271-280. ISBN 978-973-27-3263-2.
152. STRATAN, A., **LUCASENCO, E.**, CEBAN, A. Small farms in the framework of the agricultural sector in the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development*. 2021, vol. 21, no. 2, pp. 637-643. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952
153. STRATAN, A., **LUCASENCO, E.**, CEBAN, A. Tendințe actuale și limite de dezvoltare a competitivității sectorului agricol al Republicii Moldova. In: *Durabilitatea și reziliența sectorului agricol și a spațiului rural în fața actualelor provocări: sesiunea științifică internațională : cercetări de economie agrară și dezvoltare rurală*, a 25-a ediție. București: Editura Academiei Române, 2021, pp. 307-321. ISBN 978-973-27-3412-4.

154. STRATAN, A., LUCASENCO, E., TIRIGAN, S. Moldo-Romanian trade with agri-food products: Retrospective and perspectives. In: *Agrarian Economy and Rural Development - Realities and Perspectives for Romania: International Symposium, 10th edition*. ICEADR. Bucharest, 2019, pp. 18-25 [citat 11.03.2024]. Disponibil: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/221836/1/ICEADR-2019-p018.pdf>
155. STRATAN, A., MOROZ, V., IGNAT, A., LUCASENCO, E. Development of the agri-food sector in the Republic of Moldova. In: *Cre terea economic în condi iile globaliz rii = Economic growth in conditons of globalization: conferin a interna ional tiin ifico-practic , edi ia a X-a*, 15-16 octombrie 2015. Institutul Na ional de Cercet ri Economice. Chi in u: INCE, 2015, vol. I, pp. 18-23. ISBN 978-9975-4185-0-8; ISBN 978-9975-4185-1-5.
156. STRATAN, A., MOROZ, V., LUCASENCO, E. Evolution of the agricultural systems in the Republic of Moldova. In: *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2012, vol. 12, issue 1, pp. 233-238. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
157. Strategy. In: *Britannica Dictionary*. 2023 [citat 21.02.2024]. Disponibil: <https://www.britannica.com/dictionary/strategic>
158. Strategy. In: *Cambridge Dictionary*. Cambridge, 2023 [citat 21.02.2024]. Disponibil: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategy#google_vignette, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategy>
159. Strategy. In: *Macmillan dictionary*. 2023 [citat 10.03.2024]. Disponibil: <https://www.macmillandictionary.com/>
160. Strategy. In: *Merriam-Webster Dictionary*. 2023 [citat 17.04.2024]. Disponibil: <https://www.merriam-webster.com/>
161. Strategy. In: *Oxford Dictionary*. 2023 [citat 10.03.2024]. Disponibil: <https://www.oxfordreference.com/>
162. T RANU, L. *An Assessment of Climate Change Impact on the Republic of Moldova's Agriculture Sector*. Chi in u, 2014. 260 p. ISBN 978-9975-53-362-1 [citat 15.02.2024]. Disponibil: <http://www.clima.md/public/files/AssessmentClimateChangeImpactAgricultureSectorRM.pdf>
163. THOMPSON, J. The Dynamics of Changing Rural Worlds: Balancing Income Generation and Household and Community Food Security in an Era of Growing Risk and Uncertainty. In: *Global Forum on Agricultural Research: 3rd Triennial Conference*. New Delhi, India, 2006.
164. THRALL, P. H., BEVER, J., BURDON, J. Evolutionary change in agriculture: the past, present and future. In: *Evolutionary Applications*. 2010, vol. 3, no. 5-6, pp. 405-408.
165. ȚÎCU, O. *În labirintul reformei agrare (I): Economia Basarabiei în secolul de dominație țarist . 1918-2018: o istorie necunoscut a centenarului*. 2018 [citat 11.02.2024]. Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/%C3%AEn-labirintul-reformei-agrare-i-economia-basarabiei-%C3%AEn-secolul-de-domina%C8%9Bie-%C8%9Barist%C4%83/29321155.html>

166. TIMOHINA, N. Situația economică a Basarabiei în ajunul războiului din Crimeea. In: *Tyragetia*. 2007, vol. I [XVI], nr. 2, pp. 217-228 [citat 11.02.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Situatia%20economica%20a%20Basarabiei%20in%20ajunul%20razboiului%20din%20Crimeea.pdf
167. TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Corruption Perceptions Index 2019: Tabellarische Rangliste*. 2019 [citat 11.03.2024]. Disponibil: <https://www.transparency.de/cpi/cpi-2019/cpi-2019-tabellarische-rangliste>.
168. TREGOE, B., ZIMMERMAN, J. *Top Management Strategy*. Simon & Schuster; First Edition, 1980. 128 p. ISBN 978-0671254018.
169. UNCOMTRADE. *Database*. 2022
170. van der PLOEG, J. *De Virtuele Boer (The Virtual Farmer)*. Assen: Van Gorcum, 1999 [citat 11.03.2024]. Disponibil: <http://www.jandouwevanderploeg.com/EN/>
171. WENWU, Z et al. On the New Mode of Production of Agricultural Modernization. In: *SHS Web of Conferences*. 2014, vol. 6, pp. 1-8.
172. WOLFORD, W. This land is ours now: A new perspective on social movement formation. In: *Annals of the Association of American Geographers*. 2004, vol. 94, no.2, pp. 40-424.
173. WORLD BANK. *Indicatorii de dezvoltare mondial*. 2023 [citat 19.04.2024]. Disponibil: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>
174. WORLD BANK GROUP. *Structural transformation of small farms in Moldova : implications for poverty reduction and shared prosperity*. Europe and Central Asia: World Bank, 2016.
175. WORLD INTEGRATED TRADE SOLUTIONS. *Database*. 2022.
176. WU, Z. I. Research on Harmony between Agricultural Modernization and regional Economy Development in China. In: *Asian Agricultural Research*. 2011, no. 3, pp. 6-10.
177. YIFU LIN, J. *Agriculture is key for economic transformation, food security, and nutrition*. International Food Policy Research Institute. 2018 [citat 12.02.2024]. Disponibil: <https://www.ifpri.org/blog/agriculture-key-economic-transformation-food-security-and-nutrition/>
178. ZBANCA, A., PANUTA, S., MOREI, V., BALTAG, G. (2017). High value agriculture in the Republic of Moldova, comparative analysis and feasibility of investments. In: *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. USAVM. Bucharest, 2017, vol. 17, no. 1, pp. 473-478. ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
179. ZHANG, Z., LI, Y., ELAHI, E., WANG, Y. Comprehensive Evaluation of Agricultural Modernization Levels. In: *Sustainability*. 2022, vol. 14, no. 9, pp.1-17, 5069 [citat 13.05.2024]. Disponibil: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/9/5069>
180. - (-).
:
-
, 2010 [citat 27.02.2024]. Disponibil: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-10757.html?page=2>

ANEXE

Anexa 1. Valorificarea contingentelor tarifare

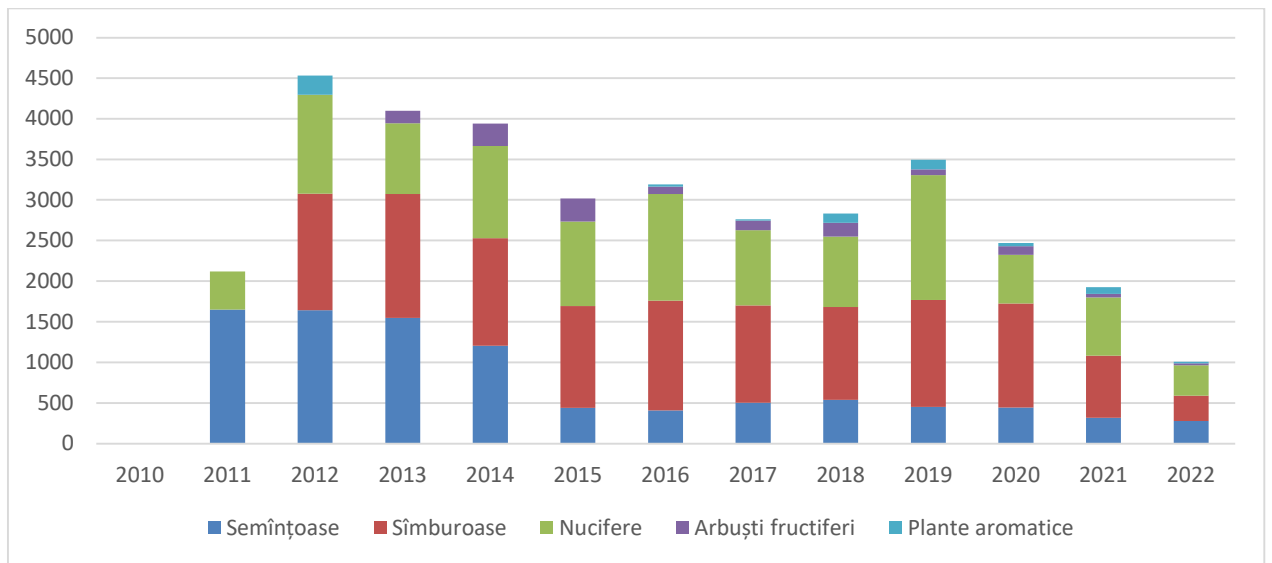
Produce	Cota (tone)	Sept. - Dec. 2014		2015		2016		2017		2018		2019		Cota (tone)	2020		2021		Ian. – Oct. 2022		Cota (tone) 2022 ²
		(tone)	%	(tone)	%	(tone)	%	(tone)	%	(tone)	%	(tone)	%		(tone)	%	(tone)	% ³			
Struguri	10000	7708	77,1	9366	93,7	10000	100	1000	100	10000	100	10000	100	20000	13841	69	16298	81	15274	76	58000
Prune	10000	3948	39,5	6196	62	7534	75	10000	100	9862	99	10000	100	15000	15000	100	15000	100	14820	98,8	40000
Mere	40000	1585	3,96	746	1,8	74	0,19	2191	5,5	1859	5	2300	6	40000	1 577	4	1024	3	9524	23,8	80000
Cire e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1500	168	11,2	65	4	160	10,7	3000
Ro ii	2000	0	0	0	0	0	0	0	0	40	2	0	0	2000	0	0	0	0	0	0	4000
Usturoi	220	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	220	0	0	0	0	0	0	440
Suc de struguri	500	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	500	15	3	86	17	0	0	1000

Sursa: (DCFTA, 2023)

² Noile contingente tarifare au intrat în vigoare din iulie 2022 și sunt valabile 1 an (iulie 2023)

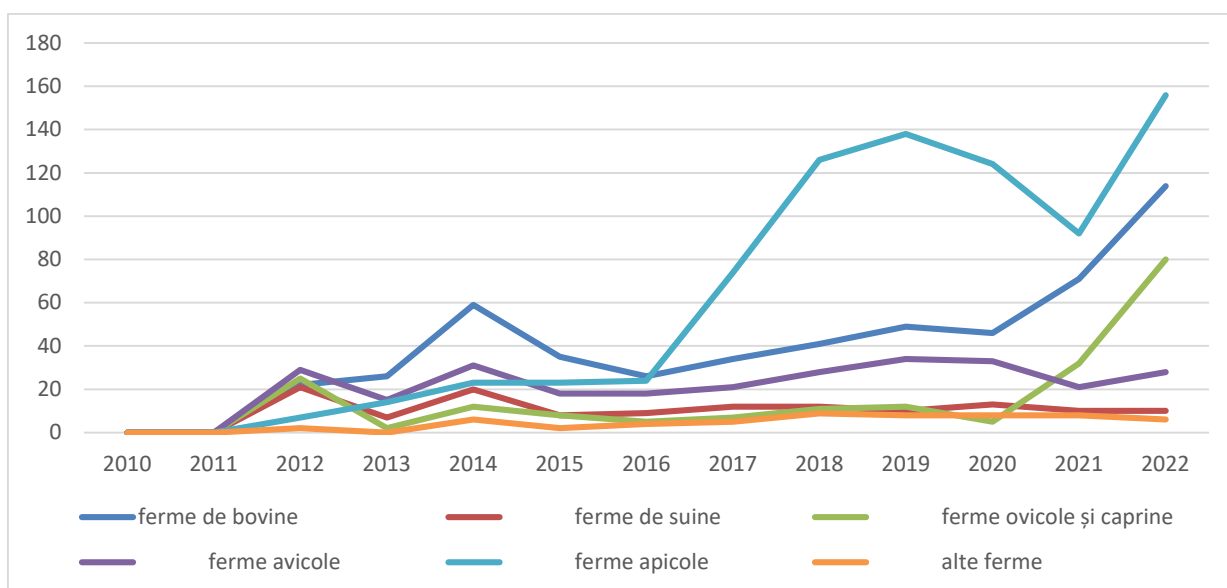
³ % pentru anul 2022 se calculează în funcție de valoarea cotei din 2020 (nu 2022).

Anexa 2. Suprafețe noi înființate, pe tipuri de plantații pomice, ha

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Anexa 3. Numarul fermelor renovate / modernizate conform tipologiei fermelor

Sursa: elaborat de autor în baza (Agency for Intervention and Payments in Agriculture, 2010 - 2022)

Anexa 4. Investiții distribuite conform dimensiunii gospodăriei, tipului juridic al gospodăriei, genului, vârstei fermierilor, calității de membru al asociației, și m surilor

Categorie de bază	Sub-categorie	Numărul respondenților	Investiții totale 2017+2018, milioane MDL	% din investiții totale	Investiții medii per beneficiar, milioane MDL					
<i>Tipul producătorului agricol</i>	Mare	16	277.6	36,7	1.725					
	Mediu	37	223.9	29,6	6.051					
	Micro	15	75.2	10,0	5.01					
	Mic ⁴	50	179.1	23,7	3.58					
<i>Gen</i>	Femeie	29	101.5	13,44	3.5					
	Bărbat	89	653.7	86,56	7.34					
<i>Vârstă</i>	sub 39 ani	25	151.5	20,07	6.06					
	40 - 49 ani	21	127.9	16,94	6.09					
	50 - 59 ani	34	291.5	38,61	8.57					
	peste 60 ani	38	184.1	24,38	4.84					
Sub-m suri primare 2017	Sub-m sura	Numărul respondenților	Investiții 2017, milioane MDL	% din investiții în 2017, 410 milioane MDL	Investiții medii per beneficiar, milioane MDL					
						1.1	6	9.1	2,2	1.5
						1.2	41	193	47,1	4.7
						1.3	35	87.5	21,3	2.5

⁴ Conform Legii Nr. 276 din 16.12.2016 cu privire la principiile de subvenționare a producătorilor agricoli în dezvoltarea agriculturii în mediul rural, sunt următoarele clasificări:

- *producător agricol mic* – producător agricol care deține cu drept de proprietate sau posesie și folosește până la 20 de hectare de teren agricol arabil și/sau până la 10 hectare de terenuri ocupate de culturi perene în rod ori de la 21 până la 40 de capete de bovine sau de la 51 până la 100 de capete de porcine, ovine/caprine și, în orice caz, nu depășește criteriile stabilite pentru întreprinderea mică prin Legea nr. 179 din 21 iulie 2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii;
- *producător agricol mijlociu* – producător agricol care deține cu drept de proprietate sau posesie și folosește de la 20 până la 500 de hectare de teren agricol arabil și/sau de la 10 până la 75 de hectare de terenuri ocupate de culturi perene în rod ori de la 41 până la 100 de capete de bovine sau de la 101 până la 240 de capete de porcine, ovine/caprine și, în orice caz, nu depășește criteriile stabilite pentru întreprinderea mijlocie prin Legea nr. 179 din 21 iulie 2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii;
- *producător agricol mare* – producător agricol care deține cu drept de proprietate sau posesie și folosește mai mult de 500 de hectare de teren agricol arabil și/sau mai mult de 75 de hectare de terenuri ocupate de culturi perene în rod ori mai mult de 100 de capete de bovine sau 240 de capete de porcine, ovine/caprine și, în orice caz, depășește criteriile stabilite pentru întreprinderile micro, mici și mijlocii prin Legea nr. 179 din 21 iulie 2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii;

Conform Legii Nr. 179 din 21 iulie, 2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii:

- întreprindere micro – întreprindere care are cel mult 9 salariați, realizează o cifră anuală de afaceri de până la 9 milioane de lei sau de venituri totale de până la 9 milioane de lei;
- întreprindere mică – întreprindere care are de la 10 până la 49 de salariați, realizează o cifră anuală de afaceri de până la 25 de milioane de lei sau de venituri totale de până la 25 de milioane de lei;
- întreprindere mijlocie – întreprindere care are de la 50 până la 249 de salariați, realizează o cifră anuală de afaceri de până la 50 de milioane de lei sau de venituri totale de până la 50 de milioane de lei.

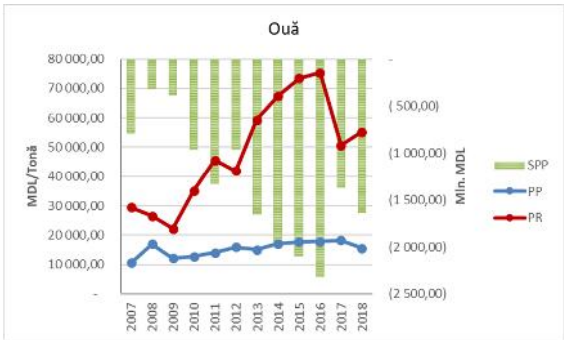
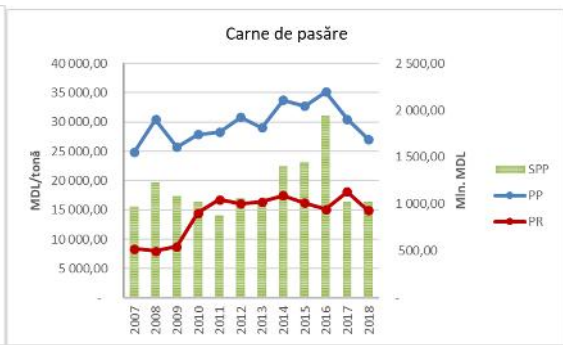
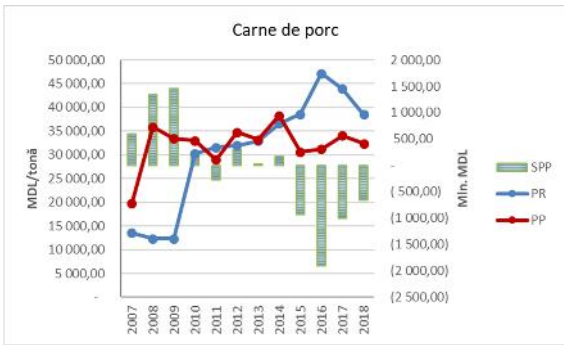
În același timp, merită de menționat că atunci când depune cerere pentru subvenții, înseși fermierul și clasifică afacerea conform criteriilor din Legea 276 sau 179, sau orice alte criterii acceptate de fermier.

Categorie de baz	Sub-categorie	Num rul respondenților	Investiții totale 2017+2018, milioane MDL	% din investiții totale	Investiții medii per beneficiar, milioane MDL
	1.4	8	23.4	5,7	2.9
	1.6	18	84.5	20,6	4.7
	1.7	3	5.6	1,4	1.9
	2.2	3	4.4	1,1	1.5
	2.4	1	1.5	0,4	1.5
	2.5	3	0.8	0,2	0.3
Sub-m suri primare 2018	Sub-m sura	Num rul respondenților	Investiții 2018, milioane MDL	% din investiții în 2018, 159 milioane MDL	Investiții medii per beneficiar, milioane MDL
	1.1	2	1.1	0,7	0.6
	1.2	31	58.4	36,7	1.9
	1.3	40	47.1	29,6	1.2
	1.4	5	10.5	6,6	2.1
	1.6	15	40.6	25,5	2.7
	1.7	9	1.0	0,6	0.1
	2.5	3	0.8	0,5	0.3
<i>Investiții totale</i>		105	755.2	100	6.4

Sursa: elaborat de autor în baza (Herzfeld, T., Lucasenco, E. et al, 2021)

Anexa 5. Susținerea prețului de piață și prețurile per produse

Sursa: elaborat de autor

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Luca enco Eugenia, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmez și suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Luca enco Eugenia

“10” septembrie 2024

CURRICULUM VITAE

Curriculum vitae	
Nume, prenume	Lucașenco Eugenia
Cetățenia	MDA
Data nașterii	12.10.1985
Gen	F
Experiența de muncă	
Poziția deținută	Șef secție Economie agroalimentară și dezvoltare rurală
Angajatorul	Institutul Național de Cercetări Economice al ASEM
Perioada	Mai 2019 - prezent
Poziția deținută	Cercetător științific, secția Economie agroalimentară și dezvoltare rurală
Angajatorul	Institutul Național de Cercetări Economice al ASEM
Perioada	Octombrie 2009 – Aprilie 2019
Studii	
Perioada	2011 – 2015
Titlu	Doctorandă
Organizația	Academia de Științe a Moldovei, Institutul Național de Cercetări Economice
Perioada	2008 - 2010
Titlu	Magistru în științe politice
Numele organizației	Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova
Perioada	2004 - 2008
Titlu	Specialist în relații internaționale
Numele organizației	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative
Stagii	<p>Martie- aprilie, 2013, International Training Program, the Netherlands Fellowship Program „Decentralization and Community Planning”, IEFS, Moldova</p> <p>August, 2011, „Agricultural supply analysis, cost and revenue of producer” - Prof. Dr. Michael Grings, Martin-Luther-Universitat Halle-Wittenberg, IEFS, Moldova</p> <p>August, 2011, „Statistics and econometrics in R” – Dr. Tomas Zelinsky, Technical Universitz Kosice, IEFS, Moldova</p> <p>Septembrie, 2010, „Production economy” – Prof. Dr. Michael Grings, Martin-Luther-Universitat Halle-Wittenberg, IEFS, Moldova</p>
Domenii de interes științific	<p>) Modernizarea sectorului agricol</p> <p>) Analiza comerțului exterior</p> <p>) Evaluarea politicilor publice</p> <p>) Activitatea micilor exploatații agricole</p>

<p>Participări în proiecte științifice naționale și internaționale</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. 20.80009.0807.16: „Elaborarea instrumentelor economice noi de evaluare și stimulare a competitivității agriculturii Republicii Moldova pentru anii 2020-2023”, proiect național, executor. 2. 2023 – 2025 Proiect internațional ERASMUS No. 101081787 – skills4future Developing and improving the STEAM skills of students and teachers for curriculum innovation and sustainable development of higher education and local businesses, expert 3. H2020 ‘Leaving something behind’ - Migration governance and agricultural & rural change in ‘home’ communities: comparative experience from Europe, Asia and Africa project, AGRUMIG - expert 4. “The role of small family farms in sustainable development of agri-food sector in the countries of Central and Eastern Europe” proiect internațional, finanțat de Agenția Poloneză pentru Schimb Academic, expert 5. Proiect bilateral Moldo-Român “Taking European best practices on sustainable development” - expert 6. Proiect internațional FAO “Capacity Building for Agriculture Export Development” – 2015 - 2017 -expert 7. Proiect internațional, finanțat de IFAD “Promoting inclusive horticultural value chains in Armenia, Georgia, Kazakhstan and Moldova” – 2016 - expert 8. FP-7-KBBE-7-single-stage „Exploring the potential for agricultural and biomass trade in the Commonwealth of Independent states”; - 2014 – 2016 - expert 9. Proiect internațional finanțat de Fondul Visegrad “Agribusiness association model in V4 countries – new perspective for Moldova” – 2015 – 2016 – expert 10. Introducing EU standards in Moldova: towards a new model of cooperation and planning (Proiect internațional finanțat de Fondul Visegrad, 2014). - expert
---	---

<p>Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale)</p>	<p>Peste 30 de participări la manifestări naționale și internaționale, printre care:</p> <p>) Simpozionului Internațional "ECONOMIE AGRARĂ ȘI DEZVOLTARE RURALĂ - TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI", Ediția a 14-a, 23 noiembrie 2023, Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală din București, România. Strategic directions for the modernization of agricultural sector of the Republic of Moldova (prezentare orală)</p> <p>) Sesiunea Științifică Internațională „CERCETĂRI DE ECONOMIE AGRARĂ ȘI DEZVOLTARE RURALĂ cu tema PROVOCĂRI PENTRU TRANZIȚIA CĂTRE SISTEME ALIMENTARE DURABILE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ”, 8 decembrie 2023, Institutul de Economie Agrară, București, România, 2023. Calea de transformare a sectorului agricol al Republicii Moldova - noi realități în contextul obținerii statului de stat candidat la UE (prezentare orală)</p> <p>) International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges. ARTIFEX, Bucuresti, România, 26 - 27 mai, 2022. Analysis of the agri-food external trade of the Republic of Moldova by regional country groups. (prezentare orală)</p> <p>) International round table Long term effects of COVID on sustainable development of countries of the region and EU, Belgrad, Serbia, April 12, 2022. Long term effects of COVID on development of the agri-food sector of the Republic of Moldova (prezentare orală)</p> <p>) International Conference Inclusive rural development: empirical evidence from Central and Eastern Europe. Institute of Rural and Agricultural Development, Warsaw, Poland. November 8, 2021. Recent trends in the development of rural areas of the Republic of Moldova. (prezentare orală).</p> <p>) Sesiunea științifică internațională: cercetări de economie agrară și dezvoltare rurală cu tema "Viabilitatea fermelor și dezvoltarea rurală durabilă în contextul actualelor priorități ale UE privind agricultura și mediul", a 26 ediție. Institutul de Economie Agrară, București/România, 8 decembrie 2021. Evoluții în subvenționarea plantațiilor multianuale în Republica Moldova. (prezentare orală).</p> <p>) Al 11-lea Simpozion Internațional "Agrarian Economy and Rural Development - Realities and Perspectives for Romania", București, 19 noiembrie 2020, Assesment of competitiveness of Moldovan agri-food products at the regional level (prezentare orală).</p> <p>) International Scientific-Practical Conference Economic Growth in the Conditions of Globalization, 17th edition, October 12-13, 2023, INCE, Chișinău. Strategic directions for the development of Moldovan agriculture in the context of EU CAP (prezentare orală)</p>
--	--

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate - număr de monografii, articole, materiale ale comunicărilor științifice, brevete de invenții, manuale, ghiduri etc.	Circa 28 de publicații științifice la tema tezei, inclusiv 1 capitol în monografie internațională, 6 publicații indexate în reviste Web of Science, 6 articole în reviste internaționale, etc.
Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice etc.	<ol style="list-style-type: none"> 1. LUCAȘENCO E., STRATAN A., et al. Diploma of Gold Medal, 2nd edition of the International Exhibition of Innovation and Technology Transfer Excellent Idea – 2023 2. LUCAȘENCO E., STRATAN A., et al. Diplomă Medalia de Aur, Expoziția internațională specializată Infoinvent, ediția a XVIII-a, 2023 3. Diplomă de excelență pentru rezultate științifice remarcabile în domeniul științelor economice, Academia de Științe a Moldovei, 2023 4. Deținător al Bursei Federației Mondiale a Savanților, 2020 - 2021
În Cunoașterea limbilor (cu indicarea gradului de cunoaștere)	Română – nativ Engleză: vorbire C1, ascultare C1, scriere C1 Rusă: vorbire C1, ascultare C1, scriere C1
Date de contact de serviciu (adresă, telefon, e-mail).	Institutul Național de Cercetări Economice al ASEM, mun. Chișinău, str. Ion Creangă 45, of. 302, tel: 022 50 11 35, email: eugenia_lucasenco@yahoo.com
	

Certificat
de implementare

eliberat Dnei Eugenia Lucașenco, cercetător științific

Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei de Studii Economice din Moldova

precum că rezultatele cercetărilor științifice elaborate în cadrul tezei de doctorat cu titlul
"Strategii de modernizare a sectorului agricol al Republicii Moldova"
au fost utilizate în cadrul documentelor și avizelor elaborate de către Federația Agricultorilor din Moldova
(FARM)

Prin prezenta se confirmă că rezultatele științifice elaborate de Dna Eugenia Lucașenco în cadrul tezei sale de doctorat au fost utilizate de către Federația Agricultorilor din Moldova (FARM) în cadrul a o serie de documente și avize elaborate, Dna Lucașenco fiind membru a grupurilor tematice de lucru: GLT1. Agricultură și Mediu - "Irigarea și utilizarea durabilă a apelor subterane" (2019); GLT „Politica de subvenționare pentru agricultură și dezvoltare rurală” (2020); GLT1 „Criterii de apreciere a categoriilor de producători agricoli mici, medii și mari” (2021) în cadrul Rețelei pentru Dezvoltarea Comunităților Rurale, înființată la inițiativa Federației Agricultorilor din Moldova (FARM).

Cercetările și rezultatele acestora ce țin de analiza subvenționării producătorilor agricoli din Republica Moldova, precum și recomandările propuse în cadrul tezei de doctor privind politicile agricole au fost utilizate în elaborarea documentelor finale ale lucrărilor Grupurilor tematice de lucru, care au fost prezentate în cadrul Adunărilor Generale ale Rețelei pentru Dezvoltarea Comunităților Rurale, cu participarea a peste 100 de membri ai Rețelei, reprezentanți ai Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, Agenția de Intervenție și Plăți în Agricultură, alte asociații de profil din domeniu, reprezentanți ai societății civile, mediului academic, etc.

Astfel, apreciem contribuția Dnei Eugenia Lucașenco la documentele elaborate în cadrul Grupurilor Tematice de Lucru ale Rețelei pentru Dezvoltarea Comunităților Rurale, înființată la inițiativa Federației Agricultorilor din Moldova (FARM) și confirmăm valoarea științifică aplicativă a recomandărilor privind îmbunătățirea politicilor agricole din Moldova aferente subvenționării agriculturii.

Director Executiv
Aurelia BONDARI

